

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

HZ. PEYGAMBER'İN SON ÜÇ AYI

Mehmet Ali İNAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI**

Konya-2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı: Mehmet Ali İNAN

Numarası: 014202021002

Ana Bilim / Bilim Dalı: Tarih /Ortaçağ Tarihi

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı: Hz. Peygamber'in Son Üç Ayı

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Ali İNAN
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Adı Soyadı: Mehmet Ali İNAN

Numarası: 014202021002

Öğrencinin

Ana Bilim / Bilim Dalı: Tarih / Ortaçağ Tarihi

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI

Tezin Adı: Hz. Peygamber'in Son Üç Ayı

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Hz. Peygamber’in Son Üç Ayı” başlıklı bu çalışma 30 / 05 / 2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI	Danışman	
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ	Üye	
Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT	Üye	

ÖNSÖZ

Söz ve davranışlarıyla sadece Müslümanlara değil, bütün insanlığa örnek olan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatının tamamı bizler için büyük bir öneme sahiptir. Doğumundan vefatına kadar geçen yaklaşık altmış üç yıllık ömür, bugünümüzü yönlendirecek ve geleceğimizi aydınlatacak birçok olayı barındırır bünyesinde. Nice yaşanmışlıklarla, ders ve ibretlerle doludur o ömür. Nitekim Yüce Allah, Rasulünü, *“Allah’ı ve ahiret gününü arzulayan ve O’nu çokça anıp yücelten kimseler için Allah’ın Rasulü, gerçekten size güzel bir örnektir.”* (Ahzab 33/21) buyurarak anlatmaktadır. O halde bize düşen görev de, örnek şahsiyet Hz. Muhammed (s.a.v.)’i, son nefesimizi verinceye kadar anlamaya çalışmak ve hayatının her anını kendimize örnek almaktır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), her ne kadar hayatı bugüne değin en çok incelenen ve araştırılan bir insan-ı kâmil olsa da, yine de hayatının anlamlandırmayı bekleyen ve bizim hayatımıza ışık tutabilecek olan bir yönü mutlaka vardır. Beşer ve Rasul olarak geçirdiği altmış üç yıllık ömrünün son demleri; çocukluğu, gençliği, peygamberliğinin ilk yılları kadar ehemmiyetli ama biraz daha durağan geçmesi hasebiyle ayrı bir öneme haizdir. Adım adım vuslata doğru yol alan bir peygamberin, bu mukaddes yolculuğunun önemi de bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Hayatının her aşaması bizler için sayısız örnekler ihtiva eden Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat öncesi yaptıkları ve yaşadıkları da hiç kuşku yok ki birçok ders içeren sahnelerle doludur. Kur’an’ın tamamlanmasından sonraki süreçte, peygamber sorumluluğu çerçevesinde, bir beşer olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatını gündelik hayat ekseninde değerlendirmek ve bunu yaparken de bir aylık, bir haftalık, mümkünse birer günlük dilimler halinde aktarmaya çalışmak, bu sayede de bir gününle ilgili gündelik hayatı hususunda verilere ulaşmak da bu çalışmasının amaçlarından biri olacaktır.

İşte bu çalışmada, insanlık tarihi boyunca hakkında en fazla inceleme, araştırma ve çalışma yapılan insan olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, Kur’an’ın tamamlanmasından vefatına kadar olan son üç ayı incelenecek; vefatının yaklaştığını hisseden bir kulun, önce kendisiyle yaptığı nefis muhasebesi, sonra ümmetiyle anlamlı vedalaşması, ardından da Rabbi’ne yönelmesi konuları üzerinde durulacaktır.

Ayrıca bu çalışmada, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra, Şîa ve Ehl-i Sünnet arasındaki ayrışmaların temelini oluşturan, Rasulullah'ın son üç ayında yaşamadığı halde yaşanmış gibi gösterilen; yaşanmış olsa bile mezhebî çıkarlar uğruna tahrif edilip uydurularak aktarılan 'Gadîr-i Hum Olayı', 'Kırtas Hadisesi', 'Miras Meselesi' gibi sorunlu konular ele alınacak ve açıklanmaya çalışılacaktır.

Öncelikle Hz. Peygamber'in son bir yılında yaşadıkları giriş bölümünde genel bir açıdan değerlendirilecek, ardından tarihe 'Veda Haccı' olarak geçen ve Hz. Peygamber'in, hicretten sonra eda ettiği ilk ve son Kâbe ziyaretinin dönüş hazırlıklarından itibaren başlayarak hayatının son üç ayı, kronolojik sıra ile ele alınacaktır.

Bu çerçevede çalışmamız, bir giriş ve dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Rasulullah'ın vefatından önceki son bir yılına ve bu yılda meydana gelen gelişmelere kısaca göz atılacak, vefatının yakın olduğunu işaret eden olaylar değerlendirilecektir.

'Veda Haccı Sonrası İlk Ay Yaşananlar' başlığını taşıyan birinci bölümde, h. 13 Zilhicce 10 ile 12 Muharrem 11 / m. 11 Mart 632 ile 9 Nisan 632 tarihleri arasında, Veda Haccı dönüş yolculuğundan başlayıp Allah Rasulü'nün tuttuğu son Muharrem Orucu'na kadarki süreçte meydana gelen Gadîr-i Hum, bazı heyetlerin kabulü ve Veda Haccı'ndan sonra ortaya çıkan sahte peygamberlerle mücadele gibi konular ele alınacaktır.

'Veda Haccı Sonrası İkinci Ay Yaşananlar' başlığını taşıyan ikinci bölümde, h. 13 Muharrem 11 ile 12 Safer 11 / m. 10 Nisan 632 ile 9 Mayıs 632 tarihleri arasında Rasulullah'ın, sahte peygamberlerle sürdürdüğü mücadeleler ve bunlara yönelik geliştirdiği mücadele stratejileri, Medine'ye gelen son heyeti kabulü ve ashabıyla vedalaşması konularına değinilecektir.

'Hz. Peygamber'in Son Ayında Yaşananlar' başlığını taşıyan üçüncü bölümde, h. 13 Safer 11 ile 13 Rebiülevvel 11 / m. 10 Mayıs 632 ile 8 Haziran 632 tarihleri arasında, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hastalığı başlamadan önce yaptıklarından, hastalığının başlangıcı ve ilerlemesinden, ömrünün son haftasında yaşanan siyasî, nebevî ve beşerî nitelikli diyebileceğimiz olaylardan bahsedilip, son an ve sözlerine değinilecek, sahabenin O'nun vefatından sonra yaşadığı şok üzerinde durulacaktır.

‘Hz. Peygamber’in Vefatından Sonra Yaşananlar’ başlığını taşıyan dördüncü ve son bölümde ise, Rasulullah’ın vefatından hemen sonra yaşanan hilafet ihtilafı, O’nun için yerine getirilen son görevler, Allah Rasulü’nün ardında bıraktıkları ve mirası hakkında söylenenler aktarılarak çalışma sonlandırılacaktır.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve her aşamasında görüş, öneri ve desteğini eksik etmeyen, Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ Bey’e; danışman hocam olarak beni yönlendirip her türlü katkıyı sunan, Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI Hanımefendi’ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ben bu çalışmayı hazırlarken, hasta yatağında muvaffak olabilmem için dua eden rahmetli anneme; hemen hemen her gün ‘*Bugün kaç sayfa yazdın baba?*’ ‘*Kaçıncı sayfaya geldin baba?*’ diye sorarak beni motive eden kızçelerim Beyza Beril ve Azra Beren’e; her konuda bana destek olarak yükümü hafifleten biricik eşime, mücevherime sonsuz şükranlarımı sunarım.

Gayret bizden, başarı ise Allah’tandır...

Mehmet Ali İNAN

Konya 2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı: Mehmet Ali İNAN

Numarası: 014202021002

Ana Bilim / Bilim Dalı: Tarih/ Ortaçağ Tarihi

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI

Tezin Adı: Hz. Peygamber'in Son Üç Ayı

ÖZET

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğumundan vefatına kadar altmış üç yıllık ömrünün her dönemi, bütün insanlığa örnek olacak sayısız olaylar içerir. Çocukluğu, gençliği ve peygamberliğinin ilk yılları ne kadar önemliyse, vefatına yakın yılları, özellikle son ay ve günleri de bir o kadar önemlidir.

Vefatının yaklaşmakta olduğunu hisseden ve belki de bilen bir peygamberin, ömrünün kalan kısmında, peygamberleri olarak ümmetine son uyarı ve nasihatlerini yapması, bir beşer olarak dost ve yakınlarıyla vedalaşıp kendini ölüme hazırlaması beklenen bir sonuçtur.

Veda Haccı'nı tamamlayarak Medine'ye dönen Rasulullah, bir taraftan günlük hayatını sürdürürken diğer taraftan da ashabını ayrılığa alıştırmaya çalışmış, devlet işlerini aksatmadan yürütmüş, devletin geleceğiyle ilgili planlar yapmayı sürdürmüştür.

Ömrünün bu son üç ayında, Müslüman olmak için Medine'ye gelen son heyetlerle görüşmüş, daha hayatta iken ortaya çıkan sahte peygamberlerle mücadele stratejileri geliştirip uygulamıştır. Bizans İmparatorluğu üzerine gönderilmek üzere bir ordu hazırlığına girerek İslam Devleti'nin gücünü bütün dünyaya göstermek istemiştir.

Yakınlarıyla, ashabıyla ve hatta şehitlerle dünyalık vedalarını yapan Hz. Peygamber (s.a.v.), hayatının son on üç gününü, yakalandığı vefat hastalığı nedeniyle sıkıntılı bir biçimde geçirmiştir. Buna rağmen yaşanan siyasî, nebevî ve beşerî nitelikli birçok olayla ümmetine örnek olmaya devam etmiş, h. 13 Rebiülevvel 11 / m. 8 Haziran 632 Pazartesi günü vefat etmiştir.

Peygamberlerinin vefatıyla kısa bir süreliğine şok yaşayan sahabe, ilk anda yaşadıkları bu şok ve ihtilafları aşarak, Hz. Muhammed (s.a.v.) için yapmaları gereken son görevlerini, O'ndan öğrendikleri şekliyle yerine getirmişler; O'nun emanetine sahip çıkarak kurduğu İslam Devleti'ni güçlendirme çabası içine girmişlerdir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı: Mehmet Ali İNAN

Numarası: 014202021002

Öğrencinin

Ana Bilim / Bilim Dalı: Tarih / Ortaçağ Tarihi

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Zehra ODABAŞI

Tezin İngilizce Adı: The Holy Prophe'ts last there months

SUMMARY

Every period of his sixty three years of life, from the birth and death on Hazrat Muhammad, contains countless events that will set an example for all mankind. The importance of childhood, youth and the first years of prophethood is so important, especially in the recent months and days of death.

It is expected that a prophet who feels and perhaps knows that his death is approaching is to make his final warnings and admonitions to his ummah as prophets in the rest of his life and to prepare himself for death by saying goodbye to friends and relatives as a human being.

Hazrat Muhammad, who had returned to Medina after completing the farewell Hajj, continued his daily life form the one side and tried to adapt friends to the other side, carried out the state affairs without interruption and continued to make plans regarding the future of his state.

In the last three months of his life, he met with the last delegations to Medina to become a Muslim, developing and implementing strategies to fight againts the false proophets that emerged while he was alive. Wanted the show the power of the Islamic State to the whole world by embarking on an army preparation to be sent on the Byzantine Empire.

Hazrat Muhammad, who made beliefs of religion with his relatives, friends and even martyrs, had suffered the last thirteen days of his life due to his death and death. Despite this, he continued to be a model for many political and human qualities and died on 8 June 632 Monday.

Their friends who had been shocked for a short time with the death of their prophets had fulfilled their final tasks they had to for Hazrat Muhammad by overcoming these shocks and differences that they experienced at first. They have tried to strengthen the Islamic State, which they have established by owning their trust.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	ii
Tez Kabul Formu	iii
Önsöz / Teşekkür	iv
Özet	vii
Yabancı Dilde Özet	ix
İçindekiler	xi
Kısaltmalar	xv

GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	3
II. Hz. Peygamber'in Vefatının Yaklaştığına İşaret Eden Olaylar	4
II.I. Ramazan Mukabelesi ve İtikâfi	5
II.II. Ayetlerdeki İşaretler	7
II.III. Hadislerdeki İşaretler	9
II.IV. Veda Hutbesi'ndeki Söylemler	11
III. Hz. Peygamber'in Son Yıllarına Genel Bir Bakış	13
III.I. Veda Haccı Öncesi Hz. Peygamber'in Yaşadığı Olaylar	14
III.I.I. Medine'ye Gelen Heyetler	14
III.I.II. Gönderilen Elçiler ve Seriyeler	17
III.I.III. Hz. Peygamber'in Oğlu İbrahim'in Vefatı	20
III.II. Veda Haccı, Hac Hazırlıkları ve Haccın Edası	21
III.III. Veda Hutbesi	27

I. BÖLÜM

VEDA HACCI SONRASI İLK AY YAŞANANLAR

(13 Zilhicce 10 – 11 Mart 632 / 12 Muharrem 11 – 9 Nisan 632)

1.1. İlk Ay İlk Hafta	31
1.1.1. Sa'd b. Ebî Vakkas'ı Ziyaret Etmesi	31
1.1.2. Hz. Âişe'nin Umresi	34

1.1.3. Kâbe'ye ve Mekke'ye Veda	37
1.1.4. Medine'ye Dönüş Yolculuğu	39
1.1.5. Gadîr-i Hum Olayı	40
1.2. İlk Ay İkinci Hafta	46
1.2.1. Gadîr-i Hum İle Medine Arası Yaşananlar	46
1.2.2. Medine'ye Varış	48
1.3. İlk Ay Üçüncü Hafta	49
1.3.1. Hac Dönüşü Rasulullah'a Yapılan Ziyaretler	50
1.3.2. Sadif Heyetini Kabulü	51
1.4. İlk Ay Son Hafta	52
1.4.1. Benî Muhârib Heyeti İle Yapılan Görüşme	52
1.4.2. Sahte Peygamberlik İddiaları ve İsyanları	53
1.4.2.1. Müseylimetü'l Kezzâb, Kimliği ve Kişiliği	57
1.4.2.2. Müseylime'nin Hanifeoğulları Heyeti İle Medine'ye Gelişi	57
1.4.2.3. Müseylimetü'l Kezzâb'ın İsyanı	60
1.4.2.4. Hz. Peygamber İle Müseylime'nin Mektuplaşmaları	62
1.4.3. Muharrem Orucu ve Âşûrâ Günü	64

II. BÖLÜM 67

VEDA HACCI SONRASI İKİNCİ AY YAŞANANLAR

(13 Muharrem 11 – 10 Nisan 632 / 12 Safer 11 - 9 Mayıs 632)

2.1. Esved el-Ansî, Kimliği ve Kişiliği	67
2.1.1. Esved el-Ansî'nin İsyanı	69
2.1.2. Hz. Peygamber'in İsyanına Karşı Aldığı Tedbirler	73
2.2. Tuleyha b. Huveylid, Kimliği ve Kişiliği	75
2.2.1. Tuleyha'nın Esedoğulları Heyeti İle Medine'ye Gelişi	76
2.2.2. Tuleyha b. Huveylid'in İsyanı	78
2.3. Nehâ Heyeti'ni Kabulü	81
2.4. Sahabe İle Vedalaşma	83

III. BÖLÜM	86
HZ. PEYGAMBER'İN SON AYINDA YAŞANANLAR	
(13 Safer 11 - 10 Mayıs 632 / 13 Rebülevvel 11 – 8 Haziran 632)	
3.1. Son Ay İlk Hafta	86
3.1.1. Uhut Şehitliğini Ziyaret	86
3.1.2. Üsâme b. Zeyd'in Suriye Seferi Hazırlığı	88
3.2. Son Ay İkinci Hafta	94
3.2.1. Bâki Mezarlığı'ndaki Son Dua	94
3.2.2. Hz. Peygamber'in Vefat Hastalığının Başlangıcı	96
3.3. Son Ay Üçüncü Hafta	98
3.3.1. Hz. Peygamber'in Hastalığı, Tedavi Girişimleri, Hastalığının Şiddeti ..	98
3.3.2. Hz. Peygamber'i Zehirleme Girişimi ve O'nun Vefatına Etkisi	104
3.4. Son Ay Son Hafta	107
3.4.1. Hz. Âişe'nin Odasında İkamet	107
3.4.2. Kabirlerin İbadethaneye Dönüştürülmemesi	110
3.4.3. Kırtas Hadisesi ve Etkileri	113
3.4.4. Son Hutbe ve Nasihatleri	120
3.4.5. Hz. Peygamber'in Vasiyeti	128
3.4.6. Hz. Ebû Bekir'in Namazları Kıldırarak Görevlendirilmesi	131
3.4.7. Hz. Abbas'ın Hilafet Girişimi	139
3.4.8. Dinar Dağıtımı	146
3.4.9. Misvak Kullanması	147
3.4.10. Son Gün, Son An ve Son Söz	149
3.4.11. Hz. Peygamber'in Vefat Yaşı, Tarihi ve Saati	153
3.4.12. Sahabenin Yaşadığı Vefat Şoku	162
3.4.13. Hz. Ebû Bekir'in Tavrı	168

IV. BÖLÜM174

HZ. PEYGAMBER'İN VEFATINDAN SONRA YAŞANANLAR

4.1. Benî Sâide'deki Hilafet İhtilafı	174
---	-----

4.2. Hz. Peygamber'in Vefatından Bir Gün Sonra	187
4.3. Hz. Peygamber İçin Yerine Getirilen Son Görevler	193
4.3.1. Hz. Peygamber'in Yıkanması	195
4.3.2. Hz. Peygamber'in Kefenlenmesi	199
4.3.3. Hz. Peygamber'in Cenaze Namazının Kılınması	201
4.3.4. Hz. Peygamber'in Mezarının Yeri, Kazılması ve Şekli	204
4.3.5. Hz. Peygamber'in Toprağa Verilmesi	210
4.4. Hz. Peygamber'in Geride Bıraktıkları	216
Sonuç.....	228
Kaynakça.....	230
Özgeçmiş.....	238

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ank.	: Ankara
a.s.	: Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin (oğul)
bkz.	: Bakınız
bt.	: bintü (kız evlat)
c.	: Cilt
C.Ü.İ.F.D.	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren
çev. ed.	: Çeviri editörü
der.	: Derleyen
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.İ.B.Y.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
D.K.D.S.İ.M.	: Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü
ed.	: Editör
F.Ü.İ.F.D.	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
Km.	: Kilometre
m.	: Mîlâdî
mad.	: Maddesi
M.Ü.İ.F.D.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
M.Ü.İ.F.V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
r.a.	: Radıyallahu Anh
r.ah.	: Radıyallahu Anha
red.	: Redaktör

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi Vesellem

s. : Sayfa

trs. : Tarihsiz

Dr. Öğr. Üyesi : Doktor Öğretim Üyesi

yay. haz. : Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Mîlâdî takvime göre 20 Nisan 571 tarihinde Mekke’de dünyaya gelip altmış bir yıl, bir ay ve on dokuz gün süren bir ömrün ardından, 8 Haziran 632 tarihinde Medine’de vefat eden Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Âdem (a.s.) ile başlayıp bütün insanlığa rehber olarak gönderilen peygamberlerin sonuncusudur. İndirildiği orijinal şekliyle hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelen, “*Benim mucizem*” dediği ve sınıksız sarıldığımızda asla sapıklığa düşmeyeceğimizi söyleyerek bizlere emanet ettiği Kur’an’ın da ilk muhatabıdır. O’nun ahlakının kaynağı olan yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim ise, 27 Ramazan 610 tarihinde ‘*Oku!*’ emriyle indirilmeye başlayıp 13 Rebûlevvel 632’de, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefatına kadar geçen yaklaşık yirmi üç yıllık sürede tamamlanmıştır.

Hicrî takvime göre ise yaklaşık altmış üç yıl yaşayan, ömrünün ilk kırk yılını gayet mütevâzı, ahlaklı, dürüst, kadirşinas ve daha sayamayacağımız birçok güzel hasletlerle geçirmiş olan Hz. Peygamber (s.a.v.); ömrünün kalan yirmi üç yılını da bu özelliklerine ilave olarak, Kur’an ahlakını ekleyip sürdürmüş ve noktalamıştır. Peygamberliğini ilan edip kendisiyle İslâm yoluna baş koymuş bir avuç Müslüman ile birlikte türlü sıkıntılara göğüs germiş, boykotlara boyun eğmemiş, baskılara direnmiş, işkencelere katlanmış ve dik duruşuyla bizlere İslâm davasının nasıl savunulacağını yaşayarak göstermiştir.

Mekke’de müşriklerin, özellikle 613’teki açıktan davetten sonra artırdığı zulümlerine direnmiş, ümmetini düzlüğe çıkararak bir lider gibi hareket etmiştir. Hicretten sonra kurduğu İslâm Devleti’nin temellerini, daha Mekke’de iken zihinlere atmış, kendisine inananları müşriklerin zulüm cenderesinden kurtarmanın yollarını aramıştır. Taif’e sığınmak için gitmiş, fakat eli boş dönmüştür. Mekke çevresindeki kabileleri İslâm’a davet etmiş, ancak hedefine ulaşamamıştır. O’na ses verenler ise Mekke’den uzakta yaşayan, Akabe Biatları’nda sözleştikleri Medineliler olmuştur.

622’de doğduğu, büyüdüğü ve ömrünün elli üç yılını geçirdiği Mekke’yi ardında bırakarak, Mekke’deki Müslümanlarla birlikte Medine’ye hicret etmiştir. Medine’de yaşanan siyasî boşluktan da yararlanarak Medine İslâm Devleti’ni kurmuş, burada gerek Mekke’deki müşriklerle, gerekse Medine’deki Yahudilerle savaş, barış ve anlaşma gibi diplomatik unsurları, konjonktüre göre

kullanarak, İslâm Devleti'ni güçlendirmiştir. Vahyin ilk yıllarında sadece kırk kadar Müslüman O'na inanırken, Veda Haccı'nda yüz binlere hitap ettiği bilinmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hadislerine, özellikle de Veda Hutbesi'ndeki söylemlerine ve Hac dönüşü Medine'deki uygulamalarına bakınca, vefatının yaklaştığı konusunda sezgiye ve belki de bir bilgiye sahip olduğu izlenimini elde edebiliriz. Veda Haccı yolculuğu öncesi, geçerli bir mazereti olmayanların bu yolculuğa mutlaka katılmalarını istemesi, son hutbe ve sohbetlerindeki uyarıları, yeryüzüne inen son sûre ve ayetler, ayrıca Medine'deki hastalığı öncesindeki uygulamaları bu delilimizi güçlendirmektedir.

Bu süreçte, tam zamanını bilmese de her geçen gün ölüme yaklaşan bir insanın bizler için örnek olan psikolojisini; sevdiklerinden, sevenlerinden ayrılacak olma ve kavuşmayı dört gözle beklediği 'sevenine' varma hasretini; kendi çabalarıyla bin bir türlü sıkıntılara katlandıktan sonra kurduğu devletine karşı hissettiği sorumluluğunu; kendisinin izinden giden ve izinden hiç ayrılmayacaklarını bildiği yol arkadaşlarına karşı duyduğu muhabbetini görebilir ve bu perspektifle gelişen olaylara farklı bir açıdan bakabiliriz.

I. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Rasulullah'ın ömrünün son üç aylık kesitini konu alan bu çalışma hazırlanırken, öncelikle İslâm Tarihine kaynaklık eden ve konumuza ışık tutan ilk dönem kaynak eserleri incelenmiş, bunun dışında bu konu ve alanla ilgili son yıllarda hazırlanmış olan çalışmalara bakılmıştır. Ayrıca ulaşılan bu bilgiler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinde yer alan bilgilerle karşılaştırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede öncelikli olarak genel tarih anlayışı çerçevesinde ilk dönem siyer, megâzî, tabakât ve ensâb konularıyla ilgili bilgiler veren İbn Şihâb ez-Zühri'nin '*el-Megâzî*'¹, İbn İshak'ın '*Kitâbü's Siyer ve'l Megâzî*'², Vâkıdî'nin '*Kitâbü'l Megâzî*'³, İbn Hişâm'ın '*Sîret-i İbn Hişâm*'⁴, el-Ezrakî'nin '*Ahbâru*

¹ İbn Şihâb ez-Zühri, Muhammed b. Müslim, *el-Megâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan, İst., 2016

² İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed, *Kitâbü's Siyer ve'l Megâzî*, çev. Ali Bakkal, İst., 2013

³ Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l Megâzî*, çev. Musa K. Yılmaz, İst., 2014

⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *Sîret-i İbn Hişâm*, çev. Hasan Ege, İst., 1994

Mekke⁵, İbn Sa'd'ın '*Kitâbü't Tabakâti'l Kebîr*'⁶, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın '*Kitâbü'l Emvâl*'⁷, İbn Kuteybe'nin, '*el-İmâme ve's-Siyâse*'⁸, Belâzûrî'nin '*Ensâbü'l Eşrâf*'⁹ ve '*Fütûhü'l Bûldân*'¹⁰, Taberî'nin '*Târih-il Ümem ve'l Mülûk*'¹¹ ve Türkçe tercümesi olarak basılan '*Târih-i Taberî*'¹², İbn Hibbân'ın '*es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l Hulefâ*'¹³, İbn Hazm'ın '*Cevâmiü's Sîre*'¹⁴, Beyhaki'nin '*Delâilü'n Nübüvve*'¹⁵, İbnü'l Cevzî'nin '*el-Muntazam fî Târîhi'l Mulûk ve'l Ümem*'¹⁶, İbnü'l Esîr'in '*El Kâmil fi't Târih*'¹⁷, İbn Kayyim'ın '*Fikhü's Sîre*'¹⁸ ve '*Zâdü'l Meâd*'¹⁹, İbn Kesîr'in '*es-Sîretü'n Nebeviyye*'²⁰, ve '*el-Bidâye ve'n Nihâye*'²¹ İbn Hacer'in '*el-İsâbe*'²² ve Muhammed b. Yusuf eş-Şâmî'nin '*Sübülü'l Hüdâ ve'r Reşâd*'²³ gibi eserlerinin konumuzla ilgili cilt ve bölümlerinden yararlanılmıştır.

Günümüzde İslâm Tarihi alanında eserler kaleme almış olan yazarlardan Muhammed Hamidullah'ın '*İslâm Peygamberi*'²⁴ ve '*el-Vesâiku's Siyâsiyye*'²⁵, Ali Muhammed Sallâbî'nin '*Siyer-i Nebî*'²⁶, Muhammed Hüseyin Heykel'in '*H.*

⁵ El-Ezrakî, Ebu'l Velîd, *Ahbâru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ank., 2017

⁶ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *Kitâbü't Tabakâti'l Kebîr*, çev. ed. Adnan Demircan, İst., 2014

⁷ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l Emvâl*, ter. Cemalettin Saylık, Ank., 2016

⁸ İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, ter. Cemalettin Saylık, Ank., 2017

⁹ Belâzûrî, Ebu'l Hasan Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü'l Eşrâf*, çev. Hikmet Akdemir, İst., 2018

¹⁰ Belâzûrî, Ebu'l Hasan Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Fütûhü'l Bûldân*, çev. Mustafa Fayda, Ank., 2002

¹¹ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târih-il Ümem ve'l Mülûk*, Beyrut, 1987

¹² Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târih-i Taberî*, çev. M. Faruk Gürtunca, İst., 2003

¹³ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büsî es-Sicistânî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l Hulefâ*, ter. Harun Bekiroğlu, Ank., 2017

¹⁴ İbn Hazm, el-Endelüsî, *Cevâmiü's Sîre*, çev. M. Salih Arı, İst., 2004

¹⁵ Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin, *Delâilü'n Nübüvve*, red. Yusuf Özbek, İst., 2017

¹⁶ İbnü'l Cevzî, Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fî Târîhi'l Mulûk ve'l Ümem*, Beyrut, 1992

¹⁷ İbnü'l Esîr, Mecdüddîn Ebu's Saâdât el-Mübarek b. Muhammed, *el-Kâmil fi't Târih*, red. Mertol Tulun, İst., 2008

¹⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed, *Fikhü's Sîre*, çev. Hanifi Akın, İst., 2008

¹⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed, *Zâdü'l Meâd*, çev. İbrahim Türklü Abdi Keskinsoy, İst., 2002

²⁰ İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Ömer, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, çev. Hanifi Akın, İst., 2013

²¹ İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, çev. Mehmet Keskin, İst., 1994

²² İbn Hacer, Ebu'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe*, çev. Naim Erdoğan, İst., 2010

²³ Şâmî, Muhammed b. Salih, *Sübülü'l Hüdâ ve'r Reşâd fî Sîreti Hayri'l İbâd (Peygamber Külliyyatı)*, red. Yusuf Özbek, İst., 2011

²⁴ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İst., 2003

²⁵ Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, çev. Vecdi Akyüz, İst., 1997

²⁶ Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, çev. Sadullah Ergin, İst., 2009

*Muhammed'in Hayatı*²⁷ Kasım Şulul'un 'Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı'²⁸ ve 'Hz. Peygamber Devri Kronolojisi'²⁹, Cem Zorlu'nun 'İslâm'da İlk İktidar Mücadelesi'³⁰, Mehmet Azimli'nin 'Halifelik Tarihine Giriş'³¹ gibi çalışmalarına bakılmıştır. Mahmut Kısa'nın hazırladığı 'Açıklamalı Kur'an Meali'³² ayetler hususunda başvuru kaynağımız olurken, Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan 'İslâm Ansiklopedisi'nin de bazı maddelerinden istifade edilmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri anlamına gelen ve *Kütüb-ü Sitte*'de yer alan hadisleri, özellikle de Buhârî ve Müslim'in ittifak ettikleri hadisler esas alınarak, ikisinin de 'Sahih'³³ lerinin ilgili bölümleri incelenmiş, İbnu'd Deyba'nın *Kütüb-ü Sitte* muhtasarı olarak hazırladığı '*Teysîru'l Vusûl ilâ Câmi'i'l Usûl min Hadîsi'r Resûl*'³⁴ isimli eseri ile Muhammed b. Süleyman er-Rudânî'nin, *Kütüb-ü Tis'a*'da yer alan hadisleri esas alarak hazırladığı, '*Cem'ül Fevâid*'³⁵ isimli eseri tetkik edilerek çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Yine Said Havva'nın '*el-Esâs fi's Sünne*'³⁶ (*Hadislerle İslâm Tarihi*) isimli eserinin üçüncü cildinde yer alan, özellikle de Rasulullah'ın vefatıyla alakalı hadislerdeki bilgilere başvurulmuştur.

II. Hz. Peygamber'in Vefatının Yaklaştığına İşaret Eden Olaylar

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, ömrünün özellikle son altı ayında söylediklerine ve yaptıklarına bakıldığında, vefatının yaklaştığını hissettiği söylenebilir. Gerek ahabıyla yaptığı konuşmalarda kurduğu cümleler incelendiğinde, gerekse de davranışlarına bakıldığında bu duruma işaret eden deliller vardır. Nitekim idrak ettiği son Ramazan ayında, Cebrail (a.s.) ile yaptığı iki mukabele Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, vefatının yaklaştığı düşüncesine sevk etmiş ve bu düşüncesini ailesiyle paylaşmıştır. Daha sonraları da bu fikrini destekleyecek ifadeler kullanmış, uygulamalarda

²⁷ Muhammed Hüseyin Heykel, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, İst., 2000

²⁸ Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, İst., 2011

²⁹ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İst., 2003

³⁰ Cem Zorlu, *İslâm'da İlk İktidar Mücadelesi*, Konya, 2002

³¹ Mehmet Azimli, *Halifelik Tarihine Giriş*, Konya, 2012

³² Mahmut Kısa, *Açıklamalı Kur'an Meali*, Konya, 2013

³³ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's Sahîh*, İst., 1992; Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's Sahîh*, İst., 1992

³⁴ İbnu'd Deyba', Ebû Abdullah Vecîhuddîn Abdurrahman b. Ali eş-Şeybânî ez-Zebîdî, *Teysîru'l Vusûl ilâ Câmi'i'l Usûl min Hadîsi'r Resûl*, çev. Hanifi Akın, İst., 2013

³⁵ Rudânî, Muhammed b. Süleyman, *Cem'ül Fevâid*, çev. Naim Erdoğan, İst., 1996

³⁶ Said Havva, *el-Esâs fi's Sünne*, çev. Orhan Aktepe, İst., 1989

bulunmuştur. Rasûlullah'ın vefatının yaklaştığına işaret eden olaylar, dört başlık altında değerlendirilebilir.

II. I. Ramazan Mukabelesi ve İ'tikâfı

Sözlükte “iki şeyi birbiriyle karşılaştırmak” anlamına gelen mukabele, üç aylarda ve bilhassa Ramazan ayında cami, mescid ve evlerde, bir kişi tarafından okunan Kur'an'ı, diğer kişilerin takip etmesi suretiyle hatim indirme geleneğine isim olmuş, zamanla hâfızların okuyuşları için de aynı terim kullanılmıştır. Bu gelenek, Cebrâil'in Ramazan aylarında her gece Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek o ana kadar nâzil olan âyet ve sûreleri karşılıklı okuyup kontrol etmelerine dayanır. Kur'an'ın Ramazan ayında nâzil olmaya başlaması, bu ayda yapılan amellerin diğer zamanlara göre daha faziletli kabul edilmesi de geleneğin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Rasûl-i Ekrem'in vefatından önceki son Ramazanda mukabele iki defa gerçekleşmiştir ki buna “arza-i ahîre” denir³⁷.

Arz, arza ve aynı kökten gelen mu'âraza da sözlükte “okumak, ezberden okumak, göstermek, kitapları karşılaştırmak” gibi anlamlara gelir. Hadislerden öğrenildiğine göre, Allah'ın iki elçisi, Kur'an-ı Kerîm'i birbirlerine okumak (mukabele etmek) üzere Ramazan ayında her gece bir araya gelmekteydi. Her yıl bir defa yapılan bu karşılıklı okuma işi, Hz. Peygamber'in vefat edeceği yıl iki defa olmuştur. Arza-i ahîre diye anılan bu son karşılaştırma, Kureyş lehçesiyle yapıldığı için, o günden itibaren Kur'an bu lehçe ile okunmuştur. Hz. Peygamber arza-i ahîrenin iki defa yapılmasından vefatının yaklaştığını sezmiş ve bunu kızı Fâtıma'ya bir sır olarak söylemiştir³⁸. Bu durumu Hz. Fâtıma şöyle anlatır. Hz. Peygamber (s.a.v.) gizlice bana: “*Cebraîl her yıl benimle birlikte Kur'an'ı bir defa mukabele yaparak okurdu. Bu yıl ise benimle iki defa mukabele yaptı. Dolayısıyla ecelimin yakın olduğunu düşünüyorum*” buyurdu³⁹.

Sözlükte “hapsetmek, alıkoymak; bir yere yerleşmek, oraya bağlanıp kalmak” anlamlarındaki akf kökünden türeyen i'tikâf ise, bu mânaları yanında kişinin kendisini sıradan davranışlardan uzak tutmasını, fıkıh terimi olarak da ibadet

³⁷ Nebi Bozkurt, “Mukabele” mad., *D.İ.A.*, XXXI, İst., 2006, s. 101

³⁸ Abdülbâki Turan, “Arza” mad., *D.İ.A.*, III, İst., 1991, s. 446-447

³⁹ Buhârî, *el-Câmiu's Sahîh*, Fezâilü'l Kur'an, 7; Müslim, *el-Câmiu's Sahîh*, Fezâilü's Sahâbe, 98

amacıyla ve belirli bir şekilde camide kalmasını ifade eder. İ'tikâfa giren kimseye mu'tekif veya âkif denir. İ'tikâfin meşrûiyeti Kur'an ve sünnet ile sabittir.⁴⁰ “Mescidlerde i'tikâfta bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın”⁴¹ meâlindeki âyetle Hz. Âişe'nin, “Resûl-i Ekrem Ramazanın son on gününde i'tikâfa girerdi. O bu âdetine vefatına kadar devam etmiştir. Sonra onun ardından hanımları i'tikâfa girmişti”⁴² şeklindeki rivayeti bunun delillerini teşkil eder.

İ'tikâf, Allah'a tam bir teslimiyet içerisinde ibadet ve taatte bulunmak amacıyla insanın, zamanının belirli bir kısmını ayırması ve bu esnada meşrû bile olsa her türlü nefsânî ve şehvî arzulardan uzak durmasıdır. Bu yönüyle i'tikâf, kişinin mânen olgunlaşması için önemli vesilelerden biridir. Zorunlu ibadetlerin yanı sıra nâfile ibadetler de bu konuda önem taşımakta, dinî duygu ve düşüncenin yoğun bir şekilde yaşandığı, mümkün olduğu ölçüde maddî ilgilerden uzaklaşarak yüce yaratıcıya yönelinen bir ortam, insana derin bir mânevî ufuk ve imkân sunmaktadır⁴³.

İşte bu maksatla, Kadir Gecesi'ni de içerisine alan Ramazan ayının son on gününde Mescid-i Nebevî'de i'tikâfa giren Allah Rasulü, vefatından önceki son Ramazan ayında yirmi gün i'tikâfta kalmıştır. Nitekim Ebû Hureyre (r.a.) bu durumu şöyle anlatır: “Hz. Peygamber (s.a.v.), her Ramazan'da on gün i'tikâfa girerdi. Vefat ettiği yıl geldiğinde ise yirmi gün i'tikâfa girdi”⁴⁴.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından altı ay kadar önce, daha önceden yaptığı uygulamaların dışına çıkılarak gerçekleşen farklı sayıdaki mukabele ve fazladan yapılan i'tikâf uygulamaları, O'nun vefatının habercisi olarak kabul edilebilir. İki kez

⁴⁰ Mehmet Şener, “İ'tikâf” mad., *D.İ.A.*, XXIII, İst., 2001, s. 457-458

⁴¹ Bakara Sûresi 2/187

⁴² Buhârî, *a.g.e.*, İ'tikâf, 1; Müslim, *a.g.e.*, İ'tikâf, 5

⁴³ Mehmet Şener, *a.g.m.*, XXIII, s. 458

⁴⁴ Buhârî, *a.g.e.*, İ'tikâf, 17; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, I, s. 103. Rasulullah'ın vefat ettiği yıl yirmi gün i'tikâfa girmesi ile ilgili olarak şu görüşler ileri sürülmüştür. 1. Cebrail her sene Ramazan ayında Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Kur'an'ı bir defa okudu. Vefat ettiği yıl iki defa okudu. Onun için i'tikâfı uzun sürdü. 2. Hz. Peygamber (s.a.v.) ömrünün sona erdiğini bildiği için, ümmetine ibadetlerini artırmaları gerektiğini vurgulamak ve ibadetlerini çoğaltmak istediği için o yıl yirmi gün i'tikâfa girdi. 3. Allah Rasulü, hanımlarının da i'tikâfa girmek üzere mescitte çadır kurduklarını görünce, Ramazan da i'tikâftan vazgeçmiş ve Şevval ayının ilk on gününde i'tikâfa girmişti. Vefat ettiği sene, geçmiş yılda terk ettiği i'tikâfı kaza etmek için yirmi gün i'tikâfta kalmıştır. 4. Rasulullah önceki sene Mekke fethi sebebiyle i'tikâfa girememişti. Ertesi yıl ise yirmi gün i'tikâfta kalmak suretiyle daha önce yapamadığı i'tikâfını kaza etmiştir. Bu son görüş, Enes b. Mâlik ve Übey b. Kâb kanalıyla rivayet edilen: ‘Allah Rasulü Ramazan'ın son on gününde i'tikâfa girerdi. Fakat bir sene (seferde olduğu için) i'tikâfa giremedi, ertesi yıl yirmi gün i'tikâf yaptı’ hadisine dayanmaktadır. Bkz. İbnu'd Deyba', *Teysîru'l Vusûl ilâ Câmi'i'l Usûl min Hadîsi'r Resûl*, çev. Hanefî Akın, İst., 2013., I, s. 103-104, 149 nolu dipnot

mukabele edilerek Kur'an sağlamlaştırılmış, yirmi günlük uzlet hayatıyla da manevî yolculuğa hazırlanılmıştır.

II. II. Ayetlerdeki İşaretler

Yüce Allah, Hz. Âdem (a.s.)'den başlayıp Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gelinceye kadar, insanları uymaları için kendi aralarından peygamberler seçmiş, onlar aracılığıyla da mesajlarını bütün insanlığa iletmiştir. Bütün peygamberler, insanlar arasından seçilmelerinden ötürü, vahiy alıyor olmalarının dışında, insanî özellikler taşır. Doğar, büyür ve görevlerini tamamlayıp ecelleri geldiğinde de Rableri'ne geri dönerler. Bu durum Kur'an'da birçok ayette ifade edilmiştir:

- *“Muhammed ancak bir peygamberdir. O'ndan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye eski dininize mi döneceksiniz?”* (Âl-i İmrân Sûresi 3/144)
- *“Muhakkak sen de öleceksin onlar da ölecek.”* (Zümer Sûresi 39/30)
- *“Her nefis ölümü tadacaktır.”* (Enbiyâ Sûresi 21/35)
- *“Biz senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar?”* (Enbiyâ Sûresi 31/34)
- *“... O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.”* (Kasas Sûresi 28/88)

Bütün bu ayetler bize, hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hem de O'ndan önce görevlendirilen diğer peygamberlerin, insan olmalarından ötürü ölümlü olduklarını, ölümün onlar için de kaçınılmaz ve yazılmış bir kader olduğunu anlatır.

Veda Haccı sırasında Hz. Peygamber (s.a.v.), 9 Zilhicce 10 Cuma günü Arafat vakfesinde iken ve Kur'an'ın yeryüzüne inen son ayeti olarak kabul edilen ayet⁴⁵ nâzil olunca ashab, nübüvvetin tamamlandığını ve ayrılışın yaklaştığını

⁴⁵ *“...Bugün dininizi kemale erdirdim, size olan nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı seçtim”* (Mâide Sûresi 5/3). Yeryüzüne inen son ayet olduğu söylenen bu ayetle ilgili olarak Mevdûdî, söylenenlerin aksine, bu ayetin de bulunduğu sûre olan Mâide Sûresi'nin tamamının, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra, hicretin altıncı yılında veya yedinci yılın başlarında vahyolunduğunu söyler. Ayrıca Mâide Sûresi 3. ayetle ilgili olarak şu eklemeyi yapar: *“Hicretin altıncı yılında indirilmiş olan bu ayet, Hac esnasında yeri gelmişken ilan edilmesi için Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yeniden gönderilmiştir. Çünkü bu ayet, sûrenin örgüsü içerisinde öylesine gereklidir ki, sûre onsuz eksik kalırdı. Bu yüzden üçüncü ayetin hicri 10. yılda indikten sonra sûreye eklendiği düşünülemez. İnanıyorum ki, indirildiği zaman bu ifadenin gerçek anlamı kavranılamamıştı. Bu nedenle tüm Arabistan'ın itaat altına alındığı ve İslam'ın gücünün doruğa çıktığı hicri 10. yılda, Veda Haccı*

sezmeye başladı. Rivayetlerden birine göre bu ayet nâzil olunca Hz. Ömer (r.a.) ağlamaya başlamış, kendisine: “Niçin ağlıyorsun?” denildiğinde O: “Kemalden sonra noksanlıktan başka bir şey yoktur. (Bir iş tamamlandıktan sonra artık eksilmeye başlar)” diyerek sanki Allah Rasulü’nün vefat edeceğini hissettiğini anlatmaya çalışmıştır⁴⁶.

Yine Veda Haccı esnasında, 11 Zilhicce 10 Pazar bayramın ikinci günü, Rasulullah Mina’da iken son nâzil olan sûre olarak Nasr Sûresi’nin vahyedildiği iddia edilmiştir⁴⁷. Bu sûrede Yüce Allah şöyle buyurur: “(Ey Muhammed!) Allah’ın yardımı ve zafer günü gelip insanların Allah’ın dinine akın akın girdiklerini görünce, Rabbini överek tesbih et. O’ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tevbeleri daima kabul edendir”⁴⁸.

Bu sûreyle ilgili Hz. Ömer (r.a.), Abdullah b. Abbas’ın da hazır bulunduğu bir yerde sahabeye Nasr Sûresi’nden ne anladıklarını sormuş, bu soru üzerine oradakiler bu sûreyi: “Yardım görüp Mekke’nin Fethi bize nasip olduğu zaman Allah’ı zikretmek, O’na hamd etmek ve O’ndan bağışlanma dilemekle emrolunduk” şeklinde anladıklarını izah etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), Abdullah b. Abbas’a

münasebetiyle açıklanması için Hz. Peygamber (s.a.v.)’e yeniden vahyolunmuştur.” (Bkz. Ebu’l Al’â Mevdûdî, *Tefhimu’l Kur’an*, I, red. İsmail Bosnalı-Dücan Cündioğlu, İst., 1991, s. 443-454). Vahidî ise bu ayetle ilgili şu rivayeti aktarır: “Bu ayet, hicretin onuncu yılındaki Veda Haccı’nda, Kurban Bayramı’nın arefesinde, Cuma günü ikindiden sonra, Hz. Peygamber (s.a.v.) Adba isimli devesinin üzerinde Arafat’ta vakfe yaparken indi.” (Bkz. Vâhidî, *Esbâb-ı Nüzûl*, Erzurum, 1994, s. 198). Bu ayetin nâzil olduğu günle ilgili olarak da Buhârî’de şu rivayet bulunur: Tarık b. Şihâb’tan gelen başka bir rivayete göre ise, Yahudilerden bir adam Ömer b. Hattab’a gelerek: “Ey müminlerin emiri! Gerçekten siz kitabınızda bulunan öyle bir ayet okuyorsunuz ki, şayet o ayet biz Yahudi toplumuna inseydi, ayetin indiği o günü bayram edinirdik” dedi. Bunun üzerine Ömer b. Hattab: “Hangi ayeti kastediyorsun?” diye sorunca Yahudi: “...Bugün dininizi kemale erdirdim, size olan nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam’ı seçtim” ayetini okudu. Ardından Ömer b. Hattab: “Ben bu ayetin nerede indiğini çok iyi biliyorum. Bu ayet, Rasulullah Arafat’ta vakfede iken Cuma günü indirildi” demiştir. (Bkz. Buhârî, *a.g.e.*, İman, 33 ve Megâzî, 77).

⁴⁶ İbn Kesîr, *es-Sîretü’n Nebeviyye*, s. 710

⁴⁷ İbn Kesîr, *aynı yer*

⁴⁸ Vâhidî, Nasr Sûresi’nin Veda Haccı’nda değil, Huneyn Gazvesi’nde indiğini ve Allah Rasulü’nün bu sûrenin inişinden sonra iki sene daha yaşadığını söyler. Bir başka rivayette ise bu sûrenin, Huneyn Gazvesi’nden dönüldükten sonra indirildiği belirtilir. (Bkz. Vâhidî, *a.g.e.*, s. 561). Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ise, Beydavî ve diğer bazı âlimlerin, bu sûrenin Mekke’nin Fethi’nden önce nazil olduğunu söylediklerini ifade eder ve: “Bu sûrenin Rasulullah’ın vefatını ima etmesi, sûrenin vefatı sıralarında nâzil olmasından değil, alametlerini sayarak önceden haber vermiş olmasındandır ki, iki üç sene önce gayb haberi verilmiş, yani yardımın, fethin gelmesi ve insanların İslâm’a alay alay girmeye başladıklarının görülmesi, bu üç başarıyı görmeden sen vefat etmeyeceksin, fakat bunları gördüğün zaman Rabbine gitmeye hazır ol denilmiş demek olur” der. (Bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İst., 1992, X, s. 24) Ayrıca yeryüzüne inen son ayet ve sûre ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Beyhakî, *Delâilü’n Nübüvve*, V, red. Yusuf Özbek, İst., 2017, s. 447-456; Ebu’l Al’â Mevdûdî, *a.g.e.*, VII, s. 285-288

dönerek: “*Sen bu sûrenin anlamı hususunda ne düşünüyorsun?*” diye sorunca O’da: “*Bu sûre, Rasulullah’ın ecelinin geldiğini ve vefatının yaklaştığını haber vermektedir*” diye cevap vermiş, Hz. Ömer (r.a.)’de: “*Ben de bu sûrenin kastettiği şeyi, senin anladığın gibi anlıyorum*” demiştir⁴⁹. Demek oluyor ki, sahabeden bazıları son inen ayet ve sûreye bakarak Hz. Muhammed (s.a.v.)’in vefatının yaklaştığını ve hatta o sene içinde vefat edebileceğini hissetmişlerdi⁵⁰.

II. III. Hadislerdeki İşaretler

Allah Rasulü’nün, ömrünün son aylarındaki sözlerine ve davranışlarına bakılınca, O’nun ölümünün yaklaştığı konusunda bazı hislere kapıldığı söylenebilir. Rasulullah, yaşadığı bu hislere rağmen hayatına kaldığı yerden devam etmiş, bu husustaki his ve düşüncelerini ashabı ve yakınlarıyla da paylaşmıştır. Bu çerçevede ashabına son nasihat ve uyarılarını yaparak görevini tamamlamıştır. Kaynaklarda yer alan ve Rasulullah’ın vefatının yaklaştığı konusundaki hissettiklerini dile getirdiği sözler şöyle sıralanabilir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), hicretin onuncu yılında, Muaz b. Cebel’i Yemen’e elçi olarak gönderirken onu uğurlamak için Medine dışına kadar çıktı. Muaz bineğinde, Allah Rasulü yaya iken, onunla vedalaşırken dudaklarından şu cümleler döküldü: “*Ey Muaz! Belki de sen bu seneden sonra bir daha benimle karşılaşamazsın. Kim bilir, belki kabrimin yanından geçer, mescidimi ziyaret edersin.*” Bu cümleleri duyan Muaz b. Cebel, mesajı almış, olacakları hissetmiş, Rasulullah’ı bir daha göremeyeceğinin hüznüyle ağlamaya başlamıştı. Bunu gören Allah Rasulü, dostunu sakinleştirmiş ve: “*Ağlama ey Muaz! Çünkü ağlamak şeytandandır*” buyurmuştur⁵¹.

Hz. Âişe şöyle anlatır: Rasulullah ömrünün son zamanlarında “*Subhanallah ve bihamdih, estağfirullah ve etübü ileyh*” (Allah’ı her türlü noksanlıklardan uzak tutar, O’na kendi hamdi ile hamd ederim. Allah’tan bağışlanmamı diler ve O’na

⁴⁹ Buhârî, *a.g.e.*, Tefsîru’l Kur’an, 110; İbnu’d Deyba‘, *a.g.e.*, s. 40-41

⁵⁰ İbn Kesîr, *es-Sîretü’n Nebevîyye*, s. 710-711

⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 222; Muhammed Ali Sallâbî, *a.g.e.*, II, s. 634. Mustafa Fayda, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken ‘ölümünü haber vererek bir daha görüşemeyecekleri’ şeklindeki rivayetin, Muaz b. Cebel’in, daha sonraki asırlarda Yemenli bazı müelliflerce efsânevi bir şahsiyet haline getirilmesinden ötürü kaynaklarda yer aldığını dile getirir. Bkz. Mustafa Fayda, *İslamiyetin Güney Arabistan’a Yayılışı*, Ank., 1982, s. 96-97

tevbe ederim) sözünü çokça tekrarlamaya başladı. Ona: “*Ey Allah’ın Rasulü! ‘Subhanallah ve bihamdih’ sözünü çoğalttığını görüyorum, daha önce hiç böyle yapmazdın?*” dedim. Allah Rasulü bana: “*Yüce Rabbim bana, ümmetimde bir alâmeti göreceğimi haber vermişti ki, o alâmeti gördüğüm zaman, kendisine çok çok tesbih ve hamd ile istiğfarda bulunmamı emretmişti. İşte o alâmeti gördüm, ‘Allah’ın yardımı ve fetih gelince, insanların akın akın Allah’ın dinine girdiklerini’ gördüm*” diye buyurdu⁵².

Nasr Sûresi indirildikten sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) kızı Fâtıma’yı yanına çağırarak O’na: “*Ölümüm bana bildirildi*” dedi. Fâtıma bu sözü duyup ağlamaya başlayınca: “*Ağlama! Ailem içinde bana ilk kavuşacak sensin*” dedi. Bunun üzerine Hz. Fâtıma gülmeye başladı⁵³.

Câbir b. Abdillah (r.a.): “*Kurban Bayramı günü Hz. Peygamber (s.a.v.)’i bineğinin üzerinde taş atarken gördüm. Bu sırada kendisi: ‘Hac ibadetinde uymanız gereken kuralları benden öğreniniz. Bilemiyorum, belki bu haccımdan sonra bir daha hacedemem’ buyuruyordu*” demiştir⁵⁴.

Hz. Âişe şöyle anlattı: “*Hz. Peygamber (s.a.v.)’in zevceleri olan bizler, hepimiz O’nun yanında idik. O sırada Hz. Fâtıma (r.ah.) çıkageldi. Allah Rasulü onun geldiğini görünce ‘Merhaba kızım’ dedi ve onu kendi sağına oturttu. Sonra ona gizli bazı şeyler söyleyince Hz. Fâtıma (r.ah.) ağlamaya başladı. Sonra yine bazı gizli şeyler söyleyince bu kez gülmeye başladı. Bunun üzerine ben ona: ‘Rasulullah, bütün insanlar arasında bazı sırları sana has kıldı. Sen ise hala ağlıyorsun?’ dedim. Oradan kalktığı zaman ona: ‘Kulağına gizli söylediği şey neydi? Bana söylesene’ dedim. Hz. Fâtıma (r.ah.): ‘Rasulullah’ın sırrını ifşa etmem’ dedi. Allah Rasulü vefat edince ona: ‘Benim senin üzerinde bulunan hakkım için, Rasulullah’ın o gün kulağına söylediği gizli şey neydi? Bana şimdi söylesene’ dedim. Hz. Fâtıma (r.ah.) şöyle dedi: ‘Birincisinde; Cebrail (a.s.) her sene benimle bir kere Kur’an-ı Kerim mukabele ediyordu ama bu yıl iki kere mukabele etti. Bundan da ecelimin yakın olduğunun dışında başka bir şey anlamıyorum. Allah’tan kork ve sabret. Ben senin için ne güzel bir selefim! Bunu duyduğumda ağladım. İkincisinde ise; bütün*

⁵² İbn Sa’d, a.g.e., II, s. 198

⁵³ İbn Sa’d, aynı yer

⁵⁴ Müslim, a.g.e., Hacc, 310; İbnu’d Deyba’, a.g.e., II, s. 397

*mü'minler veya bu ümmet hanımlarının efendisi olmaya razı olmaz mısınız?’ deyince de güldüm*⁵⁵.

Ebû Saîd el-Hudrî, Rasulullah’ın insanlara hitap ederek şöyle buyurduğunu söyledi: *“Allah, bir kulunu, dünya nimetlerinden istediğini almak ile kendi yanında bulunan cennet arasında serbest bıraktı. O kul da Allah’ın yanında olanı (cennete girmeyi) tercih etti.”* Hadisin devamında Ebû Saîd el-Hudrî şöyle diyor: *“Hz. Ebû Bekir bu sözleri duyunca ağladı. Biz, Rasulullah’ın serbest bırakılan bir kuldan haber vermesine ağlamasına şaşırдық. Biz sonradan anladık ki, seçiminde serbest bırakılan kul, Allah’ın Rasulü idi. Bunu o anda en iyi anlayanımız ise Hz. Ebû Bekir (r.a.) idi”*⁵⁶.

Bütün bu rivayetlere bakıldığında görülüyor ki Hz. Peygamber (s.a.v.), adım adım ümmetini ayrılığa hazırlamaya çalışmıştır. Bir gün gelip aralarından ayrılacağını, bu ayrılığın ise yakın olduğunu hissettiğini belirtmek istemiştir. Kendisinden sonra boşluğa düşmemeleri gerektiğini, bu durumun normal bir süreç olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Ashabtan Hz. Ebû Bekir gibi, Hz. Ömer gibi, Hz. Muaz gibi Abdullah b. Abbas gibi kimi ferâset sahibi insan, Allah Rasulü’nün vermeye çalıştığı bu mesajı almış, Hz. Muhammed (s.a.v.)’den ayrılacakları fikrini düşünüp yüreklerinde hissettikçe gözyaşlarına hâkim olamamışlardır. Nitekim ayrılık mesajlarının ilk işaretlerinden sayabileceğimiz, son Ramazanındaki farklı sayı ve süredeki mukabele ve i’tikâfından yaklaşık altı ay kadar sonra Rasulullah, bu dünyaya veda etmiştir.

II. IV. Veda Hutbesi’ndeki Söylemler

Tarihe Veda Hutbesi olarak geçen, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Arafat⁵⁷ ve çevresinde yapmış olduğu konuşma, Allah Rasulü ile hac yapmak amacıyla Mekke’ye gelen, Kâbe’ye koşan yüz binin üzerindeki müslümana, nasihat ve vasiyet niteliğinde bir veda konuşmasıdır. Yüz binlerce müslümanı bir arada, karşısında bulan Rasulullah, insanlar arası ilişkilerden devlet işleyişine, hukuk sisteminden

⁵⁵ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 251; Muhammed Ali Sallâbî, *a.g.e.*, II, s. 632

⁵⁶ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 403; İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 231

⁵⁷ Haccın farzlarından biri olan vakfenin, Zilhiccenin dokuzuncu günü olan Kurban Bayramı Arefesinde, hacı adaylarının dua ederek bekledikleri, Mekke’nin 20 km. kadar doğusunda bulunan dağın adıdır. Bkz. Ahmet Nedim Serinsu (ed.), *Dînî Terimler Sözlüğü*, Ank., 2009, s. 20-21

ırkçılığa, gerçek mü'minin niteliklerinden iyi bir insanın özelliklerine kadar birçok hususta bilgiler vermiş, yirmi üç yıllık tebliğinin kısa bir özetini insanlara sunmuştur. Dini istismar ve tahrif etmeyen, vasat ümmet olan, kula kul olan değil, kulluk bilinciyle Allah'a yönelen gerçek bir mü'min olmayı; haktan, hukuktan ve ahlaktan taviz vermeyen iyi bir insan olmayı nasihat ederek, bir başka ifadeyle insan olmayı yani 'insanlık'ı vasiyet ederek kendisine inananlarla vedalaşmıştır. Söylediklerinden ve üslûbundan Rasulullah'ın kendileriyle vedalaştığını sezen Müslümanlar O'nu, gözyaşları içinde pür dikkat dinlemiş, kimisi ilk defa gördüğü Allah'ın elçisine doya doya bakmış, kimisi de O'nunla yaşadıklarını hatırlayıp hüzünlenmiştir.

Veda Hutbesi'nde kurduğu cümlelerden bazıları, O'nun ölümünü akıllara getirecek nitelikteydi. Aslında özenle seçilen bu cümleler ashabına bir mesajdı. *'Haberiniz olsun, yakında ebedi yolculuğa çıkacağım'* demenin başka bir şekliydi. O hutbede, vedaya dair Rasulullah'ın dilinden dökülen bazı cümleler şöyledir: *"Ey insanlar! Beni dinleyin, size açıklayayım. Zira bilmiyorum, belki de bu yıldan sonra, bu yerde sizinle buluşamayabilirim"*⁵⁸ diyerek ömrünün bir kez daha hac yapmaya yetemeyebileceğini ifade etmek istemiştir. Bir başka cümlesinde ise: *"Benden sonra, birbirini boğazlayan kâfirler olmayın. Size öyle bir şey bırakıyorum ki, sınıksız sarılırsanız, asla sapıklığa düşmezsiniz. Bu, Allah'ın kitabı ve Peygamberi'nin sünnetidir"*⁵⁹ buyurarak Refik-i Âlâ'ya gidişinin yakın olduğunu, Kur'an'ın inişinin tamamlandığını ve kutsal kitabın sınıksız sarılınması gereken bir emanet olarak bütün Müslümanlara miras olduğunu anlatmıştır. Zaten hutbenin bütününe bakıldığında, çok sevdiği evlatlarının, kendi ölümünden sonra yanlışa düşmelerini istemeyen, ölüm döşeğindeki bir babanın, çocuklarına yaptığı nasihatlerine benzediği görülür. Allah Rasulü de çok sevdiği ümmetini uyarmış, nasihatler vermiş, vasiyetlerde bulunmuştur.

Veda Hacci'nda hazır bulunan ümmeti ve doğduğu şehir olan Mekke ile hasret giderip vedalaşan Hz. Peygamber (s.a.v.), dönüş yolculuğu hazırlıklarına başlamıştı. Ailesiyle, ümmetiyle, devletiyle ilgili hayatına geri dönmüş, sanki ölümü yaklaşan o değilmiş gibi, günlük hayatına devam etmiş, kendisine inananlara örnek

⁵⁸ Vâkıdî, *a.g.e.*, s. 352; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 345; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 310

⁵⁹ Vâkıdî, *a.g.e.*, s. 353; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 346

ve önder olmayı sürdürmüş, son nefesine kadar ümmetinin geleceği için çaba harcamıştır.

III. Hz. Peygamber'in Son Yıllarına Genel Bir Bakış

Kazanılan savaşlar, yapılan antlaşmalar ve artan Müslüman nüfusuyla Medine İslâm Devleti'nin gücünü bütün çağdaş devletlere gösteren Hz. Muhammed (s.a.v.), ömrünün sonuna kadar İslâm Devleti'ni daha da güçlendirmek için girişimlerde bulunmuştur. Bedir, Uhut ve Hendek Savaşları'nda beklediklerini alamayan Mekkeli Müşrikler, Hudeybiye'de Müslümanlarla antlaşma imzalamak zorunda kalmıştı⁶⁰. Böylece en güçlü düşmandan, yani Mekkeli Müşriklerden gelebilecek saldırıların önüne geçilmiş oldu. Ayrıca Medine'de Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ihanet eden ve Medine Antlaşması'na sadık kalmayarak şehirden çıkartılan Yahudilere de Hayber'in Fethi ile bir kere daha gerekli dersler verilmiş, Arabistan'daki Yahudi tehdidi ortadan kaldırılmıştı⁶¹. Öte yandan Medine İslâm Devleti'nin sınırlarını genişletmek ve İslam birliğini güçlendirmek isteyen Hz. Peygamber (s.a.v.), bu amaçla Medine İslâm Devleti ile çağdaş olan Bizans, Mısır, İran, Bahreyn, Habeşistan ve Gassânî gibi komşu ülke hükümdarlarına İslâm'a davet mektupları göndermiştir⁶². Ardından Hudeybiye Barış Antlaşması'na uymayan Mekkeli Müşrikleri, Mekke'yi fethetmek suretiyle bertaraf etmiş ve bütün Arap Yarımadası'nın tek hâkiminin Müslümanlar olduğunu adeta ilan etmiştir.

Huneyn ve Evtas Gazveleri'nde Hevâzinlilerin, Taif Kuşatması'nda Sakiflilerin dersi verilmiş; Mute Savaşı'ndan sonra Tebük'te bir kere daha, dönemin en güçlü devleti diye nitelendirebileceğimiz Bizans Devleti ile mücadele edilmiştir⁶³. Bütün bu gelişmeleri yakından gören, yaşayan ve henüz Müslüman olmamış olan Arap kabilelerinden kimi güçlünün yanında yer almak, kimi de gerçekten inandığı için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna gelerek Müslüman olmuş, O'na bağlılıklarını sunmuşlardır. Artık vatani, sancağı, ümmeti, sınırları, yasası, kuralları, kurumları olan, gücüne güç katmış bir İslâm Devleti vardır. İslâm'dan ve Müslümanlardan bütün çağdaş devletler haberdardır. Mekke fethedilerek

⁶⁰ Mehmet Ali Kapar, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*, Konya, 1993, s. 214

⁶¹ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi*, Ank., 1995, s. 258

⁶² Abidin Sönmez, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Mektupları*, İst., 2011, s. 45

⁶³ Hakkı Dursun Yıldız (red.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İst., 1992, I, s. 522-532

müşriklerden, Hayber fethedilerek Yahudilerden gelebilecek tehlikeler önlenmiş, Bizans saldırılarına karşı önleyici tedbirler alınmış ve hemen hemen bütün Arap Yarımadası'nın Müslüman olması sağlanmıştır.

Hicretin onuncu yılında, Veda Haccı öncesinde, Hz. Muhammed (s.a.v.), sanki davetle ilgili, örnek olmakla ilgili son vazifelerini îfâ etmiş, elçileri ve heyetleri kabul etmiş, İslâm'a davet seriyeleri göndermiş, ilk ve tek haccını yapmış, görevini tamamlamış olmanın mutluluğuyla Rabbi'ne kavuşacağı anı beklemeyle kuyulmuştur.

III. I. Veda Haccı Öncesi Hz. Peygamber'in Yaşadığı Olaylar

Veda Haccı'ndan önceki son yılında Rasulullah, Yemen ve diğer bölgelerden Müslüman olmak için Medine'ye gelen son heyetlerle görüşmüş, Yemen bölgesinde asayiş sağlamaya adanmış buralara elçiler ve seriyeler göndermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Halid b. Velid, Ali b. Ebî Tâlib, Muaz b. Cebel ve Ebû Mûsa el-Eşarî gibi sahabenin önde gelen isimlerini elçi ve komutan olarak görevlendirmesi, bu bölgeye verdiği önemin bir göstergesidir. Bu süreçte yaşanan gelişmeler şöyledir.

III. I. I. Medine'ye Gelen Heyetler

Rasulullah'ın son yılı, her ne kadar biraz durağan gibi gözükse de, aslında diğer yıllar gibi hareketli ve yoğundu. Bu hareketliliğin en önemli sebebi ise gelen heyetlerdi. Mekke'nin Fethi'nden sonra birçok Arap ve Yemen kabilesi, heyetler halinde Medine'ye, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile görüşmeye gelerek Müslüman olduklarını ilan etmişlerdi. Bu heyetler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından iki ay öncesine kadar Medine'ye gelmeye devam etmişlerdir. En son olarak Rasulullah'ın yanına gelen heyet, Nehâ Heyetidir. Bu heyet, Hicret'in 11. senesinde Muharrem ayının ikinci yarısında, iki yüz kişiyle Yemen'den geldi. Önce Remle bt. el-Hades (Hâris)'in⁶⁴ evine indiler. Sonra Rasulullah'ın huzuruna gelerek İslâm'ı kabul ettiler⁶⁵.

⁶⁴ Kaynakların bize verdiği bilgiye göre Remle bt. el-Hades (Hâris)'in evi, hurmalıklar içerisinde yer alan ve Medine dışından Peygamber Efendimizle görüşmeye gelen heyetlerin günlerce misafir edildiği geniş evlerden biriydi. Kettânî, *et-Terâtîbu'l İdâriyye* isimli eserinde, Remle ile ilgili Zurkanî'nin şöyle dediğini aktarır: "*Hafız ibn Hacer'in de kaydettiği üzere bu kadın, Remle bt. Hades olup İbn Sa'd ve başkalarının zikrettiği gibi Remle bt. Hâris değildir. Hades de Sa'lebe'nin oğludur. Remle sahibi olup Muaz b. Afra'nın hanımıdır.*" İbn Hacer ise *el-İsâbe*'sinde bu kadının babasının Hâris ve

Bu çerçevede hicretin onuncu yılında Medine'ye gelen heyetler aşağıda sıralanmıştır.

Benî Rehâ Heyeti

Mezhic Kabilesi'nin bir kolu olan Rehâvîler, on beş kişilik bir heyetle hicretin 10. yılında Rasulullah'ın yanına gelerek Müslüman oldular. Heyet, Remle bt. Hades (Hâris)'in konağında misafir edildiler. Hz. Peygamber (s.a.v.), onların yanlarına giderek uzun süre Kur'an ve farzlar üzerine konuştu ve onlara hediyeler takdim etti. Rehâ Heyeti de yanlarında getirdikleri Mirvah adındaki bir atı Allah Rasülü'ne hediye ettiler. Huzurunda ata eğitim yaptırıldı ve Hz. Peygamber (s.a.v.) onu beğendi. Heyet sonra memleketlerine döndü. Benî Rehâ'dan bazı kimseler, Veda Haccın'dan önce Medine'ye gelerek Peygamber Efendimizle yola çıkıp hac yaptılar. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatına kadar da Medine'de ikamet ettiler⁶⁶.

Tay Heyeti

Hâtim et Tâî'nin oğlu Adî b. Hâtim, Müslüman olmadan önce mutaassıp bir hristiyandı. Hz. Peygamber (s.a.v.), Tay Kabilesi'nin putunu yıkmak üzere Hz. Ali kumandası altındaki bir seriyyeyi, hicrî 9. yılın Rebûlâhir ayında sevk edince Adî karşı koyamadı ve ailesiyle birlikte Suriye sınırlarına doğru kaçtı. Kız kardeşi Seffâne ise esir alınarak Medine'ye getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v.) Seffâne'ye elbise, yiyecek, at ve harçlık vererek onu kardeşi Adî'nin yanına, Şam'a gönderdi. Seffâne'ye yapılan bu muameleden memnun kalan Adî, hicrî 10. yılın Şâban ayında, kız kardeşinin de içinde bulunduğu bir heyetle Medine'ye geldi. Rasulullah ile yaptığı görüşmeler sonunda İslâmiyet'i kabul etti⁶⁷.

Hades olarak iki şekilde de zikredildiğini söyler. Yani Remle bt. Hades de, Remle bt. Hâris de aynı kişidir der. Bkz. *Kettâni, et-Teratibu'l İdariyye*, II, çev., Ahmet Özel, İst., 2003, s. 24-25

⁶⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 332; İbn Kayyim, *Zâdü'l Meâd*, II, s. 538; Mehmet Ali Kapar, *Heyetler Hz. Peygamber Dönemi Diplomasi*, İst., 2017, s. 249

⁶⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, 330; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, İst., 2011, s. 638-639; Mehmet Ali Kapar, *Heyetler*, s. 246

⁶⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 313-314; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İst., 2003, s. 410-411

Havlân Heyeti

Yemen'in tahıl ambarı sayılan geniş verimli topraklarda ve San'a şehrinin doğusundaki yüksek dağlık arazide yaşayan Havlâniler, topluca Müslüman olduktan sonra hicrî 10. yılın Şâban ayında Medine'ye 10 kişilik bir heyet göndererek Allah Rasulü'ne Müslüman olduklarını bildirdiler ve kendilerine dini hükümlerin öğretilmesini istediler. Hz. Peygamber (s.a.v.), heyete İslâm'ın temel esasları ile helal ve haramı açıkladı. İslâm ahlakından bahsetti. Medine'de Remle bt. Hâris'in konağında birkaç gün ağırlanan heyet, kendilerine Peygamber Efendimiz tarafından verilen hediyelerle birlikte ülkelerine döndüler. İlk iş olarak da İslâmiyet'ten önce taptıkları Umyanis (Ammeuenes)⁶⁸ putunu kırıp tapınağını yıktıktan sonra öğrendikleri İslâmî bilgileri kabilelerine aktardılar⁶⁹.

Benî Becîle Heyeti

Hicrî 10. yılın Ramazan ayında, Taif'e 120 km. kadar uzaktaki bölgelerde yaşayan Becîle kabilesinden yüz elli kişilik bir heyet, reisleri Cerir b. Abdillâh el-Becelî başkanlığında Medine'ye gelerek Hz. Peygamber (s.a.v.) ile görüştü ve İslâm esaslarına bağlı kalacağına söz verip biat etti. Ayrıca Benî Becîle'nin bir kolu olan Ahmesliler de iki yüz elli kişilik bir kabileyle gelerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bağlılıklarını arz ettiler. Her iki heyete de hediyeler verilerek gönderildiler. Daha sonra Hz. Muhammed (s.a.v.), Cerir b. Abdillâh el-Becelî'yi, Has'amlıların yurdunda bulunan ve Yemen'in Kâbesi diye ünlenmiş Zülhasa tapınağı ile putunu yıkmakla görevlendirmişti. Yüz elli-iki yüz kişilik bir kuvvetle tapınağı ve putu yerle bir eden Cerir b. Abdillâh, Has'am kabilesinden bir heyetin de Medine'ye giderek Müslüman olmalarını sağladı⁷⁰.

⁶⁸ İbn Kelbî'ye göre Havlânîliler, hayvanlarından ve toprak mahsullerinden bir kısmını, rızalarını kazanmak adına Umyanis ile Allah arasında eşit olarak bölüşürürlerdi. Fakat Umyanis'in hakkından Allah'a geçeni puta geri verirken, Allah'ın hakkından puta geçeni geri vermezlerdi. Havlânîlilerin el-Adîm denilen boyu hakkında "Allah'ın yarattığı tarım ürünlerinden ve hayvanlardan bir kısmını putlarının, bir kısmını da Allah'ın payı olarak ayırırlar ve kendi iddialarına dayanarak: 'Bunlar Allah'ın, bunlar da putlarımızın payıdır' derler. Üstelik putları için ayırdıkları Allah'ın payına asla karışmaz; fakat Allah için ayırdıkları, putlarının payına kolayca karışır. Bakın, ne kötü hüküm veriyorlar" (Enâm Sûresi 6/136) ayeti inmiştir. Bkz. İbn Kelbî, *Kitâbü'l Esnâm*, çev. Beyza Bilgin, Ank., 2017, s. 84-85

⁶⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, 311; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 650-651

⁷⁰ İbn İshak, *Kitâbu's Siyer ve'l Meğâzî*, çev. Ali Bakkal, İst., 2013, s. 387-388; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 417-418

Gâmid Heyeti

Hicret'in 10. yılının Ramazan ayında on kişilik bir grup halinde gelen heyet, ağaçlık bir bölge olan ve bir bölümü kabristan olarak kullanılan Bâkî'ül Garkad'da konakladılar. Yaşça içlerinden en küçüklerini bineklerinin yanına bırakarak Rasulullah'ın yanına geldiler. Bir ara bir hırsız gelip heyettekilerden birinin elbise torbasını çaldı. Heyet, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile görüşürken kendisi bu hırsızlık olayını görmüşçesine anlattı. Temsilciler bu hırsızlık olayının gerçek olduğunu bineklerinin yanına bıraktıkları gözcüden de dinleyince: *“O'nun, Allah'ın Rasulü olduğuna şahadet ederiz. O bize bu torbanın hem çalındığını hem de geri bulunduğunu haber vermişti”* dediler. Bunun üzerine bineklerin yanında bıraktıkları genç de gelip Müslüman oldu. Daha sonra diğer heyetlere verildiği gibi onlara da hediyeler verildi ve memleketlerine uğurlandılar⁷¹.

Musullu tarihçi İmaduddin Halil, *Muhammed Aleyhisselam* isimli eserinde, Gâmid heyetinin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: *“Ey Allah'ın Rasul'ü, sen bize elçi göndermeden biz sana geldik’ demeleri üzerine Yüce Allah, onlar hakkında: ‘Müslüman olduklarını senin başına kakarlar, de ki, Müslüman olduğunuzu benim başıma kakmayın, asıl Allah, imana hidayet etmiş olmasını başınıza kakacaktır”⁷² ayetini indirdi⁷³ demiştir.”*

Ayrıca hicrî 10 yılının Ramazan ayında Gassâni kabilesinden üç kişi, Şevval ayında Benî Salaman kabilesinden yedi kişilik heyetler gelerek Müslüman olmuşlardır. Yine hicrî 10 yılında Benî Zübeyd kabilesinden on kişi, Benî Hanîfe kabilesinden on kişi, Kinde kabilesinden altmış veya seksen kişi, Benî Abs kabilesinden de dokuz kişilik bir heyet Medine'ye gelerek İslâm Dini'ni seçtiklerini ilan etmişlerdir⁷⁴.

II. I. II. Gönderilen Elçiler ve Seriyeler

Bu son dönemde Allah Rasulü'nün Güney Arabistan'a ayrı bir önem verdiği ve bu bölgeye elçi ve seriyeler gönderdiği görülmektedir. Arap Yarımadası'nın

⁷¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 331; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Fıkhü's Sîre*, İst., 2008, s. 684

⁷² Hucûrat Sûresi, 49/17

⁷³ İmaduddin Halil, *Muhammed Aleyhisselam*, Konya, 2003, s. 266

⁷⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 320; İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. I, s. 314-315; İbn Kayyım, *Fıkhü's Sîre*, s. 682-684; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, İst., 1994, V, s.180; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 657-660; Mehmet Ali Kapar, *Heyetler*, s. 209-210

güneyinde bulunan ve yeni Müslüman olan Yemen bölgesine gönderilen elçi ve komutanlarını Hz. Peygamber (s.a.v.)'in güvendiği kişiler arasından seçmesi de bunu göstermektedir. Vefatından önceki yılda gönderilen bu elçi ve seriyyelerin, başka bir bölgeye değil de Güney Arabistan'a yönelik olması dikkat çekicidir. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu bölgeyi hem kontrolü altında tutabilmek hem de buraların İslamlaşmasını hızlandırmak için çaba sarfetmiştir.

Bu çerçevede Hz. Peygamber (s.a.v.) Halid b. Velid'i, hicrî 10 yılının Rebûlâhir ayı sonu veya Cemâziyelevvel ayının başında, bu zamana kadar Müslüman olmayan az sayıdaki kabilelerden biri olan ve Necran'da yaşayan Benî Hâris kabilesine, dört yüz kişilik bir kuvvetle önce İslâm'a davet etmek, kabul etmezlerse de savaşmak üzere gönderdi⁷⁵. Hâris kabilesi savaşmadan daveti kabul edip İslâmiyet'e geçince Halid b. Velid, Rasulullah'a durumu bildiren ve talimat beklediğini ifade eden bir mektup gönderdi. Allah Rasulü de cevaben Benî Hâris'i temsil eden bir heyetle Medine'ye dönmesini emretti. Halid b. Velid, Benî Hâris b. Ka'b kabilesinden yedi kişiyle beraber Medine'ye döndü. Medine'ye gelen bu heyet, Şevval ayının sonuna veya Zilkade ayının başına kadar yaklaşık 6 ay burada kalarak İslâm Dini'ni öğrendiler. Onların başına Kays b. Husayn emir olarak atandıktan sonra heyet memleketlerine döndü. Bir süre sonra da Rasulullah, dini hükümleri, sünneti, İslâmî ilkeleri öğretmesi ve zekâtlarını alması için Amr b. Hazm'ı görevli olarak onlara gönderdi⁷⁶.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Ali b. Ebî Tâlib'i ise, hicretin 10. yılı Ramazan ayında Yemen'e askerî bir birlikle gitmek üzere görevlendirdi. Kuba'da karargâh kurarak orada toplanmalarını emretti. Burada kendisine sancak bağlanan ve sarık

⁷⁵ Rasulullah, Güney Arabistan'da yaşayan ve hâlâ İslâm'ı kabul etmemiş olan Benî Hâris kabilesinin Müslüman olması için bu seriyyeyi göndermişti. Zira daha önce dile getirildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.v.), güneydeki sorunları çözmek ve bölgeyi İslamlaştırarak buralardan gelebilecek tehlikelerin önüne geçmek istiyordu. Bu seriyye ile ilgili olarak Mustafa Fayda şu yorumu yapar: '*Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, Halid b. Velid kumandanlığında gönderdiği bu seriyyenin, bu zamana kadar cereyan eden gazve ve savaşlardan ayrılan en mühim tarafı, bu seriyyenin ne savunma endişesiyle ne de İslâm'ı tehdit eden bir zümreye karşı yapılmış olmasıdır. Bu, doğrudan doğruya müşrik durumda bulunan büyük bir kabilenin İslâm'a ve onun peygamberine tâbi olmasını temin etmek için yapılmıştır. Esasen, bilhassa Mekke'nin Fethi ile onu takip eden senede müşriklerin artık Kâbe'ye sokulmayacağı kararından sonra, çeşitli kabileler Medine'ye gelerek Müslüman olmakta ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e itaat ettiklerini bildirmekteydiler. Benî Hâris b. Ka'b kabilesi yeni dine girmekte gecikmiş olmakla bu seriyye, aynı zamanda bir cezalandırma gayesini de hedef almıştır.*' Bkz. Mustafa Fayda, a.g.e., s. 50

⁷⁶ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 329-335; İbn Keşîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 218-220; Serdar Özdemir, *Hz. Peygamberin Seriyyeleri*, İst., 2001, s. 175-176.

sarılan Hz. Ali, üç yüz süvari ile yola çıktı. Yemen’de Mezhicliler’in yurduna gelince bazı ganimetler buldular ve kendilerine ok atan bir grupla karşılaştılar. Bu grupla yapılan mücadele sonunda yirmi kişilik bir kayıp veren Mezhicliler, Müslüman olma davetini hemen kabul ettiler. Hz. Ali bütün bu gelişmeleri bir mektupla Rasulullah’a bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de kendisine mektubu getiren Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî ile cevap gönderdi ve hac mevsiminde Mekke’ye gelmesini emretti⁷⁷.

Rasulullah, Veda Haccı’ndan önce de, Ebû Mûsa el-Eşarî ile Muaz b. Cebel’i, o yıllarda iki bölgeden oluşan Yemen’e ayrı ayrı elçi olarak göndermişti. Onları gönderirken de o meşhur sözünü söyledi: *“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”* Hz. Peygamber (s.a.v.) Muaz b. Cebel ve Ebû Musa el-Eşarî’yi Yemen’e yolcu ederken onlara bazı nasihatlerde bulunmuş ve Hz. Muaz’a: *“Ey Muaz! Belki de sen bu seneden sonra bir daha benimle karşılaşmazsın, kim bilir? Belki de sen mescidimi ve kabrimi ziyaret edersin”* buyurmuştur. Bu sözler üzerine gözleri dolan Muaz b. Cebel’e Allah Rasulü: *“Şüphesiz ki bana en yakın olan insanlar, nerede ve kim olurlarsa olsunlar (senin gibi), takva sahibi kimselerdir”*⁷⁸ diyerek gönlünü almıştı. Ama gerçek Hz. Peygamber (s.a.v)’in dediği gibi çıkmıştır.

Bu dönemde, Hristiyan nüfusun ve özellikle müşriklerin hâlâ yoğun olarak yaşadığı Arap Yarımadası’nın güneyindeki Yemen bölgesine Hz. Peygamber (s.a.v.) büyük önem vermiştir. Bu bölgeden gelen elçilerle antlaşmalar yapması, onları onurlandırıp çeşitli hediyeler vermesi, bu bölgelere Ali b. Ebî Tâlib, Halid b. Velid, Muaz b. Cebel, Ebû Mûsâ el-Eş’arî gibi saygın ve güçlü isimleri davetçi olarak göndermesi bu durumu işaret etmektedir.

Öyle anlaşıyor ki Hz. Muhammed (s.a.v.), önce Medine İslâm Devleti’nin güneyini güvence altına almak, o bölgeyi bir an önce İslamlaştırmak, böylece güneyden gelebilecek tehditlerin önüne geçmek ve sonra da kuzeye yani Bizans’a yönelmek istiyordu. Nitekim Veda Haccı’ndan döndükten sonra, Arabistan’ın güneyinde ortaya çıkan sahte peygamberlerin isyanlarına rağmen Rasulullah, hem

⁷⁷ Vâkıdî, *Kitâbü’l Megâzî*, III, İst., 2014, s. 327-332; İbnü’l Esîr, *El Kâmil Fi’t Tarih*, II, İst., 2008, s. 257. Hz. Ali’nin tam olarak Yemen’e mi yoksa Necran’a mı gönderildiği; kumandan olarak mı, kadı olarak mı, yoksa zekat memuru olarak mı gönderildiği gibi hususlarla ilgili detaylar için bkz. Mustafa Fayda, *a.g.e.*, s. 106-112

⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 220-222 ; Sallâbî Muhammed Ali, *Siyer-i Nebi*, İst., 2009,II, s. 613-614

güneydeki bu isyanlarla mücadele etmiş, hem de Bizans'ın üzerine sefere gönderilmek üzere bir ordu hazırlanması talimatını vermiştir. Daha sonraları hasta yatağında vefat hastalığı ile mücadele ederken, bu ordunun başına komutan olarak atadığı Üsâme b. Zeyd'in ve ordusunun hiç vakit kaybetmeden Bizans'ın üzerine yürümesini emretmiş, baygınlık geçirip ayıldıktan sonra bile Üsâme'nin gidip gitmediğini sormuştur.

II. I. III. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Oğlu İbrahim'in Vefatı

Rasulullah'ın dünyaya gelen yedi evladından birisi de İbrahim'di. Hz. Muhammed (s.a.v.), hicretin 7. yılında Mısır kralı Mukavkıs'a bir İslâm'a davet mektubu göndermişti. Mukavkıs, İslâm'ı kabul etmese de mektubu götüren elçi Hatıb b. Ebî Beltâ ile bazı hediyeler göndermişti ki, bunların arasında cariye olarak gönderilen Maria da vardı. İşte İbrahim, hicrî 8. yılın Zilhicce ayında, Hz. Maria'dan dünyaya gelmiştir. İbrahim bir buçuk iki yaşlarında hastalandığı zaman sütannesi Ümmü Bürde'nin evindeydi. Rasulullah hastalık haberini alınca Abdurrahman b. Avf ile birlikte oraya gitti, oğlunu kucağına aldı. İbrahim, Peygamber Efendimizin kollarında iken vefat etti. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gözlerinden yaşların döküldüğünü gören ashab: *“Sen de mi ağlıyorsun ya Rasulallah?”* diye şaşırıp soracak, O'da: *“Kalp hüzünlenir, göz ağlar, ancak Allah'ın hoşuna gitmeyecek bir şey yapmayız. Ey İbrahim! Biz senin ayrılığından dolayı çok üzgünüz”* diyerek ölünün ardından nasıl davranılacağını öğretmiştir⁷⁹.

Ümmü Bürde cenazeyi yıkamış, Üsâme b. Zeyd ve Fadl b. Abbas ile birlikte kabre indirmiştir. Allah Rasulü de cenaze namazını kıldırmıştır. Bâkî Kabristan'ına, Osman b. Maz'un'un yanına defnedilen İbrahim kabre konulurken Rasulullah, su isteyerek kabrin üzerine su serpmiş ve bir taşı da başucuna dikmiştir⁸⁰.

Hadis kaynakları, İbrahim'in vefat ettiği gün, güneş tutulması olduğunu kaydeder. Bunun üzerine halk: *“Güneş, İbrahim'in vefatı nedeniyle tutuldu”* demiş, hatta bazıları *“İbrahim ölmeseydi Nebi bile olurdu”* diye düşünmeye başlamıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise: *“Şüphesiz ki güneş ve ay, bir kimsenin ne ölümü ne de hayata*

⁷⁹ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 43; Müslim, *a.g.e.*, Fezâil, 62; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, İst., 2010, s. 135-137; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, II, İst., 2018, s. 95-101; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 639;

⁸⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 128-129; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, II, s. 98

gelmesi nedeniyle tutulur. Eğer bunu görürseniz namaz kılıp dua ediniz” buyurarak bu konuya açıklık getirmiştir⁸¹.

İbrahim’in vefatının hicretin 10. yılında gerçekleştiği genel olarak kabul edilir. Ancak bu yılın hangi ayında gerçekleştiği ile ilgili ise farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İbn Hacer: “İbrahim’in ölümü Rebûlevvel ayındadır. Kimine göre Ramazan’da kimine göre ise Zilhicce’dedir” der⁸². Vâkıdî ve İbn Sa’d’a göre ise Rebûlevvel ayının bir Salı günüdür⁸³. Ancak İbrahim’in vefatında güneş tutulması olduysa, kaynaklar olduğunu söylüyor, o zaman İbrahim’in vefatı Şevval ayının 28’i Pazartesi gününe denk gelir. Zira o yılki güneş tutulması, hesaplamalara göre mîlâdî 27 Ocak 632, hicrî 27 Şevval 10 Pazartesi günü, saat 09.42’de gerçekleşmiştir⁸⁴.

Sonuç olarak denilebilir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in son bir yılı da, önceki yıllar kadar olmasa da, siyasî, askerî, beşerî, sosyal, diplomatik ve ekonomik açıdan oldukça hareketli ve yoğun geçmiştir. Allah Rasulü son nefesine kadar hem beşerî hem de nebevî nitelikli söz ve davranışlarıyla bütün müslümanlara örnek olmuş; “Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi de ahiretin için çalış” düsturuna göre hareket eden bir yaşam sürerek bütün ümmetine bu tavsiyede bulunmuştur.

III. II. Veda Haccı, Hac Hazırlıkları ve Haccın Edâsı

Hicret’in 9. yılında, “Ona yol bulabilenlerin Allah’ın Evi’ni (Kâbe) haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır” ayeti (Âl-i İmrân 3 / 97) ile farz kılınan Hac ibadetini Peygamber Efendimiz bir yıl sonra, yani 10. yılda edâ etmiştir. İlk yıl Hz Ebû Bekir’i Hac Emiri olarak görevlendirmiş, Kâbe ve etrafı cahiliye adetlerinden tam olarak temizlenmediği için o yıl kendisi gitmemiş, ilk defa edâ edilecek haccın nasıl yapılacağını öğretmiş, beraberinde ashabtan üç yüz kişiden oluşan grubu yolcu etmiştir⁸⁵. Bir yıl sonra da tarihe Veda Haccı veya İslâm Haccı

⁸¹ Buhârî, *a.g.e.*, Kûsûf, 1; Müslim, *a.g.e.*, Kûsûf, 29; İbn Hacer, *a.g.e.*, I, s. 136-137

⁸² İbn Hacer, *a.g.e.*, I, s. 137

⁸³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, I, s. 131; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 408

⁸⁴ Mehmet Apaydın, *Rasulullah’ın Günlüğü*, İst., 1995, s. 96. Rasulullah döneminde yaşanan güneş tutulmalarının tarihi ve o sırada yaşananlarla ilgili değerlendirmeler için de aynı yere bakınız.

⁸⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 252-257; Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 322; Rifat Oral, *Hz. Peygamber’in Veda Haccı*, Konya, 2006, s. 22-23; Mustafa Arslan (ed.), *Efendimizin Haccı*, İst., 2015, s. 21

diye geçen ilk ve son haccını edâ ederek Medine'ye dönmüş, ömrünün kalan son üç ayını hicretten sonra yurt edindiği bu şehirde geçirmiştir.

Vefatının yaklaştığını sezen ve belki de bilen Hz. Peygamber (s.a.v.), bütün ümmetini bir arada görmek, onlarla helalleşip vedalaşmak ve onlara son öğütlerini vermek için buluşmak istemişti. Müslümanlar için büyük bir toplantı niteliği taşıyan Hac İbadeti ise, Rasulullah'ın bu isteğini yerine getirebileceği en uygun ortamdı. Bundan ötürü de bütün Müslümanlara bir çağrıda bulunmuş, geçerli bir mazereti olmayan herkesin hac için hazırlanmasını ve kendisiyle birlikte Mekke'ye gelmesini emretmiştir. Üstelik bu emir sadece Medine'de yaşayan Müslümanları değil, dönemin bütün Müslümanlarını kapsıyordu⁸⁶.

Allah Rasulü, hicrî 10 yılının Zilkade ayının hemen başında, o yıl hac yapılacağını ilan etti ve herkesin hazırlık yaparak kendisiyle birlikte haccetmelerini emir buyurdu. Medine dışındaki Müslümanlara da bu emir duyuruldu. Haberi alıp hazırlıkları yapan bazı Müslümanlar Medine'ye gelerek beklemeye koyuldular. Bu süreçte Hz. Peygamber (s.a.v.) de kurbanlıklarını ayarladı. O esnada Yemen'de olan Hz. Ali'ye Mekke'ye gelmesini, gelirken de kurbanlık develer getirmesini haber saldı. Haccın yapılışı ve kurallarıyla ilgili olarak ümmetini konuşmalar yaparak bilgilendirdi. Evinden çıkmadan önce gusül abdestini aldı, saçlarını tarayıp yağladı, güzel kokular süründü, üzerine de rida ve izardan oluşan ihramını niyetlenmeden giydi. Bu yolculuğa, engeli olmayan bütün Müslümanların katılmasını arzuluyordu. Nitekim kendi de Ehl-i Beyti'nin tamamının bu yolculuğa hazırlanmalarını emretmiştir. Yolculuk esnasında kendisinin ve ailesinin tüketeceği erzakı, Hz. Ebû Bekir'in önerisiyle onun devesine yükletti. Medine'de kendi yerine vekil olarak Ebû Dücâne Simak b. Hareşe es-Saidî'yi, bir rivayete göre ise, Siba b. Urfuta el-Gıfârî'yi bırakarak 25 Zilkade 10 Cumartesi günü öğleden sonra, beraberindeki kırk bin kadar Müslüman ile Hac yolculuğuna çıktı⁸⁷.

Dokuz gün sürecek olan hac yolculuğu, 25 Zilkade 10 Cumartesi günü, Mescid-i Nebevî'de kılınan öğle namazından sonra başlamış, 4 Zilhicce 10 Pazar

⁸⁶ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 337; Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 35

⁸⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 341; Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 337-338; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, İst., 2013, s. 668

günü, Hz. Peygambır (s.a.v.)'in Mekke'ye girmeden önce konaklayacağı, Kâbe'ye 3.5 km. uzaklıktaki Zîtuvâ vadisinde bulunan kuyunun başında noktalanmıştır.

Yolculuğun ilk durağı, Medine'nin güney batısındaki Akik vadisinde bulunan, Mescid-i Nebevî'ye 9. km. uzaklıktaki Zülhuleyfe mevkiidir. Aynı günün ikinci vakti ulaşılan bu bölgede, Medine'den geç çıkan Müslümanların öndeki kafileye yetişebilmesi için konaklanmış, gece burada geçirilmiştir⁸⁸.

Yolculuğun ilk günü kafileye küçük bir misafir daha katılmıştır. Hz. Ebû Bekir'in hamile olan eşi Esmâ bt. Umeys⁸⁹, hamileliğinin son günlerinde olmasına rağmen bu kutlu yolculuğa çıkmış, Zülhuleyfe'de Muhammed adını verdikleri bir erkek çocuk dünyaya getirmişti. Esmâ bt. Umeys'in durumu Rasulullah'a sorulunca, gusül abdesti alıp temizlenmesini, bir elbise ile kanını durdurmasını, Medine yönünden gelen hacı adayları için mîkat (ihrama girilen yer) bölgesi olarak tayin ettiği Zülhuleyfe'de ihrama girmesini ve telbiye⁹⁰ getirerek yola devam etmesini emir buyurdu. Bu durum aynı zamanda lohusa olan bir kadının fikhî hükmünü bize öğretiyordu⁹¹.

Ertesi gün Zülhuleyfe'den hareket edilerek 4 Zilhicce 10 Pazar gününe kadar devam eden yolculuk, yolda civar kabilelerden kendilerine katılan gruplarla devam etti. Mescid-i Nebevî ile Kâbe arasındaki 430 km. yol⁹², günlük ortalama 50 km. yürünerek, telbiyeler getirilerek dokuz günde kat edildi. Daha çok havanın serin olduğu sabah saatleri tercih edilmek üzere molalar verilerek yürüyüş devam etti.

⁸⁸ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 338; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 37-38

⁸⁹ Esmâ bt. Umeys, Rasulullah'ın eşlerinden Hz. Meymüne'nin kız kardeşidir. Bir başka ifedeyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in baldızıdır. O, Rasulullah Mekke'de Dâru'l Erkam'da insanları İslam'a davet etmeden önce Müslüman olmuştur. Cafer b. Ebî Tâlib ile evli olan Esmâ, eşi ile birlikte Habeşistan'a ilk hicret edenlerdendi. Hayber'in Fethi'nden sonra Medine'ye gelmiş, eşi Cafer b. Ebî Tâlib'in Mûte Savaşı'nda şehit olmasından sonra Hz. Ebûbekir ile evlenmiştir. Hz. Ebûbekir vefat ettikten sonra da Hz. Ali ile evlenmiş, O'ndan da iki çocuğu olmuştur. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, X, s. 302-307

⁹⁰ Sözlükte 'çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek' anlamına gelen telbiye, fıkıh terimi olarak hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimsenin okuduğu duaya verilen isimdir. Telbiye, 'Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boynumun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığım ile sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur' anlamına gelen 'Lebbeyk allahümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk, inne'l hamde ve'n nîmete leke ve'l mülk, lâ şerike lek' sözlerini tekrarlamaktır. Bkz. Salim Öğüt, *D.İ.A.* XL, İst, 2011, s. 396-397

⁹¹ Müslim, *a.g.e.*, Hac, 109 ve 147; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 38-39

⁹² Mescid-i Nebevî ile Kâbe arasındaki bu mesafe, Rasulullah'ın hac esnasında kullandığı güzergâhın uzunluğudur. Mustafa Arslan'ın editörlüğünü yaptığı *Efendimizin Hacçı* isimli eserin araştırma heyeti tarafından bu güzergâh bizzat gidilerek ölçülmüş ve tesbit edilmiştir. Bkz. Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 8

Namazlar bu süreçte seferi olunduğu için iki rekât kılındı⁹³. Yolculuk esnasında ortaya çıkan, lohusa olan veya âdet gören kadının hac ibadetini nasıl yapacağıyla ilgili fikhî sorulara Hz. Peygamber (s.a.v.) cevaplar vermiş⁹⁴; hac ile umrenin birleştirilerek nasıl yapılacağı konusunu anlatarak açıklığa kavuşturmuş⁹⁵; başının şiddetli bir biçimde ağrımından dolayı hacamat (kan aldırma) yaptırmasıyla ihramlı bir kişinin hacamat yaptırabileceğini⁹⁶; kendisi için avlanan av hayvanının etini yemeyerek ihramlı birisi için bunun uygun olmadığını göstermiştir⁹⁷. Hz. Musa (a.s.), Hz. İsa (a.s.), Hz. Yunus (a.s.) gibi diğer bazı peygamberlerin hac halleriyle ilgili bazı bilgiler vermiştir. Kısacası hac eğitimi yolculuk boyunca devam etmiştir⁹⁸.

1 Zilhicce 10 Perşembe günü Mekke ile Medine arasındaki Ebvâ köyüne varmış, henüz altı yaşında küçük bir çocuk iken kaybettiği ve bu köye defnedilen annesi için mezarının başında dua etmiş; 4 Zilhicce Pazar günü ise Zîtuvâ'ya ulaşmış, elli yaşında iken kaybettiği, 25 yıl süreyle hayatı paylaştığı eşi ve sırdaşı Hz. Hatice'nin kabrini ziyaret ederek dünya gözüyle onunla vedalaşmıştır⁹⁹.

4 Zilhicce 10 Pazar gecesini Zîtuvâ'da geçirildi. Ertesi gün gusül abdesti alıp sabah namazını burada kılan Rasulullah, beraberindeki onbinlerle birlikte devesi Kasvâ'nın üzerinde, kuşluk vaktinde Zîtuvâ'dan Kâbe'ye doğru hareket etti. Hem Medine'den hem de diğer şehirlerden gelenlerle birlikte Müslümanların sayısı yüz bini bulmuştu. Şehre, 5 Zilhicce 10 Pazartesi sabahı, Benî Şeybe kapısı denilen kapıdan girdi. Kâbe'yi gördüğü zaman ellerini kaldırdı ve: “*Allahım! Bu Kâbe'nin şerefini, büyüklüğünü, heybetini ve iyiliğini arttır*” diye dua etti. Devesinden inerek Kâbe'ye yöneldi ve ilk olarak namazdan önce, Hacerülesved taşını selamlayarak tavafa başladı. Hacerülesved taşından başladığı tavafın ilk üç devresini (şavt) kısa ve hızlı adımlarla, diğer dört devresini ise normal bir yürüyüşle tamamladı. Sonra Makâm-ı İbrahim'in arkasına geçerek orada iki rekât namaz kıldı. İlk rekâtında Kafirûn Sûresi'ni, ikinci rekâta da İhlâs Sûresi'ni okudu. Tavaf namazından sonra Hacerülesved'i tekrar selamladı, Zemzem kuyusunun başına giderek su içti, hatta

⁹³ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 341; Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 24 ve 25

⁹⁴ İbn Kayyim, *Zâdü'l Meâd*, I, s. 507-508

⁹⁵ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 341

⁹⁶ Buhârî, *a.g.e.*, Tıp, 12; Müslim, *a.g.e.*, Hacc, 88; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, II, s. 274

⁹⁷ İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, II, s. 281

⁹⁸ Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 30; Müslim, *a.g.e.*, İman, 270; Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 39-89

⁹⁹ Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 69

serinlemek için başından aşağı su döktü. Rasulullah vakit kaybetmeden Safâ ile Merve tepeleri arasında sa'y yaptı. Safâ'dan başladığı sa'yı Merve'de bitirdi¹⁰⁰.

Tavaf ve sa'y tamamlanmış olmasına rağmen öğle vaktine hayli zaman vardı. Uzun süredir kızgın güneşin altında kalan Hz. Peygamber (s.a.v.), dinlenmek için, Hac boyunca konaklayacağı, Kâbe'ye 2,5 km. uzaklıkta olan, Ebtah vadisindeki Hayf-ı Benî Kinâne'ye geldi. Burada kendisi için kurulan, kırmızı renkli deriden yapılmış çadırda istirahata çekildi¹⁰¹.

9 Zilhicce 10 Cuma günü Arafat vakfesine kadar geçen dört günlük süre zarfında Allah Rasulü, birçok yeni müslümanla tanışmış, onlarla sohbet etmiş ve onların sorularını yanıtlamıştır. Mekke'ye, görevli olarak gönderildikleri Yemen'den gelerek Hac kafilesine yeni katılan Hz. Ali ve Ebû Mûsa el-Eş'arî ile görüşmüş ve Yemen'de olup biten gelişmeler hakkında bilgi almıştır. Sonradan ümmetinin yapamayacağını bildiği için yaptığına pişman olduğunu söylediği bir şey yapmış, Osman b. Ebî Talha, Bilal ve Üsâme b. Zeyd ile birlikte Kâbe'nin içine girip uzun süre içeride kalarak iki rekât namaz kılmıştır¹⁰². Kâbe'yle ilgili arzuladığı başka bir şeyi daha gerçekleştirmiş, Kâbe'nin zamanla yıpranıp aşınan örtüsünü Yemen kumaşından yapılmış alacalı bir örtüyle değiştirmiştir¹⁰³.

Perşembe günü sabah namazını Ebtah'ta kıldıktan sonra erkenden Arafat öncesi geceyi geçireceği Mina'ya hareket etti. Ertesi gün sabah namazını kıldırınca kadar burada kaldı ve dört rekâtlık namazları yine iki rekât olarak kıldırıldı¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Vâkîdî, *a.g.e.*, III, s. 346-349; Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 23; İsmail Hakkı Sezer, *Rasulullah (s.a.v.)'in Haccı*, İst., 1994, s. 25-45

¹⁰¹ Vâkîdî, *a.g.e.*, III, s. 349; Şâmî, *a.g.e.*, VIII, s. 481; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 80-81

¹⁰² Şâmî, Rasulullah'ın Kâbe'nin içinde namaz kıldığına dair rivayeti: '*Rasulullah'ın Vedâ Haccı sırasında Kâbe'nin içine girdiğine dair sahih bir rivayet yoktur*' diyerek kesin bir dille reddetmiştir. Bkz. Şâmî, *a.g.e.*, VIII, s. 506. Buhârî'de geçen bir hadise göre ise bu olay Mekke'nin Fethi'nden sonra gerçekleşmiştir. Rivayet şöyledir: Abdullah b. Ömer: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'nin fethedildiği yılda, terkisinde Üsâme ile devesi Kuvâ üzerinde şehre geldi. Yanında Bilal ve Osman b. Talha da vardı. Kâbe'nin yanında devesini çöktürdü sonra da Osman b. Talha'ya: '*Anahtarını getir*' emrini verdi. O da anahtarını getirip Kâbe'nin kapısını açtı. Ardından dördü birden içeriye girdiler ve kapıyı üzerlerinden kapattılar. Dışarıya çıktıktan sonra ben Bilal'e: '*Rasulullah nerede namaz kıldı?*' diye sordum. O da bana gösterdi. Bu arada kaç rekât namaz kıldığını sormayı da unuttum" demiştir. Bkz. Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 77. Ancak aynı hadis, Mekke'nin fethedildiği zaman kaydı düşülmeden hac bölümünde de zikredilmiştir. Bkz. Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 50. Vâkîdî'de geçen rivayete göre ise olay Veda Haccı esnasında meydana gelmiştir. Bkz. Vâkîdî, *a.g.e.*, III, s. 349

¹⁰³ Vâkîdî, *a.g.e.*, III, s. 349-350; Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 132-146

¹⁰⁴ Şâmî, *a.g.e.*, VIII, s. 482; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 91-92

Arefe günü gelmişti. Artık o gün haccın farzlarından olan Arafat Dağı'nda vakfe (bir süre bekleyerek dua etme) yapılacak, ertesi gün de ziyaret (ifâza) tavafı yapılarak hacı olunacaktı. Bu konuyla ilgili olarak Allah Rasulü: *“Hac, Arafattır. Müzdelife gecesinden önce her kim, sabah namazı kılınmadan Arafat'a gelirse o, hacca yetişmiş ve ibadetini tamamlamış olur”*¹⁰⁵ buyurmuştur.

Bundan sonrası, Câbir hadisi olarak bilinen, Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hacı nasıl yaptığını anlatan hadiste şöyle anlatılır: *“Hz. Peygamber (s.a.v.), Mina'da sabah namazını kıldıktan sonra biraz bekledi. Güneş doğunca kendisine Nemira'da bir kıl çadır kurulmasını emretti. Rasulullah, Mina'dan yürümeye başladı. Kureyşliler, adet olduğu üzere, Müzdelife'deki Meş'ar-i Haram'da durur, orada konaklar sanıyorlardı. Allah Rasulü ise doğrudan Arafat'a geçti, hiç durmadı. Nemira'ya geldi ve kendisi için kurulan çadıra geçip konakladı. Güneş batıya yönelince devesi Kasvâ'nın üzerinde vadinin aşağısına yani Urane'ye gelerek burada insanlara hitap etti. Sonra Rasulullah, öğle ve ikindi namazını öğle namazı vaktinde cem ederek (birleştirerek) kıldı. Daha sonra devesiyle Arafat'a geldi ve güneş batıncaya kadar burada durdu (vakfe yaptı). Güneş tamamen battıktan sonra nihayet Müzdelife'ye geldi ve yatsı namazı vaktinde de akşam ile yatsı namazını cem ederek (birleştirerek) kıldı. Ardından da sabaha kadar dinlendi. Ortalık tamamen ağarıncaya kadar Müzdelife vakfesinde durdu. Sonra büyük cemreye çıkan yolu takip ederek ağacın yanındaki o cemreye geldi ve ona yedi taş attı. Sonra da Mina'daki kurban kesme yerine giderek altmış üç kurbanını kendi elleriyle kesti ve tıraş oldu. Daha sonra devesine binip Kâbe'ye gitti ve hep birden tavaf ettiler. Allah Rasulü öğle namazını da Mekke'de kıldı. Zemzem kuyusundan su çekip insanlara dağıtan Abdülmuttaliboğullarının yanına giderek bir kupa zemzem suyu içti”*¹⁰⁶.

Arefe günü vakfe yapılmış, bayram günü ise kurbanlar kesilmiş, tıraş olunmuş, ihramdan çıkılmış, tavaf yapılmış yani haccın bütün rükünleri yerine getirilerek hacı olunmuştu. Hz. Muhammed (s.a.v.), Medine'ye dönüş yolculuğunun başlangıcı olan 14 Zilhicce 10 Çarşamba günü yola çıkıncaya kadar dört gün

¹⁰⁵ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 183; İbnü'd Deyba', a.g.e., II, s. 384

¹⁰⁶ Müslim, a.g.e., Hacc, 147; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n Nihâye, V, s. 283-285; İsmail Hakkı Sezer, a.g.e., s. 61-111

boyunca Mina’da konakladı. Peygamber Efendimiz Mina’da kaldığı günlerde, geceleri Kâbe’yi ziyaret etti, dua edip namaz kıldıktan sonra da henüz sabah namazı vakti girmeden Mina’ya geri döndü. Sahabenin büyük çoğunluğu da bayram günlerinde Rasulullah ile birlikte Mina’da kaldı. Bir kısmı ise izin alarak Mekke’nin içinde kaldı. Hz. Peygamber (s.a.v.), bayramın iki, üç ve dördüncü günlerinde öğleden sonraları üç cemreyi de taşıladı. Her cemrenin yanında tekbir getirerek yedi küçük taş attı¹⁰⁷.

Mina’da kalınan bu süre zarfında Allah Rasulü, ümmetine nasihatlerde bulunmaya, onları bilgilendirmeye ve sorularına yanıt vermeye devam etti. Allah Rasulü, bayramın dördüncü günü şeytan taşıladıktan sonra bineğine bindi ve sahabe ile birlikte Mina’dan ayrıldı. Öğleden önce Ebtah denilen vadiye gelerek oraya yerleşti. Müslümanlar her bir taraftan memleketlerine dönmek üzere Mekke’den ayrılmaya yeltenince Hz. Muhammed (s.a.v.): *“Hiç kimse veda tavafını yapmadan bir yere ayrılmazın”* talimatını verdi¹⁰⁸.

III. III. Veda Hutbesi

Hız. Peygamber (s.a.v.), sayıları yüz binleri bulan Müslüman hacılara, hac boyunca Arafat, Mina ve Akabe gibi yerlerde, daha sonraları tarihe Veda Hutbesi olarak geçen, Müslümanların görev ve yükümlülüklerini dile getirdiği; bütün insanlık için ise siyasî, sosyal ve ekonomik bir manifesto niteliği taşıyan konuşmalar yaptı. Bu hutbede Allah Rasulü insanlığa şöyle seslendi:

“Hamd Allah’a özgüdür, O’na hamt eder, O’ndan yardım isteriz. O’ndan bağışlanma diler, O’na yöneliriz. Kendi nefislerimizin kötülüklerinden ve kötü davranışlarımızdan Allah’a sığınırız. Allah kimi doğruya erdştirirse, kimse onu saptıramaz. Kimi de saptırırsa, kimse onu doğruya erdştiremez. Allah’tan başka ilah olmadığını, O’nun tek ve ortaksız olduğunu kabul ederim. Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğunu da kabul ederim.

Ey Allah’ın kulları, size Allah’tan sakınmanızı öğütlerim. Size O’na itaati tavsiye ederim. Sözlerime en iyi ve hayırlı olan bir şey ile başlamak isterim.

¹⁰⁷ İbnu’d Deyba‘, a.g.e., II, s. 384-407; Rifat Oral, a.g.e., s. 235-237

¹⁰⁸ Müslim, a.g.e. Hac, 379; Rifat Oral, a.g.e., s. 257

Ey insanlar! Beni dinleyin, size açıklayayım. Zira bilmiyorum, belki de bu yıldan sonra, bu yerde sizinle buluşamayabilirim.

Ey insanlar! Kanlarınız (hayatınız), mallarınız, haysiyet ve şerefleriniz, Rabbinizle buluşacağınız güne dek, bu ayda, bu yerde, tıpkı bugününüz gibi, birbirinize haramdır (birbirinize karşı korunmuştur). Acaba size bu olayı bildirmiş bulunuyor muyum? Allahım sen şahit ol.

Kimin yanında bir emanet varsa, bu emaneti sahibine geri versin. Cahiliye faizi kaldırılmıştır. Ancak anaparalarınız sizindir. Ne siz haksızlık edeceksiniz, ne de size haksızlık edilecektir. Allah bundan böyle faiz olmayacağını buyurdu. Kaldıracağım ilk faiz, amcam Abbas b. Abdülmuttalib'in faizidir.

Cahiliye devrinin kan davaları da kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası, Amir b. Rebia b. Abdülmuttalib'in kan davasıdır. Cahiliye devrinin hükümet görevleri de Kâbe muhafızlığı ve hacılara su dağıtma işleri dışında kaldırılmıştır.

Kasten adam öldürmenin cezası, kısastır. Taş ve sopa ile öldürmek gibi şüpheli kasıt hallerinde yüz deve kan diyeti verilir. Kim daha fazlasını isterse o, cahiliye insanlarından.

O halde ey insanlar! Şeytan, sizin ülkenizde kendisine tapınılmasından ümidini kesmiş bulunuyor. Ancak bunun dışındaki önemsiz gördüğünüz davranışlarınızda, sözünün dinlenmesinden hoşnut olacaktır.

Ey insanlar! 'Sapıtmak için haram ayların yerlerini değiştirip geciktirmek, küfürde gerçekten ileri gitmektir. İnkâr edenler, Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uydurmak için, onu bir yıl helal, bir yıl haram sayarlar'¹⁰⁹. Böylece Allah'ın helal kıldığını haram sayıyorlar. Oysa zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü gibi akıp durur. 'Allah'a göre ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aydır'¹¹⁰. Üç tanesi peş peşedir, bir tanesi tektir. Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Mudar kabilesinin Cemâziyelâhir ile Şâban arasındaki Recep ayıdır. Acaba size tebliğ ettim mi? Allahım şahit ol!

Şunu belirteyim ki ey insanlar! Kadınlarınızın sizin üzerinizde hakkı, sizin de kadınlarınızın üzerinde hakkı vardır. Sizin onların üzerinizdeki hakkınız, döşeğinizi sizden başkasına çiğnetmemeleri, hoşlanmadığınız kişileri izniniz olmadan evinize

¹⁰⁹ Tevbe Sûresi 9/37

¹¹⁰ Tevbe Sûresi 9/36

sokmamaları ve çirkin davranışta bulunmamalarıdır. Şayet yaparlarsa Allah onları engellemeğe, yataklarınızı ayırmanıza ve hafifçe vurmanıza izin vermiştir. Bunları yapmaktan vazgeçer ve size itaat ederlerse, herkesçe normal bilinen ölçülerde rızkını ve giyimini sağlamak borcunuzdur. Kadınlara iyi davranmalısınız. Çünkü onlar size sığınmışlardır, kendileri için hiçbir şeye sahip değillerdir. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Allah'ın adını anarak onların namuslarını helal edindiniz. Kadınlar konusunda Allah'tan sakının, onlara iyi davranın. Size iletmiş bulunuyor muyum? Allahım sen şahit ol!

Ey insanlar! Mü'minler kardeştir. Kimseye kardeşinin malı, gönül rızası olmadıkça, helal olmaz.

Benden sonra, birbirini boğazlayan kâfirler olmayın. Size öyle bir şey bırakıyorum ki, sınıksız sarılırsanız, asla sapıklığa düşmezsiniz. Bu, Allah'ın kitabı ve Peygamberi'nin sünnetidir.

Ey insanlar! Rabbiniz tektir, babanız tektir. Hepiniz Âdem'den türediniz, Âdem de topraktır. Allah katında en üstünüünüz, O'ndan en çok sakınanınızdır. Bir Arap'ın Arap olmayana takvadan (Allah'a karşı yüksek sorumluluk bilincinden) başka hiçbir üstünlüğü yoktur. Size iletmiş bulunuyor muyum? Oradakilerin "evet" demeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Burada bulunanlar, bulunmayanlara iletsinler' diye devam etti.

Ey insanlar! Allah, her mirasçının, mirastaki payını belirlemiştir. Mirasçıya vasiyet yapılamaz. Vasiyet üçte birden fazlasında olmaz. Çocuk döşeğe (babaya) aittir. Zina edenin cezası recmdir. (taşlamadır.) Babasından başkasına mensubiyet öne süren veya efendisinden başkasını veli edinen, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrasın. Böylesinin ne nafîle ne de farz ibadeti kabul edilir.

Vesselamu alayküm (Size esenlikler diliyorum.)"¹¹¹.

Muhammed Hamidullah, Veda Hutbesinin bu ana metnine Vâkıdî ve Habiburrahman el-Azamî'nin yaptığı eklemeleri ve yalnızca İbn Sa'd'da geçen rivayetleri de 'Hutbeye Eklemeler' bölümünde değerlendirmiştir¹¹².

¹¹¹ Vâkıdî, a.g.e., III, s. 352-364; İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 345-346; Buhârî, a.g.e., Meğâzî, 77; Müslim, a.g.e., Kasâme, 29; İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 190; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n Nihâye, V, s. 314-316; Muhammed Hamîdullah, el-Vesâiku's Siyâsiyye, İst., 1997, s. 380-382

¹¹² Muhammed Hamîdullah, el-Vesâiku's Siyâsiyye, s. 383-384

Hutbenin tümü değerlendirildiğinde Allah Rasulü'nün evrensel birçok uyarıda bulunduğu görülmektedir. Kadın haklarından yaşama hakkına, faizden kan davalarına, din istismarcılığından miras hukukuna, zinadan kulluk bilincine varıncaya kadar birçok konuda, hem o günün hem de bugünün insanlarını açıkça uyarmış, ilerleyen sayfalarda dile getirileceği üzere, 'insanlığı' vasiyet ederek ümmetiyle vedalaşmıştır.

Yapılan bu genel giriş bölümünden sonra, Allah Rasulü'nün kalan üç aylık ömrü ay ay, hafta hafta değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken süreç kronolojik sıra ile takip edilirken konu bütünlüğüne de dikkat edilecek, hem O'nun bir günündeki gündelik hayatına dair yapageldiği sıradan şeyler, hem de son günlerini yaşadığını bilen birinin, rutin hayatının dışına çıkarak yaptıkları anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM

VEDA HACCI SONRASINDA İLK AY YAŞANANLAR

(13 Zilhicce 10 –11 Mart 632 / 12 Muharrem 11– 9 Nisan 632)

Bu ilk bölümde öncelikli olarak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Veda Haccı'nı tamamladıktan sonra Mekke'deki son gününden başlayarak, Medine'ye dönüş yolculuğu sırasında yaşadıkları üzerinde durulacaktır. Medine'ye vardıldıktan sonra yaptıkları ve kabul ettiği son heyetler hakkında bilgiler verilecek, yol yorgunluğuna bağlı olarak, vefat öncesi yakalandığı hastalığının dışında başka bir hastalık durumu kendisinde belirince, bu durumdan istifade etmek için ortaya çıkan sahte peygamberlere karşı başlattığı mücadeleye ve bu mücadelenin stratejilerine yer verilecektir.

1.1. İlk Ay İlk Hafta

Rasulullah, birinci ayın bu ilk haftasında hac esnasında, daha Medine'ye dönmeden Mekke'de rahatsızlanan, Sa'd b. Ebî Vakkas'ı ziyaret etmiş, Mekke'ye geldiğinde hastalığı nedeniyle umre yapamayan Hz. Aişe'ye umre yapma izni vermiş ve Mekke'ye veda ederek Medine'ye dönüş yolculuğuna başlamıştır. Bu dönüş yolculuğu sırasında da, Gadîr-i Hum olayı diye bilinen ve şiâ'nın hilafet iddiasının temellerinden birini oluşturan olay yaşanmıştır.

1.1.1. Sa'd b. Ebî Vakkas'ı Ziyaret Etmesi

Allah Rasulü hac görevini tamamlamış, Mekke'deki son gününü geçiriyordu. Bayramın dördüncü günü, yani 13 Zilhicce 10 Salı günüydü. Kendisi için “*Bu benim dayımdır. Başkası bana onun gibi bir dayısını göstersin bakalım*”¹¹³ dediği Sa'd b. Ebî Vakkas'ın¹¹⁴ rahatsızlandığını, şiddetli baş ağrısı yaşadığını ve artık bu

¹¹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 151

¹¹⁴ Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in duası ve tedavi yöntemi sayesinde iyileşip Medine'ye dönmüş, hicretin 55. yılına, yetmiş küsur yaşına gelinceye kadar yaşamıştır. Vefat ettiğinde Medine'ye 16 km. uzaklıkta olan Akik'teki köşküneydi. Cenazesi, insanların omuzlarında Medine'ye taşandı. Cenaze namazı, dönemin Medine valisi Mervan b. Hakem tarafından kıldırıldı. Hatta cenaze, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in eşlerinin odalarının önünde durdurulmuş ve Allah Rasulü'nün eşleri de cenaze namazını kılmışlardır. Sa'd b. Ebî Vakkas, son nefesine kadar Allah yolunda koşturan bir insandı. Allah Rasulü'nün duasına mazhar olarak uzun bir ömür sürdü ve başta Kadisiyye olmak üzere çok büyük hizmetleri oldu. Her yıl beş bin dirhem zekât verirdi. Vefat ettiğinde iki yüz elli bin dirhem miras bırakmıştı. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 165-166

hastalıktan kurtulamayacağını düşündüğünü Rasulullah'a haber verdiler. Haberi alınca hiç vakit kaybetmeden yola çıktı ve Sa'd b. Ebî Vakkas'ın çadırına gelerek onu ziyaret etti. Sa'd b. Ebî Vakkas bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Rasulullah, Veda Haccı yılında, bana isabet eden bir hastalıktan dolayı beni ziyarete geldi. Kendisine: 'Ey Allah'ın Rasulü! Gördüğün gibi bendeki hastalık şiddetlenmiştir. Ben zengin bir adamım ve bir tek kızımdan başka varisim yok. Malımın üçte ikisini sadaka olarak verebilir miyim?' dedim. Rasulullah: 'Hayır' dedi. Ben: 'Yarısını tasadduk edebilir miyim?' dedim. Yine 'Hayır' dedi. 'Üçte bir' deyince: 'O da çoktur. Senin varislerini zengin olarak arkanda bırakman, onları fakir ve başkalarına muhtaç durumda bırakmandan daha hayırlıdır. Şüphesiz ki sen, Allah rızası için bir harcama yapacak olsan mutlaka sevabı sana verilecektir. Hatta hanımının ağzına koyduğun bir lokma bile olsa' diye buyurdu¹¹⁵.

İbn Hibbân, bu ziyaretin terviye¹¹⁶ gününden önce olduğunu söylese de¹¹⁷ Vâkıdî ve İbn Sa'd, Veda Haccın'dan sonra Medine'ye dönmeden önce Mekke'de gerçekleştiğini söylerler¹¹⁸.

Sa'd b. Ebî Vakkas: "Ey Allah'ın Rasulü! Sa'd b. Havle¹¹⁹ gibi, daha önce hicret edip ayrıldığım bu yerde, Mekke'de ölmekten korkuyorum. Bana şifa vermesi için Allah'a dua etsen" deyince Allah Rasulü üç defa: "Allahım Sad'a şifa ver" diye dua etti. 'Arkadaşlarımdan ayrı, Mekke'de ölüp kalacak mıyım?' diye Allah Rasulü'ne sorunca O'da Sa'd'ı teselli etmiş ve: "Sen Allah'ın rızasını umarak çok amel işleyeceğin için, Mekke'de ölüp kalmayacaksın, amellerinle derece ve makam

¹¹⁵ Vâkıdî, a.g.e., III, s. 366; Buhârî, a.g.e., Cenâiz, 36; Müslim, a.g.e., Vasiyet, 5

¹¹⁶ Terviye günü, hacı adaylarının Mina'ya çıktıkları Zilhicce ayının sekizinci günü, yani arife gününden bir önceki güne verilen isimdir. Terviye, hac menâsikinin îfâsına başlanılan ilk gün olması bakımından önem taşır. Zilhiccenin sekizinci günü Mekke'de sabah namazını kılıp güneş doğduktan sonra Mina'ya gitmek sünnettir. Bkz. Salim Ögüt, "Terviye" mad., D.İ.A., XL, İst., 2011, s. 520

¹¹⁷ İbn Hibbân, a.g.e., s. 304

¹¹⁸ Vâkıdî, a.g.e., c. III, s. 366; İbn Sa'd, a.g.e., III, s. 162

¹¹⁹ Sa'd b. Havle, Yemen halkının anlaşmalılarından olup Ebû Saîd künyesiyle bilinen bir sahabiydi. İkinci Habeş muhacirlerindedir. Yirmi beş yaşındayken Bedir Savaşı'nda bulunduğu gibi Uhut, Hendek ve Hudeybiye'ye de katılmıştır. Sa'd b. Havle Mekke'ye gittiği bir zamanda orada vefat etmişti. Fetih yılında Sa'd b. Ebî Vakkas, umre yapmak üzere Cîrâne'den Mekke'ye gelince de hastalanmış, Rasulullah burada da O'nu ziyaret etmiş ve: 'Allahım! Sahabilerime hayatlarımı hicrette geçirmelerini nasip et ve onları tekraren eski hallerine döndürme' diye dua etmiştir. Ancak bu durum Sa'd b. Havle'ye nasip olmadığı ve Mekke'de vefat ettiği için Rasulullah üzülmeye başlamıştır. Çünkü Rasulullah, sahabilerinden hiç kimsenin hicret ettikten sonra bir daha Mekke'ye dönmesini veya haccın gereklerini yerine getireceği süreden daha uzun süre orada kalmasını uygun görmüyordu. Bkz. İbn Sa'd, a.g.e., III, s. 475-476

olarak yükseleceksin. İnşallah sen yaşayacaksın, Allah senin sebebinle birçok müslümanı faydalandırarak, kâfirlere de zarar ulaştırarak” dedikten sonra orada bulunan Amr b. el-Kârî’ye dönerek sessizce: “Sa’d benden sonra burada ölürse onu buraya değil, Medine yolunda bir yere defnet”¹²⁰ demiştir.

Sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), Sa’d b. Ebî Vakkas’ın yanına oturdu, elini Sa’d’ın göğüslerinin arasına koydu. Sa’d, Rasulullah’ın elinin serinliğini yüreğinde hissetti. Hz. Muhammed (s.a.v.): “*Sen kalp hastası olan bir adamsın. Sakiflilerden biri olan Hâris b. Kelede’nin*¹²¹ yanına git, O tedavi yapabilen bir adamdır. Ona söyle, Medine’nin acve¹²² hurmalarından yedi tane alsın. Onları çekirdekleriyle birlikte ezsin ve macun yapsın. Sonra da onu sana içirsin”¹²³ buyurdu. Bu arada ashabtan bazıları hemen çıkmış ve Sakifli hekim Hâris b. Kelede’yi çağırılmaya çoktan gitmişlerdi bile¹²⁴. Hâris b. Kelede gelince Allah Rasulü ona: “*Yanında acve hurmalarından biraz var mı?*” diye sordu. O da ‘Evet, var’ deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Sa’d’ı hurmalarla tedavi et. Vallahi ben, onun bunlarla iyileşeceğini ümit ediyorum*” dedi. Haris’te hurmaları süt ile karıştırıp pişirdi, tereyağı ile karıştırıp zenginleştirdi. Sonra da Hz. Sa’d’a içirdi. Allah’ın izniyle Sa’d b. Ebî Vakkas hastalığından kurtuldu¹²⁵.

¹²⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, III, s. 151

¹²¹ İbn Hacer’e göre, Arapların doktoru olarak kabul edilen Hâris b. Kelede, Sakif kabilesine mensuptur. Müslüman olmadığı, zımmîlerden olduğu yönünde rivayetler de vardır. *‘İlaç perhizdir, o yüzden perhiz yapın. Meyveyi olgun yiyin. Hastalığınızın tedavisi olan ilaçların dışında başka ilaçlar kullanmayın. Kim öğle yemeği yerse, yemekten sonra uyusun. Kim de akşam yemeği yerse, kırk adım yürüsün’* gibi sağlıkla ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. Ölüm sebebi ise şöyle anlatılır: “Bir defasında bir yılan gördü ve: *‘Galiba bilgin bir kimse bu yılanı şifa amaçlı kullanmış da hikmeti onun zehirini önlemeye yetmemiştir’* dedi. Yanındakiler de ona: *‘Ey Ebû Vâil, yılan eline alsana!’* deyince kibir ve gururuna yenik düşerek kendinden istenileni yapmıştır. Elini uzatır uzatmaz yılan elini sokmuş ve aniden yere yığılmıştır. Yanındakiler daha oradan ayrılmadan zehirin etkisiyle oracıkta ölüvermiştir.” Bkz. İbn Hacer, *a.g.e.*, I, s. 437-438

¹²² Acve, Medine’nin Necid yönündeki Âliye bölgesinde yetişen, hadislerde çokça sözü edilen, rengi yanığa benzer siyah, diğer hurmalara göre daha ufak yapılı, en değerli hurma çeşitlerinden biridir. Hz. Peygamber (s.a.v.), cennet meyvesi diye nitelendirdiği acve hurmasının, sabahları aç karnına yedi adet yenilmesi durumunda zehirlenmeye ve sihire karşı şifa olduğunu söylemiştir. Bkz. Nebi Bozkurt, “Hurma” mad., *D.İ.A.*, XVIII, İst. 1998, s. 391-393

¹²³ Vâkıdî, *a.g.e.*, c. III, s. 367; İbn Sa’d, *a.g.e.*, III, s. 163. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yaşadığı Arap kültüründe acve hurmasının kalp rahatsızlıklarına iyi geldiğine dair bir tecrübenin olduğu, Allah Rasulü’nün de bu hastalığa yakalanan Sa’d b. Ebî Vakkas’a, hurmadan ilaç yapma konusunda mahir olan Hâris b. Kelede’ye giderek tedavi olması gerektiği tavsiyesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Tahsin Koçyiğit, *Hz. Peygamber’in Gündelik Hayatı Hurma Deri Deve*, İst., 2016, s. 93

¹²⁴ Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 160

¹²⁵ Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 129; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 129

Hiz. Muhammed (s.a.v.), ümmetine hastaları ziyaret etmeyi tavsiye etmiş, bunun bir müslümanın diğler Müslüman kardeşinin üzerinde bir hak olduğunu söylemiş, kendisi de buna azamî derecede özen göstermiştir¹²⁶. Hac esnasında, hem de yüz binlerce müslümanla meşgulken Allah Rasulü, ilk Müslümanlardan, yakın dostu Sa'd b. Ebî Vakkas'ın yanına ziyarete giderek büyük bir vefa örneği göstermiş, bize de vefalı olmayı nasihat etmiştir. Ayrıca bu ziyaret bize, hastalığın teşhis edilmesi gerektiğini, bu teşhise göre de hem maddi hem de manevi yönden hastayı tedavi etmek ve her şeye hazırlıklı olunması gerektiğini öğretmektedir. Bir taraftan hastanın iyileşmesi için dua ederken öbür taraftan da tıbbî tedavinin atlanmamasını öğütlemektedir.

1.1.2. Hiz. Âişe'nin Umresi

Hac yolculuğuna çıkılırken Allah Rasulü, Medine'de geçerli bir mazereti olmayan herkesin Hacca katılmasını istemiş, kendisi de Ehl-i Beytiyle (ailesiyle) birlikte bu yolculuğa çıkmıştı. Hac kafiləsi, 4 Zilhicce 10 Pazar günü, Kâbe'ye 21 km. uzaklıktaki Serif mevkiine gelmiş ve burada biraz mola vermişti. Molada kendisi ile ilgili yaşananları Hiz. Âişe şöyle anlatır: "Rasulullah ile sadece hac yapmayı düşünerek yola çıktık. Serif'e gelince ben âdet oldum. Ben bu halde ağlarken yanıma Allah Rasulü geldi ve: 'Seni ağlatan nedir?' diye sordu. Ben de: "Bu yıl hac yolculuğuna çıkmamış olmamı ne kadar çok isterdim' dedim. Peygamberimiz: 'Sen galiba hayız gördün' dedi. Ben de: 'Evet' dedim. Peygamberimiz: 'Bu, Allah'ın, Âdem'in kızlarına takdir ettiği bir şeydir. Sen hacıların yaptığıının hepsini yap, yalnız temizlenmedikçe Beytullah'ı tavaf etme" buyurdu¹²⁷.

Hiz. Âişe, Mekke'ye girince Rasulullah'ın dediklerini yaptı, Kâbe'yi tavaf etmenin dışında diğler hac menâsiklerini yerine getirdi. 10 Zilhicce 10 Cumartesi, bayramın birinci günü âdeti kesildi ve gusül abdesti alarak temizlendi. O günün akşamında, Hiz. Peygamber (s.a.v.) ve diğler eşleriyle birlikte Kâbe'ye giderek ifâza tavafını yaptı ve hac görevini tamamladı¹²⁸.

¹²⁶ Buhârî, a.g.e., Cenâiz, 2, Edep, 124

¹²⁷ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 342; Buhârî, a.g.e., Hayz 1; Müslim, a.g.e., Hac 119

¹²⁸ Mustafa Arslan (ed.), a.g.e., s. 147; Rifat Oral, a.g.e., s. 258

13 Zilhicce 10 Salı günü sabah namazından sonra cemerâta çıkıldı. Ardından Mina'dan hareket edilerek öğle namazından önce, Mekke'den Medine'ye çıkış için uygun bir yer olan, Ebtah'daki Muhassab¹²⁹ mevkiine gelindi. Hz. Abbas'ın, Rasululah ve ailesi için tahsis ettiği azatlı kölesi Ebû Râfi şöyle der: *“Allah Rasulü, Mina'dan çıktığında Muhassab'ta konaklamamı bana emretmemiştir. Ben yine de buraya gidip (tedbiren) çadır kurdum. Kendisi de gelip burada konakladı”*¹³⁰. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Muhassab'ta kıldırdı¹³¹.

Mekke'deki bu son gününde Rasulullah, Muhassab'ta kurulan çadırına biraz dinlenmek için gelmişti ki, çadırda boynu bükük vaziyette O'nu bekleyen Âişe'yi gördü. Hz. Âişe (r.ah.) Peygamber Efendimiz'e: *“Ey Allah'ın Rasulü! Siz bir hac ve bir de umre yapmış olarak döneceksiniz, ben ise rahatsızlığımdan (âdet olmamdan) dolayı bir hac ile geri döneceğim”* diyerek umre yapmak istediğini dile getirdi. Bilindiği üzere bundan dokuz gün önce Serif'te hastalanan Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber (s.a.v.): *“Umreni feshet, saçını çözüp tara ve hac için telbiye getir”*¹³² demişti. Mina'da bulunduğu sırada hastalığı biten ve ifâza tavafını yapan Hz. Âişe, belli ki bu fırsatı kaçırmak istememiş ve gelirken niyet ettiği üzere hac yanında bir de umre yapmayı arzu etmiştir¹³³.

Allah Rasulü ise: *“Başkaları ne yaptıysa aynısını sen de bizzat yapmış gibi hak ettin”* buyurarak gönlünü almaya çalıştı. Hz. Âişe: *“Ben hac yaptım ama Beytullah'ı tavaf edemedim, bunu içimden atamıyorum”* deyince, Allah Rasulü: *“Mekke'ye geldiğimiz günlerde sen tavaf yapmamış mıydın?”* diye sordu. *“Hayır”* cevabını alınca: *“Öyleyse sen, Ten'im'e git ve oradan umreye niyetlen”* buyurdu. Hz. Âişe'yi yalnız göndermemek için de kardeşi Abdurrahman b. Ebî Bekir'i yanına çağırarak: *“Ablanı Harem bölgesinden çıkar da umre için telbiye getirsin. Sonra da umrenizi yapıp buraya gelirsiniz. Ben sizi burada bekliyor olacağım”* diyerek kardeşi Abdurrahman'dan, Hz. Âişe'yi alıp Ten'im'e götürmesini ve orada ihrama girerek umre yapmalarını emretti. Yanından ayrılmadan önce de onlara şunu söyledi:

¹²⁹ Muhassab, Ka'be ile Mina arasında, iki dağ arasında bulunan Mekke'nin yukarısındaki bir arazidir. Burası, Ka'be'ye 3, Mina'ya 5 km. mesafededir. Ebtah, Bahtâ, Hayf-ı Benî Kinâne de aynı yerin isimleridir. Bkz. Mustafa Arslan (ed.), a.g.e., s. 157, 571 nolu dipnot; Rifat Oral, a.g.e., s. 250

¹³⁰ Müslim, a.g.e., Hac, 342; İbnu'd Deyba', a.g.e., II, s. 448

¹³¹ Buhârî, a.g.e., Hac, 144

¹³² Buhârî, a.g.e., Hac, 31, Umre, 7

¹³³ Mustafa Arslan (ed.), a.g.e., s. 159

“*Yapacağın umrenin değeri, senin yükleneceğin harcama miktarına göre veya muhatap olacağın yorgunluğa göredir.*” Bunun üzerine Abdurrahman b. Ebî Bekir, ablası Âişe’yi bineğinin arkasına bindirdi ve birlikte Ten’im’e gittiler¹³⁴.

Hz. Ebû Bekir (r.a)’ın kızı olan Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz’in muhabbet beslediği eşlerinin başında geliyordu. O’nu ve aynı zamanda diğer eşlerini hiçbir zaman kırmamaya dikkat ederdi. Hastalandığında diğer eşlerinden müsaade alarak son günlerini Hz. Âişe’nin yanında geçirmek istemesi, son nefesini verirken Hz. Âişe’nin kollarında olması, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Hz. Âişe (r.ah.)’nin aralarındaki güçlü bağın, sevgi ve muhabbetin bir göstergesidir. Hz. Âişe’den gelen umre yapma izni karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.), eşini kırmamış ve umre yapmasına izin vermiştir. Belki de bu izni, Hac kafilesinin Medine’ye dönüşünü geciktirmeyi göze alarak vermiştir. Nitekim gelişmelere bakıldığında buna işaret eden bazı karînelere karşılaşıyoruz.

Şöyle ki, 13 Zilhicce 10 Salı günü, daha öğle olmadan Muhassab’a gelinmişti¹³⁵. Hac görevi tamamlanmış, sadece veda tavafının yapılması kalmıştı. Allah Rasulü veda tavafını çarşamba sabahına bıraktı, salı gününü ziyaret, ibadet ve istirahatla geçirdi. Yolculuğu, veda tavafını yaparak salı gününden de başlatabilirdi. Ancak Rasulullah, hem dinlenip daha sakin bir zamanda veda tavafını yapmak hem de Hz. Âişe ve kardeşinin umreden dönmelerini beklediği için tavafını ve dönüş zamanını geciktirmiştir.

Yukarıda da geçen azatlı köle Ebû Râfi’nin sözleri, bu dönüş zamanını geciktirme tezimizi kuvvetlendirmektedir. Zira Ebû Râfi, Ebtah’a ilk gelindiğinde ve buradan Mina’ya geçildiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in emriyle buralara çadırlar kurmuş; ancak Mina’dan tekrar Ebtah’daki Muhassab mevkiine gelineceğinde: “*Allah Rasulü, Mina’dan çıktığında Muhassab’ta konaklamamı bana emretmemiştir. Ben yine de buraya gidip (tedbiren) çadır kurdum. Kendisi de gelip burada konakladı*”¹³⁶ diyerek Rasulullah’ın Muhassab’ta çok fazla kalmayı düşünmediğini, bunun içinde konaklamayla ilgili bir emir vermediğini ifade etmeye çalışmıştır. Belki de Allah Rasulü, Muhassab’ta biraz dinlenecek, akşam olmadan veda tavafını yapıp,

¹³⁴ Buhârî, *a.g.e.*, Umre, 6; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 135; İbn Kayyim, *Zâdü’l Meâd*, I, s. 586; İsmail Hakkı Sezer, *a.g.e.*, s. 112

¹³⁵ Vâkıdî, *a.g.e.*, c. III, s. 364

¹³⁶ Müslim, *a.g.e.*, Hac, 342; İbnu’d Deyba‘, *a.g.e.*, II, s. 448

sonra da 13 Zilhicce 10 Salı günü akşamında yola çıkacaktı. Ancak Hz. Âişe'den gelen umre talebini reddetmemiş, bu yüzden de Medine'ye dönüş yolculuğu ertesi güne sarkmıştır denilebilir.

Yine 14 Zilhicce Çarşamba sabahına yakın bir zamanda Hz. Âişe, kardeşi Abdurrahman ile birlikte Muhassab'a umrelerini tamamlayıp geri dönünce, Rasulullah hiç vakit kaybetmeden, gecenin geç vakitleri olmasına rağmen, ertelediği geri dönüş yolculuğunu hemen başlatmış, ashabına önce veda tavafı için Kâbe'ye, sabah namazını kıldıktan sonra da Medine'ye hareket emrini vermiştir. İşte eşine karşı hissettiği muhabbeti, ona karşı duyduğu sevgi hissi, bu vefa örneğini sergilemesine vesile olmuştur.

Rasulullah, bir diğer eşi Hz Safiyye'nin rahatsızlığının, hac kafilesinin Medine'ye dönüşünü geçiktirmesinden de endişe etmişti. Hz. Âişe'den gelen bir rivayette bu durum şöyle anlatılır: “Rasulullah ile birlikte yalnızca hac yapmak amacıyla Medine'den yola çıktık. Mekke'ye geldiğimizde bize ihramdan çıkmayı emretti. Hacı tamamlayıp Mina'dan Mekke'ye, oradan da Medine'ye dönüş gecesini ise Safiyye bt. Huyey âdet gördü. Bunu öğrenen Hz. Peygamber (s.a.v.): *'Eyvah! Öyle görünüyor ki Safiye sizi burada alıkoyacak'* dedi. Daha sonra Hz. Safiyye'ye dönerek: *'Sen bayramın ilk günü tavaf yapmış mıydın?'* diye sordu. Hz. Safiyye'den: *'Evet yaptım'* cevabını alınca Hz. Peygamber (s.a.v.): *'Öyle ise burada kalmamıza (beklememize) gerek yok. Haydi, yürü!'* buyurdu¹³⁷.

1.1.3. Kâbe'ye ve Mekke'ye Veda

Ten'im'de ihrama giren Hz. Âişe, kardeşi Abdurrahman b. Ebî Bekir ile umrelerini bitirmiş ve sabaha doğru Ebtah'daki Muhassab'a, yani Rasulullah'ın yanına gelmişlerdi. Rasul-ü Ekrem, onların gelişini görür görmez, umrelerini kastederek: *"Bitirdiniz mi?"* diye sordu. *"Evet"* cevabını alır almaz da ashabına, veda tavafını yapmak üzere Kâbe'ye doğru hareket emrini verdi¹³⁸.

Sabah namazı vaktinden önce Kâbe'ye gelmişler, 'Benî Şeybe' kapısından Harem'e girmişlerdi. Yürümekte zorlandığı için kafileye ayak uydurmakta zorlanan eşi Ümmü Seleme'ye: *"Sen binekli olarak ve insanların arkasından tavaf yap"*

¹³⁷ Vâkîdî, *a.g.e.*, c. III, s. 364; Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 145, 15

¹³⁸ Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 31, Umre, 7; Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 258

demiş; âdet olduğu için tavafa gelemeyen bir diğer eşi Hz. Safiyye'nin ifâza tavafını yapıp yapmadığını Hz. Âişe'ye tekrar sormuş, yaptığını öğrenince de: “*O halde haccını gerçekleştirmiştir, (veda tavafını yapamasa da) ayrılıp gidebilir*” demişti¹³⁹.

Rasulullah hemen tavafa başladı. Herkesin kendisini görebilmesi için devesinin üzerinde tavaf yapıyordu. Sabah namazından önce tavafını bitiren Allah Rasulü, Makâm-ı İbrahim'e¹⁴⁰ geldi ve iki rekât tavaf namazı kıldı. Ardından Hâcerülesved¹⁴¹ ile Kâbe kapısı arasındaki Mültezem (sıkı sıkıya yapışılan yer) adı verilen yerde durdu ve oraya göğsünü yasladı. Uzun uzadıya dualar etti¹⁴². Bir başka ifadeyle son kez gördüğünü düşündüğü Beytullah'a baktı, O'na sarıldı ve veda etti.

Sabah ezanının okunmasıyla birlikte saf tutan cemaatinin yanına geldi ve ashabına sabah namazını kıldırdı. Namazda Tûr Sûresi'ni okudu¹⁴³. Namazdan sonra ümmetine son uyarılarını yaptı. Namaz ve kadınlara iyi davranma konularına dikkat çekti. Geçici nikâh akdinin (muta nikâhı) yasak ve haram olduğunu bir kez daha hatırlattı¹⁴⁴. Muhacirlere, hac esnasında Mekke'de, üç günden fazla kalmamaları konusunda açıklamalar yaptı¹⁴⁵.

¹³⁹ Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 64, 71, 74; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 42; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 164

¹⁴⁰ Makâm-ı İbrahim, Mescid-i Haram'da, Kâbe'ye yaklaşık 15,40 m. uzaklıktadır. Üzerinde Hz. İbrahim'in ayak izlerinin olduğu kabul edilen 1 cm. arayla iki çukurun bulunduğu ve Kâbe'nin yapılışı sırasında, Hz. İbrahim'in duvar örmek ve insanları hacca davet etmek için kullandığı taşa bu isim verilmiştir. Hz. İbrahim'den bu zamana bugünkü yerinde olduğuna dair rivayetlerin yanında, Hz. Ömer zamanında seller yüzünden Kâbe duvarını dibine kadar sürüklendiği ya da aslında Kâbe duvarına bitişik olduğu, ancak tavafı engellediği için halife tarafından günümüzdeki yerine getirildiği kaydedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Bakara (2/125) ve Âl-i İmran (3/97) sûrelerinde Makâm-ı İbrahim tabiri geçmektedir. Bkz. Şaban Özkavutçu, *Siyer Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İst., 2015, s. 267

¹⁴¹ Arapça'da siyah taş anlamına gelen Hâcerülesved, yaklaşık 30 cm. çapında olup yumurta şeklinde, siyaha yakın koyu kırmızı renktedir. Kâbe'nin doğu köşesinde, yerden 1,5 m. yüksekliğindeki muhafazası içinde bulunur. Hz. İbrahim tarafından Kâbe'in inşası esnasında tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilmiştir. Hâcerülesved, tarihi süreç içerisinde birçok defa çeşitli sebeplerle hasar görse de titizlikle korunmuştur. 930 yılında, Karmatî lideri Ebû Tâhir el-Cennâbî'nin Mekke'de yaptığı katliam ve yağma sırasında Hâcerülesved'i yerinden sökerek Hecer'e götürmüştür. Bu yüzden Kâbe yaklaşık yirmi yıl (930-951) Hâcerülesved'ten mahrum kalmıştır. Hâcerülesved ile ilgili olarak Hz. Ömer: *Allah'a yemin olsun ki, senin zarar veya fayda vermeyen bir taş olduğunu biliyorum. Eğer Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, seni selamlarken ve öperken görmeseydim, ben de seni selamlamaz ve öpmezdim* demiştir. Bkz. Şaban Özkavutçu, *a.g.e.*, s. 163

¹⁴² Vâkıdî, *a.g.e.*, c. III, s. 365; Ezrakî, *a.g.e.*, 326; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 165

¹⁴³ Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 64, 74; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 42

¹⁴⁴ İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 441-443. Muta nikahının haram kılmasıyla ilgili detaylı bilgi, tartışma ve açıklamalar için bkz. İbn Kayyim, *Zâdü'l Meâd*, II, s. 365-368

¹⁴⁵ Müslim, *a.g.e.*, Hac, 81; Vâkıdî, *a.g.e.*, c. III, s. 365; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, II, s. 450. Mekke'nin Fethi gerçekleşmeden önce Mekkeli muhacirlerin Mekke'de ikamet etmeleri haram kılınmıştı. Sonraları hac ve umre sebebiyle Mekke'ye girenlere hac ibadetlerini bitirdikten sonra Mekke'de

Mekke'den, hatıralardan ve Kâbe'den ayrılma vakti gelmişti. Hicret esnasında Rasulullah Mekke'ye bakarak: *"Biliyorum ki Allah katında en kıymetli şehirsin; şayet seni benden mahrum etmeselerdi, seni bırakıp gitmezdim"*¹⁴⁶ demişti. Bu düşünceler içinde, Mekke ile dünya gözüyle son kez vedalaştı. Kâbe'nin 'Hazvere'¹⁴⁷ kapısından çıkarak Medine'nin yolunu tuttu¹⁴⁸.

1.1.4. Medine'ye Dönüş Yolculuğu

Allah Rasulü, 14 Zilhicce 10 Çarşamba sabahı Mekke ve Kâbe'yle vedalaşarak yola koyuldu. İlk durak, Mekke'ye her geliş gidişinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in âdeti olduğu üzere, Kâbe'ye 3,5 km. mesafedeki Zîtuvâ mevkî idi. Medine istikametine gideceklerle birlikte Zîtuvâ kuyusunun yanına kadar gelen Rasulullah, geceyi burada geçireceğini ilan etti. On günlük Mekke günleri geride kalmıştı. Dönüş yolculuğunda da geliş yolunu takip etti. Gelirken sürekli artan hac kafilesindekilerin sayısı, dönüş yolunda eksilmeye başlamış; yol güzergâhında gidilirken, kendi memleketine yaklaşan her grup izin isteyip kervandan ayrılmıştı¹⁴⁹.

Yolculuk genelde günün serin vakitleriyle akşam sonrası ve sabahın erken saatlerinde yapılmış, yol azıklarının büyük bölümünü Mina'da kestikleri kurbanlar oluşturmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Câbir hadisinde şöyle bir bilgi yer alır: *"Önceleri kurbanlık develerin etinden üç gündün fazlasını yemezdik. Veda haccında ise Rasulullah bize izin verdi ve 'Hem yiyin hem de sonrası için azık ayırın' buyurdu. Biz de öyle yaptık, hem yedik hem de azık olarak ayırdık; hatta bir kısmını Medine'ye bile getirdik"*¹⁵⁰.

sadece üç gün kalmalarına izin verilmiştir. Bu hususla ilgili açıklamalar için bkz. İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, II, s. 450, 879 nolu dipnot

¹⁴⁶ Ezrakî, *a.g.e.*, 607

¹⁴⁷ Bu kapıya 'Hazvere' denilmesinin sebebi, bu kapının cahiliyedeki en eski ve en büyük çarşı olan Hazvere çarşısına açılıyor olmasıdır. Bu çarşı aynı zamanda şehrin başlıca ticaret merkeziydi. Buraya Hazvere denilmesinin sebebi şöyledir: Cürhüm'ün mağlubiyetiyle Mekke yönetimini ele geçiren İyâd kabilesi lideri Veki b. Seleme b. Zuhr b. İyâd, aşağı Mekke'de bir saray yapıp oraya Hazvere isimli çok dindar bir cariyeye yerleştirmiş. Bu sebeple buraya "Hazveretü'l Mekke" denilmiştir. Bu kapı aynı zamanda, insanlar Mekke'den yolculuklarına bu kapıdan çıktıkları için Veda kapısı, Hanâtîn kapısı ve umre yapacaklar bu kapıdan Ten'im'e gidip geldikleri için Umre kapısı olarak da bilinir. Bkz. Şaban Özkavukçu, *a.g.e.*, s. 183-184; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 169, 603 nolu dipnot.

¹⁴⁸ Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 169

¹⁴⁹ Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 271; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 170

¹⁵⁰ Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 124, Cihad ve Siyer, 123, Edâhî, 16; Müslim, *a.g.e.*, Edâhî, 29; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, II, s. 427; İsmail Hakkı Sezer, *a.g.e.*, s. 103. O güne kadar Mina'da kesilen kurbanlar, üç gündün fazla saklanamıyordu. Ancak Rasulullah, Veda Haccı yolculuğu dönüşü esnasında bu kuralı

17 Zilhicce 10 Cumartesi günü gelinen yer Ezrak vadisiydi. Burada etrafındaki ashaba dönerek: *“Bu vadi, hangi vadidir?”* diye sordu. Oradakiler: *“Ezrak Vadisi’dir”* dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü şu açıklamayı yaptı: *“Ben burada, Hz. Musa’yı gür sesi ile Allah’ı telbiye ederek tepeden aşağıya inerken görüyor gibiyim”*¹⁵¹. Biraz daha ilerledikten sonra Herşa tepesine gelerek: *“Bu tepe hangi tepedir?”* diye sordu. Ashab da: *“Herşa tepesidir”* cevabını verdi. Allah Rasulu bu sefer de şu açıklamayı yaptı: *“Ben, Yunus b. Metta (a.s.)’yı derli toplu, kırmızı bir dişi deve üstünde, yünden bir cübbe giymiş, devesinin yuları hurma lifinden örülü olduğu halde telbiye getirerek buradan geçtiğini görüyor gibiyim”*¹⁵².

1.1.5. Gadîr-i Hum Olayı

18 Zilhicce 10 Pazar gününün durağı, Mekke’ye yaklaşık 180 km. uzaklıkta, Mekke ile Medine arasında, Medine’ye dönüş yolunun sol tarafında, Cuhfe yakınlarında bulunan ve adına Gadîr-i Hum denilen mevki idi. Bu yerde, gerçekleşip gerçekleşmediği tartışılan ve tarihe ‘Gadîr-i Hum Olayı’ diye geçen hâdise yaşanmıştır. Gadîr-i Hum’daki bu olay ve konuşmanın, Veda Haccın’dan sonra Mekke’den Medine’ye dönüşte gerçekleştiği ekseriyetle kabul edilse de, olayın Hudeybiye dönüşü veya Hudeybiye’de olduğuna dair zayıf da olsa bazı rivayetler mevcuttur¹⁵³.

Şîa kaynakları, ömrünün son üç ayının içinde meydana geldiği büyük ekseriyetle kabul edilen bu olayla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, vefatından sonra kendisinin yerine Hz. Ali’yi halife olarak tayin ettiğini iddia eder. Bir başka ifadeyle Şîa’ya göre Rasulullah, halife konusunda vasiyette bulunmuştur. Kendisinin yerine geçecek kişiyi daha hayatta iken belirlemiş; hatta belirlemekle kalmamış, Veda Haccı dönüşü, Gadîr-i Hum mevkiinde alenen ilan etmiştir. Buna göre vefatından sonra halife olacak kişi, damadı ve amcası Ebû Talib b. Abdülmuttalib’in oğlu olan Hz. Ali (r.a.)’den başkası değildir. Bu olay burada, konunun anlaşılması adına, olayın ayrıntılarına ve Ehl-i Sünnet ile Şîa arasında yapılan tartışmaların detaylarına

değiştirmiş ve yol azığı olarak kurban etlerinin saklanabileceğini söylemişti. Onun için sahabe, kesilen kurbanlıkların etlerini yanlarına almış ve Medine’ye varıncaya kadar bu etlerden yemişlerdir. Bkz. Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 170, 607 nolu dipnot.

¹⁵¹ Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 30, Ehâdîsü’l Enbiya, 8, Libas, 68

¹⁵² Rudânî, *Cem’ul Fevâid*, II, İst., 1996., s. 164

¹⁵³ Adnan Demircan, *Hz. Ali’nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı*, İst., 2014, s. 27-28

girilmeden değerlendirilecek, kaynaklarda olayla ilgili verilen bilgilere kısaca yer verilerek yetinilecektir.

İlk dönem siyer kaynaklarında bu yer ve böyle bir olaydan bahsedilmezken, velâyet ve sakaleyn¹⁵⁴ hadisleri kapsamında, bu olayın gerçekleşme sebebi olarak kaynaklarda bazı bilgiler yer alır. Vakıdî ve İbn Hişâm'a göre olayın gerçekleşme sebebi şudur: “Hz. Ali (r.a.), hicretin 10. yılında, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Yemen'e üç yüz kişilik bir seriyyenin başında komutan olarak gönderilmiş ve buradan epey ganimet elde etmişti. Hz. Ali, ele geçirilen ganimetleri beş paya ayırarak kura çekti. Askerler, Hz. Ali'den humusu¹⁵⁵ da kendilerine dağıtmasını istedi fakat Hz. Ali buna yanaşmadı. Hz. Ali, beraberindeki askerlerle birlikte Mekke'ye hareket etti. Taif'in bir köyü olan Futuk'a vardıklarında, Rasulullah'ın yanına yetişmek için acele etti ve yerine Ebû Râfi'i vekil bırakıp yola çıktı. Humus arasında Yemen kumaşından yapılmış elbiseler de vardı. Diğer taraftan Hz. Ali, onların zekât develerine binmelerini de yasaklamıştı. Askerler Hz. Ali'nin vekiline kendilerine elbise vermesini istedi. O da onlara ikişer elbise verdi. Askerler Mekke'ye geldiğinde Hz. Ali, askerlerini Mekke'nin girişinde karşılarken giymiş oldukları elbiseleri tanıdı, bu duruma çok kızdı ve: “*Yazıklar olsun size! Bu nedir?*” diye azarladı. Kendisine vekâlet eden Ebû Râfi: “*İnsanların yanına geldiklerinde askerleri güzel görsünler diye elbiseleri giydirdim*” dese de Hz. Ali bu durumu içine sindiremeyerek: “*Yazıklar olsun sana! Allah Rasulü'nün huzuruna varmadan onların hepsini çıkart*” demiş, dağıtılan elbiselerin toplatılmasını ve hazineye iade edilmesini istemiştir. Neticede istenilen yapılmış, elbiseler toplanıp hazineye iade edilmiştir. Bu durumdan rahatsız olan askerler ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gittiklerinde, Hz. Ali'yi şikâyet ettiler”¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Velâyet veya Mevla hadisi: “Ben kimin mevlasıysam Ali de onun mevlasıdır.” Sakaleyn hadisi ise: “Ben size iki önemli esas (sakaleyn) bırakıyorum. Allah'ın kitabı ve Ehl-i Beytim” anlamındaki hadislere denir. Bkz. Mehmet Salih Arı, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, İst., 2011, s. 62, 225 nolu dipnot

¹⁵⁵ Sözlükte beşte bir anlamına gelen humus kelimesi, İslam hukuku literatüründe, savaşlarda elde edilen ganimetlerden ve bu hükümde olan mallardan kamu adına, belirli alanlarda kullanılmak üzere alınan, Kur'an'da kime verileceği belirlenmiş olan beşte birlik payı ifade eder. Bkz. H. Yunus Apaydın, “Humus” mad., *D.İ.A.*, XVIII, İst., 1998, s. 365

¹⁵⁶ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 327-330; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 344

Bunun üzerine Vakıdî'ye göre Hz. Muhammed (s.a.v.) hâdiseyi Hz. Ali'ye sormuş, onu dinledikten sonra da susmuştur¹⁵⁷. İbn Hişâm ise İbn İshâk'ın bu şikâyet sonrasında olanlarla ilgili: “Bana, Abdullah b. Abdurrahman b. Ma‘mer b. Hazm şöyle dedi: ‘İnsanlar Ali’yi şikâyet ettiler. Rasulullah da bizim aramızdayken konuşmak üzere ayağa kalktı’ ve: ‘Ey insanlar! Ali’yi şikâyet etmeyiniz. Vallahi O, Allah yolunda sizin en sıkı olanınızdır’ buyurdu dediğini aktarmıştır”¹⁵⁸. Allah Rasulü'nün bu sözü, Mekke'de Hz. Ali kendisine şikâyet edildiği zaman mı yoksa Medine'ye dönüş yolunda Gadîr-i Hum'da mı söylediğiyle ilgili kesin bir bilgi yoktur.

Ahmed b. Hanbel ise, Fadl b. Dukeyn yoluyla Büreyde'nin şöyle dediğini rivayet eder: “Ali ile birlikte gazve için Yemen'e gittim. Onun biraz sertliğini gördüm. Allah Rasulü'nün yanına geldiğimiz zaman Ali'nin kusurlarını anlattım. Bunun üzerine Rasulullah'ın yüz hatlarının değiştiğini gördüm. Bana şöyle dedi: ‘Ey Büreyde! Ben mü'minlere kendi nefislerinden daha yakın değil miyim?’ Ben de: ‘Öyledir ya Rasulallah!’ dedim. O da: ‘Ben kimin mevlâsı¹⁵⁹ isem Ali de onun mevlâsıdır’ buyurdu¹⁶⁰.

Muhammed Hamidullah da, bu olayla ilgili *İslâm Peygamberi* isimli eserinde, olayı özetleyerek şöyle demektedir: ‘Yemen Seferi sırasında elde edilen ganimetlerin dağıtımından sonra devlet hazinesine ait kısmı muhafaza altına alındı ve bu malların da dağıtılması talebini Hz. Ali reddedince, dönüş yolunda acı ve üzüntü veren bir

¹⁵⁷ Vâkıdî, a.g.e., III, s. 330

¹⁵⁸ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 345

¹⁵⁹ Mevlâ kelimesi sözlükte, mâlik, köle, köle azâd eden, komşu, sahip, yardımcı, oğul, amca, ortak, velî (yönetici) ve dost gibi birbirine zıt anlamlar da içeren yirmiden fazla farklı anlama gelmektedir. Gadîr hadisinin odak noktası olan ‘mevlâ’ kelimesinin, hadisle ilgili Şîî-Sünnî ihtilafının temelini oluşturduğu kabul görmektedir. Sünnî kaynaklar, mevlânın dost anlamına geldiğini kabul ederken; Şîî kaynaklar ise yönetici anlamına geldiğini savunmakta ve iddialarını bu çerçevede delillendirmeye çalışmaktadır. İbn Haldûn da Şîîler'le Sünnî'lerin hadisteki mevlâ tabiri üzerinde ihtilaf ettiklerini ve Şîa'nın bu kelimenin velî manasını alarak Ali'nin bütün Müslümanların velisi olduğunu söylediklerini ifade etmektedir. Hz. Ali'nin torunu Hasan el-Müsennâ'ya: “Hz. Peygamber, ‘Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır’ dedi mi?” diye sorulmuş; O da: “Evet! Fakat vallahi, Rasulullah bununla emirliği ve sultanlığı kastetmemiştir. O, bunu kastetmiş olsaydı daha açık bir şekilde söylerdi. Çünkü Allah Rasulü, Müslümanların en açık konuşanıdır. Eğer mesele söylendiği gibi olsaydı Rasulullah: ‘Ey insanlar! Ali, işinizin velisi ve benden sonra size hükmedecek kimsedir. Onu dinleyin ve ona itaat edin’ derdi. Vallahi, eğer Allah ve Rasulü bu iş için Ali'yi seçip onu Rasulullah'tan sonra Müslümanlara idareci yapsalardı ve Ali de Allah'ın ve Rasulü'nün emrini yerine getirmeseydi, o Allah'ın ve Rasulü'nün emrini ilk terk eden kimse olurdu” demiştir. Bkz. Adnan Demircan, a.g.e., s. 23-24

¹⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 366

*takım şiddetli münakaşalar cereyan etti ve Rasulullah'ın huzuruna varıldığında şikâyetler yapıldı. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.), birlik komutanı Hz. Ali'yi destekledi. Ancak olayın çalkalanmasının bir müddet daha sürmesi üzerine Allah Rasulü, Gadîr-i Hum denilen yerde sahâbîlerine hitap etme lüzumunu hissetmişti*¹⁶¹.

18 Zilhicce 10 Pazar günü öğle ezanıyla birlikte yapılan namaz çağrısına kulak veren hac kafilesindeki sahâbîler, Allah Rasulü'nün bulunduğu yere geldiler ve O'nun arkasında, etrafı temizlenen bir ağacın altında saf tutarak, önce öğle namazını hep birlikte kıldılar. Namazdan sonra orada bulunan ashabına dönen Allah Rasulü, sağ tarafında duran ve ellerinden tuttuğu Hz. Ali ile birlikteyken onlara: “*Ey insanlar! Benim bütün mü'minlere canlarından, babalarından daha sevimli olduğumu, eşlerimin bütün mü'minlerin anneleri olduğunu biliyor ve buna şahitlik ediyor musunuz?*” diye sordu. ‘*Biliyor ve şahitlik ediyoruz*’ yanıtını alınca şöyle devam etti: “*Ey insanlar! Habîr ve Latîf olan Allah bana, sonradan gelen her nebinin, kendisinden önce gelenin yaşının yarısı kadar yaşayacağını haberini verdi. Dolayısıyla davet bana vaki olacak ve ben de bu davete icabet edeceğim. Benim belli başlı sorumluluklarım olduğu gibi sizin de sorumlu olduğunuz hususlar var. Sizler, Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna; Allah'ın cennetinin hak, cehenneminin de muhakkak olduğuna; ölümün hak, ölümden sonra dirilişinde muhakkak olduğuna; şüphe kabul etmez bir şekilde kıyametin geleceğine ve Allah'ın da kabirdekileri dirilteceğine şahadet edip bunları kabul ediyor musunuz?*” sorusuna da aynı cevabı alınca Allah Rasulü, konuşmasını şöyle sürdürdü: “*Muhakkak ki zekât ve sadaka, bana helal olmadığı gibi ehli beytime de helal değildir. Allah, babasından başkasını baba olarak iddia edene ve efendisinden başkasını da efendi görene lanet eder. Çocuk yatağın sahibine aittir, zina edenin hak iddiası boştur. Varis için vasiyete gerek yoktur.*”

Dikkat edin! Sizden kim, kasten ve bilerek bana yalan isnad eder, söylediğimi söylemedi veya söylemediğimi de söyledi olarak ifade ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın.

¹⁶¹ Muhammed Hamîdullah , *İslam Peygamberi*, I, İst., 2008, s. 678-679. Bu olayın vuku sebebi ve Rasulullah'ın ‘Mevla Hadisi’ diye ifade edilen hadisi söyleme gerekçesi olarak, Hz. Ali'nin Yemen Seferi dönüşünde askerlerle yaşadığı, humus arasında bulunan Yemen kumaşı elbiselerin giyilmesi ve zekat olarak ayrılan develere binilmesi münakaşalarının dışında başka gerekçeler de söylenmiştir. Bu gerekçeler için bkz. Adnan Demircan, *a.g.e.*, s. 69

Dikkat edin! Şüphesiz ki ben, önceden gidip Kevser Havuzu'nun başında sizi bekleyeceğim. Üstelik başka ümmetlere karşı, sizin çokluğunuzla övüneceğim. Sakın ola ki çok günah işleyip yüzümü kara çıkarmayınız. Haberiniz olsun ki o gün ben, birtakım insanları kurtaracağım. Diğer bir kısım insanlar da, benim kendilerini kurtarmamı bekleyecekler.

O halde ey insanlar! Şüphesiz ki Allah benim Mevlamdır. Ben ise bütün mü'minlerin velisiyim. Şunu da iyi bilin ki ben, kimin velisi isem Ali de onun velisidir” buyurdu¹⁶².

Hz. Peygamber (s.a.v.), bu sırada o zamana kadar yanında bekleyen Hz. Ali'nin elini kaldırdı ve: *“Ali'yi şikâyet etmeyiniz! Allah'a yemin olsun ki O, Allah'ın gazabından veya Allah yolunda bir yanlışlık yapacağından korktuğu için sert davranmış, ondan dolayı size böyle yapmıştır”¹⁶³* diyerek Hz. Ali'nin, şikâyet konusu olan Yemen'deki olayla ilgili tutumunu izah etmeye çalışmış, ellerini havaya kaldırarak: *“Allahım! Her kim Ali'nin velisi (dostu) olursa sen de ona veli (dost) ol”* diye dua ederek söylediklerini perçinlemek istemiştir¹⁶⁴.

Böylece Hz. Ali (r.a.), Yemen Seferi'nde aldığı kararlar ve dönüşünde yaptığı uygulamalar konusunda Rasulullah tarafından haklı bulunmuştur. Zira Allah Rasulü de Hayber ve Ci'rane'de, hazineye ait bir iğne veya ipliğin bile izinsiz alınmasına rıza göstermemiş, habersiz alanların geri getirmesini talep etmiş ve hesap gününü hatırlatmıştı.

Şîa'ya göre ise Rasulullah, Gadîr-i Hum'da mola verdiğinde Cebrail gelmiş ve: *“Ey Rasul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Şayet bunu yapmazsan, görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur”¹⁶⁵* mealindeki ayeti getirmiştir. Bunun üzerine memleketlerine dönmek üzere olan hacıları da çağıran Hz. Peygamber (s.a.v.), kızgın güneşin altında ashâbını toplamış ve onlara hitap ederek şöyle sormuştur: *“Ben size kendi nefislerinizden daha evlâ değil miyim?”* Onlar da: *“Evet”* demişler, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): *“Şahit ol ya Rab!”* diyerek Ali'nin ellerini havaya kaldırmış ve: *“Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım! Ona dost olana dost, düşman olana düşman ol! Ona yardım*

¹⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 365-369; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 173-174

¹⁶³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 345; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 174

¹⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 366; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 174-175

¹⁶⁵ Mâide Sûresi 5/67

edeme yardım et! Onu küçük düşürmeye çalışanı rezil et! O bendendir, ben de ondanım!” demek suretiyle onun imamet ve hilafetini ilan etmiştir¹⁶⁶.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki; gerek Ehl-i Sünnet gerekse de Şîa kaynaklarında yer alan Gadîr-i Hum hadisesi ile ilgili rivayetleri nakleden râvilerin birçoğunun Şîi olduğu bilinmektedir. Bu haberler, Habbe el-Uranî, Süleyman b. Karm, Ali b. Zeyd b. Cüd'an, Zeyd b. Ebî Ziyâd, Fıtr b. Halife, Cafer b. Süleyman ed-Dabiî ve Abdurrezzâk gibi Şîi râviler tarafından rivayet edilmiştir¹⁶⁷.

Gadîr-i Hum olayıyla ilgili olarak Sünnî kaynaklarla Şîi kaynakların aktardığı bilgiler incelendiğinde, birbirlerinden ayrışan farklı rivayet ve yorumlar görülmekte, Şîi kaynakların rivayetlerinde abartı ve aşırılıkla karşılaşmaktadır. Şîiler, Mâide Sûresi'nin 67. ayetindeki “*Sana Rabbi'nden indirileni tebliğ et...*” ifadesindeki kastın, hiçbir emâre olmamasına rağmen, Hz. Ali'nin imameti ve halifeliği ile ilgili olduğunu söyleyecek kadar ileri giderek, Kur'an ile Gadîr-i Hum olayı arasında bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Şîa, daha Hz. Peygamber (s.a.v) hayatta iken Hz. Ali'nin halife ilan edildiğini iddia eder. Ancak ne hikmetse, böyle bir (gerçek?) varken, Hz. Ali'nin ve Gadîr-i Hum olayına şahit olan sahabenin, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman halife seçilirken, bu hususu dile getirmemelerini ve tek bir kelime bile etmemelerini izah edemez. Hatta bilinmektedir ki, Rasulullah hasta iken Hz. Abbas, Hz. Ali'ye kendisinden sonra hilâfeti kime bırakacağını Hz. Peygamber (s.a.v)'e gidip sormayı teklif ettiğinde Hz. Ali: “*Eğer gider, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sorar ve o bize bunu (halifeliği) vermezse, Müslümanlar bir daha bunu asla bize vermez*”¹⁶⁸ diyerek bu teklifi reddetmiş, ‘*Halifelik Gadir-i Hum'da zaten bana verildi, bunu sormaya ne gerek var*’ gibi bir söylemde bulunmamıştır.

Oysaki halife ilan edildiğini bilen birisinin; gerek Hz. Abbas, halifelik konusunu Allah Rasulü ile görüşmeyi teklif ettiğinde; gerekse de diğer halife seçimlerinde bu durumu söylemesi, halifeliğin kendi hakkı olduğunu ve bu hususun

¹⁶⁶ Siddık Korkmaz, *Şîa'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasîliği Düşüncesi*, İst., 2015, s. 47. Ayrıca, Şîi kaynaklarda Gadîr-i Hum olayıyla ilgili yer alan rivayet ve haberlerin geniş değeğerlendirmeleri için bkz. Adnan Demircan, *a.g.e.*, s. 31-48; Mehmet Salih Arı, *İmâmiye Şîasi Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 54-71

¹⁶⁷ Abdülazîz Muhammed Nur Velî, *Şîa ve Tarihî Rivayetler*, Ank., 2014, s. 247-248

¹⁶⁸ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83, İsti'zân, 26; İbn Şihâb ez- Zührî, *a.g.e.*, s. 125; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 409; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 249; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 193-194; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 544-545; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 274; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 717,745

bizzat Rasulullah tarafından ilan edildiğini açıklaması beklenirdi. Aksini yapmak ise Allah'a ve Rasulü'ne karşı gelmek olurdu ki Hz. Ali, bu günahı göze alacak bir mü'min değildi.

Sonuç olarak denilebilir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali ile askerleri arasında Yemen'de yaşanan bazı anlaşmazlıkları, askerlerin şikâyeti üzerine, çözmek için gerekeni yapmıştır. Ancak mesele, hacdan Medine'ye doğru dönülürken, Gadir-i Hum'da tekrar gündeme getirilince, meseleyi tamamen çözmek için bir açıklama daha yapmıştır. Belki de Hz. Ali'nin bu şekilde eleştirilmesi, vefatının yakın olduğunu hisseden Peygamber Efendimize, yakınlarıyla ilgili bir şeyler söyleme ihtiyacı hissettirmiş olabilir. Bunun içinde Hz. Ali'yi öven bazı sözler söyleyerek onun haklılığını belirtmiş; kendisinden sonra ailesini Müslümanlara emanet ettiğini, onları korumalarını hatırlatmıştır¹⁶⁹.

1.2. İlk Ay İkinci Hafta

Bu süreçte, hutbe verildikten sonra, Gadir-i Hum'dan hareket edilerek Medine'ye varıncaya değin geçen beş altı günlük yolculuk ve bu yolculukta yaşananlara değinilecektir.

1.2.1. Gadir-i Hum İle Medine Arası Yaşananlar

18 Zilhicce Pazar günü, Gadir-i Hum denilen yerde konaklanıp konuşmalar yapıldıktan sonra, aynı gün yolculuk yeniden başladı. Her yol ayrımında evlerine yaklaşan Müslümanlarla vedalaşan Rasulullah, beraberinde Medine'ye dönecek ahabıyla yola devam etti. Yolculuk, aynı minval üzere pazartesi ve salı günleri de sürdü. Allah Rasulü ve ahabı, 19 Zilhicce 10 Pazartesi günü Ebvâ'dan Lahyu'l Cemel'e; 20 Zilhicce 10 Salı günü ise Lahyu'l Cemel'den Ravhâ'ya kadar yolculuğa devam etmişler; 21 Zilhicce 10 Çarşamba günü Ravhâ'yı da geçerek Zülhuleyfe'ye ulaşmışlardır¹⁷⁰.

Ravhâ'ya gelindiğinde Allah Rasulü ve beraberindekiler bir kervanla karşılaştılar. Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Siz hangi kavimdensiniz?*” diye sordu. Onlar da: “*Biz müslümanız. Ya siz kimsiniz?*” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “*Ben*

¹⁶⁹ Adnan Demircan, *a.g.e.*, s. 97

¹⁷⁰ Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 175-176

Allah'ın Rasulüyüm” buyurdu. Bunun üzerine, kervandan bir kadın çocuğunu kaldırıp Hz. Muhammed (s.a.v.)’e göstererek: “*Bunun hacı olur mu?*” diye sorunca Rasulullah: “*Evet olur, sana da sevap olur*” buyurdu¹⁷¹.

Yolculuk boyunca diğer peygamberlerle ilgili bazı haberler veren Rasulullah, Ravhâ’ya geldiğinde Hz. İsa ile ilgili şu mucizeyi haber vermiştir: “*Meryem’in oğlu İsa, Ravhâ denilen yerde hac veya umre yapmak yahut o ikisini bir arada yapmak üzere mutlaka telbiye getirecektir*”¹⁷².

21 Zilhicce 10 Çarşamba günü Zülhuleyfe’deki Bathâ (Akîk)¹⁷³ mevkiine geldiğinde Allah Rasulü, devesi Kasvâ’yı durdurdu ve burada indi. Burası, daha önce Cebrail (a.s.)’in Hz. Muhammed (s.a.v.)’e gelerek: “*Sen mübarek Bathâ’dasın*”¹⁷⁴ dediği yerdî. Öğle namazı dâhil ikindi, akşam ve yatsı namazlarını burada kıldı. Aslında Medine’ye yaklaşık 9 km. bir mesafe kalmıştı. Yola devam edilebilirdi. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.), âdeti olduğu üzere ve ansızın şehre ve haneye varıp oradakileri tedirgin etmemek için geceyi burada geçirdi. Buraya, ta’ris kelimesinden türeyen ve yolcunun gece dinlendiği yer manasına gelen Muarres de denilmekteydi. Allah Rasulü, Medine’ye girmeden önce burada geceler, namazları burada kıldırır, sabah namazından sonra da Medine’ye teşrif buyururdu. Kendisi Zülhuleyfe’de kalsa da, mazeretlerinden dolayı izin isteyip Medine’ye gidenler oldu. Hatta akşamdan sonra bazı kadınlar gelmiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’den Medine’ye gitmek için izin istemişlerdi. Ancak Rasulullah onlara izin vermedi¹⁷⁵.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Medine’den çıkışı ve tekrar şehre girişiyle ilgili olarak Abdullah b. Ömer şöyle der: “*Rasulullah, Medine’den yola çıktığında Şecere yolunu takip eder, Medine’ye dönüşünde Muarres yolundan girerdi. Allah Rasulü, Mekke’ye doğru yola çıktığında Şecere Mescidi’nde namaz kılar, Mekke’den*

¹⁷¹ Müslim, *a.g.e.*, Hac, 409

¹⁷² Müslim, *a.g.e.*, Hac, 216; Rudânî, *a.g.e.*, II, s. 164

¹⁷³ Bathâ mevkiî, Akîk vadisindeki Zü’l Huleyfe’dedir. Buraya Ebtah da denilir. Çünkü vadilerdeki sel yataklarının vadi ağızlarından çıkış yerine Bathâ, sel yataklarına da Ebtah denir. Bathâ, Akîk vadisinin doğu tarafı ağzındaki kumluk bölgenin adıdır. Akîk vadisi ise, Medine’nin güney batısında bulunan, hurmalık ve panayırlarıyla meşhur bir vadidir. Yazlık bir yer olarak günümüzde bile yerleşim bölgesi şeklinde imar edilen bu vadiye sahabeden Sa’d b. Ebî Vakkas, Saîd b. Âs ve Saîd b. Zeyd’in de yazlık evleri vardı. Medinelilerin ileri gelenlerinden birçoğu da buraya gezmeye gelmekteydiler. Tatlı suları olan, büyük ve küçük olarak ikiye ayrılan Akîk hakkında birçok şiir de söylenmiştir. Bkz. Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 176, 620 nolu dipnot; İdris Bostan, “Akîk” mad., *D.İ.A.*, II, İst., 1989, s. 263

¹⁷⁴ Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 16; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 433; Vakîdî, *a.g.e.*, s. 365-366

¹⁷⁵ Vakîdî, *a.g.e.*, s. 365; Buhârî, *a.g.e.*, Hac, 15; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 223; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 176-177

*dönüşünde ise Zülhuleyfe'deki vadi ortasında namaz kılar ve orada sabaha kadar kalırdı*¹⁷⁶.

Peygamber Efendimiz Mekke'nin Fethi'nde, umrelerinde ve haccında, yukarıda Abdullah b. Ömer'in dediği gibi hareket etmiştir. Hem Şecere hem de Muarres yolu Medine'ye yaklaşık 9 km. mesafededir. Muarres yolu Zülhuleyfe Mescidi'nin aşağı kısmındadır. Şecere Mescidi de Zülhuleyfe Mescidi'nin yakınlarındadır. Şecere Mescidi'nin yanında Ali kuyusu olarak bilinen bir su kuyusu vardır¹⁷⁷.

1.2.2. Medine'ye Varış

22 Zilhicce 10 Perşembe günü sabahında Muarres'ten yola çıkan Hz. Peygamber (s.a.v.), Medine'yi uzaktan gördüğü tepede üç defa tekbir getirdi. Gazve ve umreden döndüğünde, şehri görünce yaptığı duayı, hacdan dönünce de yaparak şöyle dedi: *“Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur. Hâkimiyet O'nundur, hamd de O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter. Rabbimize şükrederek, kul olarak, baş eğerek, tevbe ederek dönüyoruz. Allah sözünde durmuştur, kuluna yardım etmiştir, tek başına da düşman birliklerini bozguna uğratmıştır*¹⁷⁸.

Rasulullah'ın Medine'ye varır varmaz yine ilk işi Mescid-i Nebevî'ye gitmek oldu. Devesi Kasvâ'yı mescidin önünde çöktürdü ve inerek içeri girdi. Beraberindeki kalabalık da aynısını yapmış ve O'nunla birlikte mescide girmişlerdi. Aynı zamanda bu, Zilkade ayının 25. günü buradan başlayan yirmi yedi günlük hac yolculuğunun sona erdiği anlamına geliyordu. Her yolculuktan döndüğünde yaptığı gibi iki rekât namaz kıldı ve bir köşeye çekilerek ashabıyla görüşmek için oturdu¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Buhârî, *a.g.e.*, Salat, 89, Hac, 15; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 223

¹⁷⁷ Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 285

¹⁷⁸ Vakîdî, *a.g.e.*, s. 365; Buhârî, *a.g.e.*, Umre, 12; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 428

¹⁷⁹ Müslim, *a.g.e.*, Tevbe, 53; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, IV, s. 149; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 177. 'Kütüb-ü Sitte' de yer almayan zayıf bir hadise ise göre Rasulullah, namaz kıldıktan sonra minbere çıkarak bir hutbe vermiştir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) hutbede önce Allah'a hamd ve senada bulunmuş, sonra da: *“Ey insanlar!”* diyerek söze başlayıp şöyle devam etmiştir: *“Ebû Bekir bana hiç kötü davranmadı. Onunla ilgili bu durumu bilin. Ey insanlar! Ben, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve ilk muhacirlerden razıyım. Onlarla ilgili bu durumu da bilin. Ey insanlar! Bilin ki Allah, Bedir ve Hudeybiye ehlini affetmiştir. Ey insanlar! Ashabım, akrabalarım ve eşlerimin akrabaları konusunda benim haklarımı koruyun ve yerine getirin. Sakın ha, onlardan birisine yapılan zulüm sebebiyle Allah'ın sizi hesaba çekeceği bir yanlışınız olmasın. Ey*

Daha sonra Allah Rasulü, mescitten çıkarak dinlenmek için tam odasına geçmek üzereydi ki yanına yaklaşan birisi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu tercihini biraz garipseyerek bakmaya başladı. Bu bakışlarıyla o kişi: *“Daha değerlisi varken neden Rasulullah onu yapmıyor da evine kapısından giriyor?”* diye sorar gibiydi. Zira cahiliye döneminde insanlar, hac dönüşünde evlerine kapıdan değil arka taraflarından girerler ve bunun daha değerli bir davranış olduğuna inanırlardı. Durumu fark eden Hz. Muhammed (s.a.v.) o kişiye: *“Yolculuktan döndüğünüzde evlere arkalarından girmek erdemli bir hareket değildir. Ancak erdemli hareket, takva sahiplerinin yaptığıdır. Evlere kapılarından girin. Allah’a karşı takva sahibi olun ki kurtuluşa eresiniz”*¹⁸⁰ mealindeki ayeti hatırlattı ve istirahat etmek için odasına çekildi¹⁸¹.

25 Zilkade 10 Cumartesi günü başlayan ve dokuz gün gidiş yolculuğu, dokuz gün konaklama ve dokuz gün dönüş yolculuğu şeklinde yirmi yedi gün süren hac yolculuğu, 22 Zilhicce 10 Perşembe günü tamamlanmıştır. Mekke’ye, Kâbe’ye ve hacda bir araya gelen yüz bini aşkın müslümana veda eden Hz. Peygamber (s.a.v.), son nefesini verinceye kadar, hicretten sonra kendisine yurt edindiği Medine’de kalmıştır.

1.3. İlk Ay Üçüncü Hafta

Geri dönüş yolculuğu tamamlanıp Medine’ye varıldığında, mazeretlerinden ötürü bu kutlu yolculuğa katılamayanlar, Hz. Peygamber (s.av.)’i ziyarete gelmişlerdir. Medine’ye gelen son heyetlerden biri olan Sadif Heyeti de Rasulullah tarafından bu süreçte kabul edilmiştir.

insanlar! Müslümanlara karşı dilinizi tutun. Onlardan birisi öldüğü zaman onun hakkında hayırlı şeyler konuşun”. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Medine’ye dönüşte mescitte yapmış olduğu iddia edilen bu konuşma metninin geçtiği hadis-i şerif, Sehl b. Yusuf b. Sehl b. Malik’in babası yoluyla, dedesi Sehl b. Malik tarafından rivayet edilen zayıf bir hadis olarak değerlendirilmektedir. Heysemî de, hadisin senedinde bilinmeyen kişilerin bulunduğunu söyler. Bkz. İbn Hacer, *a.g.e.*, II, s. 429; Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 289-290. Hadise anlam açısından bakıldığında da bazı şüpheler belirlemektedir. Durup dururken, herhangi bir olay olmamışken Hz. Peygamber (s.a.v.), neden Hz. Ebû Bekir’i ve diğer sahâbileri ön plana çıkaran bir hutbe verme gereği hissetmiştir? Yoksa bu hadis, Şiâ’nın Gadîr-i Hum’da Hz. Ali’nin hilafetini açıkladığını iddia ettiği hadisine karşı, ‘Hz. Ebû Bekir’i öven uydurma bir hadis midir?’ şüphesini akıllara getirmektedir. Bu konuşmanın, Gadîr-i Hum olayından sadece dört gün sonra yapıldığının iddia edilmesi, hadisin uydurma olduğu şüphesini kuvvetlendirmektedir.

¹⁸⁰ Bakara Sûresi 2/189

¹⁸¹ Buhârî, *a.g.e.*, Umre, 18, Tefsîr, 29; Müslim, *a.g.e.*, Hac, 428; Mustafa Arslan (ed.), *a.g.e.*, s. 178

1.3.1. Hac Dönüşü Rasulullah'a Yapılan Ziyaretler

23 Zilhicce 10 Cuma gününden itibaren Medine'deki hayat, tekrar normale dönmüş, mazeretlerinden dolayı Allah Rasulü ile hac görevini yapmak üzere Mekke'ye gidemeyenler, Rasulullah'ın yanına gelerek bir nevi 'hoş geldin' ziyaretinde bulunmuşlardı. Bu ziyaretlerden birisini gerçekleştiren Ümmü Ma'kıl, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile aralarında geçen konuşmaları şöyle anlatır: *“Rasulullah Veda Haccı için yola çıkacağında, bizim bir devemiz vardı ve onu kocam Ebû Ma'kıl Allah yoluna bağışlamıştı. Bu sırada bir hastalık geldi ve Ebû Ma'kıl vefat etti. Allah Rasulü de çoktan yola çıkmıştı. Hacdan dönünce onun yanına gittim. Bana dedi ki: 'Ey Ümmü Ma'kıl! Bizimle hac yolculuğuna çıkmanı ne engelledi?' Ben ise: 'Biz aslında hazırlanmıştık. Ancak bu sırada Ebû Ma'kıl hastalandı ve vefat etti. Üzerinde hacca gidebileceğimiz bir devemiz vardı. Ebû Ma'kıl onun da Allah yoluna bağışlanmasını vasiyet etmişti' deyince Allah Rasulü: 'O deve ile yola çıksaydın ya! Hac da Allah yolunda yapılan bir ibadettir. Bizimle yapacağın bu hac geçti ama sen Ramazan'da umre yap. Ramazan umresinin sevabı hacca denktir' buyurdu¹⁸².*

Yine kendisini ziyarete gelen Ensar'dan, Ümmü Sinan adındaki kadına Allah Rasulü: *“Bizimle haccetmekten seni ne alıkoydu?”* diye sordu. Ümmü Sinan kendi kocasını kastederek: *“Ebû Sinan'ın su çeken iki devesi var. Biriyle o ve oğlu sizinle hacca gitti, öbürüyle de ben burada kaldım ve arazilerimizi suladım”* dedi. Bunun üzerine Rasulullah: *“Öyleyse Ramazan'da yapacağın umre, kaçırdığın bir haccın veya benimle yapacağın bir haccın kazasıdır. Ramazan gelince umre yap. Zira Ramazan'daki umrenin sevabı hacca denktir”* buyurdu¹⁸³.

Muhtemeldir ki Hz. Peygamber (s.a.v.), hac dönüşü kendisini ziyarete gelenlere hurma ve zezem ikram etmiştir. Zira biliyoruz ki Rasulullah, beraberinde birazcık zezem suyunu Mekke'den alıp Medine'ye getirmiştir. Bununla ilgili olarak Hafız Ebû İsa et-Tirmizî, Ebû Kureyb kanalı ile Hâşim'in babası Urve'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: *“Hz. Âişe beraberinde zezem suyu getirir ve Allah Rasulü'nün de böyle yaptığını söylerdi”¹⁸⁴.*

¹⁸² İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, s. 380; Rifat Oral, *a.g.e.*, s. 291

¹⁸³ Buhârî, *a.g.e.*, Umre, 4, Cezâu's Sayd, 26; Müslim, *a.g.e.*, Hac 222

¹⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 364

1.3.2. Sadif Heyetini Kabulü

Şurahbil b. Abdulaziz es-Sadifî, Sadif Heyeti'nin Rasulullah ile Mescid-i Nebevî'de yaptığı görüşmeyi şöyle anlatır. Heyetimiz genç develer üzerinde, aba ve peştamal içinde Allah Rasulü'nün yanına geldiler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e mescitte, evi ile minberi arasındaki bölümde rastladılar. Selam vermeden hemen oturdular. Bunu gören Hz. Muhammed (s.a.v.): '*Siz Müslüman mısınız?*' diye sorunca heyettekiler: '*Evet! Müslümanız*' dediler. Bu kez Rasulullah: '*Müslümanız da o halde neden selam vermediniz?*' deyince hatalarını anlayıp ayağa kalktılar ve: '*Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Peygamber!*' diyerek selam verdiler. Allah Rasulü de: '*Sizin üzerinize de selam olsun!*' şeklinde selamlarına karşılık verdi ve eliyle işaret ederek: '*Oturun bakalım!*' buyurdu. Heyette bulunanlar oturdular ve Peygamber Efendimizle sohbete başladılar. Rasulullah'a özellikle namaz vakitlerini sordular ve Rasulullah'ta onlara anlattı¹⁸⁵.

İbn Sa'd'ın: "*Heyettekiler, Rasulullah ile mescitte, evi ile minberi arasında karşılaştılar*" cümlesi, Kahtânî Sadif heyetinin Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Medine'de görüştüğünü; Taberî'nin: "*Sadif Heyeti, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile hicretin 10. yılında Veda Haccı'nda görüştü*" ifadesi ise bu görüşmenin Mekke'de olduğunu işaret etmektedir¹⁸⁶.

Kaynaklarda Allah Rasulü'nün, Veda Haccı'nda ve hem de bir mescitte heyetlerle özel görüşmeler yaptığı ile ilgili bilgilere rastlanmamaktadır. Kanaatimizce, bu heyetle yapılan görüşmenin İbn Sa'd'a göre mescitte, evi ile minberi arasında olması; Taberî'ye göre ise hicretin 10. yılında ve Veda Haccı'nda görüşülmesi ifadeleri birleştirildiğinde, bu görüşmenin hac dönüşü Medine'de gerçekleştiği söylenebilir.

Bu görüşme, Allah Rasulü'nün günlük hayatında selama ne kadar önem verdiğini de göstermektedir. Buna göre bir müslümanın diğer bir müslümanla karşılaştığında veya konuşmaya başladığında, ağzına yakışan ilk sözcükler, selam sözcükleridir. Zira Rasulullah'a göre selam, Müslümanlar arasında yayıldığında, Müslümanların birbirlerini sevme vesilesidir.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 315; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 213

¹⁸⁶ Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 669

1.4. İlk Ay Son Hafta

İlk ayın bu son haftasında, Medine'ye gelen Benî Muhârib Heyeti ile görüşülmüş, sahte peygamberlik iddialarıyla ortaya çıkıp isyan eden Müseylimetü'l Kezzab, Esved el-Ansî ve Tuleyha b. Huveylid ile mücadele süreci başlamış ve Muharrem Orucu tutulmuştur.

1.4.1. Benî Muhârib Heyeti İle Yapılan Görüşme

Adnânî Benî Muhârib kabilesinden, aralarında Seva b. Hâris ve oğlu Huzeyme'nin de bulunduğu on kişilik bir heyet, Veda Haccı'ndan sonra Medine'ye geldi ve Remle bt. Hâris'in konağında misafir edildi. Hz. Bilal (r.a.) sabah akşam, hatta bir gün öğleden ikindiye kadar, Rasulullah ile oturdukları halde bile onlara yemek getiriyordu¹⁸⁷.

Hz. Peygamber (s.a.v.), hicretten önce her yıl hac mevsiminde Ukaz, Mecenne ve Zü'l Mecaz serbest ticaret merkezlerinde, müşrik hacıların konaklama yerlerine kadar gider, insanları İslâm'a davet ederdi. O zamanlarda Benî Muhârib'e de İslâm'ı anlatmış, fakat onlar bu daveti şiddetle reddedip Rasulullah'a çok kaba davranmışlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.), heyet üyelerinden birisiyle, böyle bir hac mevsiminde, Ukaz çarşısında karşılaştığını hatırladı. Karşılaştığını hatırladığı bu kişiye dönerek uzun uzun baktı. Muhâriboğulları kabilesinden olan bu adam, Allah Rasülü'nün kendisine baktığını görünce: *“Ey Allah'ın Rasülü! Sanki beni tanımış gibisin”* dedi. Rasulullah ise: *“Seni daha önce görmüştüm”* buyurdu. Adam: *“Evet! Vallahi beni görmüş ve benimle konuşmuştun. Ben de sana en çirkin sözlerle konuşmuş ve Ukaz'da sen insanlar arasında dolaşırken, sana en çirkin şekilde karşılık vermiştim”* dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.), bütün bu olanları hatırlayarak: *“Evet, hatırladım”* buyurdu. Sonra o adam: *“Ey Allah'ın Rasülü! O gün sana benden daha çok düşman ve İslâm'a benden daha çok uzak hiç kimse yoktu. Beni hayatta bırakıp sana inanmama imkân veren Allah'a hamdolsun. O gün benimle beraber olan kişiler hep bâtil dinleri üzere öldüler”* dedi. Rasulullah: *“Kalpler, Yüce Allah'ın elindedir”* buyurdu. Adam: *“Ey Allah'ın Rasülü! Geçmişte sana yaptıklarım*

¹⁸⁷ İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 286; İbn Kayyim, *Fıkhü's Sîre*, s. 678; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 204-205

dolayı istiğfarda bulunur musun?” deyince Rasulullah: “İslâm, kendinden önceki küfürün, günahların kökünü kazır” buyurdu¹⁸⁸.

Orada bulunanların rica etmeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), heyet temsilcilerinden Azîz b. Said b. Zeyd el-Muhâribî el-Cesrî ile Huzeyme b. Sevâ'nın yüzünü sıvazlamıştır. Bu sebeple iki sîmâ da parlaklığını ve tazeliğini daima korumuştur denilmiştir. Sonra bu heyettekiler, ailelerinin yanına döndüler¹⁸⁹.

Benî Muharib Heyeti'nin gelişi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i geçmişe, Mekke yıllarına götürmüş; vefatına yakın olan bu zaman diliminde, geçmişte yaşadığı sıkıntıları ve zorlukları, bu zorluklara rağmen verdiği mücadeleleri bir kere daha hatırlamasına vesile olmuştu. Ayrıca bu görüşme aracılığıyla, küfürden çıkıp İslâm dairesine girenlerin, küfür ortamındayken yaptıklarından ve söylediklerinden dolayı sorumlu tutulmayacağı bir kez daha müjdelenmiştir.

1.4.2. Sahte Peygamberlik İddiaları ve İsyanları

Veda Haccı'nda Kur'an ayetlerinin tamamlanarak vahyin sona ermesi, Hac esnasında verdiği hutbelerde Allah Rasulü'nün adeta ümmetiyle helalleşip vefatının yakın olduğu sinyallerini vermesi ve Medine'ye döndüğünde ise yorgun düşüp hastalanma belirtilerinin ortaya çıkması, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat edeceğini düşünüp bu durumdan çıkar elde etmek isteyenleri heyecanlandırmıştı. Onlar, Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra Müslümanların ihtilafa düşeceğini ümit ediyor, Medine İslâm Devleti'nin egemen olduğu bütün Arap Yarımadası toprakları üzerinde kendilerinin söz sahibi olacağı hayalini kuruyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatına yakın bu dönemlerde, yeni Müslüman olan kabile mensuplarını da ikna ederek isyan başlatıp ridde¹⁹⁰, yani İslâm'dan dönme olaylarının fitilini ateşlemişlerdi.

¹⁸⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 286; İbn Kayyim, *Fıkhü's Sîre*, s. 678-679

¹⁸⁹ İbn Sa'd, *aynı yer*; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 670; Mehmet Ali Kapar, *Heyetler*, s. 147

¹⁹⁰ Ridde, bir müslümanın İslam dininden çıkması anlamında kullanılan fıkıh terimidir. Sözlükte dönmek, geri çevirmek, kabul etmemek anlamlarındaki redd kökünden türeyen ridde ve irtidad, fikhî bir terim olarak Müslüman bir kişinin kendi iradesiyle İslam dininden çıkmasını ifade eder. İrtidad eden erkeğe mürted, kadına mürtedde denir. Bkz. İrfan İnce, “Ridde” mad., *D.İ.A.*, XXXV, İst., 2008, s. 88

Veda Haccı'dan yorgun ve zayıf düşmüş bir halde dönen Hz. Muhammed (s.a.v.), Muharrem ve Safer aylarını Medine'de sâkin bir şekilde geçirdi. 11. yılın Muharrem ayında Şam üzerine yürümek maksadıyla seferberlik ilan etti ve Safer ayının sonunda da ordunun başkomutanlığına, azatlı kölesinin oğlu olan Üsâme b. Zeyd'i tâyin etti. Tam bu sırada Hz. Peygamber (s.a.v.), ölümüne sebep olan hastalığa yakalandı. Bu haber çarçabuk Arabistan'ın dört bucağına yayıldı. Hristiyanlar ve Yahudiler fırsattan istifade ederek İslâm'ı yeni kabul etmiş olan kabile mensuplarını dinden dönmeye teşvik ettiler. Yemen gibi Ebnâ¹⁹¹, Arap, Yahudi kabileleri ile meskûn ve çeşitli dini inançlara bağlı toplulukların yaşadığı bir bölgede, bu haber daha büyük bir tepki unsuru haline geldi. Esasen Arap Yarımadası'nın büyük bir kısmının iktisadî ve siyasî bakımdan Medine hükümetine bağlanmış bulunması, bazı kabile ileri gelenlerinin haset ve kıskançlığını uyandırmıştı. Medine artık zengin ganimet mallarının, zekât ve cizyenin, neticede siyasî ve askerî nüfuzun toplandığı bir başkent haline gelmişti. Yarımadanın dört bucağına oradan emirler veriliyor, elçiler, memurlar sorunlarını çözmek için yine oraya koşuyorlardı. Yarımadanın en akla gelmez köşeleri, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in himayesine sığındıkları için, komşu kabilelerin baskın korkusundan uzak olarak yaşıyorlardı¹⁹².

Allah Rasulü'nün hastalanması haberi bir takım kabile şeflerinin siyasî gayelerini açığa vurmalarına fırsat verdi. Bunlar topraklarını Medine hükümetinin nüfuzundan sıyrarak zekât ve sair adlarla toplanan vergileri, kendi şahsî menfaatlerine veya yine kabilelerinin korunmasını temine tahsis etmek maksadıyla göndermediler. Bu hareket Medine hükümeti tarafından isyan sayıldı. Bazıları isyan etmeden önce ince planlar düşündüler; muvaffak olmak için Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi görünmenin en iyi çare olacağı kanaatine ulaştılar. Böylece dinden dönen kabilelerin bazılarının başında peygamberlik iddiasında bulunan bir takım âsi şefler

¹⁹¹ Ebnâ, İranlı askerlerin Yemenli kadınlarla evlenmeleri sonucunda ortaya çıkan etnik ve sosyal zümreye verilen isimdir. Bkz. Mustafa Fayda, "Ebnâ" mad., *D.İ.A.*, X, İst., 1994, s. 78-79. Takriben m. 575'lerde başlayıp elli yıl kadar devam eden Yemen'deki Sâsânî hakimiyeti sırasında İranlı asker, memur ve idarecilerin yerli kadınlarla evlenmeleri sonucunda yeni ve oldukça kalabalık Ebnâ (oğullar) denilen bir topluluk ortaya çıkmıştır. Bu zümre kültür bakımından Araplaşmıştır. Ölümüne kadar San'a'da Sâsânî valisi olarak kalan Vehriz'den sonra sırasıyla Merzûbân, Teynucan, Hürre Hüsre ve Bâzân valilik yapmıştır. Bâzân ve mensubu bulunduğu Ebnâ zümresi hicrî 10. yılda Müslüman olmuştur. Bkz. Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 743

¹⁹² Bahriye Üçok, *İslam'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ank., 1967, s. 23-24

görülmektedir ki, bunlar İslâm Tarihinin ilk devirlerinde ortaya çıkan ve bazıları sonradan iyi bir Müslüman olarak tanınan sahte peygamberlerdir¹⁹³.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), yaşlılığın ve yolculuğun kendisine verdiği sıkıntıdan dolayı, hacdan döndükten sonra yorgun düşmüştü. Hatta daha önce ifade edildiği üzere, hac için Mekke'ye giderken şiddetli baş ağrısından dolayı yolda hacamat yaptırmış, hac menâsiklerinin bir kısmını devesinin üzerinde yerine getirmişti. Nitekim Abdullah b. Said ez-Zührî, Rasulullah'ın hizmetkârları Ubeyd ve Ebû Müveyhibe'den bu konuya dair şu rivayeti nakletmiştir: *"Allah Rasulü, Veda Hacci'ndan sonra Medine'ye döndü. Yolculuk O'nu yormuş ve zayıf düşürmüştü. Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in seferde yorulup zayıf düşmesi sebebiyle hastalıktan şikâyet ettiği çarçabuk etrafa yayıldı. Bunun üzerine Esved el-Ansî Yemen'de, Müseylime b. Habib el-Hanefî Yemâme'de hemen isyan etti. Rasulullah'a onların isyan haberleri geldi. Rasulullah iyileştikten sonra ise Tuleyha b. Huveylid el-Esedî, Benî Esed ilinde isyan etti"*¹⁹⁴. Sahte peygamberlerle mücadeleyi başlattığı bu süreçte Rasulullah iyileşmiş, fakat daha sonra Safer ayının son günü vefatıyla neticelenen hastalığa yakalanmıştır.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), sahte peygamberlerle ilgili olarak ilk önce Yemâme'de isyan eden Müseylime'nin haberini işitmişti. Esved el-Ansî ve Tuleyha b. Huveylid'in de isyan haberini alınca çok üzüldü ve bundan dolayı da hastalığı arttı. Çaresini aramak ve bulmakla uğraştı. Hiz. Üsâme (r.a.)'nin ordusunun Şam'a gitmesi gerektiği bir zamanda, bu defada halkın karşısına, sahte peygamberler ve dinden dönenlerin işi çıkmıştı¹⁹⁵.

¹⁹³ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 24

¹⁹⁴ Taberî, *Târîhü'l Ümem ve'l Mülûk*, IV, Beyrut, 1987, s. 3-4

¹⁹⁵ Taberî, *a.g.e.*, IV, s. 5. Muhammed Hüseyin Heykel ise, tam tersini iddia ederek, sahte peygamberlerin ortaya çıkışının, Hiz. Peygamber (s.a.v.)'i hiç etkilemediğini ve Allah Rasulü'nün onları önemsemediğini söyler. Ona göre, insanların akın akın Allah'ın dinine girmelerinden, heyetlerin peş peşe Medine'ye gelerek itaatlerini bildirip İslâm sancağı altında toplanmalarından, Veda Hacci'nda bütün Arapların İslâm'ın safında yer almalarından sonra Arap Yarımadası açısından bir endişesi kalmamıştı. Arap emirleri içtenlikle ümmî peygambere bağlılıklarını bildirdiler. Yeni dinin egemenliği her tarafı kaplamış, yüzler diri ve hâkim olan Allah'ın önünde eğilmişti. Bu nedenle peygamberlik iddiasında bulunan bazı kimselerin ortaya çıkması, Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in ilgisini çekmedi, onları önemsemedi. Mekke'den uzak yaşayan bazı kabilelerin kendi aralarından çıkıp böyle bir iddiada bulunan kişilere uydukları doğrudu. Bunlar, Kureyş'in elde ettiği başarının kendileri için de gerçekleşmesi umuduyla, içlerinden çıkan sahte peygamberlere tabi oluyorlardı. Fakat Allah'ın hak esaslı mesajı, Arap Yarımadası'na kök salmıştı ve ona karşı koymak kolay değildi. Bkz. Muhammed Hüseyin Heykel, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, II, İst., 2000, s. 369-370

Görüldüğü üzere ridde olayları ve sahte peygamberlik iddiaları, genel tarih anlayışı çerçevesinde ifade edildiği gibi, Rasulullah'ın vefatından sonra, ilk halife Hz. Ebûbekir (r.a.) zamanında değil, daha Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatta iken ortaya çıkmış; bunlarla ilk mücadeleyi de Hz. Ebûbekir değil, yine Allah Rasulü vermiştir. Bir başka ifadeyle Allah Rasulü, kendisinden sonra dinden dönenler ve peygamberlik iddiasında bulunanlarla nasıl mücadele edileceğini bizzat göstermiştir. Diğer sorunlarda olduğu gibi, bu mücadelesinde de Hz. Peygamber (s.a.v.), askerî çözümü en son düşünmüş ve uygulamış; öncelikli çözüm olarak diyalog ve diplomasiyi kullanmıştır.

Sihir ve büyü kullanarak, hokkabazlık ve ipnotizma ile insanları etkileyerek, Allah'tan vahiy aldığı yalanlarını söyleyerek, yaşadıkları toplumları etkileri altına almaya çalışan sahte peygamberler, İslâm'ı Hicrî 9. yıldan sonra kabul ettiğini açıklamış ve yeni dini tam manasıyla sindirememiş toplumların içinden çıkmıştır. Üstelik bu sahtekârlar, etraflarına kendilerine inanan insanlar toplamayı da başarmışlardır.

Veda Haccı'ndan döndükten sonra, ömrünün son iki ayında sahte peygamberlerle mücadeleyi başlatan Allah Rasulü, bu mücadelesinde öncelikle, sahte peygamberlere İslâm'a davet mektubu göndererek onların yanlış yolda olduklarını anlatmaya çalışmıştır. Bu olayların meydana geldiği bölgelerdeki Müslümanlara haberler salarak sükûneti sağlama çalışmaları yapmalarını istemiştir. Oralardaki Müslüman kabile önderlerini ve bizzat sahte peygamberleri uyarmak için elçiler göndermiş, mektuplar yazdırmıştır. Bu girişimler başarı sağlayamayınca da askerî birliklerle müdahale edilmesini emretmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere Allah Rasulü, sorunu önce diplomasiyi kullanarak çözümlenmek istemiş, ancak karşı taraf buna yanaşmayınca, askerî müdahale kaçınılmaz olmuştur.

İşte Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hicrî 11. yılın başında, ömrünün sonlarına doğru, sahte peygamberlik tehdidiyle nasıl başa çıkılacağını uygulamak suretiyle öğreterek başlattığı mücadeleyi Hz. Ebûbekir (r.a.), hilafeti süresince devam ettirerek bu tehlikenin bertaraf edilmesini sağlamıştır.

Buradan itibaren, daha hayatta iken Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bizzat mücadele etmeye başladığı, yaşadıkları toplumları ve çevresini etkileri altına almaya çalışan sahte peygamberler ve isyan hareketleri ele alınacaktır.

1.4.2.1. Müseylimetü'l Kezzab, Kimliği ve Kişiliği

Tam adı, Ebû Sümâme Rahmânü'l-Yemâme Mesleme b. Sümâme b. Kebîr (Kesîr) b. Habib el-Hanefî el-Vâilî'dir. Hicaz bölgesinin doğusunda Yemâme'de, Heddâr denilen yerde doğdu. Yemâme topraklarının sahibi Bekir b. Vâil kabilesinin bir kolu olan Benî Hanîfe'ye mensuptur. Genellikle isminin Mesleme olduğu ve bunun Müslümanlar tarafından tahkir (küçümseme) amacıyla Müseylime şekline dönüştürüldüğü kabul edilir. Şair, hatip, kâhin ve nüfuz sahibi bir kişi olan Müseylime, Hicrî 8 yılında, Hevze el-Hanefî'nin ölümünden sonra, Benî Hanîfe'nin reisi oldu. Hristiyan olan ve ölümünden bir süre önce Hz. Peygamber'in İslâm'a davet mektubunu aldığı anda kendisine bu işte pay verilmesi şartıyla ona uyacağını bildiren Hevze, Müslüman olmamış ancak Hanîfeoğulları'ndan birçok kişi İslâm'ı kabul etmiş ve bunlar kabilenin güçlü liderlerinden Sümâme b. Üsâl'in etrafında toplanmıştı. Bu durumu hâkimiyet ve nüfuz açısından tehlikeli bir gelişme olarak gören Müseylime, liderliğini pekiştirmek için Hanîfeoğulları'nın heyeti içinde Resûl-i Ekrem ile görüşmek üzere Medine'ye gitti¹⁹⁶.

Anlatıldığına göre Müseylime, sarı renkli muhannes (kadına benzemeye özenen) bir adamdı. Başka bir rivayete göre ise iri yarı ve esmer renkli imiş. Siyahî bir deveyi andırırılmış. Öldürüldüğünde 104 yaşında imiş¹⁹⁷. Başka bir rivayete göre ise Müseylime kısa boylu, çok sarışın, burnu kalkık ve yassı olan biriydi¹⁹⁸. Öldürüldüğünde bile savaştan birisinin yüzü yaşlarda olması ise düşündürücüdür. Zaten kaynaklarda da ölüm yaşı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Şüphesiz ki, savaşabilecek güçte olan bir insan, bu denli ihtiyar olamaz.

1.4.2.2. Müseylime'nin Hanîfeoğulları Heyeti İle Medine'ye Gelişi

Hicretin 10. yılında, on kişinin üzerindeki Benî Hanîfe heyeti, Seleme b. Hanzale es-Süheymî başkanlığında Rasulullah'a geldiler. Bu heyetin içinde Müseylime b. Habib de vardı. Medine'ye gelen bu heyet, Müseylime b. Habib'in daha önceden evlenip boşandığı eşi olan Remle bt. el-Hades'in konağında misafir edildiler. Onlara sabah ve akşam yemek getiriliyordu. Bir defa ekmek ve et, bir defa

¹⁹⁶ Ahmet Önkal, "Müseylimetü'l Kezzab" mad., *D.İ.A.*, XXXII, İst., 2006, s. 90

¹⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 493

¹⁹⁸ Belâzürî, *Fütûhu'l Buldan*, Ank., 2002, s. 131

ekmek ve süt, bir defasında yağ ve ekmek getirilmiş, bir seferinde de onlara hurma dağıtılmıştı. Mescitte Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelip ona selam verdiler ve hak bir şahadetle İslâm'a girdiler. Müseylime ise onların yüklerinin yanında kalmıştı. Birkaç gün Medine'de kalıp Rasulullah ile özel sohbetler yaptılar. Memleketlerine dönmeye karar verdiklerinde Allah Rasulü, onlara adam başına beş gümüş para olmak üzere hediye verilmesini emretti. Bunun üzerine onlar: *“Ey Allah'ın Rasulü! Yüklerimizi gözetleyen ve kervanımızı muhafaza eden bir arkadaşımız daha var”* dediler. Rasulullah, beş gümüş para da ona verilmesini emretti ve: *“Sizin yükünüzü ve kervanınızı koruduğuna göre en kötünüz değildir”* buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Müseylime ile ilgili sözü ona söylenince Müseylime (niyetini açığa vururcasına): *“Kendisinden sonra risaletin ben de olacağını anlamış”* dedi¹⁹⁹.

Ayrıca Rasulullah heyette bulunanlara, içinde abdest fazlası su bulunan bir tulum verdi ve: *“Memleketinize vardığınızda kilisenizi yıkın, bu suyu onun üzerine serpin ve yerine bir mescit inşa edin”* buyurdu. Heyettekiler, su tulumunu da alarak Yemâme'ye döndüler ve kendilerine emredileni yerine getirdiler²⁰⁰.

Bu rivayete göre Müseylime b. Habib, Yemâme'den Medine'ye kadar gelmiş olmasına rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.) ile görüşmemiştir. Hanifeoğulları heyeti Rasulullah ile görüşürken o, kervanın başında kalarak yüklerine bekçilik etmişti. Heyettekiler zaten Müslüman olduklarını Allah Rasulü'ne iletmek, O'nun huzurunda şahadet getirmek için Medine'ye gelmişti. Müseylime b. Habib ise Müslümanlığı tercih etmemiş, bu ilk buluşmada mescide, Peygamber Efendimizin huzuruna gitmemiştir. O, kavmindeki liderliğini, nüfuz ve hâkimiyetini korumak adına oradaydı.

Bununla birlikte Müseylime b. Habib'in, onca yolu kat edip gelmesine rağmen Hz. Muhammed (s.a.v.) ile görüşmemiş olması da düşünülemez. Nitekim Müseylime'nin, Rasulullah ile görüştüğüne dair rivayetler de vardır. Bu rivayetlerden birini İbn İshak şöyle anlatır: *“Hanifeoğulları heyetindekiler, Müseylime'yi elbiselere sararak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna getirdiler. Rasulullah ise mescitte ashabının arasında oturuyor, elinde hurma ağacından kesilmiş, ucunda hurma yaprakları bulunan bir budak tutuyordu. Müseylime huzura gelirken: “Eğer*

¹⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 303; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 162; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 144

²⁰⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 302

Muhammed, kendisinden sonra beni bu işe halef kılarlsa O'na uyarım” diyordu. Müseylime'nin bu söylediklerini duyan Hz. Peygamber (s.a.v.), onun karşısında durup: *“Eğer sen, değil benden, peygamberlikten bir pay; elimdeki şu dal parçasını istesen sana bunu bile vermem. Sen, Allah'ın senin hakkındaki takdirinden öteye asla geçemezsin. Eğer sen hakka sırt çevirirsen, Allah da seni helak eder”* buyurdu²⁰¹.

Müseylime'nin, Peygamber Efendimizle görüşüp görüşmediğini anlatan yukarıdaki iki farklı rivayeti birleştirerek değerlendirecek olursak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Müseylime ile görüştüğü sonucunu çıkarabiliriz. Şöyle ki, heyettekiler Medine'ye ilk geldiklerinde, Müslüman olduklarını Rasulullah'a söylemek için acele etmişlerdir. Müseylime'yi, kendisinin de isteği üzerine, kervanın ve yüklerinin başında bırakmışlardır. Hanîfeoğulları'nın kalplerini İslâm'a ısındırmak isteyen Allah Rasulü, ilk görüşmeden sonra, kervanın başındaki Müseylime de dâhil olmak üzere heyettekilere, beş gümüş paradan oluşan hediye verilmesini emretti. Yani hediye verme Yemâme'ye dönerken değil, Medine'ye gelindiğinde olmuştur. Öyle anlaşılıyor ki, Rasulullah ile görüşmek amacıyla gelmediği için Müseylime, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna çıkmak istememiş, belki de arkadaşlarının ısrarı ve zorlaması ile şartını, yani halef ilan edilmesini öne sürerek mescide gitmiştir. Nitekim rivayetin başında Müseylime'nin, arkadaşları tarafından elbiseye sarılarak, bir nevi onların zoruyla Rasulullah'ın huzuruna getirildiğine dair işaretler vardır.²⁰²

Bu görüşme esnasında Rasulullah'ın yanında, Sabit b. Kays b. Şemmas da vardı. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) konuşmasının sonunda şunları söyleyip mescitten ayrılmıştır: *“Ben, gördüğüm rüyada bana gösterilen kimsenin sen olduğun kanaatindeyim. Şu Sabit benim adıma sana gereken cevabı verir”*²⁰³.

Ardından Sabit b. Kays'ın söylediklerini İbn Abbas devamında şöyle anlatmıştır: *“Rasulullah'ın ‘Senin, rüyamda bana gösterilen kimse olduğunu zannediyorum’ sözünün ne anlama geldiğini sordum. Ebû Hureyre'de Allah Rasulü'nün: ‘Ben uyurken rüyamda, ellerimde altından iki bilezik gördüm. Bu bileziklerin durumu beni üzdü, arkasından rüyamda bileziklere üflemem vahyolundu.*

²⁰¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 308; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 144

²⁰² Muhammed Hamidullah, Müseylime ile Rasulullah'ın görüşmeleri esnasında Müseylime'nin, adamları tarafından tutulan çadırımsı bir örtünün altında olduğunu, bu tuhaf âdetin ise, örtü altındaki kimsenin sıradan insanlar tarafından bakılıp görülemeyecek kadar büyük bir şahsiyet olduğunu göstermek amacıyla yapıldığını belirtir. Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 406

²⁰³ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 70, Menâkıb, 25; Müslim, *a.g.e.*, Rûya, 21

Ben de üfledim ve onlar da elimden uçuverdi. Ben bu bilezikleri, benden sonra ortaya çıkacak iki sahte peygambere yordum’ buyurduğunu bildirdi”²⁰⁴. Daha sonraları Rasulullah, kadir gecesinde gördüğünü söylediği bu rüyayı tekrar anlatırken, bu iki sahtekârdan birinin Esved el-Ansî (Yemen sahibi), diğerinin de Müseylime b. Habib (Yemâme sahibi) olduğunu söylemiştir²⁰⁵.

1.4.2.3. Müseylimetü’l Kezzab’ın İsyanı

Müseylime, Hanifeoğulları heyetiyle birlikte Yemâme’ye geri döndü. Yemâme’ye vardıklarında peygamberlik iddiasında bulanarak beraberindekilere: *“Ben bu peygamberlik işinde Muhammed’e ortak oldum. O’na benden bahsettiğiniz zaman: ‘O, mevki itibariyle sizin en kötünüz değildir’ demedi mi? Benim kendisine ortak olduğumu bildiği için böyle söylemişti”* dedi²⁰⁶.

Daha sonra Müseylime, etkili sözler söylemeye çalışarak, Kur’an’ın bir benzerini getirdiğini iddia etti. Kendince uydurduğu: *“Allah gebe kadına ihsanda bulunmuş, ondan yürüyen bir canlı çıkarmış. Karnı ile alt derisinin arasından”* şeklindeki sözde ayetleri okuyordu. Onlardan namazı kaldırdı. İçki ve zinayı helal kıldı. Bütün bunları yaparken de Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamber olduğuna şahadet etmeye devam ediyordu. Hanifeoğulları da bu konuda ona destek oldular²⁰⁷.

Süheylî ve diğerlerinin anlattıklarına göre, Benî Hanife heyeti içinde yer alan ve asıl adı Nehâr b. Unfu olan Reccal b. Unfüve Müslüman olmuş, Kur’an’ın bazı ayetlerini öğrenmiş ve kısa bir süre de olsa Rasulullah’ın yanında bulunmuştu. Bir ara o, Ebû Hureyre ve Furat b. Hayyan ile oturup konuşmakta iken Allah Rasulü onların yanına gelmiş ve: *“Sizden birinin azı dışı cehennem ateşinde, Uhud Dağı büyüklüğünde olacaktır”* demişti²⁰⁸.

Ebû Hureyre ile Furat b. Hayyan bunu duyunca korkmuşlar, Reccal b. Ubfüve’nin Yemâme’de Müseylime ile birlikte irtidat edip onun için yalan şahadette bulunarak Rasulullah’ın Müseylime’yi kendine veliaht tayin ettiğini iddia etmesine kadar korkuları devam etmişti. Reccal b. Unfüve, Kur’an’dan ezberlediği ayetleri

²⁰⁴ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 70, Menâkıb, 25; Müslim, *a.g.e.*, Rüya, 21

²⁰⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 339

²⁰⁶ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 309; Taberî, *a.g.e.*, III, 162; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 145

²⁰⁷ İbn Hişâm, *aynı yer*; İbn Kayyım, *Fıkhü’s Sîre*, s. 637

²⁰⁸ İbn Kesîr, *aynı yer*

Müseylime'ye öğretmiş, Müseylime de bu ayetlerin kendisine indiği iddiasında bulunmuştu. Böylece Hanifeoğulları kabilesi büyük bir fitnenin içine düşmüştü²⁰⁹.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hicretin 10. yılında, Veda Haccı'ndan hastalanarak dönmesi, bir müddet sonra hastalığının arttığı haberinin yarımada yayılması, Müseylime'nin cesaretini arttırdı. Etrafına büyük bir kalabalık toplamaya muvaffak oldu. Bazı tarihçiler, onun kırk bin kişilik bir orduya sahip bulunduğunu yazarlar. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu haberi duyunca, Benî Hanife arasında çıkacak bir ayaklanmayı önlemesi için Sümâme'nin tedbirli olmasını tavsiye etmek üzere Furat b. Hayyân el-İclî'yi Yemâme'ye yolladı. Fakat Müseylime'nin kendi kabilelerinden olması ve onun Hz. Muhammed (s.a.v.) aleyhinde çalışması, Sümâme tarafında bulunan birçok Müslüman Hanifelinin, Sümâme'yi terk ederek Müseylime tarafına geçmelerine sebep oldu. Sümâme'nin ve onun gibi samimi Müslümanların, Müseylime'nin karşısında tutunmaları artık güçleşmişti²¹⁰.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in 11. yılın Rebülevvel ayında, bu dünyayı terk etmesi, bu arada Arap Yarımadası'nda isyan ve irtidatların çıkması, Müseylime'nin davasını gerçekleştirmek hususundaki cesaretini büsbütün arttırmıştı. Bir takım kabile şefleri, kimi askerî güçlerine ve ittifaklara güvenerek, kimi kâhinlik kuvvetlerini peygamberlik iddialarına vasita kılarak ve kabile asabiyetine dayanarak çabucak dinden döndüler. Topladıkları vergileri yeniden halka dağıtarak etraflarına kolayca adam toplamaya muvaffak oldular. Medine ve Mekke'ye en yakın kabilelerin bile dinden dönmüş oldukları görüldü. İşte, İslâmiyet'in henüz kuvvetle yerleşmemiş olduğu Arap Yarımadası'nın bu karmakarışık devrinde Ebûbekir gibi ileriye gören ve yapacağını çok iyi bilen bir şefe ihtiyaç vardı²¹¹.

Nitekim Müseylime b. Habib, Hz. Ebûbekir (r.a.)'in hilafeti döneminde, Halid b. Velid komutasındaki İslâm ordularıyla giriştiği şiddetli çatışmalar neticesinde, Medine'ye hicretin 12. (633) yılında, Yemâme Savaşı'nda öldürüldü. Öldürüldüğünde, ölüm bahçesi denilen bir bahçeye sığınmaya mecbur kalmıştı. Müseylime'yi, Benî Amir b. Lüey b. Gâlib kabilesi mensupları, Hıdaş b. Beşir b. el-Asam'ın; Ensardan bazı kimseler, Benî Hâris b. Hazrec kabilesinden olan ve ezanı

²⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 145

²¹⁰ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 90

²¹¹ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 91

rüyasında gören Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'nin; bazıları da Ebû Dücâne Simak b. Hareşe'nin öldürdüğünü söylerler. Uhud Savaşı'nda, Rasulullah'ın amcası Hz. Hamza'yı şehit eden Vahşi b. Harb el-Habeşî de Müseylime'yi kendisinin öldürdüğünü iddia eder ve şöyle derdi: *“Ben, insanların en hayırlısını da en şerlisini de öldürdüm.”* Bazıları ise isimleri geçen bu kimselerin hepsinin Müseylime'yi öldürdüklerini söylerler²¹².

1.4.2.4. Hz. Peygamber İle Müseylime'nin Mektuplaşmaları

Müseylime b. Habib, Benî Hanife Heyetiyle birlikte, Medine'de Hz. Peygamber (s.a.v.) ile görüşüp Yemâme'ye döndükten sonra peygamberliğini ilan etmişti. Bunun üzerine, İbnu'l Kelbî ve İbn Sa'd'ın rivayetlerine göre Rasulullah Müseylime'ye, Amr b. Ümeyye ed-Damrî aracılığıyla İslâm'a davet için bir mektup gönderdi. Kaynaklarda gönderilen bu mektubun metnine yer verilmemiştir²¹³.

Müseylime bu mektuba cevaben, Amr b. el-Carud'un kaleme aldığı, Benî Amir b. Hanife kabilesinden Ubâde b. el-Hâris ile Rasulullah'a gönderdiği bir mektup yazdırmıştır. Ubâde, Kûfe'de Abdullah b. Mesud'un öldürdüğü en-Nevvaha'nın oğludur. Abdullah b. Mesud, onun ve yanındaki bazı kimselerin Müseylime'nin yalanlarına inandıklarını öğrenmişti. Müseylime'nin yazdırttığı mektubun metni şöyledir: *“Allah'ın elçisi Müseylime'den Allah'ın Rasulü Muhammed'e mektuptur. Sana selam olsun. Peygamberlik işinde sana ortak kıldım. Yeryüzünün yarısı bize yarısı da Kureyş'e aittir. Lakin Kureyşliler insaf ve adaletle hareket etmezler”*²¹⁴.

Hicretin 10. yılının sonunda olduğu rivayet edilen bu mektuplaşmalarda Rasulullah, Müseylime'nin mektubunu okuduktan sonra, mektubu getiren elçiler Ubâde b. el-Haris en-Nevvaha ile Üsâme b. Üsal'e dönerek: *“Siz bu hususta ne düşünüyorsunuz?”* diye sorunca elçiler: *“Biz de aynı düşüncededeyiz”* diye cevap verdiler. Allah Rasulü: *“Benim Allah'ın Rasulü olduğuma şahadet ediyormusunuz?”* diye sorunca ise elçiler: *“Biz Müseylime'nin Allah'ın Rasulü olduğuna şahadet ediyoruz”* dediler. Bu cevabı alan Rasulullah: *“Ben, Allah'a ve O'nun*

²¹² Vakıdî, a.g.e., I, s.336; Belâzûrî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 128

²¹³ İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 260; Muhammed Hamîdullah, *El Vesaike's Siyasiyye*, s. 333

²¹⁴ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 340; İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 261; Taberî, a.g.e., III, s. 166; Belâzûrî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 126-127

Rasulü Muhammed'e iman ettim. Allah adına yemin ederim ki, eğer elçiler öldürülmez diye bir kural olmasaydı, ikinizin de başını şuracıkta alırdım” buyurdu²¹⁵.

Elçilerle bu konuşmaları yaptıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), Übey b. Ka'b'ın kaleme aldığı şu cevabî mektubu gönderdi: *“Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Allah'ın elçisi Muhammed'den Müseylimetü'l Kezzab'a. Selam, hidayete tabi olanlara olsun. Hiç şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır; kullarından dilediğini oraya egemen kılar. Selam, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarıdır”*²¹⁶.

Rasulullah'ın yazdırdığı bu mektubun son cümleleri, Araf Sûresi'nin 128. ayetidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) cevabî mektubunda, peygamberlik konusunda her türlü yalanı kolaylıkla söyleyebildiği için, Müseylime b. Habib'e, 'çok yalancı' anlamında 'Kezzab' lakabını takarak Müseylimetü'l Kezzab diye hitap etmiştir. Hicretin 10. yılının sonlarında²¹⁷ veya 11. yılın ilk ayında meydana gelen bu mektuplaşma olayından yaklaşık iki ay kadar sonra da Hz. Muhammed (s.a.v.) vefat etmiştir.

Medine'ye yaptığı ziyaretten umduğu neticeyi alamayan Müseylime, bu mektuplaşmanın ardından peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkınca Resûl-i Ekrem, Yemâme bölgesindeki Müslümanlardan ve görevlilerden Müseylime problemiyle ilgilenmelerini istedi ve Habib b. Zeyd el-Ensârî'yi Müseylime'ye elçi olarak yolladı, kısa bir süre sonra da vefat etti. Yemâme'ye giderek Benî Hanîfe ileri gelenleriyle görüşüp halkın irtidad etmesine engel olmaya çalışan Habib b. Zeyd el-Ensârî ise, Müseylime'nin emriyle öldürüldü²¹⁸.

İbn Hacer'e göre Rasulullah, Müseylime'yi öldürmeyi bile planlamıştı. Nitekim İbn Hacer Ebû Ömer'in: *'Rasulullah, Ziyad b. Hanzele et Temîmî'yi, Zibrikan b. Bedr ile Kays b. Âsım'a Müseylime'yi öldürmelerine yardım etmek üzere gönderdi'* dediğini aktarmıştır²¹⁹.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) tehlikeyi önceden sezmiş, insanları uyarıp aydınlatmak için elçiler göndermiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere Müseylime

²¹⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 341; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 167; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 146

²¹⁶ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 341; İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 261; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 167; Belâzûrî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 127; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyasiyye*, s. 334

²¹⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 341; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 167

²¹⁸ Ahmet Önkâl, *a.g.m.*, s. 90

²¹⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, II, s. 250

Yemâme'ye dönüp peygamberlik ilan ettiğinde, Sümâme'nin tedbirli olmasını tavsiye etmek üzere Furat b. Hayyân el-İclî'yi; mektuplaşma olayından sonra da, Hicrî 11. yılın ilk aylarında, Habîb b. Zeyd el-Ensârî'yi Müseylime'ye elçi olarak yollamıştı. Allah Rasulü, kendisinden sonra ümmetinin bir fitne ortamına düşmemesi için her türlü çabayı göstermiş, Müslümanları uyanık olmaya, sahtekâr ve yalancılardan uzak durmaya çağırmıştır. Allah'ın bir ve tek olduğunu, kendisinin de yeryüzüne gönderilen peygamberlerin sonuncusu olduğunu hatırlatmış, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkanların, Müslümanların inancına zarar veren sahtekârlardan başka bir şey olmadıklarını anlatmaya çalışmıştır.

1.4.3. Muharrem Orucu ve Âşûrâ Günü

Allah Rasulü, Muharrem ayının 10. günü olan Âşûrâ gününde, hem peygamber olmadan önce Mekke'de, hem de peygamber olduktan sonra Mekke ve Medine'de oruç tutmuş, ashabına da oruç tutmaları konusunda tavsiyede bulunmuştur. Hicrî 2. yılda Ramazan Orucu farz kılındıktan sonra da Rasulullah, Muharrem Orucu'nu tutmaya ve tavsiye etmeye devam etmiştir.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye hicret edip geldiğinde, Yahudiler'in Âşûrâ Günü oruç tuttıklarını gördü ve: *"Niçin bu günde oruç tutuyorsunuz?"* diye sordu. Yahudiler'de: *"Bu gün salih bir gündür. Çünkü bu günde Allah, Hz. Musa ile İsrailoğulları'nı düşmanlardan kurtarmıştı da Hz. Musa (a.s.) o günde oruç tutmuştu"* diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah: *"Ben Musa'ya sizden daha yakınım"* diyerek o günde oruç tutmuş, ashabına da oruç tutmalarını emretmiştir. Hatta Eslem kabilesinden bir adama emrederek: *"Haydi halka ilan et! Kim bir şeyler yemişse günün kalan kısmını oruçla geçirsin. Kim de yememişse oruca niyet edip devam etsin. Çünkü bugün Âşûrâ günüdür"* buyurmuştur²²⁰.

Yukarıdaki hadise bakarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Âşûrâ orucunu ilk defa Medine'ye hicret ettiğinde öğrendiği ve tuttuğu sonucunu çıkarmamak gerekir. Zira başka sahih rivayetlerde bu orucun cahiliye döneminde bile tutulduğu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de bu orucu tuttuğu ifade edilmiştir. Bu rivayetlerin birinde

²²⁰ Buhârî, a.g.e., Savm, 69; Müslim, a.g.e., Sıyâm, 128; İbnü'd Deyba', a.g.e., IV, s. 180; Rudânî, a.g.e., II, s. 53

Hiz. ÂiŖe (r.ah.): “KureyŖliler, cahiliye d6neminde ÂŖûrâ g6n6 oruç tutardı. Rasullullah da ÂŖûrâ g6n6 oruç tutardı. Medine’ye hicret ettikten sonra da oruç tutmuŖ ve oruç tutulmasını emretmiŖtir. Sonunda Ramazan Orucu farz olunca, ÂŖûrâ g6n6 orucunu s6rekli tutmayı terk etti. Artık dileyen tutar, dileyen terk eder” buyurduğunu s6ylemiŖtir²²¹.

Hiz. Muhammed (s.a.v.), vefatından yaklaŖık iki ay 6ncesine denk gelen son ÂŖûrâ g6n6nde de oruç tutmuŖtu. Veda Haccı’ndan sonra Medine’deki g6nl6k hayatına devam eden Rasullullah, Hicrî 11 yılının 10. g6n6, yani ÂŖûrâ g6n6 geldiğinde, daha 6nceki yıllarda olduğu gibi, hem kendisi oruç tutmuŖ hem de aŖabına aynı tavsiyede bulunmuŖtur. Bu konuyla ilgili Abdullah b. Abbas’tan gelen bir rivayette Ŗ6yle denilmiŖtir: “Rasullullah, ÂŖûrâ g6n6 yani Muharrem ayının 10. g6n6 oruç tutup bu g6nde oruç tutulmasını emrettiğinde kendisine: ‘Ey Allah’ın Rasul6! Ŗu bir gerçektir ki, bu g6n Yahudiler ile Hristiyanların saygı duyduğu bir g6nd6r’ dediler. Bunun 6zerine Rasullullah: ‘Gelecek yıl olduğunda inŖallah 9. g6n (de) oruç tutarız’ buyurdu. Ancak gelecek yıl gelmeden Hiz. Muhammed (s.a.v.) vefat etti”²²².

Yukarıdaki hadise ek olarak Abdullah b. Abbas’ın Beyhakî’de geçen rivayetindeki: “Yahudilere muhalefet ederek 9. ve 10. g6n6 oruç tutunuz”²²³ ilavesi ile Ahmed b. Hanbel’de geçen bir baŖka İbn Abbas rivayetindeki: “ÂŖûrâ orucunu tutun, ancak bir g6n 6nce ve bir g6n de sonra tutarak Yahudilere muhalefet edin”²²⁴ hadisi; Rasullullah’ın ÂŖûrâ orucunu sadece 10. g6nde değil, bir g6n 6nce veya bir g6n sonra da tutarak iki g6n tutmayı tavsiye ettiğine delildir. Ancak Allah Rasul6, tavsiye niteliğindeki “Gelecek yıl olduğunda, inŖallah 9. g6n (de) oruç tutarız” hadisini, rivayet edildiği gibi Hicrî 11 yılında s6ylemiŖse, kendisi sadece ÂŖûrâ g6nlerinde oruç tutmuŖ, vefat ettiği yıl ise 6mmetine 9. ve 11. g6nlerde de oruç tutmayı tavsiye etmiŖ, fakat 6mr6 kifâyet etmediği için, kendisi tutamamıŖ demektir.

Yalnız bu kez de bu tavsiyeyi, neden Ramazan orucunun farz kılındığı Hicrî 2. yılda değil de hicretin 11. yılında yaptığı veya aŖabın neden bu soruyu oruç farz kılındığında değil de, 9 yıl sonra sorduğu sorusu akıllara gelmektedir. Bu durumda

²²¹ Buhârî, *a.g.e.*, Savm, 69; M6slim, *a.g.e.*, Sıyâm, 115; İbn6’d Deyba‘, *a.g.e.*, IV, s. 179

²²² M6slim, *a.g.e.*, Sıyam, 133

²²³ M6slim, *aym yer*

²²⁴ Rudânî, *a.g.e.*, II, s. 54

ise ya bu hususu anlatan olay, hicretin 11. yılında değil, 2. yılında meydana gelmiştir, ya da son dönemde yeni Müslüman olan sahabenin aklına böyle bir soru sormak gelmiştir denilebilir.

Ayrıca Rasulullah, daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, 22 Zilhicce 10 Perşembe günü Veda Haccı'ndan döndükten sonra yorgun düşerek, vefatından önceki hastalığının dışında başka bir hastalığa yakalanmıştı. 10 Muharrem 11 tarihinde Hz. Peygamber (s.a.v.) oruç tutabildiğine göre bu hastalığı atlattı, her yıl yaptığı gibi Âşûrâ orucunu tutmuştur. Bu günden yaklaşık elli gün sonra ise vefatından önceki hastalığına yakalanmış, bu kez iyileşemeyerek vefat etmiştir.

II. BÖLÜM

VEDA HACCI SONRASI İKİNCİ AY YAŞANANLAR

(13 Muharrem 11 - 10 Nisan 632 / 12 Safer 11 - 9 Mayıs 632)

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Veda Haccı'ndan döndükten hemen sonra ortaya çıkan sahte peygamberler sorununu nasıl çözümlenmeye çalıştığı ve onlara karşı geliştirdiği mücadele stratejileri, bir önceki bölümde zikredilmişti. Aslında bu gelişmelerin bir bölümü, 13 Muharrem 11 ile 12 Safer 11 tarihleri arasında ve hatta Rasulullah'ın son ayında gerçekleşmiş olması muhtemel olaylardır.

Rasulullah'ın Veda Haccı'ndan sonra vefatına kadar geçen sürede yaptıkları hakkındaki rivayetlerin bir kısmı, tarihlendirme açısından zorlanılan bölümlerdir. Kaynaklarda '*Veda Haccı'ndan sonra gerçekleşti*' ve '*vefatından önce oldu*' denilir ama bu iki üç aylık süre zarfının hangisinde olduğu bazen kesin bir dille ifade edilmez. Bu durum da olayın tam zamanını tesbit işini zorlaştırır. Bu çalışmada, hadis ve siyer kaynaklarındaki bilgiler karşılaştırılmış, olayların gerçekleşme zamanıyla ilgili ipuçlarından yararlanıp tahminlerde bulunularak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede örneğin, sahte peygamberlerle yapılan mücadeleler, sadece Muharrem ayının ilk iki haftasında değil, sonraki haftalarda da olmuştur. Hatta bu mücadele Rasulullah vefat edene kadar sürmüştür. Çünkü bu süreçte karşılıklı mektuplar yazılıyor, elçiler gönderiliyor, valiler atanıyor ve isyanın olduğu bölgelerden haberler bekleniyordu. Bütün bunların iki haftalık gibi kısa bir süreçte meydana gelmesi ve tamamlanması zaten mümkün değildir.

Bu ikinci bölümde ise sıralanacak olaylar haftalara bölünmeden aktarılmaya çalışılacaktır. Daha önce ifade edildiği gibi, bu ayda da öncelikli olarak, Müslüman toplumlar içinde büyük bir fitneye dönüşme tehlikesi olan sahte peygamberler meselesiyle ilgilenilmek zorunda kalınmış, Medine'ye gelen son heyetle görüşülmüştür.

2.1. Esved el-Ansî, Kimliği ve Kişiliği

Necran yakınlarındaki Keh Hubban köyünde doğdu. Asıl adı Abhele veya Ayhele'dir. Tam adı, Zeyd b. Malik b. Üded b. Yeşcüc b. Arib b. Zeyd b. Kehlan b. Sebe'dir. Siyah tenli olduğu için "Esved" lakabıyla anılır. Kahtanîler'den Mezhic'in bir kolu olan Ans'a mensuptur. Cahiliye devri kâhinlerinin âdetine uyarak yüzüne

peçe taktığı için "Zülhımar" (peçeli), yahut onun talimatı doğrultusunda bazı hareketleri yerine getiren şartlandırılmış eşeğinden dolayı Zülhımar" (eşek sahibi) lakabıyla da tanınır. Yetiştirdiği eşeğine: “*Rabbine secde et*” dediğinde, eşek secde eder; “*çök*” dediğinde o da çökerdi. Ayrıca ona peygamberlik iddiası sebebiyle "kezzab" sıfatı da verilmiştir. Müseylime'nin kendisine Rahmanü'l-Yemâme dediği gibi, Esved de kendisine Rahmanü'l-Yemen sıfatını uygun bulmuştu²²⁵.

Cahiliye devri Arapları arasındaki muteber mesleklerden kâhinliği benimseyen Esved el-Ansî, heybetli görünüşü ve tesirli hitabetinin de yardımıyla insanları adeta büyülerdi. Hayvanlar üzerinde uyguladığı ipnotizma gücü de onun tesir sahasını genişletmiştir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet gibi semavî dinlerin yerleştiği Yemen'de putperestliğe davet etmek yerine, görünmeyen bir tanrı adına ortaya çıktığını iddia etmesi, Esved'in gerçekten kurnaz bir kişi olduğunu göstermektedir. Kendisine melekler aracılığı ile vahiy geldiğini ileri sürmüş, büyücülük ve ipnotizma eseri olarak yaptığı şeyleri de bu iddiasını ispat için kullanmıştır. Ancak ortaya bir din ve şeriat koymamıştır²²⁶.

Esved hakiki hüviyetiyle, sadece sezgi kuvveti fazla olan kurnaz, cesur ve iktidar ihtirası ile dolu, mahir bir siyaset adamı idi. O, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hastalığı haberinden ve Yemen'deki bazı kabileler arasındaki vergi meselelerinden doğan Ridde'den istifade etmesini bilmiş ve gizliden gizliye hazırlanmaya başlamıştı. Esasen, Yemen din bakımından olduğu gibi, sakinleri bakımından da heterojen bir bölge idi. Bu durum da Esved'in çabuk muvaffakiyet elde etmesine yardım etmiştir²²⁷.

Esved, savaşçı bir peygamber sıfatıyla ortaya atılmış ve kısa zamanda büyük toprakları eline geçirmiş; fakat bundan dolayı o kadar çok gurura kapılmıştır ki, arkadaşlarını küçümsemeye, halka zulmetmeye ve fazlaca sarhoş olmaya başlamıştır. Bu durum onun hayatına malolmuştur. Esved'in Hz. Peygamber'in vefatından beş gün önce, 8 Rebülevvel 11 (3 Haziran 632) tarihinde öldürüldüğü kaydedilmektedir. Bir rivayete göre ise Rasulullah, vefatından bir gün önce Esved'in Firüz tarafından

²²⁵ Belâzürî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 152-153; Hüseyin Algül, “Esved el-Ansî” mad., *D.İ.A.*, XI, İst., 1995, s. 440-441

²²⁶ Hüseyin Algül, *aynı yer*

²²⁷ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 49

öldürüldüğünü haber vermiş, ancak resmi bilgi Medine'ye Hz. Ebû Bekir devrinde ulaşmıştır²²⁸.

2.1.1. Esved el-Ansî'nin İsyanı

Rasulullah, Veda Haccı'ndan dönüp vefatından önceki hastalığının dışında, başka bir hastalığa yakalanmış ve Esved el-Ansî de bunu haber almıştı. Bunun üzerine peygamberlik iddiasında bulundu. Esved, eli çabuk birisi olduğu için, çevresindekilere şaşırtıcı bazı oyunlar gösteriyordu. Mezhiciler de ona tabi oldu. Böylelikle Esved ile başlayan irtidad hareketi, Allah Rasulü'nün hayatında ve İslâm tarihinde görülen ilk irtidad olmuş oluyordu²²⁹. Gerçi Esved Müslüman olduğuna iddia etmemişti. Hatta İslâm'a davet tekliflerini reddetmişti. Dolayısıyla dinden dönmüş olamaz. Ancak onun isyan hareketinin içinde yer alan Mezhiciler'in arasında, Müslüman olduklarını açıklayan kişiler vardı.

Hicrî 9. yılda, isyanın çıkış yeri olan ve İran'ın egemenliği altında bulunan Yemen, İran Kısrasınca vali olarak atanan Bâzân el-Farisî tarafından yönetiliyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.), Bâzân el-Farisî'nin ve onunla birlikte Yemenlilerin Müslüman olmaları üzerine, bütün Yemen'i Bâzân'a bağlamış ve onu tüm muhaliflerin üzerine emir tayin etmişti. Bâzân el-Farisî, ölünceye kadar Yemen emiri olarak kaldı. Bâzân'ın ölümünden sonra oğlu Şehr b. Bâzân, San'a ile bazı bölgelerin valiliğini üstlendi. Yemen'in diğer bölgelerine ise Hz. Peygamber (s.a.v.), hicretin 10. senesinde, hayatının son zamanlarında, ashabından bazılarını vali olarak gönderdi. Rasulullah, bu çerçevede Ebû Musa'yı Merib'e; Halid b. Said bin el-As'ı Necran, Ref ve Zebid'e; Ya'la b. Ümeyye'yi Cünd'e; Tahir b. Ebi Hâle'yi Al ve Eşarî bölgesine; Ukkâşe b. Mür b. Ahdar'ı Sekâsik'e; Muâviye b. Kende'yi de Sekûn vilayetine vali olarak atadı. Muaz b. Cebel'i de Yemen ve Hadramut şehirlerine öğretmen olarak gönderdi. Muaz bazen Yemen'e, bazen de Hadramut'a gidip eğitim-öğretim faaliyetinde bulunurdu²³⁰.

²²⁸ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 49; Hüseyin Algül, *a.g.m.*, s. 441; M. Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, İst., 1996, s. 133

²²⁹ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 288

²³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 435; M. Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, s. 129-130

Esved el-Ansî, Allah Rasulü'nün Yemen'e atadığı bu valilere hitaben bir mektup yazmıştı. Esved bu mektubunda: *“Ey bize karşı direnenler! Elimizden aldığımız topraklarımızı bize geri verin. Topladığınız malları da iade edin. Çünkü biz o toprakları ve malları sizden daha çok hak ediyoruz. Zira size nispetle o malların ve toprakların sahibi biziz. Gidin, siz de kendi işinize bakın”*²³¹ diyordu.

Yazdığı mektuplardan beklediğini bulamayan Esved, savaş hazırlıklarına başladı. Yedi yüz kişiden oluşan atlı süvari birlikleriyle, önce Necran'ın üzerine yürüdü. On gece sonra orayı ele geçirdi. Necran'dan sonra San'a kentine yöneldi. Orada karşısına Şehr b. Bâzân çıktı ve savaştılar. Esved onu yenip öldürdü. Farslılar'dan oluşan Bâzân'ın ordusunu kırıp geçirdi. San'a şehrini yirmi beşinci gecede işgal etti. Muaz b. Cebel de oradan kaçıp Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yanına gitti. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Yemen'deki diğer valileri, Tahir b. Ebî Hâle'nin valilik yaptığı bölgeye çekildiler. Amr b. Haram ile Halid b. Said ise Medine'ye döndüler. Böylece Yemen ülkesi tamamen Esved el-Ansî ve taraftarlarının eline geçmiş oldu. O, Hadramut tümsekliğinden Taif'e, oradan Bahreyn'e kadar olan bölgeyi eline geçirdiği gibi; el-Ahsâ'dan Aden'e kadar olan bölgeyi de eline geçirdi. Bu bölgelerde yaşayan Müslümanlar ise Müslümanlıklarını gizleyerek Esved'e karşı takiyye (dinden dönmüş gibi) yaptılar ve onunla olan ilişkilerini sürdürdüler²³².

Esved böylece geniş topraklara sahip olunca, vilayetlerin idaresini bazı kimselere vermeyi uygun buldu. Askerin komutasını Amr b. Mâdikerib'in yeğeni Kays b. Abd-i Yegus'a, Ebnaların idaresini Fîrûz ve Dazaveyh'e, Mezhiç kabilesi valiliğini de Amr b. Mâdikerib'e vermişti. Esved bu büyük ve kolay zaferlerden pek ziyade gurura kapıldı; komutanlarından ve Ebna'dan olan Fîrûz, Dazeveyh ve Kays'ı küçümsemeye, onlardan yüz çevirmeye başladı. Bu sırada Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Sekûnlara sığınmış olan memurlarından Muaz b. Cebel, bu kabilenin bir kolu olan Benî Bekr'den bir kadınla evlendi; karısına duyduğu hayranlık onu bu kabileye son derece sıkı bağlarla bağladı. Bu suretle de birçok Müslüman memur, Muaz b. Cebel sayesinde, bu kabile mensupları tarafından himaye gördüler²³³.

²³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 435

²³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 436

²³³ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 40

Esved el-Ansî, San'a valisi Şehr b. Bâzân'ın öldürülmesinden sonra, Bâzân'ın hanımı olan Merzubâne Âzâd ile evlendi. Allah'a ve Rasulü'ne iman etmiş salih bir kadın olan Merzubâne Âzâd (İzaz), Esved'in Ebnalara vali tayin ettiği Fîrûz ed-Deylemî'nin de amcasının kızıydı²³⁴.

Esved'in kendi atadığı komutan ve valilere karşı takındığı küçümseyici tavırlarının devam etmesi, kendi sonunu da getirmiştir. Esved'in yöneticilerinden olan Kays, Fîrûz ve Dazeveyh ile yeni karısı Merzubâne Âzâd; Muaz b. Cebel'in önderliğindeki Müslümanlarla işbirliği içine girerek, Esved el-Ansî'yi öldürme hususunda anlaşmaya vardılar²³⁵.

Merzubâne Âzâd, eski kocası Şehr b. Bâzân'ı öldürüp kendisiyle evlenmeye zorlayan Esved el-Ansî'den nefret ediyordu. Onun bir an önce ortadan kaldırılmasını istiyordu. İsyanın, Esved'in öldürülmesiyle sonuçlanmasında en büyük rolü o oynamıştı. Bu çerçevede Âzâd, Esved'in öldürülebilmesi için en uygun yer olan konağına giden gizli geçidin yolunu gösterdi. Fîrûz (Feyruz), Kays ve Dazeveyh, bu gizli geçitten seher vaktinde konağa girdiler. Esved el-Ansî, sarhoş ve sızmış bir vaziyette yatağında uyuyordu. Kays onu boğazlamaya çalışırken Esved, öküzler gibi böğürüyordu. Onun çıkardığı sesi duyan muhafızları hemen odasının önüne koştular ve: *'Rahmanu'l Yemen'e ne oluyor'* diye sordular. Merzubâne süratli bir şekilde: *'Bilmez misiniz? Ona vahiy geliyor'* diyerek durumu idare etti ve muhafızların sakinleşerek görev yerlerine geri dönmelerini sağladı. Odanın dışında bunlar yaşanırken Kays, içeride işini bitirmiş, Esved'in başını gövdesinden ayırmıştı²³⁶.

Gece boyunca durumu halka nasıl anlatacaklarının planını yapan infaz ekibinden Kays, sabah olunca şehrin surlarının üzerine çıktı ve: *"Allah büyüktür, Allah büyüktür; Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahadet ederim; el-Esved ise yalancı ve Allah'ın düşmanıdır"* diye bağırdı. Bunları duyan Esved'in adamları toplanınca da Kays, el-Esved'in kesik başını önlere attı. Bunun üzerine onun adamlarından az bir kısmı hariç hepsi dağılıp

²³⁴ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 289

²³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 436

²³⁶ Belâzürî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 154

gittiler. Kays'ın adamları ise şehrin kapısını açtılar ve Esved el-Ansî'nin geri kalan adamlarını kılıçtan geçirdiler. Onlardan yalnızca Müslüman olanlar kurtuldu²³⁷.

Esved'in adamlarından kaçanları takip eden Müslümanlar ise, yakaladıkları yerde onları esir aldılar. Bu olaylardan sonra Müslümanlar ve İslâmiyet Yemen'de güçlendi. Rasulullah'ın valileri de vilayetlerine, görevlerinin başına geri döndüler. Kays, Dazeveyh ve Fîrûz, emirlik hususunda aralarında anlaşamadılar. Anlaştıkları tek şey, Muaz b. Cebel'in Müslümanlara namaz kıldırması hususuydu. Yaşanan son olayları ve durumu da bir mektupla Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bildirdiler²³⁸.

Hz. Muhammed (s.a.v.), Esved el-Ansî'nin öldürülme olayının olduğu gece, onun ölüm haberini almıştı. Fakat durumu anlatan mektubu getiren elçi Medine'ye vardığında, Allah'ın Rasulü vefat etmişti. Bu nedenle mektuba halife Hz. Ebû Bekir cevap vermiştir. İbn Ömer bu konuyla ilgili şunları söyler: “Esved'in öldürüldüğü gece, Rasulullah'a semadan haber gelmişti. Bunun üzerine Allah Rasulü: *“Esved el-Ansî öldürüldü. Onu mübarek bir aileden mübarek bir kişi öldürdü”* deyince, *“O'nu kim öldürdü?”* diye soruldu. O da: *“O'nu Fîrûz (Feyruz) öldürdü”* diye buyurdu²³⁹.

Daha önce de ifade edildiği üzere Esved el-Ansî, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından beş gün önce öldürülmüş, San'a şehrinin Müslümanlar tarafından tekrar ele geçirildiği haberi ise, Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in halife oluşundan on gün sonra Medine'ye ulaşmıştır²⁴⁰.

Seyf b. Ömer'in, Fîrûz'dan rivayet ettiği şu cümleler de, Esved el-Ansî'nin ölümünden sonra yaşananları açıkça ortaya koymaktadır: *“Esved'i öldürdük. San'a kentinde durum eski haline döndü. Yalnız Muaz b. Cebel'e haber saldı. O'nun namaz kıldırması ve emirlik yapması hususunda aramızda anlaştık. O da San'a'da bize namaz kıldırdı. Allah'a yemin ederim ki, o bize üç gün namaz kıldırmadan, Rasulullah'ın vefat ettiği haberi geldi. İşler yine bozuldu. Daha önce uygun gördüğümüz birçok işi, uygun görmemeye başladık. Anlayacağınız, işler karıştı”*²⁴¹.

Görüldüğü üzere Esved el-Ansî'nin Yemen'de başlattığı isyanı, iki buçuk ay kadar sürmüş; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in aldığı tedbirler ve yürüttüğü isyanı bastırma

²³⁷ Belâzürî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 154-155

²³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 440

²³⁹ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 292

²⁴⁰ Belâzürî, *Fütûhu'l Büldân*, s. 155

²⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 441

politikası sayesinde kısa sürede bertaraf edilmiştir. Rasulullah'ın vefatından sonra Yemen'de ikinci bir ayaklanma daha meydana gelmiş, bu ayaklanma da Hz. Ebû Bekir'in müdahaleleri sonucu bastırılmıştır.

2.1.2. Hz. Peygamber'in İsyana Karşı Aldığı Tedbirler

Hz. Peygamber (s.a.v.), Yemen bölgesinde Esved el-Ansî isimli sahte peygamberle birlikte isyan edenlerin durumunu Veda Haccı'ndan sonra öğrenince, ilk iş olarak siyasî ve idarî anlamda bölgeyi güçlendirmeyi, Medine Hükümeti'nin bu isyana karşı olduğunu göstermeyi düşünmüştür. Bu çerçevede de, bir önceki başlıkta izah edildiği gibi, Yemen'in değişik bölgelerine farklı isimleri vali olarak atamış, isyanı onlar aracılığıyla kontrol altına almayı planlamıştır.

Sahte peygamberler ve Ridde olaylarına karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geliştirdiği bir diğer strateji, mektuplaşmadır. Bu bağlamda Rasulullah, valilerini bölgeye gönderdikten sonra yeni gelişmeler ve uygulamalardan, orada atacağı adımlardan valilerini haberdar etmek için, yazdırdığı mektupları elçilerle onlara göndermiştir. Bu mektuplardan bir kısmı ise isyanın olduğu bölgelerdeki kanaat önderlerine gönderilmiş, onların isyanın bastırılması konusunda etkin rol almaları ve valilere, bölgedeki askerî ve idarî görevlilere destek olmaları ve her türlü katkıyı sağlamaları istenmiştir.

Muhammed Hamidullah, sahte peygamberler ve Ridde olaylarıyla ilgili olarak gönderilen elçileri ve yapılan yazışmaları, *el-Vesâiku's Siyâsiyye* isimli eserinde teferruatlı olarak sıralamıştır. O'nun verdiği bilgilere göre Rasulullah, Yemen'deki Ebna'dan Müslüman olan halka, Teym ve Kaysoğullarından belirlediği kişilerden yardım almalarını emretti. Allah Rasulü, Esved el-Ansî öldürülmeden kısa bir süre önce, Ebna kuruluna, el Mugîre'ye yazdırdığı şu mektubu göndermiştir: *“Esirgeyen ve bağışlayan Allah adına. Bu, Peygamber Muhammed b. Abdullah'tan, Fâris ve Himyer'den Müslüman olanlara bir yazıdır. Namaz kılan, zekâtını ödeyen, müşriklerle savaşan ve onlardan ayrılan, ganimetin beşte birini veren; malından emindir, canı ise hem Allah'ın hem de Muhammed Rasulullah'ın zimmetindedir”*²⁴².

²⁴² Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, s. 371

Yaşadığı rahatsızlıklar Hz. Peygamber (s.a.v.)'i, Allah'ın emrinden ve dinini savunmaktan alıkoymadı. Bu maksatla da; Veber b. Yuhannes'i Feyruz'a, Cuşeyş ed-Deylemî'ye ve Dazuyeh el-İstahri'ye; Cerir b. Abdullah'ı Zulkila', Sumeyfi'ye ve Havşeb Zu-Zuleym'e; Furat b. Hayyan el-Acelî'yi Sumâme b. Usal'e; Ziyad b. Hanzale'yi Kays b. Asım'a, Zeberkan b. Bedr'e, Sebre el-Amberî'ye ve Veki ed-Dârimî'ye ve diğerlerini de başkalarına, beraberlerinde birer mektupla elçi olarak gönderdi²⁴³.

Bu mektuplardan, metninin çok az bir bölümüne ulaşılan ve Veber b. Yuhannes'in Cuşeyş b. ed-Deylemî'ye getirdiği mektupla ilgili olarak Cuşeyş şöyle der: *“Veber b. Yuhannes, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mektubunu bize getirdi. Bu mektupta Allah Rasulü bize, dinimizde sebat etmemizi, Esved'e karşı pusu kurarak veya çatışarak savaş ve hazırlık içinde olmamızı, yardım ve din duygusuna sahip olduğuna inandığımız kişilere bildirmemizi emreliyordu. Bu konuda gerekeni yaptık, insanlarla yazıştık ve onlara çağrıda bulunduk. Esved'in, ona karşı yaptığımız bu girişimlerden haberdar olacağı kuşkusu içindeyken ve büyük bir tehlikeyle karşı karşıyayken, Amir b. Şehr'in, Zu Zud'un, Zu Murra'nın, Zu'l Kilâ'nın ve Zu Zuleym'in bize katıldığını öğrendik. Bizimle yazıştılar ve yardımcı oldular. Onlarla yazıştık ve işi sağlamaştıran dek bir şey yapmamalarını emrettik. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mektubu gelince heyecanlandılar”*²⁴⁴.

Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.v.), Müseylimetü'l Kezzab'a gönderdiği gibi Esved el-Ansî'ye de İslâm'a davet mektubu göndermiştir. Bu konuyla ilgili rivayette, Rasulullah'ın vefat ettiği yıl, yine o yılda Müslüman olan Cerir b. Abdullah el-Becelî'yi, İslâmiyet'e davet için Esved el-Ansî'ye gönderdiği fakat onun İslâmiyet'i kabul etmediği söylenir²⁴⁵.

Rasulullah, meseleyi barışçıl yollarla çözmek için elinden gelen bütün çabayı göstermiş, ancak iddia ve isyanlarında ısrarlı olan sahte peygamber ve taraftarlarını cezalandırmaktan da çekinmemiştir. Esved el-Ansî de uyarıları dikkate almayınca, Yemenlilere gönderilen mektupla gerekenin yapılması emredilmiştir.

²⁴³ Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, s. 372-375

²⁴⁴ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 290; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, s. 376-377

²⁴⁵ Belâzürî, *Fütûhu'l Büldân*, Ank., s. 153

Bu konuyla ilgili olarak Seyf b. Amr et-Temimî şunları söyler: “*Allah Rasulü, Esved el-Ansî'nin durumundan haberdar olunca, Veber b. Yuhannes ed-Deylemî adında bir adamla Yemenlilere bir mektup yolladı. Bu mektubunda oradaki Müslümanların Esved ile savaşmalarını ve ona saldırmalarını emretti. Muaz b. Cebel de, bu mektuptaki emirleri eksiksiz yerine getirdi. Muaz'ın evli olduğu Sekûn şehri halkı, Rasulullah'ın emrini yerine getirmek için Muaz b. Cebel'le birlikte ayaklandılar ve Rasulullah'ın bu mektubunu oradaki Müslüman valilere ve Müslümanlardan da ulaştırabildikleri herkese ulaştırdılar. Esved'in komutan ve emirleri Kays b. Abdi Yagus, Feyruz ed-Deylemî ve Dazeveyh de Esved el-Ansî'yi öldürme hususunda Müslümanlarla işbirliği yapmış ve aralarında anlaşmışlardı*”²⁴⁶.

İşte bu anlaşma Esved'in kendisinin, iddia ve isyanının sonunu getirmiş, daha önce anlatıldığı üzere, eşi Âzâd'ın da desteğiyle, Esved'e karşı girişilen suikast başarıyla sonuçlanmıştır.

2.2. Tuleyha b. Huveylid, Kimliği ve Kişiliği

Tuleyha b. Huveylid, Necid'de oturan Mudar kabilelerinden, Benî Esed'in kâhin ve reislerinden olup Araplar arasında kahramanlığı, savaş yeteneği ve şairliğiyle bilinirdi. Asıl adı Talha'dır. Peygamberlik iddiasında bulunduğu için, aşağılama amacıyla Tuleyha (Talhacık) denilmiştir. Tam adı, Ebû Âmir Tuleyha b. Huveylid b. Nevfel b. Nadle b. Ester b. Hacvan el- Esedî el-Faka'sî'dir²⁴⁷.

Tuleyha'nın hayatı, tarihen malum en eski günlerinden alınarak incelenecek olursa; onu Hicretin 5. yılında putperest Kureyşlilerle birlikte Medine'yi kuşatmış bir düşman, Hicretin 9. yılında kabilesinden bir heyetle birlikte Medine'ye gelip İslâmiyet'i kabul etmiş bir mümin, Hicretin 10. yılında mürtedlerin başına geçmiş, peygamberlik iddiasında bir komutan, Buzaha Savaşı'ndan bir müddet sonra ise Kadisiye ve Nihâvent Savaşları'nda İslâm ordusunun zafer plânlarını hazırlayan kıymetli bir Müslüman askeri olarak görmek mümkündür²⁴⁸.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Vedâ Haccı'ndan sonra sağlığının bozulduğu dönemde, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan diğer yalancılar gibi, Tuleyha'nın da

²⁴⁶ Taberî, *a.g.e.*, IV, s. 52; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 436

²⁴⁷ İbn Hacer e, *a.g.e.*, III, s. 54; Mehmet Salih Arı, “Tuleyha b. Huveylid” mad., *D.İ.A.*, XLI, İst., 2012, s. 362

²⁴⁸ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 50

siyasî nüfuzunu arttırma hevesi, kabile taassubu ve rekabeti, peygamberin Kureyş kabilesinden çıkmasını hazmedememesi, ayrıca zekât vermekten kurtulma isteğiyle böyle bir iddiada bulunduğu anlaşılmaktadır. Tuleyha, Resûlullah'ın sağlığında peygamberlik iddia eden son kişidir²⁴⁹.

Tuleyha, dinsiz kabile şefi tipini tam bir şekilde canlandırmış, ayrıca kâhinlik, şairlik ve savaşçılık vasıflarına da sahip olduğu için müttefikler bulmuştur. Fakat O'nun kurmak istediği siyasî otoriteyi kuramadığı anlaşılmaktadır. O, bir peygamberden çok bir kâhin gibi ortaya çıkmakta ve vahiy diye söylediği sözlerden birkaçı, o zamanki hadiselerle ilgili arzularını ifade etmektedir. Her kâhin gibi, kısa ve etkili konuşan Tuleyha'da hiç bir dini sistem görülmemektedir. O, günümüzde bile eşine pek çok rastlanabilen parapsikolojik kuvvetlere sahip insanlardan biridir²⁵⁰.

Tuleyha'nın adı, tarihte ilk önce Gatafan Seferi'nde müslümanlar tarafından yenilgeye uğratılmış bir Esedî olarak geçer. Bundan bir yıl sonra, Hendek Savaşı sırasında, Esed kabilesinin başında Tuleyha b. Huveylid'i, Ebû Süfyan ve Fezâreli'lerin başbuğu Uyeyne ile birlikte yeniden müslümanlara karşı harekete geçmiş görüyoruz. Bundan dört yıl sonra, yani Hicretin 9. yılında, içinde Tuleyha'nın da bulunduğu, Esed kabilesinden bir heyet Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ziyaret edip O'na *"Ey Allah'ın elçisi! Biz sana Allah'ın birliğine ve senin Allah elçisi olduğuna tanıklık etmek üzere geldik. Bu iş için sen, bize haber yollamadın, biz arkada kalan kabilemizi burada temsil ediyoruz"* diyerek Müslüman olduklarını açıklamışlardı²⁵¹.

2.2.1. Tuleyha'nın Esedoğulları Heyeti İle Medine'ye Gelişi

İbn Sa'd'ın anlattığına göre, Hicrî 9. senenin başında, Benî Esed kabilesinden on kişilik bir heyet, Rasulullah'ın yanına gelmişti. Bu heyetin içinde, Hadramî b. Âmir, Dırar b. Ezver, Vâbisa b. Ma'bed, Nekâde b. Abdullah b. Halef, Katâde b. el-Kâyif, Seleme b. Habîş ve Talha (Tuleyha) b. Huveylid de bulunmaktaydı. Tuleyha, bundan sonra peygamberlik iddiasında bulunmuş, ancak daha sonra yeniden İslâm'a girmiş ve İslâmiyeti güzelce yaşamıştı²⁵².

²⁴⁹ M. Salih Arı, *a.g.m.*, s. 363

²⁵⁰ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 65-67

²⁵¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 280; Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 51

²⁵² İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 280; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 202

Tuleyha, diğer sahte peygamberler Müseylime ve Esved'in aksine İslâm dinini önceden benimsemiş²⁵³, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ömrünün son aylarında dinden dönerek peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Esedoğulları heyetiyle Medine'ye gelmesi, O'nun İslâmiyet'i kabul ettiğinin en büyük delilidir.

Heyet Medine'ye geldiğinde, Allah Rasulü ashabıyla birlikte mescitte oturmaktaydı. Rasulullah ile konuştular. Bu sohbet sırasında heyetin sözcüsü Hadramî b. Âmir: *"Ey Allah'ın Rasulü! Biz, Allah'ın bir olduğuna, hiçbir ortağı olmadığına, senin de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ettik. Sen bize herhangi bir elçi göndermediğin halde biz sana Müslüman olmak için geldik. Biz kavmimizin temsilcileriyiz"* dedi²⁵⁴.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî der ki; Hadramî b. Âmir'in bu sözleri üzerine Yüce Allah Rasulü'ne: *"Müslüman olmalarını senin başına kakıyorlar. De ki: Müslüman olmanızı benim başıma kakmayın. Hayır, eğer doğru kimselerseniz, aksine sizi imana eriştirmekle Allah sizi minnet altında bırakır"*²⁵⁵ ayetini indirdi²⁵⁶.

İbn Hacer, *el-İsâbe* isimli eserinde bu heyetin Müslüman oluşu hakkında Rasulullah'ın onlara mektup yazdığını söyler. Ayrıca heyet başkanı Hadramî b. Âmir'in bu ziyarette Abese Sûresi'ni öğrendiğini, bu sûreyi okurken: *'Hamilelere nimet verip onlardan yürüyen bir canı çıkartan O'dur'* diye sureye kendince bir ekleme yaptığını, bunu duyan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ise: *"Sakin bir daha bunu yapma!"* diyerek ona sert bir şekilde çıkıştığını ifade eder²⁵⁷.

Hz. Muhammed (s.a.v.), heyetteki Nekâde b. Abdullah b. Halef'ten ise binmek ve sütünü sağmak için, çok iyi ve yavrusu olmayan dişi bir deveyi hediye olarak istedi. Nekâde de araştırdı. Böyle bir deveyi amcasının oğlu Sinan b. Zafir'de buldu, alıp getirdi. Rasulullah, ona deveyi sağmasını emretti, o da sağdı. Hatta ölçüyü kaçırarak çokça sağdı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): *'Sütün devamlı gelmesini sağlamak için bir miktar sütü memede bırak'* tavsiyesinde bulundu²⁵⁸. Ardından Allah Rasulü ve ashabı o süttten içti, artanı da Nekâde'ye içirdi. Sonra da

²⁵³ M. Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, s. 109

²⁵⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 280; İbn Kayyim, *Fıkhu's Siyre*, s. 671

²⁵⁵ Hucurat Sûresi 49/17 Bu ayetin, hicri 10 yılının Ramazan ayında Medine'ye gelen Gamid heyetinin söylediği buna benzer bir söz üzerine indirildiği de rivayet edilmiştir. Bkz. s. 17

²⁵⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 280; İbn Kayyim, *Fıkhu's Siyre*, s. 671

²⁵⁷ İbn Hacer, *a.g.e.*, I, s. 514

²⁵⁸ Tahsin Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 324

şöyle dua etti: “Allahım! Bu süte ve bu sütü içirene bereket ihsan et.” Nekâde: “Onu getirene de ya Rasulallah!” deyince Rasulullah da: “Allahım! Bu deveyi getirene de bereket ihsan et” dedi²⁵⁹.

Begavî ise sütü sağan ve hediye edenin veya sadece sağanın Dırar b. Ezver olduğunu söyler. Begavî'nin rivayetine göre Dırar b. Ezver: “Ailem beni Rasulallah'a yeni doğurmuş, sağılır bir deve ile gönderdi” demiştir. Dırar'ın çok zengin olduğu, başında çobanları olan bin develik bir sürüye sahip olduğu ve hepsini terk ettiği söylenmektedir. İbn Hibban, Darimî, Hâkim ve Begavî'de geçen bir rivayette de Dırar b. Ezver'in şöyle dediği belirtilir: “Allah Rasülü'ne yeni doğurmuş ve sağılır bir deve hediye edildi. Bana, onu sağmamı emretti. Onu sağmaya uğraştım. Rasulallah: ‘Sütü isteyene bırak’ buyurdu”²⁶⁰.

Bu rivayetlerden sonra denilebilir ki Rasulullah, önce Dırar b. Ezver'den sütü sağmasını istedi. Ancak Dırar muvaffak olamayınca bu kez işi yapması için Nekâde'ye görevi verdi.

Bu heyetin, o gün Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sordukları sorular arasında, bazı şeyleri uğurlu ya da uğursuz sayarak hüküm vermek, kehanette bulunmak ve taş parçalarını kullanarak geleceğe dair tahminlerde bulunmak gibi hususlar da vardı. Rasulullah ise onlara bunların hepsini yasakladı²⁶¹.

2.2.2. Tuleyha b. Huveylid'in İsyanı

Hz. Muhammed (s.a.v.) Vedâ Haccı'ndan döndükten sonra bir hastalığa yakalanmıştı. Hastalığı haberinin süratle etrafa yayılması, bazı kabilelerin dinden dönmelerine sebep oldu. Bundan istifade etmeyi düşünen Tuleyha b. Hüveylid, kâhinliğinin de yardımıyla, peygamber olduğunu iddiaya koyuldu.

Tuleyha, Cebrail bana geliyor diyerek kafiyeli bir takım yalan sözler uyduruyordu. Kendisine inananlara, namaz kılariken secdeyi terk etmelerini emrederek: “Yüzlerinizi toprağa sürüp arkalarınızı da havaya kaldırmanıza Allah'ın ihtiyacı yoktur. O yüzden bundan sonra Allah'ı ayakta ve iffetli bir biçimde zikrediniz” gibi şeyler söylüyordu. Araplardan pek çok kişi, kabile taassubu etkisiyle

²⁵⁹ İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 281; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 202-203

²⁶⁰ İbn Hacer, a.g.e., III, s. 13

²⁶¹ İbn Kayyim, *Fıkhu's Sîre*, s. 671

O'na uymuştu. Bu bakımdan Tuleyha'ya tabi olanların büyük çoğunluğu Esed, Tayy ve Gatafan kabilelerinden²⁶².

Musevîlerden birçokları da ona yardım ettiler. Tuleyha, Semira denilen yere gelip ordugâh kurdu. Halkın aşağı tabakası ona uydu. Az zamanda Tuleyha'nın taraftarları çoğaldı. Tuleyha, yeğeni veya kardeşi Habbâl'ı bir anlaşmaya varmak için Rasulullah'a gönderdi. Habbâl (Hibâl), Tuleyha'nın peygamberliğinden, ona "Zu'n-Nun" adında bir meleğin vahiy getirdiğinden bahsetti²⁶³. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona, "*Bir de melek mi buldu?*" deyince, Habbâl iftiharla, "*Ben Huveylid'in oğluyum*" diye cevap verdi. Rasulullah o zaman ona, "*Allah seni kahretsin ve şahadet rütbesinden mahrum kılsın*" dedi. Ayrıca Tuleyha, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e verilmek üzere Habbâl ile bir de mektup göndermişti. Tuleyha bu mektubunda: "*Benimle barış yapmak istersen şartım şudur. Arap mülkünün yarısı benim olmalıdır. Yarısı da senin olsun. Aksi takdirde seninle cenk ederiz*" demişti²⁶⁴.

Habbâl, memleketine döndükten sonra Allah Rasulü derhal Dırar b. Ezver'i Esedoğullarının ülkesindeki valilerine göndererek, dininden dönen herkese karşı harekete geçmelerini ve tedbir almalarını emretmişti. Bu emir üzerine onlar ciddi tedbirler aldılar ve Tuleyha'yı korkuttular. Müslümanlar Vâridat denilen yerde, mürtedler ise Semira'da toplandılar. Bu sırada Tuleyha'nın taraftarları gittikçe azaldı. Müslüman ordusuna katılanlar ise her an çoğalmaktaydı. Nihayet Dırar b. Ezver, onu sağ olarak ele geçirmek istediğinden, üzerine yürüdü. Karşılaştıkları zaman keskin kılıcı ile Tuleyha'ya vurdu fakat kılıç Tuleyha'ya işlemedi. Bu olay Tuleyha'nın halk arasındaki itibarını arttırmaya yardım etti. "*Ona kılıç işlemedi*" sözü gittikçe yayıldı. Müslümanlar Tuleyha'nın isyanı ile uğraşırken, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in öldüğü haberi geldi. Bu defa halk Tuleyha'nın etrafında toplanmaya başladı. Tuleyha artık kabına sığamaz oldu. Zi'l-Himârin Avf Cezmî ona, Cedîleler'den beşyüz kişiyi istediği anda yardımcı olarak vereceği haberini yolladı. Gavslar'ın başkanı da aynı şekilde Tuleyha'ya yardım vâdetti. Uyeyne b. Hısn ise Gatafanların başına geçip: "*Ben Esedoğullarıyla aramızdaki eski anlaşma bozulduktan sonra Gatafan yurdunun sınırlarını tanımıyorum. Şimdi ise cahiliye devrinde Benî Esed'le aramızda mevcut*

²⁶² İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 294-295; M. Salih Arı, *Hiz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, s. 109-110

²⁶³ M. Salih Arı, *Hiz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, s. 110

²⁶⁴ Taberî, *a.g.e.*, III, s. 189-190; Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 52-53

olan anlaşmayı yenileyeceğim ve Tuleyha'ya yardım edeceğim. Allah adına yemin ederim ki, müttefikimiz olan iki kabilenin peygamberine tabi olmayı, Kureyşli Peygambere tabi olmaya tercih ederim. Hem Muhammed ölmüştür, Tuleyha ise sağdır ve kavmi ona uymuştur" dedi. Sonra kabilesi ile birlikte Tuleyha'nın yanı başında yer aldı. Böylece Esed, Gatafan ve Tayy kabileleri dinden dönüp Cahiliye devrindeki anlaşmalarını yenilediler²⁶⁵.

Uyeyne b. Hısn'ın bu sözlerine Fezâreoğulları riayet edip Tuleyha'yı peygamber olarak tanıdılar. Halid b. Velid onların gücünü kırınca Tuleyha, karısı Nevvar ile birlikte Şam'a kaçtı ve Benî Kelb kabilesinin arasına yerleşti²⁶⁶. Halid de Uyeyne b. Hısn'ı esir alıp elleri boynuna bağlı olarak Medine'ye gönderdi. Tuleyha ise daha sonra tekrar İslâm'a dönmüş ve Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde umre için Mekke'ye gitmişti. Ancak hayatı boyunca Hz. Ebû Bekir'le karşılaşmaktan çekinip utanmıştı. Bundan sonrasında Halid b. Velid'le birlikte omuz omuza düşmanlara karşı savaşmıştı. Hz. Ebû Bekir de Halid'e: "*Savaşta Tuleyha'nın fikrini sor, O'na danış ama O'nu komutan yapma*" dediği bir mektubu yazarak Halid b. Velid'i, Tuleyha'nın içinde gizlediği baş olma tutkusuna karşı uyarmıştı²⁶⁷.

Hz. Ömer (r.a.) halife seçildiğinde ise Tuleyha b. Huveylid, O'nun yanına gelip halifeye biat etti. Hz. Ömer O'na: "*Sen Ukkâşe b. Mihsan ve Sâbit b. Akram'ın katilisin. Allah'a yemin olsun ki bundan dolayı seni ebediyen sevmeyeceğim*" deyince Tuleyha: "*Ey mü'minlerin emiri! Allah'ın ellerimle ikramda bulunduğu ve onların elleriyle de beni rezil etmediği iki adamı ne diye bu kadar düşünürsün?*" dedi. Hz. Ömer: "*Peki, kâhinliğinden geriye ne kaldı?*" diye sorunca ise Tuleyha: "*Onlar bir çift ciğerden çıkan, bir iki nefesten başka bir şey değildi*" diye cevap verdi. Tuleyha daha sonra kavminin yanına gitti ve Irak'a gitmek üzere ayrılıncaya kadar orada kaldı²⁶⁸.

Halife Hz. Ömer (r.a.), Tuleyha'yı önce Sa'd b. Ebî Vakkas ile birlikte Irak cephesine gönderdi, onu iki büyük cengâverden biri olarak tanıttı, ancak kendisine yöneticilik verilmemesini emretti. Onun savaş konusundaki tecrübelerinden istifade edildi. Özellikle Kadisiye ve Nihâvend Savaşları'nda büyük yararlılık gösterdi.

²⁶⁵ Bahriye Üçok, *a.g.e.*, s. 54-55

²⁶⁶ M. Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, s. 112

²⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, VI, s. 454

²⁶⁸ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 299

Üzerlerindeki irtidad lekesini silmek için, hem Tuleyha hem de kabilesi Benî Esed, fetihlerde büyük çaba sarfetti. Tuleyha, Celûlâ Savaşı'nda piyade birliklerini komuta etti. Bazı kaynaklarda, savaş öncesinde bölgeyi incelemekle görevlendirilen Tuleyha'nın Nihâvend Savaşı'nda, (H. 21/M. 642) Nu'mân b. Mukarrin ve Amr b. Ma'dikerib ez-Zübeydî ile birlikte şehid düştüğü ve üçünün İsfahan'ın bir köyünde gömülü olduğu belirtilmektedir. Bazı rivayetlerde ise Tuleyha b. Huveylid'in Azerbaycan'a gönderildiği ve daha sonra kabilesi Esedoğulları'nın yanında öldüğü kaydedilmektedir²⁶⁹.

2.3. Nehâ Heyeti'ni Kabulü

Mekke'nin Fethi'nden önce, Yemenli Kahtâni Mezhic'in bir kolu olan Nehâ kabilesi, Müslüman olduklarını bildirmek üzere iki adamını Hz. Peygamber (s.a.v.)'e göndermişti. Bunlardan biri, Benî Hârise b. Sa'd b. Mâlik b. en-Nehâ boyundan Ertat b. Şerâhil b. Ka'b; diğeri ise asıl ismi Erkam olan, Benî Bekir b. Avf b. en-Nehâ boyundan Cüheştî. Rasulullah onlara İslâm'ı anlattı, onlar da İslâm'ı kabul ettiler ve kendi kabileleri adına Hz. Peygamber (s.a.v.)'e biat ettiler²⁷⁰.

Onların nezaketleri ve güzel davranışları Allah Rasulü'nün dikkatini çekti. Bu yüzden de Rasulullah: *"Kabilenizde sizin gibiler var mı?"* diye sordu. Onlar da: *"Ey Allah'ın Rasulü! Biz kavmimizin içinde her biri bizden daha iyi yetmiş kişi bıraktık. Onların hepsi sözleri dinlenen, istedikleri uygulanan, iyi bir iş olduğunda bize de danışmaya ihtiyaç duymayan kimselerdir"* dediler. Bunun üzerine Rasulullah onlara ve kabilelerine hayır duasında bulundu ve: *"Ya Rabbi! Nehâ kabilesine bereket ver"* diye onlara dua etti. Ayrıca Nehâ kabilesi adına Ertat b. Şerâhil'e sancak bağladı ve onu kavmine sancaktar yaptı. Rasulullah, Mekke'nin Fethi sırasında da aynı sancağı Nehâ kabilesi adına yine Ertat b. Şerâhil'e verdi. Ertat, o sancakla Kâdisiye Savaşı'nda da bulundu ve bu savaşta şehit düştü²⁷¹.

Aynı kabile 15 Muharrem 11'de, Medine'ye iki yüz kişiden oluşan büyük bir heyet göndermiştir. Vâkıdî'ye göre bu, Medine'ye Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelen en son heyettir. Heyetin başkanı da, daha önceleri bir Hristiyan olan Zürâre b.

²⁶⁹ Mehmet Salih Arı, *a.g.m.*, s. 363

²⁷⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 331; Mustafa Fayda, *a.g.e.*, s. 100; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 672

²⁷¹ İbn Sa'd, *aynı yer*

Amr'dır. Heyet, daha Yemen'de iken İslâm'ı kabul etmiş ve Muaz b. Cebel'e biat etmiştir. Nehâ Heyeti, Medine'de kaldığı süre zarfında, diğer birçok heyete yapıldığı gibi, Remle bt. Hâris en-Neccâriye'nin konağında misafir edildi²⁷².

Heyet başkanı Zürâre b. Amr en-Nehâî, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile sohbet ederken gördüğü bir rüyayı tabir etmesini istemiş ve şöyle demişti: *“Ey Allah'ın Rasulü! Gelirken yolda beni korkutan çok acayip bir rüya gördüm. Rüyamda evimde bıraktığım eşeği gördüm; sarı ve yeşil karışımı renkte bir keçi yavrusu doğurmuştu. Sonra Numan b. Münzir'i gördüm; üzerinde iki küpe, iki bilezik ve iki de halhal vardı. Daha sonra yerden saçları ağarmış çelimsiz ihtiyar bir kadının çıktığını gördüm. Bir de yerden bir ateş çıktığını gördüm; oğlum Amr ile benim arama girerek: 'Alev alev, gören ve görmeyen, beni yediriniz! Yoksa ben sizi, ailenizi ve mallarınızı yiyeceğim' diyordu. Rasulullah, Zürâre'nin rüyasını dinledikten sonra şöyle diyerek yorumladı: “Gelirken doğum yapmak üzere olan bir cariyen var mıydı?” diye sordu. Zürâre: “Evet” deyince Rasulullah: “O cariyeye bir erkek çocuk doğurdu ve o senin oğlundur” buyurdu. Zürâre: “Peki ama ey Allah'ın Rasulü! Sarı ve yeşil karışımı renk ne oluyor?” diye sorunca Rasulullah da: “Bana yaklaş; sen de herkesten sakladığın alaca hastalığı²⁷³ var mı?” diye sessizce sordu. Zürâre: “Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, şimdiye kadar bunu ne bir kişi bildi ve ne de bir kişi gördü” dedi. Rasulullah: “İşte! Sarı ile yeşil karışımı renk bu hastalığa delalettir” buyurdu. Allah Rasulü, Numan b. Münzir ve üstünde taşıdıklarıyla ilgili: “Bu, Numan'ın Araplara hâkim olacağını gösterir. Zînet ve süs eşyalarının hemen hemen hepsini elde edecektir” buyurdu. Çelimsiz ihtiyar kadınla ilgili olarak: “İşte bu dünyadan arda kalan şeydir” buyurdu. Yerden çıkan ateşle ilgili ise: “O ateş, âhir zaman fitnesidir. Benden sonra bir fitne zuhûr edecek” dedi. Zürâre: “Ey Allah'ın Rasulü! Nedir o fitne?” diye sorunca: “İnsanlar liderlerini öldürecek ve anlaşmazlığa düşecekler. -parmaklarını birbirine geçirerek- O kadar ki, günaha girenler sevap işlediklerini zannedecekler. Bir mü'min için diğer mü'minin kanını dökmek, su içmekten daha tatlı gelecek. Şayet oğlun ölürse bu fitneyi sen göreceksin,*

²⁷² İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 332; İbn Hacer, a.g.e., II, 237; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, İst., s. 673; Mehmet Ali Kapar, *Heyetler*, s. 249

²⁷³ Günümüz tıp literatüründe vitiligo olarak isimlendirilen bu hastalık, derinin dış kısmının renk kaybına uğramasıyla oluşan beyaz plaklarla seyreden bir deri hastalığıdır. El ve yüz başta olmak üzere vücudun her bölgesinde görülebilir. Bkz. <https://www.hasta.gen.tr/alacahastaligi>

sen ölürsen oğlun görecek” buyurdu. Bunun üzerine Zürâre: *“Ey Allah’ın Rasulü! Dua etsen de ben bu fitneyi görmesem.”* dedi. Rasulullah da: *“Allahım! Ona bu fitneyi gösterme!”* diye dua etti. Daha sonra gerçekten de Zürâre b. Amr öldü, oğlu hayatta kaldı ve Hz. Osman (r.a.)’ı hilafetten indirenlerin arasında yer aldı²⁷⁴.

Bu heyetle birlikte Hicrî 9. yılda, özellikle Mekke’nin Fethi’nden sonra başlayan heyet trafiği sonlanmış, neredeyse Arap Yarımadası’nda İslâmiyet’i kabul etmeyen bir tek kabile bile görünürde kalmamıştır. Ancak sahte peygamberler ve ridde olaylarına bakıldığında ise, bazı kabilelerin veya kabile mensuplarının bir kısmının, yeni dini tam olarak içlerine sindiremediklerini, bundan ötürü de Allah Rasulü’nün hayatının son demlerinde ve O’nun vefatından hemen sonra ortaya çıkan sahte peygamberlere inanarak eski dinlerine geri dönmeyi düşündüklerini ve bunu gerçekleştirdiklerini görmekteyiz. Rasulullah’ın daha hayatta iken bu sahte peygamberlere karşı başlattığı titiz mücadeleye, ilk halife Hz. Ebû Bekir (r.a.)’in hilafetinin birinci yılında da devam edilmiş, sahte peygamber ve ridde tehlikesi böylece bertaraf edilmiştir.

2.4. Sahabe İle Vedalaşma

Vefatının yaklaştığını düşünen Hz. Muhammed (s.a.v.), ashabını, yol arkadaşlarını, yeni dini yaşamak için her türlü sıkıntıya göğüs geren ve zâlimlerle sonuna kadar mücadele edip kendisine sahip çıkan dostlarından bazılarını, vefatından bir ay önce, yani Hicrî 11. yılın Safer ayının ortalarında, Hz. Âişe’nin odasında toplamış ve vefatının yakın olduğunu ima ederek onlarla adeta vedalaşmıştır. Hatta ashabının sorularına verdiği cevaplarla cenazesi ve defin işleriyle ilgili vasiyetlerde bulunmuştur.

Bu olayı, *‘Hz. Peygamber (s.a.v.), ölümünden bir ay önce bize kendi ölümünden bahsetti’*²⁷⁵ diyen İbn Mes‘ud şöyle anlatır: *“Peygamberimiz, sevgilimiz, kendisinin vefatını, vefatından bir ay önce bize haber verdi. Ayrılık yaklaştığında bizi Âişe’nin evinde toplayarak yüzümüze derin derin baktı, bize sağlam olduğunu göstermeye çalıştı ve iki gözü yaşardıktan sonra şöyle dedi: ‘Sizlere, hepinize*

²⁷⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, II, s. 237-238; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed’in Hayatı*, s. 673-674

²⁷⁵ İbn Sa‘d, *a.g.e.*, I, s. 259

merhaba, hoş geldiniz! Allah, selam ile sizi var etsin. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun. Allah size uzun ömürler versin. Allah sizlere merhamet buyursun. Allah sizleri himayesine alsın. Allah sizleri korusun ve yüceltsin. Allah sizleri muvaffak kılsın. Allah sizleri her türlü kötülükten korusun ve amellerinizle kabul buyursun. Ben sizlere Allah'tan korkup sakınanlardan olmanızı tavsiye ediyorum. Sizleri de Allah'a emanet ediyorum. O'nu sizin üzerinize vekil bırakıyorum. Sizleri O'nun eline teslim ediyorum. Ben size, O'nun tarafından gönderilmiş, azabıyla korkutucu, rahmetiyle müjdeleyiciyim. Allah'ın kulları arasında ve O'nun ülkesinde Allah'a karşı büyüklük taslamayınız. Benden sonra Allah'ın size sahiplik etmesini yine Allah'tan dilerim. Sakın benden sonra Allah'ın kullarına ve sahip olacağınız yerlerdeki kimselere zulmetmeyin. Şunu biliniz ki O, hem bana hem de sizlere: "İşte ahiret yurdu. Biz onu yeryüzünde ne üstünlük taslamak ne de fesad çıkartmak isteyen kişilere nasip ederiz. (Güzel akibet) Allah'tan korkup sakınanlarıdır" (Kasas 28/83) ve "Kibirleyenler için cehennemde bir yer yok mudur?" diye buyurmaktadır. Bu sefer biz O'na: 'Ey Allah'ın Rasulü! Eceliniz ne zaman?' diye sorunca, kendisi: 'Ayrılık yaklaştı, dönüş Allah'a, Sidretü'l Müntehâ'ya²⁷⁶, Refik-i Âlâ'ya²⁷⁷, Cennetü'l Me'va'yadır²⁷⁸. Dolu bardağı içmeye, mutluluğa, güzel yaşama dönüş yaklaştı' diye buyurdu. 'Ey Allah'ın Rasulü! Seni kimler yıkasın?' diye sorunca O: 'Ailemden en yakın olanlar ve onlardan sonra gelenler' dedi. Bu sefer bizler: 'Ey Allah'ın Rasulü! Seni neyle kefenleyelim?' dedik. O da: 'Dilerseniz beni üstümdeki elbiseyle, dilerseniz Mısır elbiseleriyle veya beyaz renkli Yemen hırkasıyla' diye cevap verdi. 'Ey Allah'ın Rasulü! Senin namazını kim kıldırın?' diye sorunca ise: 'Biraz yavaş olunuz! Allah size mağfiret buyursun ve peygamberinin yerine sizlere hayırlı mükâfatlar versin' diye buyurdu. Bunun üzerine biz de ağladık kendisi de ağladı. Sonra da şöyle buyurdu: 'Beni yıkadıktan sonra kabrimin kenarına, sedirimin üzerine bırakınız. Daha sonra Cebrâil, İsrâfil, Mikâil ve Azrâil'in diğer meleklerle birlikte namazımı kılmaları için yanımdan bir süre çıkın ve ben yalnız bırakın. Arkasından benim

²⁷⁶ Sidretü'l Müntehâ, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mi'rac gecesi, yanında ilahi sırlara mazhar olduğu ağaç veya makama verilen isimdir. Bkz. Süleyman Uludağ, "Sidretü'l Müntehâ" mad., *D.İ.A.*, XXXVII, İst., 2009, s. 151

²⁷⁷ Refik-i Âlâ, Peygamber Efendimizin Allah'ı kastederek kullandığı ve yüce dost anlamına gelen sözcüktür.

²⁷⁸ Cennetü'l Me'va, Secde Sûresi 32/19 ve Necm Sûresi 53/15'te de geçen, cennetin tabakalarından biridir.

yanıma grup grup girerek namazımı kılın ve matemci tutup da ağlatarak beni rahatsız etmeyin. Bana ağıtlarla, üstünüzü başınızı yırtarak ve bağırarak eziyet etmeyin. Haykıran, çığlık atan kadınları da uzaklaştırın. Evvela ailemin erkekleri, sonra kadınları namazımı kılsınlar. Sonra da siz kılın. Benden sizlere selam olsun. Ashabımdan şu anda hazır bulunmayanlara da benim selamımı iletin. Benden sonra bu günden kıyamete kadar dinime girenlere ve bana uyanlara da selamımı iletin' buyurdu²⁷⁹.

Böylece Allah Rasulü ashabını Allah'a emanet etmiş, ömrünün kalan kısmında onlara yol göstermeye devam ederek ashabını ve ümmetini ailesi gibi görüp gözettiğini bir kere daha göstermiştir.

²⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 259-260; Taberî, *a.g.e.*, s. 192-193; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 273-274; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 366-367

III. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN SON AYINDA YAŞANANLAR

(13 Safer 11 - 10 Mayıs 632 / 13 Rebülevvel 11 - 8 Haziran 632)

Veda Haccı'nı tamamladıktan sonra Medine'ye dönen Hz. Muhammed (s.a.v.), ömrünün son günlerinde de, buradaki rutin hayatına, bir beşer ve rasul olarak devam etmişti. Bu çerçevede, peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan sahtekârlarla nasıl mücadele edileceğinin stratejilerini belirlemiş ve bunları uygulamış, kendisiyle görüşmeye gelen son heyetlerle görüşmelerini gerçekleştirmiş, yakınlarıyla adeta vedalaşırçasına konuşmalar yapmıştı.

Vefatından önceki son bir ayında ise kendini ebedi yolculuğuna, ashabını da ayrılığa hazırlamıştır. Onlara nasihatler vermekten geri durmamış, kendinden sonraki yol haritalarını çizmeye çalışmıştır. Son ayının ikinci yarısında, Hicrî 11 yılının Safer ayının son gününde, vefat hastalığına yakalanmış ve on üç gün boyunca bu rahatsızlığın ıstırabını fasılalarla çekmiştir. Yaşadığı sıkıntılara rağmen ümmetine örnek bir insan, ehline örnek bir aile reisi, devletine sahip çıkan örnek bir lider olmaya da devam etmiştir. İşte bütün bunlar, Allah Rasulü'nün vefatından önceki son ayının değerlendirileceği bu bölümde yer alacaktır.

3.1. Son Ay İlk Hafta

Hz. Peygamber (s.a.v.), ömrünün son ayının bu ilk haftasında, Uhut Savaşı'nda şehit düşen ashabını şehitlikte ziyaret etmiş ve Bizans Devleti'nin üzerine gönderilmek üzere, Üsâme b. Zeyd'in komutanlığında bir ordu hazırlığına girişmiştir.

3.1.1. Uhut Şehitliğini Ziyaret

Hicrî 3. yılın Şevval ayının 15. gününde, Mekkeli müşriklerle yapılan Uhut Savaşı'nda, aralarında Rasulullah'ın amcası Hz. Hamza, Musab b. Umeyr ve Abdullah b. Cahş gibi sahabenin önde gelen isimlerinin de bulunduğu yetmiş dört kişi şehit düşmüştü²⁸⁰. Ömrünün sonuna kadar Uhut Şehitlerine ayrı bir vefa gösteren Hz. Peygamber (s.a.v.), onlara karşı görevlerini, şehit düştükleri andan itibaren yerine getirmeye başlamıştır. Câbir b. Abdullah'tan rivayet edilen bir hadise göre Hz.

²⁸⁰ Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 369

Peygamber (s.a.v.), Uhut Şehitleri'nin yıkanmadan, cenaze namazları kılınmadan ve kanlarıyla defnedilmelerini emir buyurmuş, dediği gibi de yapılmıştı²⁸¹. Nitekim Rasulullah, sadece Uhut şehitlerinin değil, diğer savaşlarda şehit düşen ashabın da cenaze namazını kılmamıştır. Gazvelerde yanında şehit olanların cenaze namazını kıldırıldığı ile ilgili bir bilgi yoktur. Râşit halifeleri de, onlardan sonra gelen nâibleri de böyle yapmışlardır²⁸².

Hz. Muhammed (s.a.v)'in, vefatına kadar her yıl Uhut Şehitliği'ne gelerek şehitleri ziyaret ettiği rivayet edilir. Şehitliğin girişinde: *"Sabretmenize karşılık size selam olsun. Burası dünyanın en güzel bir sonucudur"* buyururdu. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman da Rasulullah'ın bu âdetini devam ettirmişlerdir²⁸³.

Vefat ettiği yıl ise, vefat hastalığına yakalanmadan kısa bir süre önce, Uhut Savaşı'ndan yaklaşık yedi yıl dört ay sonra, yine Uhut Şehitliği'ne gidip dualar etmiş ve bu sefer ayrıca bir de cenaze namazı kılmıştır. Ardından Mescid-i Nebevî'ye gelip minbere çıkmış, hem dirilere hem de ölülere veda eder gibi: *"Ben, cennette Kevser Havuzu'na ilk önce varanınız olacağım ve sizin önünüzden giderek size tanıklık edeceğim. Vallahi ben şu anda Kevser Havuzu'nu seyretmekteyim ve bana yeryüzünün hazinelerinin anahtarı verildi. Vallahi ben, benden sonra sizin tekrar şirke döneceğinizden korkmuyorum; ben, sizin bu dünyaya kapılıp onun için birbirinizle mücadele etmenizden korkuyorum"* buyurmuştur²⁸⁴.

Yukarıdaki hadisi rivayet eden Ukbe b. Âmir: *"Bu, Rasulullah'ı minberde en son görüşümdü"* demiştir. Bu ifadeden, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu konuşmayı vefatına yakın yaptığını anlamaktayız. Bir başka hadiste ise Uhut Şehitleri için cenaze namazı kılınmadığı zikredilmiştir. Bu nedenle bazı âlimler, Ukbe'nin anlattığı cenaze namazını, şehitlere dua etmesi olarak yorumlamışlardır. Hanefî âlimler bu hadisi delil göstererek şehitler için cenaze namazı kılınabileceğini belirtmişlerdir. Onlara göre Ukbe'nin anlattığı namaz, cenaze namazı olup Hz. Peygamber (s.a.v.) bu namazı son zamanlarında, vefatından kısa bir süre önce kılmıştır²⁸⁵.

²⁸¹ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 72, 74, 75

²⁸² İbn Kayyim, *Fıkhu's Sîre*, s. 326

²⁸³ İbn Kesîr, *es-Siret'un Nebeviyye*, s. 379

²⁸⁴ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz 72, Meğâzî 17, 27; Müslim, *a.g.e.*, Fezâil, 30; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 210; İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 244

²⁸⁵ Buhârî, *Muhtasar-ı Tecrîd-i Sarîh*, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Konya, 2003, I, s. 347, 677 nolu hadisin açıklaması

İbn Kayyım bu meseleyi şöyle değerlendirir: “Eğer Sahihayn’da, Ukbe b. Âmir hadisinde geçtiği gibi ‘*Rasulullah bir gün çıkıp Uhut Şehitlerine, ölülere kıldığı cenaze namazının aynısı gibi namaz kıldırması, sonra da mescide geri dönmüştür*’ hadisi ile Abdullah b. Abbas’ın: ‘*Rasulullah, Uhut şehitleri üzerine cenaze namazı kıldırdı*’ hadisi doğru olarak ileri sürülürse: ‘Hz. Muhammed (s.a.v.)’in şehitler üzerine cenaze namazı kılması, şehit edilişlerinden yaklaşık sekiz yıl sonra, Allah Rasülü’nün vefatına yakın bir zamanda gerçekleşmişti. Bu tıpkı, Rasulullah’ın vefatından önce Bâkî Mezarlığı’na giderek orada dirilere ve ölülere veda edercesine onlara istiğfar etmesine benzer. İşte bu da Hz. Peygamber (s.a.v.)’in onlara bir tür veda etmesidir. Bu namaz, ölüler üzerine kıldığı cenaze namazı demek değildir. Eğer bu öyle olsa bile, Hz. Muhammed (s.a.v.) bu namazı özellikle ‘*kabire konulmuş cenaze üzerine namaz kılınmaz*’ veya ‘*cenaze namazı bir aya kadar kılınabilir*’ görüşünde olanlara göre cenaze namazını sekiz yıl geçiktirmezdi’ denilebilir²⁸⁶.

Netice itibarıyla Rasulullah, vefatından bir ay kadar önce, Uhut Şehitleri’ni bir kere daha ziyaret edip dünya gözüyle onlarla vedalaşmıştır. Zira biliyordu ki cennette onlarla buluşacak, İslâm adına verdikleri mücadeleden dolayı onlara şükranlarını bizzat iletenecekti. Geride kalan ümmetine de hutbede söyledikleriyle ayrılığa düşmelerinden korktuğunu söyleyerek uyarılarda bulunmuştur.

3.1.2. Üsâme b. Zeyd’in Suriye Seferi Hazırlığı

Bir taraftan ölümler ve dirilerle vedalaşarak uhrevî yolculuğunun hazırlıklarını yapan Hz. Peygamber (s.a.v.), diğer taraftan da siyasî ve askerî nitelikli devlet işlerini yürütmeye devam etmiştir. Bu çerçevede Veda Haccı’ndan döndükten sonra Bizans sınırında askerî hareketliliğin olduğu bilgisini alınca²⁸⁷ hicretin 11. yılı, Safer ayının 18. gününe denk gelen Pazertesesi günü ashabına, Bizans’la savaşmak için hazırlık yapmalarını emretti. Sahâbîler de bir an önce hazırlık yapmak için Allah Rasülü’nden izin isteyip evlerine dağıldılar²⁸⁸. Belki de ashab, Rasulullah ile beraber Bizans üzerine yeni bir sefere çıkacaklarını düşündü. Bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, Hicrî 11 yılının Safer ayının 18. günü değil, Safer ayının

²⁸⁶ İbn Kayyım, *Fıkhu’s Sîre*, s. 326-327

²⁸⁷ Taberî, *a.g.e.*, III, s. 195

²⁸⁸ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 367-368; İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 194; Serdar Özdemir, *a.g.e.*, s. 131

bitimine dört gece kala ashabına, Bizansla çarpışmak üzere acele hazırlık yapmalarını emrettiği belirtilir²⁸⁹.

Ertesi gün, yani salı günü sabahı Hz. Muhammed (s.a.v.), Üsâme b. Zeyd'i yanına çağırarak O'nu, hazırlanmakta olan ordunun başına komutan olarak seçtiğini söyledi ve şu tavsiyelerde bulundu: *“Ey Üsâme! Seni bu orduya komutan olarak atadım. Allah'ın izniyle, babanın öldürüldüğü yere kadar git. Onların atlarını ayaklarının altına al. Giderken süratli hareket et ve senin gelişini haber almalarından önce onlara ulaş. Übnâ halkına yıldırım gibi bir baskın yap. Yanına kılavuzlar al, öncülerin ve casusların senin önünde olsunlar. Allah seni zafere ulaştırırsa onların içinde fazla kalma”*²⁹⁰. Bu sözler, ashabın beklentisinin aksine, Allah Rasulü'nün sefere katılmayacağını işaretliydi.

Vâkıdî'de geçen başka rivayetlerde Rasulullah'ın Üsâme b. Zeyd'e, *‘Übnâ halkına topyekün saldırmasını ve sabah vakti baskın yapıp onları yakmasını emrettiği’* dile getirilir²⁹¹. İbn Hişâm ise, Rasulullah'ın Üsâme b. Zeyd'e, atlılarını Filistin topraklarından Belkâ ve Darum sınırlarına kadar geçirmesini emrettiğini ve bu seriyyenin Rasulullah'ın gönderdiği son seriyye olduğunu söyler²⁹².

Rasulullah, Üsâme seriyyesini yola çıkmaya hazırlamıştı ki, Safer ayının 29. günü, şiddetli baş ağrısı, ateş ve sıtma gibi belirtileri olan bir hastalığa yakalandı. Peygamber Efendimiz, ertesi gün sabahleyin biraz iyileşince, Üsâme b. Zeyd'e bizzat kendi elleriyle sancak bağladı ve şu tavsiyelerde bulundu: *“Ey Üsâme! Allah'ı inkâr edenlerle Allah yolunda, Allah'ın adıyla savaşın. Savaşın ama ahdinize sadık kalın. Sakın kadınları ve çocukları öldürmeyin. Düşmanla karşılaşmayı özellikle arzu etmeyin. Çünkü belki onlara yenilebilirsiniz. Bilakis Allah'a, onlara karşı size yardım etmesi, onların belalarını sizden uzak tutması için dua edin. Onlar size kavuşurlarsa size hava atacaktır, bağırap çağıracaklardır. Ancak siz, sükûnetinizi ve vakarınızı koruyun. Birbirinizle çekişmeyin, sonra içinize korku düşer ve kuvvetiniz dağılır.”*²⁹³ Allah'a şöyle dua edin: *‘Allahım! Biz de senin kullarınız, onlar da. Bizim*

²⁸⁹ İbn Sa‘d, a.g.e., II, s. 194; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 676

²⁹⁰ Vâkıdî, a.g.e., III, s. 368; İbn Sa‘d, aynı yer; Serdar Özdemir, a.g.e., s. 131

²⁹¹ Vâkıdî, a.g.e., III, s. 368-369

²⁹² İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 393

²⁹³ Enfal Sûresi 8/46

de kaderimiz senin ellerinde, onların da. Onları ancak sen yenersin' deyin. İyi bilin ki cennet, kılıçların gölgesindedir"²⁹⁴.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) Üsâme b. Zeyd'e: "*Haydi! Allah'ın adıyla hareket et*" dedi ve Üsâme bağlanmış sancakla Rasulullah'ın huzurundan çıktı. Sancağı Büreyde b. Husayb el-Eslemî'ye²⁹⁵ verdi. Büreyde'de sancakla Üsâme'nin evine gitti. Allah Rasulü Üsâme'ye, Medine'nin 5 km. dışındaki Cürf denilen yerde karargâh kurmasını emretmişti. Üsâme'de Rasulullah'ın verdiği sancağı götürüp Cürf'e dikti ve karargâhını, günümüzde 'Süleyman Sikâyesi' olarak anılan yerde kurdu. Cürf'e dikilen sancağı gören Müslümanlar bunun, 'hazırlanın ve buraya toplanın' demek olduğunu anladılar ve hazırlıklara başladılar. Müslümanlar orduya katılmak için ciddi gayretler gösterdiler. İşini bitiren, ordu karargâhına koşuyordu. İşini bitiremeyenler ise bitirdiklerinde hemen gelecekti. İlk Muhacirler'den ve Ensar'dan bu savaşa katılmak için neredeyse hazırlanmayan kalmamıştı. Muhacirler'den Ömer b. Hattab, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû'l Aver Said b. Zeyd gibi zatlar... Ensar'dan ise Katade b. Numan ve Seleme b. Eslem b. Hariş²⁹⁶...

Bu sırada Muhacirlerden bazıları, Üsâme'nin komutan olarak seçilmesine karşı çıkmış, bu durumdan duydukları rahatsızlıklarını ifade etmişlerdi. Bu hususta en ileri giden Ayyaş b. Ebî Rebîa: "*Muhacirlerin büyüklerinin de içinde olduğu seriyyeye, bu çocuk mu komutanlık yapacak?*" diyerek Üsâme'nin komutanlığına karşı çıkmıştır. Üsâme b. Zeyd'e bu görev verildiğinde O, henüz 18-20 yaşlarında bir delikanlıydı. Bu itirazlar çoğalmaya ve sağda solda konuşulmaya başlanınca Hiz. Ömer, durumu Rasulullah'a haber verdi. Hiz. Peygamber (s.a.v.) bu olaya çok kızmıştı. Rebülevvel ayının 9. günü duyduğu bu olay üzerine, başındaki sarık ve üzerindeki saçaklı elbiseyle minbere çıktı. Minberde iken Allah'a hamd ve sena

²⁹⁴ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 368; Serdar Özdemir, *a.g.e.*, s. 132; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hiz. Muhammed'in Hayatı*, İst., s. 676

²⁹⁵ Künyesi Ebû Abdullah'tır. Rasulullah, Mekke'den Medine'ye hicret esnasında uğradığı Ğamim vadisinde iken Müslüman olmuş ve bu sırada Meryem Sûresi'nin başındaki bazı ayetleri öğrenmiştir. Uhut Savaşı'ndan sonra Medine'ye hicret etmiş, Meryem Sûresi'nin geri kalan kısmını öğrenmiştir. Daha sonra Hiz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte diğer gazvelere katılmış, Mekke'nin Fethi'nde iki sancaktardan biri olmuştur. Allah Rasulü vefat edinceye kadar Medine'de kalan Büreyde, Basra fethedilip imar edilince buraya taşınmış, Yezîd b. Muâviye zamanında, hicrî 63 yılında Merv'de vefat etmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, s. 274-276, IX, s. 4 ve 373

²⁹⁶ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 369; Celaleddin Vatandaş, *Hiz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, İst., 2010, II, s. 559-560

ettikten sonra bu hususta: ‘Üsâme’nin sefere çıkışını tamamlayın’²⁹⁷ dedi ve ekledi: “Ey insanlar! Üsâme’yi komutan seçmemden dolayı bana kadar ulaşan sözlerin anlamı nedir? Vallahi siz şimdi Üsâme’nin komutanlığına karşı çıktığınız gibi, daha önce de babasının komutanlığına karşı çıkmıştınız. Allah’a yemin olsun ki, Zeyd komutanlığa nasıl ehil idiyse, O’ndan sonra da oğlu komutanlığa öyle ehildir. Onun babası benim yanımda nasıl insanların en sevgilisi idiyse, oğlu da benim yanımda insanların en sevgilisidir. Ben size hayırlı olanları görevlendirdim. İkisi de her türlü iyiliğe layıktır. O’na hayır tavsiye edin. Zira onlar sizin en hayırlılarınızdandır”²⁹⁸.

Hz. Muhammed (s.a.v.) konuşmasını bitirdikten sonra, minberden inerek doğruca evine gitti. Rebülevvel ayının 9. günü olan o gün, seriyye ile birlikte gidecek olanlarda Rasulullah’ın ardından gidip O’nunla vedalaştılar. Onların içinde Ömer b. Hattab da vardı. Bu arada hastalığı ağırlaşmıştı. Buna rağmen baygınlıktan sonra her kendine gelişinde, Üsâme seriyyesinin gönderilmesini istiyordu. Bir ara Ümmü Eymen, Üsâme’nin gönderilmesini ertelemesini istemiş, Üsâme’nin bu durumda gitmesinin yararlı olmayacağını söylemişti. Rasulullah ise yine aynı isteğini tekrarlayarak Üsâme’nin gönderilmesini emretmişti. Ertesi gün hastalığı daha da ağırlaşmıştı. Bunun üzerine Üsâme karargâhtan gelerek gözleri yaşlı bir halde Allah Rasülü’nün yanına girdi. Üsâme O’nu eğilip öptü. Hz. Peygamber (s.a.v.) konuşmaksızın ellerini havaya kaldırdı ve Üsâme’nin üzerine sürdü. Üsâme bundan, Rasulullah’ın kendisine dua ettiği anlamını çıkarmıştı. Rasulullah’ın yanından ayrılarak tekrar karargâha geri döndü²⁹⁹.

Rebülevvel ayının 13. günü, pazartesiye rastlayan günün sabahı, Allah Rasülü biraz iyileşir gibi olmuş, konuşmaya başlamıştı. Hatta o gün sabah namazına duracak olan ashabına odasının penceresinden son kez bakmıştı. Sonra da Üsâme’ye yine yola çıkmasını emretti. Rasulullah’ın birazda olsa iyileştiğini gören Üsâme, vedalaşarak karargâhına gitti. Seriyyeye katılacakları yola çıkacak şekilde hazırladı. Seriyyeye yola çıkma emrini verdiği ve kendisinin de atna binip hareket edeceği sırada, annesi Ümmü Eymen’in gönderdiği haberci, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in vefat ettiği haberini getirdi. Bu haber üzerine Üsâme, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b.

²⁹⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 404

²⁹⁸ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 369-370; Serdar Özdemir, *a.g.e.*, s. 132-133

²⁹⁹ Vâkıdî, *a.g.e.*, III, s. 370; Serdar Özdemir, *a.g.e.*, s. 133

Cerrah'la birlikte karagahtan ayrılarak Rasulullah'ın evine geldi. Böylece Rasulullah'ın son olarak hazırlamış olduğu Üsâme b. Zeyd seriyyesi, henüz Medine'den ayrılmadan, Rasulullah'ın vefatı ile Medine'de kalmış oldu³⁰⁰.

Görülüyor ki Hz. Peygamber (s.a.v.), vefat hastalığına yakalanmış olmasına rağmen, ısrarla Üsâme b. Zeyd'in komutanlığındaki seriyyenin gönderilmesini istiyordu. Bayılıp düşse de kendine geldiğinde askerî birliğin gidip gitmediğini soruyordu. Başta Üsâme b. Zeyd olmak üzere sahabe ise, Rasulullah'ın sağlığından endişe ediyor, O ölüm döşeğinde iken Medine'den ayrılmak istemiyorlardı. Allah Rasülü'nün bu seriyyeyi ısrarlı bir biçimde göndermek istemesi, o dönemde birçok kişiye ve devlete, zannımızca bir mesaj niteliği taşıyordu.

Kanaatimizce Hz. Peygamber (s.a.v.) ilk mesajı öncelikle ashabına vererek; 'Her ne olursa olsun hayat devam ediyor, devletin işi, ümmetin işi her zaman önce gelir. Liderinizin emirlerine uyun ve devlet işlerini aksatmayın' diyordu. Bir diğer mesaj, daha çok Güney Arabistan'da ortaya çıkan sahte peygamberlere ve onlara tâbî olanlaraydı. Onlara; 'Biz, bu dönemin en güçlü devleti olan Bizans'a sefer düzenliyoruz. Sizin ortaya çıkmanız bizim için yok hükmündedir. Bizans'a sefer hazırlığı yapan bir devlet olarak, istesek sizin üstünüze de bir ordu gönderebiliriz' demek istiyordu. Bir diğer mesaj ise Bizans'aydı. Bizans Devletine; 'Artık senden intikam alacak, sana sefer düzenleyecek kadar güçlü bir İslâm Devleti var. Hasta da olsak, içerde bazı sorunlarla da uğraşsak, sizin üzerinize ordu gönderecek kadar güçlüyüz. Üstelik daha 18 yaşında olan genç komutanımızla biz bunu başarırız' demeye getiriyordu.

Bu ordunun başında komutan olarak, başka bir sahâbî değil Üsâme b. Zeyd'in gönderilişiyle ilgili farklı değerlendirmeler yapılmıştır. İmadüddin Halil, bu hususla ilgili olarak şunları söyler: *'Rasulullah, dört bir taraftan gelen Arap Heyetlerle görüşmelerini tamamlayıp ashabı ile Veda Haccı'nı yapar yapmaz, Mekke'den dönüşünün hemen ardından, hicretin 11. yılının başında büyük bir ordu donatıp başına, genç yetenekleri değerlendirmek, babaları köle olarak alınıp satılan kimselerin, efendilerinin komutanlığını yapmalarına izin vermeyen sosyal tabakalaşmaları veto edercesine ve bir de milletin mızraklarına hedef olmuş baba*

³⁰⁰ Vâkıdî, a.g.e., III, s. 370-371; Serdar Özdemir, aynı yer

*komutan, Mute şehidi Zeyd b. Hârise'nin ve diğer Müslümanların Mute acısına pratik bir cevap verircesine Zeyd b. Hârise'nin oğlu genç komutan Üsâme'yi ordunun komutanı yaptı*³⁰¹.

Muhammed Hüseyin Heykel ise bu konuyla ilgili olarak şöyle der: 'Hz. Muhammed (s.a.v.), Veda Haccı'ndan döndükten sonra tüm ilgisini kuzeye yöneltmişti. Güneyden yana bir endişesi yoktu. Ancak Bizans İmparatoru'nun, Hristiyanlığı Necran'dan ve diğer bölgelerden söküp atan Müslümanlara karşı intikam amaçlı saldırılarda bulunabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle Müslümanlar Veda Haccı'ndan döndükten sonra fazla beklemeden Rasulullah, Şam üzerine yürüyecek büyük bir ordu hazırlamalarını emretti. Ordu komutanı olarak Üsâme b. Zeyd b. Harise'yi görevlendirdi. Üsâme, henüz yirmisini aşmamış bir gençti. O'nun, aralarında Muhacirlerin önde gelenlerinin de bulunduğu bir orduya komutan olarak görevlendirilmesi, insanları şaşırtmıştı. Eğer samimi inançları olmasaydı, birçokları bunu içine sindiremezdi. Rasulullah Üsâme'yi komutan tayin etmekle, Mute Savaşı'nda şehit düşen babasının yerine geçirmişti. Babasının şehit düşmesiyle yaşadıkları acının yerine zafer onurunu bahşetmek istemişti. Bu, aynı zamanda gençleri sorumluluk almaya teşvik edici bir davranıştı³⁰².

İbn Sa'd, Peygamber Efendimiz vefat ettiğinde, Ebû Muhammed ve Ebû Zeyd diye de anılan Üsâme b. Zeyd'in 20 yaşında olduğunu, İbn Ebû Hayseme ise 18 yaşında olduğunu söyler³⁰³. Üsâme'nin genç yaşta ordu komutanı olarak tayin edilmesi, devlet görevlendirilmeleri hususunda öncelikli olanın yaş değil, ehliyet ve liyâkat olduğunu işaret etmektedir.

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.), bu tutumuyla gençleri askerî komutanlık konusunda mükemmel bir şekilde uygulamalı olarak eğitmiş oluyordu³⁰⁴. Nitekim bu genç komutan, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisine olan güvenini sarsmamış, O'nun vefatından sonra ilk halife seçilen Hz. Ebû Bekir tarafından Rebûlâhir ayında Suriye'ye gönderilen ordunun, Rasulullah'tan aldığı emir ve tavsiyeleri eksiksiz bir biçimde yerine getirmesini sağlamıştır.

³⁰¹ İmadüddin Halil, *a.g.e.*, s. 321

³⁰² Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 372

³⁰³ İbn Hacer, *a.g.e.*, I, s. 45

³⁰⁴ Afzalur Rahman, *Askeri Lider Olarak Hz. Muhammed*, İst., 2009, s. 101

3.2. Son Ay İkinci Hafta

Uhut Şehitliği'ni ziyaret etmesinden bir süre sonra Rasulullah bu defa Medine Mezarlığı olan ve sahabenin medfûn olduğu Bâkî Mezarlığı'nı ziyaret etmiş, bu ziyaretini tamamladıktan sonra da vefat hastalığına yakalanmıştı. Son ayın bu ikinci haftasında, mezarlıktaki son dua ve vefat hastalığının başlangıcından bahsedilecektir.

3.2.1. Bâkî Mezarlığı'ndaki Son Dua

Daha önce Uhut Şehitliği'ne giderek Uhut Savaşı'nda şehit düşen ashabinın ardından dünya lisaniyla son kez dua eden Hz. Peygamber (s.a.v.), bu kez de, daha önceleride âdeti olduğu üzere, Medine'de 'Bâkî'ul Garkad' diye isimlendirilen ve Müslümanların defnedildiği kabristan olan 'Bâkî Mezarlığı'nı da son bir kez ziyaret etmiş, dünya gözüyle onları kabirlerinde bir kez daha görüp arkalarından dua etmiştir. Hz. Âişe (r.ah), Rasulullah'ın sık sık Bâkî Mezarlığı'nı ziyaret edişini şu ifadelerle açıklar. Kendi sıram olan gecelerin hepsinde Hz. Peygamber (s.a.v.), gecenin sonunda Bâkî'ye gider ve şöyle derdi: *“Ey mü'minler yurdunun ehli! Sizlere selam olsun. Bize ve size vaat edilenler yakındır. İnşallah biz de size kavuşacağız. Allahım! Bâkî'ul Garkad ehlini bağışla³⁰⁵.”* Yine Hz. Âişe (r.ah.), bazen kendisinin, bazen de görevlendirdiği hizmetçisi Berîre'nin Hz. Muhammed (s.a.v.)'i gece vakti Bâkî Mezarlığı'nda dua ederken bulduklarını söyler³⁰⁶.

Hz. Peygamber (s.a.v.), vefatından on üç gün önce, Safer ayının son gecesinde, azatlısı Ebû Müveyhibe ile birlikte Bâkî Mezarlığı'na gelerek ziyaret etmiş ve kabir ehliyle vedalaşmıştı. Ebû Müveyhibe o geceyi şöyle anlatır: *“Rasulullah gecenin ortasında beni uykudan uyandırdı ve: ‘Ey Ebû Müveyhibe! Ben şu Medine Mezarlığı olan Bâkî'ul Garkad ehli için mağfiret dilemekle emrolundum. Benimle beraber gel’* dedi. Bunun üzerine ben Rasulullah ile birlikte gittim. Rasulullah kabirlerin arasında durup: *‘Ey kabir halkı! Size selam olsun. İnsanların içinde bulunduğu durumdan çok sizin içinde bulunduğunuz durum size mübarek olsun. Fitneler, karanlık gecelerin parçaları gibi peşpeşe gelmeye başladı. Bir sonra gelen öncekinden daha kötüdür’* buyurdu. Daha sonra Rasulullah bana doğru dönüp: *‘Ey Ebû Müveyhibe! Biliyor musun? Bana dünyanın hazinelerinin anahtarları ve*

³⁰⁵ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 393-394; Müslim, a.g.e., Cenâiz, 103

³⁰⁶ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 208

dünyada ebedi kalma imtiyazı verildi. Sonra cennet verildi. Ben de bunlarla Rabbime kavuşmak ve cennet arasında seçim yapma hakkına sahip kıldım’ buyurdu. Ben de: *‘Anam babam sana feda olsun! Dünyanın hazinelerinin anahtarlarını ve orada ebedi kalmayı seç. Sonra cenneti al’* dedim. Rasulullah ise: *‘Hayır, vallahi ey Müveyhibe! Rabbime kavuşmayı ve cenneti seçtim’* buyurdu. Böyle dedikten sonra Allah Rasulü, Bâkî Mezarlığı’ndaki ölümler için mağfiret diledi ve oradan ayrıldı. Bunun peşinden Rasulullah’ın vefatıyla sonuçlanan hastalığı başladı³⁰⁷.

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen benzer bir hadiste ise, mezarlıktaki dua ve konuşma öncesi yaşananlar şöyle anlatılır: “Rasulullah, Bâkî Mezarlığı’ndaki ölümler için namaz kılmakla emrolundu. Onların üzerine üç kez namaz kıldı. Üçüncü kez namaz kıldıktan sonra: *‘Ey Ebû Müveyhibe! Bineğimi eyerle’* buyurdu. Bineğini hazırladıktan sonra bineğine bindi. Ben de yanı başında yürüdüm. Nihayet Bâkî Mezarlığı’na vardı. Bineğinden indi, ben de bineğinin yularını tuttum. Durdu ve mezarlığa yönelip ölümlere hitap etti³⁰⁸.

Safer ayının son gecesinde gerçekleşen bu son kabir ziyaretinden sonra Allah Rasulü, vefat hastalığına yakalanmış, on üç gün süren bu hastalığın ardından ahiret yurduna göç etmiştir. Yukarıda geçen ikinci hadisin sonunda Ebû Müveyhibe, bu kabir ziyaretinden sonra yedi veya sekiz gün geçmedi, Rasulullah vefat etti demektedir. Eğer bu rivayetin sonundaki bu cümle dikkate alınacak olursa Allah Rasulü’nün, Safer ayının son günü dışında, Rebûlevvel ayının 5 veya 6. günlerinden birinde daha Bâkî Mezarlığı’na gittiği sonucu çıkarılır. Lakin şiddetli ateş, halsizlik, sıtma, baygınlık gibi ciddi sağlık problemleri yaşayan Rasulullah’ın, hastalığı sürecinde bu ikinci ziyareti yapmış olması pek mümkün görülmemektedir. Zaten, metinleri itibariyle de benzerlik gösteren bu iki farklı hadis rivayetini cem etmek, yani aynı günde, Safer ayının son gününde gerçekleşen ziyaret olarak görmek daha doğru olacaktır³⁰⁹.

³⁰⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, 394; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 190; İbnü’l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 272; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 388

³⁰⁸ İbn Kesîr, *aynı yer*

³⁰⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hastalığından önce Bâkî Mezarlığı’na yapmış olduğu bu ziyareti farklı bir açıdan değerlendiren Muhammed Hüseyin Heykel, o gece Rasulullah’ı uyku tutmadığını, bundan dolayı da Ebû Müveyhibe ile kabristana gittiğini, dönüşünde rahatsızlanmasından ötürü Üsâme ordusunun çıkışının geciktiğini, ancak bu gecikmenin asıl nedeninin sahabenin önde gelenleri dururken Üsâme gibi genç ve tecrübesiz bir sahâbînin komutanlığını kabul etmeyenlerin işi ağırdan alması olduğunu söylemektedir. Allah Rasulü’nün Bâkî Mezarlığı’na gittiği rivayetini kabul etmeyen

3.2.2. Hz. Peygamber'in Vefat Hastalığının Başlangıcı

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefat hastalığı, Safer ayının son gecesi olan 29. gecesi Bâkî Mezarlığı'nı ziyaretten döndükten sonra, şiddetli baş ağrısı şeklinde başlamıştı. Allah Rasulü, hastalığı boyunca, arada baygınlıklar geçirse de, bilinci açık bir şekilde, görev ve sorumluluklarını düşünüp yerine getirdiği bir hastalık süreci yaşadı.

Kaynakların verdiği bilgilere göre, baş ağrısıyla geçirdiği o gecenin sabahında Rasulullah, Hz. Âişe'nin yanına geldi. Hz. Âişe'nin de baş ağrısından şikâyet ettiğini ve '*Ah başım!*' dediğini gördü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), hastalığının acısını hissettiği o anlarda O'na şu karşılığı verdi: '*Allah'a yemin ederim ki ey Âişe! Asıl ah başım demesi gereken benim!*' Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şikâyeti o sıralarda O'nu yatağa düşürecek boyutlarda değildi. En azından ailesini, eşlerini ziyaret edip şakalaşmasına engel oluşturacak düzeye ulaşmamıştı. Hz. Âişe (r.ah.), Rasulullah'm baş ağrısından şikâyet ettiğini duyunca, üste çıkarcasına, yeniden başının ağrıdığını söyledi. Bunun üzerine Allah Rasulü Hz. Âişe'ye şunları söyledi: '*Ne olurdu sanki sen benden önce ölsen, sana karşı görevlerimi yapsam, seni kefenlesem, namazını kılsam ve seni defnetsem.*' Bu şaka, Hz. Âişe'nin kadınlık kıskançlığını uyandırdığı gibi, yaşama tutkusunu da kamçılıdı ve şöyle cevap verdi: '*Bunun başkasına nasip olmasını isterim. Bana öyle geliyor ki, dediğin gibi olsa, bütün bunları yaptıktan sonra evine dönersin ve hanımlarından biriyle beraber olursun.*' Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Âişe'nin bu sözleri üzerine gülümsedi fakat hastalığından dolayı hissettiği acılar şakayı sürdürmesine izin vermedi³¹⁰.

tarihçilere cevaben de şu değerlendirmeyi yapar: "*Bu ziyaret olayının hiçbir şekilde meydana gelmediğini söyleyemeyiz. Peygamberimizin Bâkî Mezarlığı'na gidişi, orada kabir ehli için başışlanma dilemesi, kavuşma saatinin yaklaştığını hissetmesi, Allah'a kavuşmanın yakın olduğunu algılaması bizce inkâr edilemez. Bugün çağdaş ilim, ruhların insanlara bir şeyler fısıldamasını psikolojik bir durum olarak kabul etmektedir. Birçok insan ecelinin geldiğini hissedebilir. Sonra yaşayanlarla ölümler arasındaki bağ, geçmişle gelecek arasındaki bütünlük, zaman ve mekân olgularının bölmediği birlik, bugün artık kabul edilmektedir. Fakat biz, doğamız gereği bunun şeklini tam anlamıyla kavrayamayız. Bugün bu gerçeğin bir kısmını kavrayabiliyorsak ve bilim de bunu inkâr etmiyorsa, Ebü Müveyhibe'nin bu rivayetini esastan reddetmenin bir anlamı yoktur. Sonra Hz. Muhammed (s.a.v.)'in varlık âlemiyle ruhsal ve psikolojik olarak iletişim halinde olduğunu ve bu hususta herkesten daha çok ilahi başışlara mazhar olduğunu bildiğimize göre, bu rivayeti inkâr kalkışmak büsbütün yersiz olur.*" Bkz. Muhammed Hüseyin Heykel, a.g.e., II, s. 375-376

³¹⁰ İbn Hişâm, a.g.e., 4, s. 395; İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 210; Taberî, a.g.e., III, s. 191; İbnü'l Esîr, a.g.e., II, s. 272; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 715-716; Said Havva, a.g.e., III, s. 471; Muhammed Hüseyin Heykel, a.g.e., II, s. 376-377

Bu durumda Allah Rasulü'nün hastalandığı andan itibaren, nasıl bir tutum sergilediği ve su süreçte hangi eşlerinin yanında kaldığı sorusu akla gelmektedir. Bu hususla ilgili İbn Sa'd'da, yukarıda geçen ifadelerin başında Hz. Âişe'nin: *'Rasulullah, Meymûne'nin evindeyken vefatına sebep olan hastalığı başlamıştı. Aynı gün çıkıp evime, yanıma geldi'*³¹¹ dediği bilgisi yer almaktadır. Yine sonraki başlıklarda dile getireleceği üzere, Allah Rasulü ağrıları şiddetlenince, Hz. Meymûne'nin evinde iken, Hz. Âişe'nin yanında kalma arzusunun diğer hanımlarına açmış ve son günlerini O'nun yanında geçirmek istemişti. Görülüyor ki kaynaklar, vefat hastalığı başladığında da, ağrıları arttığında da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Meymûne'nin yanında olduğunu söylüyor³¹². Bu durumda Allah Rasulü, ya hastalığının ilk 5 gününün tamamını Hz. Meymûne'nin yanında geçirmiş, ya da arada diğer eşlerini gezip Safer ayının 29. günü ile Rebûlevvel ayının 4. gününü, Hz. Meymûne'nin yanında geçirmiştir sonucu çıkarılabilir.

Diğer taraftan İbnü'l Esîr ise: *"Rasulullah'ın hastalığı Safer ayının son günlerinde Zeynep bt. Cahş'ın evinde iken başladı. Hastalığı, Meymûne'nin evinde olduğu sırada şiddetleninceye kadar hanımlarının evlerine sırasıyla gitmeye devam etti"*³¹³ demektedir. Bu rivayete göre de hastalığın başlangıcı Hz. Meymûne'nin evinde değil, Zeynep bt. Cahş'ın evinde; şiddetlenmesi ise, Hz. Meymûne'nin evinde meydana gelmiştir. Rasulullah'ın eşlerinin sayısını ve hergün bir eşinin yanında kaldığını dikkate aldığımızda, bu rivayet daha doğru gibi gözükmektedir.

Yine konuyla ilgili İbn Sa'd'da geçen: *'Rasulullah, Meymûne'nin evinde hastalığı şiddetleninceye kadar sırasıyla eşlerinin yanına giderdi'* rivayeti ile *'Rasulullah, hastalığı ağırlaşınca: "Yarın neredeyim?" diye sorar olmuş; "Yarın falanca eşinin yanındasın" denilince bu kez: "Ertesi gün kimin yanındayım?" diye sorarak, murâdının Hz. Âişe'nin evi olduğunu anlatmaya çalışmıştı'*³¹⁴ rivayeti; Allah Rasulü'nün hastalığının ilk haftasında tamamen Hz. Meymûne'nin evinde değil de, Hz. Âişe'nin evinde kalıncaya kadar diğer eşlerinin yanında da kaldığına delil olarak gösterilebilir.

³¹¹ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 210

³¹² İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 395; İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 236

³¹³ İbnü'l Esîr, a.g.e., II, s. 271

³¹⁴ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 237

3.3. Son Ay Üçüncü Hafta

Bu başlık altında Rasulullah'ın hastalığı, hastalığının şiddeti ve tedavi girişimleri ile Hayber'in Fethi esnasındaki zehirlenme girişiminin O'nun vefatına etkisinin olup olmadığı konuları değerlendirilecektir.

3.3.1. Hz. Peygamber'in Hastalığı, Tedavi Girişimleri ve Hastalığının Şiddeti

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatıyla neticelenen hastalığının ne olduğu tam olarak bilinemese de, bununla ilgili bir teşhis ortaya konamasa da, hastalık belirtilerinden hareketle tahminde bulunulabilir. Kaynaklarda geçen ifadelerle göre hastalık sürecinde Rasulullah'ta belirgin bir biçimde görülen hastalık belirtileri; şiddetli baş ağrısı, yüksek ateş, sıtma, nefes darlığı, öksürük, halsizlik, iştahsızlık ve baygınlıktı. Bu belirtiler göz önünde bulundurulduğunda, günümüz tıp literatürüne göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in; yeri ve nedeni söylenemese de, enfeksiyona bağlı bir rahatsızlık geçirdiği söylenebilir.

Peki ama Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bu rahatsızlığının sebebi ne olabilirdi? Vücudunda bir enfeksiyon (iltihap) varsa, bunun nedeni neydi? Bununla ilgili ilk tahmini bizzat Allah Rasulü'nün kendisi yapmış, vefat hastalığına yakalandığında, Hz. Âişe'ye: *“Ey Âişe! Hâlâ Hayber’de yediğim o zehirli yemeğin acısını çekiyorum. İşte şu anda, o zehirden dolayı şah damarımın kesildiğini hissediyorum”*³¹⁵ diyerek vefatıyla sonuçlanan hastalığının sebebini, Hayber'in Fethi esnasında yediği zehirli ete bağlamıştı³¹⁶. Bu durumda, Peygamber Efendimizin hissettiği gibi, rahatsızlığının sebebi Hayber'de yediği zehirli yemekse, o zaman Rasulullah'ın hastalığının, aradan dört yıl geçmiş olmasına rağmen, zehirlenme olduğu ve bu zehirlenmenin etkilerine bağlı olarak da vefat ettiği söylenebilir ki, bu kez de ‘bir zehir, insan vücudunda nasıl olur da dört yıl boyunca insana zarar vermeden kalabilir?’ sorusu akıllara gelmektedir.

Enes b. Malik'in, bu zehirlenme olayıyla ilgili bir rivayette: *“Rasulullah'ın diş etlerinde bu zehrin etkisini sürekli göürdüm”*³¹⁷ demesi, vefatından dört yıl önce gerçekleşen zehirlenmenin izlerinin, vefatına kadar sürdüğüne işaret olarak

³¹⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 206; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 486

³¹⁶ Bu konuyla ilgili değerlendirmeler için bu çalışmanın, *‘Hz. Peygamber’i Zehirlenme Girişimi ve O'nun Vefatına Etkisi’* isimli başlığına bkz. s. 104-106

³¹⁷ Buhârî, *a.g.e.*, Hîbe, 28; Müslim, *a.g.e.*, Selâm, 45

gösterilebilirse de, Allah Rasulü'nün en yakınlarında bulunan sahâbîlerden biri olan Enes b. Malik'in, Allah Rasulü'nün diş etlerinin ara ara kanadığını görmesi ve buna istinaden de Rasulullah'ın vefatından sonra bu sözü söylemiş olması muhtemeldir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hastalığının ne olabileceğiyle ilgili bir diğer tahmini, yakınlarındakiler yapmıştır. Eşleri, akrabaları ve ashabtan bazıları Rasulullah'ın 'zâtülcenp'³¹⁸ hastalığına yakalandığını düşünmüşler, hastalığı tedavi etmeye yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Ayrıca Hz. Âişe (r.ah.)'dan gelen bir rivayette: *"Allah Rasulü, başka bir hastalık sebebiyle değil, ancak zâtülcenp hastalığından vefat etmiştir"*³¹⁹ ifadeleri yer almaktadır. Ashabtan bazıları, Allah Rasulü'nün zâtülcenp hastalığına yakalandığı düşüncesine sevk eden şey, Rasulullah'ta görülen sağlık problemlerinin, zâtülcenp hastalığının belirtileri ile benzerlik göstermesidir.

Zâtülcenp, tehlikeli bir hastalıktır. Bu husus, Ümmü Seleme'den gelen şu sahih hadiste şöyle geçmektedir: *"Rasulullah, Meymune'nin evinde iken hastalığı arttı. Hastalığı hafiflerse çıkıp insanlara namaz kıldırıyordu. Hastalığı ağırlaştığında ise: 'Söyleyin Ebû Bekir'e, insanlara namazı kıldırın' demişti. Sonra hastalığı daha da arttı ve sancının şiddetinden bayıldı. O'nun yatakta vefat ettiğini sandık. Hanımları, amcası Abbas, Ümmü'l Fadl bt. Hâris³²⁰ ve Esmâ bt. Umeys toplanıp Allah Rasulü'nün ağzına ilaç koyma konusunu görüştüler. Sonuçta O baygınken ağzına ilaç koydular. Ağzında ilacın tadını hisseden Rasulullah: 'Bana bunu kim yaptı? (Eliyle Habeşistan tarafını işaret ederek) Bu oradan gelen kadınların işidir' buyurdu. İlacı Ümmü Seleme ile Esmâ bt. Umeys koymuştu. Onlar: 'Ey Allah'ın Rasulü! Zâtülcenp olmandan korktuk' dediler. O: 'Koyduğunuz ilacın içinde ne vardı?' dedi. Onlar da: 'Öd ağacı³²¹, biraz alaçehre (sarı rengi vermek için kullanılan*

³¹⁸ Zâtülcenp, akciğerleri saran zarın iltihaplanması sonucu görülen bir hastalıktır. Tıp dilinde buna plörezi denir. Nedeni, zatürre, verem veya akciğer absesinden yayılan iltihaptır. Halk arasında 'satlıcan hastalığı' olarak da bilinmektedir. Bu hastalığın bilinen en belirgin belirtileri; şiddetli öksürük, yüksek ateş, halsizlik, iştahsızlık ve vücut titremesidir. Bkz. <http://hastalik.terimleri.com/zatulcenp.html>; www.hemensaglik.com ve www.hastane.com.tr (Erişim Tarihi: 12.01.2018)

³¹⁹ Rudâni, a.g.e., I, s. 367

³²⁰ Tam adı, Ümmü'l Fadl Lübâbe el-Kübrâ bt. el-Hâris'tir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşi Meymûne bt. el-Hâris'in, anne-baba bir kız kardeşidir. Hz. Hatice'den sonra Mekke'de Müslüman olan ilk kadındır. Aynı zamanda Rasulullah'ın amcası Abbas'ın eşidir. Bkz. İbn Sa'd, a.g.e., X, s. 299-301

³²¹ Daha çok Doğu Asya ülkelerinde yetişen, yaz kış yapraklarını dökmeyen, armut biçiminde meyve veren, yandığı zaman hoş bir koku verdiği için dinsel törenlerde ve tapınaklarda yakılan, kokulu yağ elde edilen bir ağaç türüdür. Bkz. Kemal Demiray, *Büyük Türkçe Sözlük*, İst., 1988, s. 683

bir kök) ve birkaç damla zeytinyağı vardı' dediler. O: 'Allah bana bu hastalığı verecek değildir' buyurdu ve sonra: 'Amcam Abbas hariç, bana verdiğiniz ilaçtan, evde ağzına ilaç damlatılmadık kimse kalmasın' emrini verdi³²². Rasulullah'ın kesin emrinden dolayı, o gün Meymûne'ye de oruçlu olduğu halde ilaç damlatıldı. Sanki bu onlara Peygamber'den bir cezaydı³²³.

Anlatınlara göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'e baygınken ve kendinde değilken ilaç verilmiş, Rasulullah kendine gelip ilacın tadını ağzında hissedince, izni ve bilgisi dışında ilaç verildiği için orada bulunanlara ceza olarak o bitkisel ilaçtan içmeleri emrini vermiştir. Sahihayn (Buhari ve Müslim)'da ise, bu ilaç damlatma işi yapılırken Allah Rasulü'nün yarı baygın ama bilincinin yerinde olduğu ve el işaretleriyle ağzına ilaç damlatmalarını istemediğini söylemeye çalıştığı ifade edilmiştir.

Bu durumu anlatan ve Hz. Âişe'den rivayetle gelen hadis şöyledir: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hastalığında istemediği halde ağzına ilaç damlattık. Oysaki O bize, ilaç vermememizi işaret etti. Biz de: 'Hastanın ilaçtan hoşlanmaması nedeniyle böyle yapıyor' dedik. Kendine geldiğinde: 'Ben size bana ilaç vermenizi yasaklamadım mı?' buyurdu. Biz ise: 'Hastanın ilaçtan hoşlanmaması nedeniyle böyle yaptığını zannettik' dedik. Bunun üzerine: 'Evde ağzına ilaç damlatılmayan kimse kalmasın, hem de gözümün önünde. Yalnız amcam Abbas dışında, çünkü O sizin yanınızda bulunmadı' buyurdu³²⁴.

İlk rivayette bilgisi dışında ilaç verilmesine kızan Rasulullah, bu ikinci rivayete göre emrine karşı gelinmesinden dolayı kızmıştır. Ceza olarak da insânî bir tepkiyle kendisine ilaç damlatanlara aynı cezayı uygulamıştır. Hatta bu konuyu değerlendiren İbn Kayyim buradan: "Kişinin yaptığı haram olmasa bile, suç işleyenin, yaptığıının benzeri ile cezalandırılacağına ilişkin fikhî bir prensip çıkarılabilir"³²⁵ demiştir.

İlaçla tedavi girişiminin dışında, vefat hastalığının başlangıcında Rasulullah, iyileşebilmek için kendisine rukye³²⁶ yapmış ve yapılmasına da izin vermiştir. İbn

³²² İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, s. 121; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 405; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 274-275; İbn Kayyim, *Zâdü'l Meâd*, III, s. 66

³²³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 241

³²⁴ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzi, 83, Tıb, 21; Müslim, *a.g.e.*, Selâm, 85

³²⁵ İbn Kayyim, *Zâdü'l Meâd*, III, s. 66

³²⁶ Sözlükte "yukarı çıkmak; okuyup üfleyerek tedavi etmek" manalarındaki rukye (raky, rukıyy) kelimesi, terim olarak "şifa veya korunma amacıyla Kur'an'dan bir bölümü, ilahi isim ve sıfatları yahut

Sa'd'da geçen bir rivayete göre, Hz. Âişe (r.ah.) şöyle demiştir: *'Rasulullah, vefatına sebep olan hastalığında, Muavezeteyni (Felak ve Nâs Sûreleri) okur ve kendine üflerdi. Rasulullah'ın hastalığı şiddetlenince ben de bunları okuyup O'na üfleyip O'nu kendi eliyle mesh ettim'*³²⁷. *'...Kendi eliyle mesh ettim, çünkü kendi elinin bereketi benimkinden çok büyüktü'*³²⁸. Bu rivayetlere göre Allah Rasulü, vefat hastalığında kendisine rukye tedavisi uyguladığı gibi eşi Hz. Âişe'nin de uygulamasına izin vermiştir.

Ne var ki, bununla ilgili başka rivayetlerde ise tam tersi, yani Rasulullah'ın vefat hastalığı sırasında rukye yapmadığı ve yapılmasına da izin vermediği söylenir. Bu durumu anlatan bir rivayette Hz. Âişe (r.ah.) şöyle demiştir: *"Bizden birimiz hastalandığında Rasulullah, sağ elini hasta olan kişiye sürer ve: 'Ey insanların Rabbi! Sıkıntıyı gider. Şifa veren Sensin, Sen şifa ver. Senin şifandan başka şifa yoktur. Öyle bir şifa ver ki, hiçbir rahatsızlık kalmasın'* diye dua ederdi. Rasulullah hastalanıp da hastalığı ağırlaştığında, kendisinin yaptığı gibi yapmak için (vücudunu mesh etmek için) sağ elini tuttum, bu sırada elini elimden çekti ve yukarı kaldırıp: *'Allahım! Beni bağışla ve beni yüce dostlarla beraber eyle'* buyurdu. Kendisine baktım, bir de ne göreyim! Ruhunu teslim etmiş"³²⁹.

Yine Hz. Âişe (r.ah.)'tan rivayetle gelen başka benzer hadislerde Hz. Âişe, yukarıdaki hadiste geçtiği gibi, Allah Rasulü'nün yaptığı dua gibi dua yaptığını, eliyle meshetmek istediğinde ise Rasulullah'ın elini çekerek: *'Allahım! Cennetinin en yüksek yerini istiyorum'* diye dua ettiğini; aynı zamanda: *'Elini üzerimden çek. Bunlar daha önce bana fayda verirdi'*³³⁰ buyurduğunu söylemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatıyla neticelenen hastalığında, dua etmediğine dair bir yorumda ise şöyle denilmektedir: *"Hz Peygamber (s.a.v.)'in vefatıyla neticelenen hastalığı sırasında şifa için dua etmediğini görüyoruz. Hatta kendi kendini kınayarak: 'Ey nefis! Sana ne oldu ki, her sığınılacak yere sığınmıyor, her*

bir duayı okuyup üflemek" anlamında kullanılır. Bkz. İlyas Çelebi, "Rukye" mad., *D.İ.A.*, XXXV, İst., 2008, s. 219

³²⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 216

³²⁸ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; Müslim, *a.g.e.*, Selâm, 50

³²⁹ Buhârî, *a.g.e.*, Mezrâ, 20; Müslim, *a.g.e.*, Selâm, 46

³³⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 215-216

şeyden medet umuyorsun’ diyordu. Kendisine dua eden eşi Hz. Âişe’ye: *‘Üzerimden elini çek. Bu okuman bana yarar vermez. Ben müddetimi bekliyorum*’ demişti³³¹.

Yukarıda geçen rukyeyle ilgili rivayetlerin tamamı değerlendirildiğinde anlaşılıyor ki Rasulullah, vefat hastalığının başlangıcında, dua okuyup üfleme diye ifade ettiğimiz rukye tedavisini, hem kendisi uygulamış hem de eşi Hz. Âişe’nin uygulamasına ses çıkarmamıştır. Ancak vefatının yaklaştığını, ruhunun teslim alınacağını hissettiği son anlarında ise, kendisine rukye tedavisi yapmadığı gibi, eşi Hz. Âişe’nin de yapmasına rıza göstermemiş, artık bu saatten sonra bunun bir faydasının olmadığını ve Rabbine kavuşma zamanının geldiğini söylemek istemiştir. Yoksa duanın bir işe yaramayacağını kastetmemiştir. Nitekim Hz. Âişe, Allah Rasulü’nün *‘Beni bağışla ve yüce dostlarla beraber eyle*’ dedikten ve vücudunun meshedilmesine izin vermemesinden hemen sonra, ruhunu teslim ettiğini söylemiştir.

İlaçla tedavi girişimi ve rukye tedavisi dışında Hz. Peygamber (s.a.v.), ateşi yükseldiği zamanlarda ateşini düşürmek için yıkanmış, yüzünü su ile mesh ederek rahatlamaya çalışmıştır. Ayrıca moralini yüksek tutarak gündelik hayatına gücü yettiğince devam etmeye gayret etmiş, ailesi ve ashabı da O’nu yalnız bırakmayarak O’na moral vermeye çalışmışlardır.

Rasulullah’ın, hastalığının ilk günlerinde nispeten hafif olan ağrıları ise, gün geçtikçe artmış; bu artan ağrılara, yüksek ateş ve bayılma nöbetleri de eklenmiştir. Hz. Âişe, Peygamber Efendimizin şiddetli ağrılarıyla ilgili olarak: *“Gerçekten, Allah Rasulü’nün ağrılarında daha şiddetli bir hastalık görmedim”*³³² demiştir. Hz. Âişe, bir başka rivayette ise şöyle der: *“Rasulullah hastalandı. Ağrısı ve şikâyetleri O’nu bayılıta kadar arttı. O’na: ‘Hastalığında öyle şikâyet ettin ki, eğer biz eşlerinden biri böyle şikâyet etseydi, ona şaşırarak, kızarak bakardın’ dedim. Rasulullah da bana: ‘Sen mü’minin gühahlarına kefarete olsun diye hastalığının şiddetlendiğini bilmez misin?’ buyurdu”*³³³.

Ağrıları şiddetlenen Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, zamanla ateşi de yükselmeye başladı. Rasulullah’ın yüksek ateşiyle ilgili, Buhârî ve Müslim’de, Abdullah b. Mes’ud’un şöyle anlattığı rivayet edilir: *“Rasulullah’ın hastalığında, vücudu yüksek*

³³¹ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak II*, Ank., 2009, s. 225

³³² Buhârî, *a.g.e.*, Merdâ, 2; Müslim, *a.g.e.*, Birr ve Sıla, 44; İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 212; Belâzürî, *Ensâbü’l Eşrâf*, II, s. 246

³³³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 212

ateşin şiddetinden sarsıldığı sırada, huzuruna girdim. Daha sonra elimle O'na dokunarak: *'Ey Allah'ın Rasulü! Belli ki ateşin şiddetinden çok acı çekiyorsunuz'* dedim. Rasulullah: *'Evet, ben sizden iki kişinin çektiği acı kadar acı çekiyorum'* dedi. Ben de: *'O halde bu yüksek ateşten dolayı size iki kat ecir vardır'* dedim. Bunun üzerine Rasulullah, *'Evet'* diyerek beni tasdik ettikten sonra: *'Bir mü'mine hastalık veya başka türden herhangi bir sıkıntı isabet ederse, Allah bu sıkıntı sebebiyle o mü'minin günahlarını, ağacın yapraklarını dökmesi gibi döker'* buyurdu³³⁴.

Benzer bir hadise göre ise Ebû Saîd el-Hudrî ile Peygamber Efendimizin arasında şu diyalog geçer: "Ebû Saîd el-Hudrî, Allah Rasulü'nü ziyaret etti. Hastaydı ve üzerinde kadife bir örtü vardı. Ebû Saîd elini üzerine koydu. Ateşin sıcaklığını kadife örtünün üzerinden hissetti. Rasulullah'a: *'Ne kadar da ateşin var'* dedi. Rasulullah: *'Biz peygamberlerin imtihanı şiddetli olur ve ecrimiz katlanır'* buyurdu. Ebû Saîd: *'Ey Allah'ın Rasulü! Başlarına en fazla bela gelenler kimlerdir?'* diye sordu. Allah Rasulü: *'Peygamberler! Sonra da Salihler! Öyleleri vardı ki, öldüresiye dek ona bitler musallat olurdu. Öyleleri de vardı ki, bir abadan başka avretini örtecek bir giyeceği yoktu. Onlardan birinin başına gelen belaya karşı sevinci, sizden birinize verilen hediyenin sevincinden daha fazlaydı'* buyurdu³³⁵.

Hz. Peygamber (s.a.v.), şiddetli ağrıları ve yüksek ateşine rağmen ibadetlerini de aksatmadan yerine getirmeye çalışmıştır. Bununla ilgili İbn Sa'd'da geçen bir rivayet şöyledir: "Hz. Ömer, Rasulullah'ı ateşler içinde yanarken O'nu ziyaret etmişti. Elini O'nun üzerine koyunca, ateşinin şiddetinden hemen çekti. Ömer: *'Ey Allah'ı Rasulü! Ne kadar da ateşin var'* deyince Allah Rasulü: *'Allah'a şükürler olsun ki, buna rağmen dün gece, aralarında yedi uzun sûre de olmak üzere yetmiş sûre okudum'* buyurdu. Ömer O'na: *'Ey Allah'ın Elçisi! Geçmiş ve gelecek tüm günahların bağışlanmış, biraz da istirahat etsen'* deyince Rasulullah: *'Şükreden kullardan olmayayım mı?'* cevabını verdi³³⁶.

Şiddetli ağrılar ve yüksek ateş, Peygamber Efendimizin vücut dengesini sarsmış, akabinde bayılma nöbetleri geçirmesine neden olmuştur. Buna rağmen, hiçbir zaman bilincini kaybetmemiş, Rabbine ve ümmetine karşı olan görev ve

³³⁴ Buhârî, *a.g.e.*, Merdâ, 2, 3, 13, 16; Müslim, *a.g.e.*, Birr ve Sıla, 45; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 490

³³⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 213

³³⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 213

sorumluluklarını eksiksiz bir şekilde, hem de son nefesini verinceye kadar yerine getirmeye çalışmıştır. Bu hususu en güzel anlatan olaylardan biri de, daha sonra anlatılacağı üzere, bayılma nöbetleri nedeniyle namazları kıldıramadığı zaman bu durumu kendine dert edip çabalaması, en sonunda da peygamber sorumluluğu çerçevesinde Hz. Ebû Bekir’i namazları kıldırmakla görevlendirmesidir.

3.3.2. Hz. Peygamber’i Zehirlenme Girişimi ve O’nun Vefatına Etkisi

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefat hastalığının değerlendirildiği bu bölümde, kaynaklarda Hayber’in Fethi’nden sonra bir Yahudi kadını tarafından, Allah Rasulü’ne yönelik gerçekleştirilen zehirlenme girişiminden bahsedilerek vefat hastalığının bu zehirlenmeyle bir ilişkisinin olup olmadığı konusu üzerinde durulacaktır.

Bu zehirlenme girişimini, İbn Sa’d şöyle anlatır: “Rasulullah, Hayber’i fethinin ardından ashabıyla birlikte istirahat ediyordu. Yahudi Sellam b. Mişkem’in karısı Zeynep bt. el-Hâris³³⁷ etrafındakilere: *‘Muhammed koyunun hangi tarafını sever?’* diye sormaya başladı. Ona, *‘But etini çok sever’* dediler. Bunun üzerine sürüsünden bir keçi kesip kızarttı ve her tarafına etkili bir zehir sürdü. Zira diğer Yahudilerden hangi zehrin daha etkili olduğunu öğrenmeye çalışmış, onlar da sürdüğü bu zehiri tavsiye etmişlerdi. Güneş batıp Rasulullah Müslümanlara akşam namazını kıldırdıktan sonra Zeynep, *‘Ey Ebû’l Kasım! Bu yemeği (zehirli koyunu) sana hediye olarak getirdim’* dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) yemeğin kadının elinden alınmasını emretti ve orada bulunan ashabına, önüne konulan yemeği işaret ederek, *‘Yaklaşın ve akşam yemeğinizi yiyin’* buyurdu. Allah Rasulü kol etinden bir lokma aldı. Ashabtan Bişr b. Berâ³³⁸ ise ikinci lokmayı da yutmuştu. Bu sırada Rasulullah ashabına: *‘Ellerinizi yemekten çekin! Bu but, etin zehirlenmiş olduğunu bana bildirdi’* dedi.

³³⁷ Zeynep bt. el-Hâris; Hayberli Yahudi savaşçı Merhab’ın kız kardeşi ve Yahudilerin reislerinden Sellam b. Mişkem’in karısıydı. Babası el-Hâris, amcası Yesar ve kocası Sellam b. Mişkem, Hayber’in Fethi sırasında öldürülmüş, onların intikamını alma hırsıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)’e bir suikast girişiminde bulunmuştu. Bkz. Vâkîdî, *a.g.e.*, II, s. 336

³³⁸ Tam adı, Bişr b. Berâ b. Ma’rûr el-Ensârî el-Hazrecî’dir. Medine’nin Hazrec kabilesinden Seleme oğulları sülalesine mensuptur. Hicretten önce Müslüman olmuş ve babası Berâ b. Ma’rûr ile birlikte, 622’de İkinci Akabe Biati’na katılmıştır. Hicretten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), O’nunla Vâkîd b. Abdullah el-Leysî arasında kardeşlik bağı kurmuştur. Hayber’de zehirlenmeden önce Bedir Savaşı’na, ileri saflarda okçu olarak çarpıştığı Uhut Savaşı’na, Hendek Gazvesi’ne ve Hudeybiye Musâlahası’na da katılmıştır. Bkz. Ali Yardım, “Bişr b. Berâ” mad., *D.İ.A.*, VI, İst., 1992, s. 219

Uyarı üzerine herkes yemekten elini çekti. Bişr ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'e: *'Seni şerefleştiren Allah'a yemin ederim ki, ilk yuttuğum lokmada tadında bir gariplik olduğunu sezmiş, ancak seni yemekten tiksindirmemek için onu çıkarmamıştım'* dedi³³⁹.

Bu konuşmalardan bir süre sonra Bişr, oturduğu yerde birdenbire morardı ve hareket edemez hale geldi. Kaskatı kesilmişti. Hastalığı bir sene sürdü. Onu birileri sağa sola çevirmese, kendi çabasıyla dönemiyordu. Olaydan bir yıl sonra ise öldü. Kimileri ise O'nun olay esnasında daha yerinden kalkmadan öldüğünü söylediler. Hatta kimileri o etten bir parça bir köpeğe verdiler de köpek oracıkta hemen ölüverdi dediler³⁴⁰.

Bunun üzerine Rasulullah, Zeynep bt. el-Hâris'i yanına çağırıp O'na: *'Bunu neden yaptın?'* diye sorunca O: *'Sen benim kavmime yapacağını yaptın. Babamı, amcamı ve kocamı öldürdün. Kendi kendime, eğer Muhammed gerçekten bir peygamber ise, O'na yemeğin zehirli olduğu haber verilir. Yok, eğer sadece bir hükümdar ise zehir sayesinde kendimizi ondan kurtarmış oluruz diye düşündüm'* dedi³⁴¹.

Bu sorgulamadan sonra Allah Rasulü Zeynep bt. el-Hâris'i, zehirlenerek ölen Bişr b. Berâ'nın akrabalarına teslim etti. Onlar da kendisini kısas olarak öldürdüler. Sağlam olan rivayet budur³⁴². Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.v.), o kadını affetti ve cezalandırmadı. Koyundan yiyen bazı sahabeleri vefat ettiler. Rasulullah da zehirli koyundan biraz yemiş olduğu için Ebû Hind³⁴³ isimli şahsa sol omzunun altından ya da sırtının üst kısmından kan aldırdı, yani hacamat yaptırdı. Rasulullah bu olaydan sonra dört yıl daha yaşadı. Vefatına sebep olan rahatsızlığı ortaya çıkınca: *'Hâlâ Hayber'de yediğim o zehirli yemeğin acısını çekiyorum'* demişti. Hatta bu

³³⁹ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, s. 334; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, s. 465-466; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 206-207

³⁴⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 207; Şâmi, *a.g.e.*, V., s. 175-176

³⁴¹ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, s. 335; İbn Sa'd, *aynı yer*; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 231

³⁴² İbn Sa'd, *aynı yer*

³⁴³ Ebû Hind, Ferve b. Amr el-Beyâdi'nin azadlı kölesidir. İslam'a ilk zamanlarda girmiştir ancak ne Bedir ne de Uhut savaşlarına katılmış değildir. Rasulullah Bedir Savaşı'ndan döndüğü sırada onunla karşılaşmış ve orada bulunanlara: *'Şüphesiz ki Ebû Hind Ensâr'dan biridir, O'nu evlendirin'* deyince orada bulunanlar da onu evlendirmişlerdir. Ebû Hind, boynuz ve tıraş bıçağıyla Rasulullah'ın omzundan kan alma işlemini yapardı. Bkz. Vâkıdî, *a.g.e.*, II, s. 335; İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, s. 454-455

zehirleme girişiminden dolayı *'Allah Rasulü şehit olarak vefat etmiştir'*³⁴⁴ denilmiştir.

Beyhakî, konuyla ilgili olarak: *'Rasulullah Zeynep bt. el-Hâris'i muhtemelen işin başında öldürmedi. Fakat daha sonra Bişr b. Berâ, o zehirli koyunun etinden yediği için vefat edince Allah Rasulü, o kadının Bişr'e kisas olarak öldürülmesini emretti' demiştir*³⁴⁵.

Hz. Peygamber (s.a.v.), vefatından dört yıl önce yaşadığı bu olayı ve hissettiklerini, vefat hastalığı sırasında kendisini ziyarete gelen Bişr b. Berâ'nın yakınlarına anlatmış, vefat nedeninin bu zehirlenme olayından kaynaklandığını îmâ eden sözler sarfetmiştir. Bu konuyla ilgili olarak İbn İshak'ta geçen rivayet şöyledir: *"Vefat ettiği hastalığı sırasında, Bişr b. Berâ'nın kız kardeşi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelmişti. Rasulullah ona: 'Ey Bişr'in kardeşi! İşte bu anlarda senin kardeşinle birlikte Hayber'de yediğim zehirli koyunun lokmasından dolayı kalp damarımın kesilmiş gibi olduğumu hissediyorum' buyurdu dedi"*³⁴⁶.

Vâkıdî ise, Bişr b. Berâ'nın annesinin şöyle dediğini söyler: *"Rasulullah'ın vefat ettiği hastalığında yanına gittim, kendisi sıtmaya tutulmuştu. O'na dokundum ve: 'Sendeki sıtmayı kimsede görmedim ey Allah'ın Rasulü!' dedim. Bunun üzerine Rasulullah: 'Sevabımız kat kat fazla olduğu gibi belamızda kat kat fazla olur. İnsanlar Allah'ın Rasulü'nde zâtülcenp hastalığı olduğunu söylüyorlar. Oysa Allah onu bana asla musallat etmez. O ancak şeytandan bir dürtmedir. Fakat bu sıtma, Hayber günü oğlunla birlikte yediğimiz lokmadandır. O sürekli bana acı veriyordu. Nihayet bu sıtmalar, kalp damarımın kesileceğinin işaretidir' dedi"*³⁴⁷.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, gerek eşi Hz. Âişe'ye gerekse Hayber'de zehirlenen Bişr b. Berâ'nın yakınlarına söylediklerine bakıldığında, O'nun bu zehirlenme olayı ile vefatı arasında bir bağ kurduğunu görürüz. Bu durumda Allah Rasulü'nün, vücuduna giren zehirin, olayın üzerinden dört yıl bile geçmiş olsa, etkisini hissettiğini, hastalığının ve hatta vefatının bu zehirlenmeden kaynaklandığını düşündüğü söylenebilir. Geçmişinde böyle bir zehirlenme girişimi bulunan bir kişinin, vefatına yakın ciddi bir rahatsızlık geçirdiğinde, bunları düşünmesi ve böyle

³⁴⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 207; Şâmî, *a.g.e.*, V., s. 176

³⁴⁵ Beyhâkî, *a.g.e.*, III, 405-406; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 476

³⁴⁶ İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, s. 466; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 477

³⁴⁷ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, s. 335

hissetmesi de gayet doğaldır. Ancak bir zehirin insan vücudunda dört yıl boyunca kalıp kalamayacağını cevabını da konunun uzmanları vermelidir.

3.4. Son Ay Son Hafta

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in son haftası, özellikle de ömrünün son beş gününde yaşananlar araştırıldığında, bu günlerin önceki günlere göre daha hareketli geçtiği görülür. Hz. Âişe'nin odasında ikametle başlayıp vefatına kadar devam eden bu süreçte siyasî, beşerî ve nebevî nitelikli birçok olay meydana gelmiştir.

3.4.1. Hz. Âişe'nin Odasında İkamet

Hz. Muhammed (s.a.v.), vefat hastalığına yakalandığı gün olan 29 Safer 11 gününden, hastalığının şiddetlendiği 5 Rebûlevvel 11 gününe kadar sırasıyla eşlerinin yanında kalmaya devam etmiş, 6 Rebûlevvel 11 tarihinden vefat ettiği 13 Rebûlevvel 11 tarihine kadar da, sekiz gün boyunca eşi Hz. Âişe (r.ah.)'ın yanında kalmıştır.

Hastalığının ilk beş günü eşlerini, tavaf yaptığı bir elbiseyle taşınarak dolaşmaktan³⁴⁸ bedeni yorgun düşen Rasulullah, ömrünün kalan son günlerini, gözdesi Hz. Âişe (r.ah.)'nın yanında, O'nun odasında, O'nunla birlikte huzur ve güven içinde, aynı zamanı ve mekânı paylaşarak geçirmek istemiştir.

Kaynaklar incelenip Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Hz. Âişe'nin odasında ikâmet etmeye başlamasıyla ilgili, ikamet isteğinin şekli ve isteği yapan kişi açısından değerlendirildiğinde, farklı rivayetlerle karşılaşılır. Bazı rivayetlerde Hz. Âişe'nin yanında kalmayı, Peygamber Efendimizin îmâ yoluyla diğer eşlerine hissettirdiği ve bu durumu anlayan eşlerinin, daha Hz. Peygamber (s.a.v.) izin istemeden izin verdikleri aktarılırken; bazı rivayetlerde ise Rasulullah'ın bütün eşlerini toplayarak şifaen onlardan, Hz. Âişe'nin yanında kalmak için izin istediği anlatılır. Bazı rivayetlerde de bunu talep edenin Allah Rasulü değil, kızı Fâtıma olduğu yazılıdır. Bu farklı rivayetler şöyledir.

Bu rivayetlerin ilkinde şöyle denilir. Rasulullah, hastalığı ağırlaşınca: “*Yarın neredeyim?*” diye sorar olmuş; “*Yarın falanca eşinin yanındasın*” denilince bu kez:

³⁴⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 235

“*Ertesi gün kimin yanındayım?*” diye sorarak, murâdının Hz. Âişe’nin evi olduğunu anlatmaya çalışmıştı. Eşleri de O’nun bu sorularıyla Hz. Âişe’nin yanında kalmayı kastettiğini anlamış ve: “*Ey Allah’ın Rasulü! Biz hakkımızı, bacımız Âişe’ye bağışladık*” demişlerdir³⁴⁹.

Yine bu konuyla ilgili başka bir rivayette Hz. Âişe: “*Allah Rasulü hastalığı sırasında iki de bir soruyordu: ‘Ben yarın nerede olacağım? Ben yarın nerede olacağım?’ diye. Bu sözüyle benim nöbetimin ne zaman geleceğini kastediyordu. Bunun üzerine hanımları nerede istiyorsa orada olması için O’na izin verdiler. Benim sırım olduğu günden vefat edinceye kadar benim evimde kaldı*” demiştir³⁵⁰.

Bu anlatılanlara göre Rasulullah, Hz. Âişe’nin yanında kalmayı arzuladığını eşlerine îmâ yoluyla anlatmış, eşleri de Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vermek istediği mesajı anlayarak O’nu nerede kalmak istiyorsa orada kalabileceği hususunda serbest bırakmışlardır.

Bazı kaynaklarda ise, Hz. Âişe’nin odasında ikamet için Allah Rasulü’nün, eşlerinden konuşarak izin istediği bilgisi yer almaktadır. Bu durum, Hz. Âişe’den gelen bir rivayette şöyle anlatılır: “Hastalığı sırasında Rasulullah sırasıyla eşlerini dolaşıyordu. Hanımlarından biri olan Meymûne’nin evinde hastalığı iyice arttı. Sonra eşlerine haber göndererek, Meymûne’nin evinde toplanmalarını istedi. Onlara: ‘*Hastayım. Evlerinizi tek tek dolaşamam. İzin verirseniz Âişe’nin evinde kalacağım*’ dedi. Onlar da izin verdiler”³⁵¹. Bu rivayete göre ise Rasulullah, eşleriyle konuşarak Hz. Âişe’nin yanında sürekli kalma iznini almıştır.

Başka bir rivayette de Allah Rasulü’nün, Hz. Âişe’nin yanında kalmasını kızı Fâtıma’nın istediği ve bunu Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşlerine Fâtıma’nın teklif ettiği dile getirilir. Rivayet şöyledir: “Rasulullah’ın hastalığı şiddetlenince Hz. Âişe’nin

³⁴⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 237; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbn Kesîr, *es-Siretü’n Nebeviyye*, s. 716; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 360. Bu durumu Mevlânâ Şiblî Numanî şöyle anlatır: “Rasulü Ekrem, rahatsızlığına rağmen eşlerine eşit muamele etmeye dikkat etti. Dolayısıyla hastalığının ilk beş gününü onların yanında geçirdi. Fakat (5 Rebîülevvel 11) pazar günü hastalığı şiddetlenince Hz. Âişe’nin yanında kalmak için eşlerinden izin istedi. Yalnız hiç birinin kalbini kırmak istemediğinden, Hz. Âişe’nin yanında kalmak istediğini açık bir şekilde söylemeyerek, ‘*Ertesi gün nerede kalacağım?*’ diye sordu. Ertesi gün pazartesi olduğu ve kendisi de pazartesi günleri Hz. Âişe’nin yanında kaldığı için O’na: ‘*Nerede arzu ederseniz orada kalınız*’ denildi. Bkz. Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, İst., 2002, s. 501

³⁵⁰ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; Rudânî, *a.g.e.*, I, 360

³⁵¹ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 121; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 395; İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 237; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 191; İbn Kesîr, *es-Siretü’n Nebeviyye*, s. 716

yanında kalmak için eşlerinden izin istedi. Bunu onlara söyleyenin Fâtıma olduğu da söylenir. Fâtıma onlara: *'Rasulullah'ın dolaşması O'na ağır gelir'* dedi. Onlar da izin verdiler. Böylece Rasulullah, Meymûne'nin evinden Âişe'nin evine taşındı³⁵².

Bütün bu rivayetlere bakıldığında Allah Rasulü'nün, daimî olarak Hz. Âişe'nin odasında ikâmet etmeye başlamasıyla ilgili şöyle bir sonuca ulaşılabılır. Zeynep bt. Cahş'ın odasında iken hastalığı başlayan Rasulullah, zorlansa da adaleti sağlamak adına eşlerini, yakınlarının yardımıyla sırasıyla dolaşmıştır. Fakat bu durum O'na zor gelmeye başladığı ve Hz. Âişe'nin yanında tedavisinin sürmesini istediği için Hz. Peygamber (s.a.v.), önce eşlerine Hz. Âişe'nin yanında kalmayı arzuladığını îmâ eden şeyler söyledi. Eşleri ise, belki de son günlerini yaşadığını düşündükleri Rasulullah ile baş başa vakit geçirmek ve daha fazla ilgilenmek için veyahutta kadınsı duygularla hareket ederek, bu isteği başta ya dikkate almadılar, ya anlamadılar ya da sıra Hz. Âişe (r.ah.)'ya gelinceye kadar ertelediler.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşleri, Rasulullah'ın Hz. Âişe'nin yanında kalmayı istediği îmâsını anlamayınca veya dikkate almayınca, devreye Allah Rasulü'nün kızı Fâtıma girmiş, babasının bu îmâsını Peygamber Efendimizin eşlerine anlatmış ve babası adına izin istemiş, eşleri ise bu isteği bizzat Rasulullah'ın ağzından duymak istemiş olabilir. Bütün bu gelişmelerden sonra Rasulullah da eşlerini Meymûne'nin evinde toplayarak, artık dolaşmaya gücü olmadığı için, sürekli Hz. Âişe'nin evinde kalmak istediğini açıkça söylemiş ve onların rızasını almış, eşlerinin onayından sonra da Hz. Âişe'nin odasına taşınmıştır denilebilir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ilk hastalandığı zamandan Hz. Âişe'nin odasına geçinceye kadar, diğer eşlerini dolaşmayıp sadece Hz. Meymûne'nin evinde kaldığı görüşünü benimseyenler, eşlerinin özellikle de Hz. Meymûne'nin ve yakınlarının Rasulullah'ın Hz. Âişe'nin odasında kalmak istediği îmâsına kulak asmadıklarını, Hz. Meymûne'nin odasında kalmaya devam etmesini istediklerini ve zorlama bir yorumda bulunarak bunun altında siyasî bir neden olduğunu söylerler³⁵³.

³⁵² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 236

³⁵³ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatını yazan batılı ilim adamlarının en iyi niyetlilerinden biri olarak kabul edilen Emile Dermenghem, bu konuyla ilgili şunları söyler: *"Rasulullah, hanımı Meymûne'nin odasında bulunduğu sırada hastalığı bir hayli arttı. Meymûne, aynı zamanda Rasulullah'ın amcası Abbas'ın baldızı idi. Yedi gün burada hasta olarak yattı. Eğer Rasulullah, Meymûne'nin evinde vefat etmiş olsaydı, belki dünya tarihinin, muhtemelen bir başka vechesi bile olabilirdi. Hasta yatağında yatan Rasulullah'ın etrafında sessiz, derinden sirayet edip duran şiddetli bir muhalefet tartışmaları*

Netice itibariyle Hz. Peygamber (s.a.v.), hastalığının şiddetlendiği 6 Rebülevvel 11 günü Hz. Meymûne'nin evinden, Hz. Âişe'nin odasına taşınmış ve vefat edinceye kadar da, hatta vefatından sonra da burada kalmıştır. Bu husus kaynaklarda Hz. Âişe'nin dilinden şöyle anlatılır: “Allah Rasulü'nün hastalığı ağırlaşp ağrısı şiddetlenince, benim odamda bakılmak üzere eşlerinden izin istedi. Onlar da izin verdiler. Bunun üzerine Abbas b. Abdulmuttalib ile başka bir kimsenin omuzlarına yaslanarak ve güçsüzlükten ayakları yerde sürünerek benim odama geldi.” Hadisin râvilerinden Ubeydullah dedi ki: “Ben, Hz. Âişe'nin ismini söylemediği ‘başka bir kimsenin’ kim olduğunu Abdullah b. Abbas’a sordum, O da; O, Hz. Ali’dir dedi”³⁵⁴.

Bazı kaynaklarda ise Hz. Ali ile birlikte Hz. Abbas'ın değil de oğlu Fadl b. Abbas'ın Rasulullah'a yardım ettiği bilgisi yer alır.³⁵⁵ Yukarıdaki Hz. Âişe'den nakledilen rivayetin farklı şekillerinde ise, İbn Abbas'ın yanındaki kişi için Hz. Âişe'nin: ‘Diğer erkek ise başına bir bez sarmıştı’ dediği ve bu kişinin Hz. Ali (r.a.) olduğu; yine zorlama bir yorumla, Hz. Âişe'nin O’nu hayırla yad etmek istemediği için ismini söylemediği ifade edilir.³⁵⁶

3.4.2. Kabirlerin İbadethaneye Dönüştürülmemesi

Rasulullah, vefat hastalığı sırasında, eşi Hz. Âişe'nin odasında kalırken, diğer eşleri de her an yanında bulunur, her türlü ihtiyacıyla ilgilenirlerdi. Daha önce Habeşistan’a da hicret etmiş olan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşlerinden Ümmü Habîbe, hastalık günlerinden birisinde, Habeşistan hatıralarından bahsetmeye başladı. Amacı zihinleri dağıtıp üzüntüleri bir an olsun unutturmaktı. Zira Allah Rasulü'nün hastalığından dolayı bütün eşleri çok üzgündü. Ümmü Habîbe, Habeşistan hatıralarından bahsederken, bir gözleminden bahsetti. Halkın, ölmüş

başlamıştı. Abdülmüttalibin evladının yüzünde beliren ölüm alametlerini gayet iyi bilen Abbas, yeğeni Rasulullah'ın pek yakında dünyadan ayrılacağını anlamıştı. Bu vefatın, Meymûne'nin hücrelerinde olması, Benî Hâşim'in daha çok yararına olacağını düşünüyor ve vefatın bu odada olmasını arzu ediyordu. Fakat Allah'ın Rasulü diğer hanımlarından izin isteyerek onların nöbetlerinden vazgeçmelerini talep etti ve hastalığı sırasında Âişe'nin odasında kalmayı arzu ettiğini söyleyince, onlar da Rasulullah'a izin verdiler”. Bkz. Emile Dermenghem, *Hz. Muhammed ve Risaleti*, çev. Ahmet Ağırakça, İst., 1997, s. 383

³⁵⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 402; Taberî, *a.g.e.*, III, 191; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 470

³⁵⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 236; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 716

³⁵⁶ İbn Sa'd, *aynı yer*; Taberî, *aynı yer*

büyüklerinin kabri üzerine bina inşa ettiklerini ve o binayı ibadethane edindiklerini söyledi. Bu konuşmaları dinleyen Hz. Peygamber (s.a.v.), Ümmü Habîbe'nin anlattıklarını duyunca, konuşmaya katıldı: *'Doğru! Onlar sevdikleri birisi ölünce onun üzerine bir ibadethane inşa ederler, içerisine resimler yaparlardı. Onlar bu yaptıkları nedeniyle yaratıkların en kötüsü olan kimselerdir'* dedi. Sonra önemli bir uyarıda bulundu: *'Sizden önceki bazı kimseler peygamberlerinin ve salih kimselerin kabirlerini ibadethane edindiler. Sizler sakın ha kabirleri ibadethane haline getirmeyin! Sizi böyle bir şey yapmaktan men ediyorum'*³⁵⁷.

Yahudilerin ve Hristiyanların, peygamberlerinin mezarlarına gösterdikleri hürmet, putperestlik derecesine varmıştı. Müslümanlığın en birinci hedefi ise, putperestliği yıkmak olduğu için Rasulullah, son hastalığı sırasında bu noktaya çok önem vermiş, Hristiyanların büyüklerine ait mezarları birer ibadet yeri haline getirdiklerini, onların üzerine heykeller diktiklerini söylemiş, Müslümanlara da bu davranışları yasaklamıştı³⁵⁸. Hatta bu ağır hastalığı sırasında, bazen desenli bir kumaşla yüzünü örter, bunaldığı zaman da yüzünü açardı. Yine böyle bir halde iken: *'Allah'ın laneti, Yahudilerin ve Hristiyanların üzerine olsun! Onlar, peygamberlerinin mezarlarını mescit edindiler'*³⁵⁹ buyurarak ümmetini bu yanlışlıktan uzak tutmaya çalışmıştır. İbn Sa'd aynı zamanda, Ümmü Seleme ile Ümmü Habîbe'nin resimleri ve güzelliğinden bahsettikleri kilisenin, Habeşistan'daki Mâriye isimli kilise olduğunu söyler³⁶⁰.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabrinin, bizzat kendisinin uyarıları ve mescit edinilme endişesiyle açıkta bırakılmadığı, Hz. Âişe'nin şu rivayetinde anlatılır: *'Rasulullah, vefat ettiği hastalığı sırasında: 'Allah, Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Çünkü onlar, peygamberlerinin kabirlerini mescit edindiler'* buyurdu. Devamında Hz. Âişe: *'Rasulullah bu sözleriyle ashabını onlar gibi yapmaktan sakındırıyordu. Eğer böyle olmasaydı, Allah Rasulü'nün kabri açıkta olurdu. Fakat*

³⁵⁷ Buhârî, *a.g.e.*, Salât, 48; Müslim, *a.g.e.*, Mesâcid, 16; Celaleddin Vatanşay, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, İst., 2010, II, s. 560;

³⁵⁸ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 506-507

³⁵⁹ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 61; Müslim, *a.g.e.*, Mesâcid, 19; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 410

³⁶⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 243

kabrinin mescit edinilmesinden endişe ettiği için, diğer kabirler arasında olmasını istemedi’ demiştir³⁶¹.

Unutulmamalıdır ki Rasulullah, Allah’tan başka hiçbir ilahın olmadığı ilkesini getirmiştir. Ancak putperestlik, daha önceki Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerine, onların peygamberlerini aşırı sevmeleri yüzünden tekrar girmiştir. Nitekim bu hususla ilgili Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Yahudiler: ‘Üzeyir Allah’ın oğludur’ dediler. Hristiyanlar da: ‘İsa Mesih Allah’ın oğludur’ dediler. Bu, onların kendi ağızlarıyla söyledikleri uydurma sözlerdir. Onlar, daha önce kâfir olanların sözlerini taklit ediyorlar. Hay kahrolası adamlar! (Haktan batıla) nasıl da döndürülüyorlar. Onlar, Allah’ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini, Meryem’in oğlu Mesih’i Allah’tan gayrı ilahlar edindiler. Hâlbuki onlar da ancak bir olan Allah’a ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. O’ndan başka hiçbir ilah yoktur. Allah, onların ortak koştukları her şeyin üzerinde ve ötesindedir”*³⁶².

Peki, Hz. Muhammed (s.a.v.), açıkça kabrinin mescid edinilmemesini ifade ettiği halde, önüne yüksek duvarlar örülmüş olsa da, kabri neden Medine’deki Peygamber Mescidi’nin içindedir? Bu sorunun cevabını da yine Rasulullah verir: *‘Allah, her peygamberin ruhunu, ancak defnedilmesini istediği yerde alır yani peygamberler, vefat ettikleri yere gömülürler’*³⁶³.

İşte bu hadisi bilen sahabe, Allah Rasülü’nün naaşını, vefat ettiği sırada bulunduğu Hz. Âişe’nin kaldığı odanın içine defnetmiştir. O zamanlar mescidin dışında bulunan kabir, mescidi genişletme çalışmalarının yapıldığı ileriki zamanlarda mescidin içine dâhil edilmiştir.

³⁶¹ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 61; Müslim, *a.g.e.*, Mesâcid, 19

³⁶² Tevbe Sûresi, 9/30-31. Kabirlerin mescide dönüştürülmemesi konusuyla ilgili yapılan yorumların birinde şöyle denilir: “Rasulullah’ın Müslümanlar adına korktuğu en büyük fitne, ümmetinin Allah’a ibadetten ayrılıp kendisine ibadet etmeleri endişesiydi. Başlangıçta da kabrinin ibadet edilen bir ma’bet haline getirilmesinden korkuyordu. Bundan dolayı da Rasul-ü Ekrem: *‘Allah’ın laneti, Yahudiler ve Hristiyanlar üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescit edindiler. Siz de benim kabrimi tapılan bir puta çevirmeyin’* buyurmuştur.” (Bkz. Münir Gadban, *Rasulullah’ın Hayatı ve Metodu*, II, s. 375-376). Bu konuyla ilgili bir değerlendirmede bulunan Said Ramazan el- Bûtî ise, *Fıkhu’s Sîre* isimli eserinde şunları söyler: *“Âlimler der ki; Rasulullah’ın kendi kabrini veya başka birinin kabrini mescit edinmeyi yasaklaması, aşırıya gidilmesinden ve aşırı yüceltme ile fitneye düşülmesinden endişe ettiği içindir. Çünkü geçmiş ümmetlerin hemen çoğu, bu yüzden küfre sürüklenmişlerdi. Bu suretle halkın, kabirler üzerine mescit inşa edip orada namaz kılmalarının yanı sıra, kabrin çevresinde namaz kılınmasının da yasaklandığı gerçeği açıklık kazanmış oluyor”*. (Bkz. M. Said Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu’s Sîre*, İst., 1992, s. 483)

³⁶³ Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 507

İmam Nevevî bu hususla ilgili şöyle der: “Müslümanların sayısı çoğalıp da sahabe ve tabiin mescidin genişletilmesini düşününce, Rasulullah’ın eşlerinin odaları da mescidin içine katılmıştır. Bu odalardan birisi de şüphesiz ki, Allah Rasulü ile iki sahabesi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in kabirlerinin bulunduğu Hz. Âişe’nin odasıydı. Bu yüzden de kabirleri çevreleyen yüksekçe bir duvar yapıldı. Böylece kabirler mescitten ayrılmış, namaz hususundaki mahzur (kabirlere karşı namaz kılmak) da ortadan kaldırılmış oldu. Daha sonra çepeçevre duvarlarla, kabri ayrı bir yapı haline getirdiler ki, artık hiç kimse kabre doğru namaza durma yanılıgısına düşemezdi”³⁶⁴.

Hz. Âişe’nin evi bu durumda ikiye bölündü, birisinde kabir vardı diğer kısmında da kendisi yaşıyordu. Ara sıra kabrin bulunduğu bölmeye de geçtiği olurdu. Hatta bazen kendisinden Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kabrinin kapısını açıp göstermesi için izin alındığı da olmuştur. Mesela Âişe’nin yeğeni Kasım b. Muhammed: ‘Anneciğim! Bana Rasulullah ile iki arkadaşının kabrini açsan, dedim. O da açtı, üç kabir gördüm’ demiştir. Sonraları nüfusun artması nedeniyle mescit genişletildi. Ömer b. Abdülaziz döneminde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hanımlarına ait odalar satın alınıp mescide katıldı, kabirlerin bulunduğu mekânı mescitten ayrı tutmak için ise büyük bir duvar örüldü. Bu nedenle kabirler her ne kadar mescidin içerisinde kalsa da duvarlarla ayrılmış oldu³⁶⁵.

3.4.3. Kırtas Hadisesi ve Etkileri

Sözlükte, kâğıt ve yazı yazılacak malzeme gibi anlamlara gelen, günümüzde kırtasiye şeklinde kullandığımız kırtas kelimesi, Rasulullah’ın vefatından dört gün önce yaşadığı rivayet edilen bir olaya da isim olmuştur. Bu olay ki İslâm toplumunda düşünce ayrılığının temelini teşkil etmiştir³⁶⁶.

Buhârî ve Müslim’in ‘Sahih’i ile İbn Sa’d, İbn Hazm, Belâzürî, İbn Kesîr gibi ilk dönem İslâm tarihi kaynaklarında geçen Kırtas Hadisesi rivayetine farklı yorumlar getirilmiştir. Kimi yorumlarda bu rivayetin Şîa tarafından Hz. Ali’nin

³⁶⁴ M. Said Ramazan el-Bûtî, *a.g.e.*, s. 483-484

³⁶⁵ Müslim, *Muhtasar-ı Sahih-i Müslim*, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Konya, 2013, II, s. 283, 529 no’lu hadisin dipnotu

³⁶⁶ Bekir Karlığa, *İslam Düşüncesinin Doğuşunu Etkileyen Sosyo-Politik, Kültürel ve Ekonomik Nedenler*, M.Ü.İ.F.D., İst., 1985, sayı 3, s. 180

hilafet hakkının yendiğine delil olarak uydurulduğu dile getirilirken³⁶⁷, kimi yorumlarda da bu rivayet senet (rivayet edenler) ve metin (içerik) yönünden eleştiri yağmuruna tutulmuştur³⁶⁸.

Bahsi geçen rivayeti Saîd b. Cübeyr şöyle nakletmektedir: “İbn Abbas: ‘*Ah o perşembe günü ah! Neydi o perşembe günü!*’ dedi ve sonra ağlamaya başladı. İnci tanesi gibi iki yanağından akan gözyaşları hala gözlerimin önündedir. Böyle içli içli ağlayınca hemen: ‘*Ey İbn Abbas! Nedir bu perşembe günü?*’ diye merakla sordum. O da: ‘*Rasulullah’ın ağrılarının arttığı gündür*’ cevabını verdi ve sözüne şöyle devam etti. Rasulullah’ın hastalığı artmıştı. Evinde Ömer gibi bazı şahsiyetlerin bulunduğu bir esnada: ‘*Bana kâğıt kalem getirin de size bir vasiyet yazdırayım. Böylece bundan sonra asla yolunuzu şaşırmasınız*’ buyurunca Ömer b. Hattab: ‘*Ağrıları Allah Rasülü’nü bunaltmıştır. Yanınızda Kur’an var. Allah’ın kitabı bize yeter*’ dedi.

Bunun üzerine evdekiler anlaşmazlığa düştüler ve tartışmaya başladılar. Kimisi: ‘*Rasulullah yazacağını yazsın. Haydi, kâğıt ve kalemi getirin! Sizin için bir vasiyet yazsın da yolunuzu şaşırmasın*’ diyor; kimisi de Ömer’in görüşüne katılıyordu. Bu esnada kadınlar da (aramızdaki perdenin ardından tartışmaya katılarak): ‘*Peygamber’in isteğini yerine getirin*’ dediler. Ömer de onlara: ‘*Siz susun bakalım! Aslında siz, O’nun eşlerisiniz ancak, hastalandığı zaman gözyaşı döker, iyileşince de sırtına binersiniz*’ şeklinde karşılık verdi. Eşi Zeynep (r.ah.) ise: ‘*Neden Peygamber’i dinlemiyorsunuz, size bir vasiyette bulunacak*’ diyerek tartışmaya katıldı. Rasulullah, yanında tartışma şiddetlenip gürültü çoğalınca baygınlık geçirecek gibi oldu ve: ‘*Çıkın dışarıya! Benim yanımda tartışmayın. Beni yalnız bırakın. Benim şu an içinde bulunduğum durum, sizin tartışmalarınızdan daha hayırlıdır*’ buyurdu ve üç şeyi vasiyet etti: ‘*Arap yarımadasından müşrikleri çıkarın, gelen heyetlere benim verdiğim gibi hediyeler verin, üçüncüsüne gelince İbn Abbas sustu. Olayı İbn Abbas’tan nakleden Saîd b. Cübeyr: ‘Ya O bunu söyledi, ben unuttum, ya da kasten sustu’ demiştir. Devamında İbn Abbas: ‘Onların tartışma ve*

³⁶⁷ Ahmet Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Ank., 2016, s. 49; Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak II*, Ank., s.222

³⁶⁸ Şaban Öz, *Kırtas Hadisesi ile İlgili Rivayetlerin Tenkidi*, Hikmet Yurdu Dergisi, 2009, yıl 2, sayı 3, s. 275-286; Mehmet Salih Arı, *İmamiye Şiâsi Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, İst., 2011, s. 303-307

gürültülerinin, Peygamber'in yazacaklarına engel olmasından daha büyük bir musibet olamaz' diyerek sözünü tamamladı³⁶⁹.

Yukarıda aktarılan rivayet uydurma değil de gerçek olsa bile, bu rivayette Rasulullah, ne Hz. Ali'den, ne Hz. Ebû Bekir'den, ne de kendisinden sonra yerine geçecek başka bir kişiyi halife olarak yazdıracağından bahsetmektedir. Buna rağmen rivayet gerçek kabul edilip Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, halife olmasını istediği kişiyi vasiyet olarak yazdıracağı iddia edilmektedir. Şu da bilinmelidir ki, eğer bu vasiyet, mutlaka yazılması gereken, İslâm Devleti ve ümmeti için hayatî öneme sahip bir konuyla ilgili bir vasiyet olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.v.), ne pahasına olursa olsun o vasiyeti yazdırırdı.

Üstelik bu olay, Rasulullah'ın vefatından önceki Perşembe gününün sabahında gerçekleşmişti. Bir süre yalnız kalıp dinlenen Rasulullah, aynı gün öğleye doğru kendini biraz daha iyi hissetmiş ve daha da rahatlamak için: '*Benim üzerime ağızları bağlanıp bağları çözülmemiş olan, yedi ayrı kuyudan getirdiğiniz yedi kırba su dökün. Umarım ki bu sayede biraz hafiflerim de insanlara vasiyet edebilirim*'³⁷⁰ buyurmuştu. Bu soğuk uygulama tedavisinden sonra rahatlayan Hz. Peygamber (s.a.v.), öğle namazını kıldırmak için mescide geçmiş, hem namaz öncesi hem de namaz sonrası minbere çıkarak ashabına son kez toplu halde seslenmiş, bazı uyarı ve nasihatlerde bulunmuştu³⁷¹.

Şimdi, 'Kırtas Hadise'si diye bir olayı, aynı günün sabahında yaşayan bir insan, öğle namazı vaktinde kendine gelip halka hitap ettiğinde, şayet bütün ümmetini ilgilendiren siyasî nitelikli bir vasiyette veya açıklamada bulunacaksa, o sırada, yani hutbede, bunu açıkca söylemez mi? Hele ki bu kişi bir Peygamberse. Oysa Allah Rasulü'nün minberdeki bu son uyarılarına bakıldığında, ümmetinin siyasî geleceği ile ilgili kaygı duyan, acaba benden sonra yerime halife olarak kim geçmeli diye düşünüp karar vermeye çalışan bir Peygamber'den ziyade; ümmetinin inancı ve ahlakî geleceği ile ilgili kaygı duyan bir Peygamber profili çizdiği görülür. Ayrıca Rasulullah biliyordu ki, kendisinden sonra kimin yönetici olacağını açıkça

³⁶⁹ Buhârî, *a.g.e.*, Cihad ve Siyer, 175; Müslim, *a.g.e.*, Vasiyye, 20; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 246-248; İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 245; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 276; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 393-394

³⁷⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 402; Buhârî, *a.g.e.*, Kitâbu'l Meğâzî, 83; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 720-721; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 470-471

³⁷¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 403; Buhârî, *aynı yer*; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 720-723

söylemiş olsaydı, artık ümmeti geri dönüşü olmayan bir yönetim mekanizması geliştirecekti. Zira her yeni yönetici, Allah Rasulü'nün yaptığı gibi, kendinden sonraki yöneticiyi belirleyecek, seçimler ve istişâreler yerine yarı saltanat tarzı bir yönetim sistemi İslâm toplumlarına ilk dönemden itibaren hâkim olacaktı.

İşte Rasulullah, gerek kendini iyi hissettiği Perşembe günü öğle namazında verdiği hutbede, gerekse de bu olaydan pazartesi günkü vefatına kadar, bilincini kaybetmeden yaşadığı diğer dört günde, herhangi bir siyasî vasiyette bulunmamıştır. Vefatından sonra O'nun adına konuşan başkaları, '*vasiyet olarak kendisinden sonra kimin halife olacağını yazdıracaktı*' demişlerdir. Buradan hareketle de Şîa, bu ismin Hz. Ali olduğunu iddia ederken; Ehl-i Sünnet ise başka rivayetleri de delil olarak göstererek, Hz. Ebû Bekir'in halife olarak işaret edildiğini söylemiştir.³⁷²

İslâm Tarihi'nde üzerinde pek çok yorum yapıldığı ve Şîa'nın Hz. Ali'nin hilafetine delalet eden olayların başında gösterdiği bu hâdise, Şîa'nın tarafgir rivayetleri ve Ehl-i Sünnet'in bu rivayet çerçevesindeki yorumları bir tarafa bırakılacak olursa, hiçbir siyasî içerik taşımamaktadır ve elimizde de bu olayın, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in halefinin tesbiti ile sonuçlandığına dair sahih bir rivayet yoktur. Tam tersine elimizde bulunan rivayetler, bu olayın detaylarını tamamen siyasî içerikten uzak olarak vermektedir. Bu durumu açıklayan bir Hz. Ali rivayeti şöyledir: "Rasulullah'ın hastalığı ağırlaşınca: '*Ey Ali! Bana bir kâğıt getir de ümmetimin benden sonra sapmasını diye bir şeyler yazayım*' buyurdu. Fakat ben, kâğıt almaya gidince Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ruhunu teslim etmesinden korktum ve: '*Ben, senin söyleyeceğin pek çok bilgiyi aklımda tutabilirim*' dedim. Bunun üzerine başı kollarımın arasında olduğu halde: '*Namaz kılmaya ve zekât vermeye devam etmenizi ve köle, cariye, hizmetçi gibi ellerinizin altındakilerin haklarını gözetmenizi*

³⁷² Bu konu üzerine bir değerlendirme yapan Şâban Öz, bu durumu şöyle yorumlar: "Şîa'ya göre, Rasulullah'ın burada yazdırmak istediği şey, Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife olduğu beyanıdır. Nitekim Hz. Ömer bunu anlayınca söz konusu vasiyetin yazılmasını engellemiştir. Şîilerin ileri sürdüğü bu iddiaya Sünnî müelliflerden farklı cevaplar gelmiştir. Bu bağlamda vasiyet yazımına, Rasulullah'a Hz. Abbâs tarafından teklif edildiği için karşı çıkıldığı, yazdırılmak istenenin sünnet olduğu, Hz. Ömer'in karşı çıkmasındaki gayenin, Rasulullah'ın rahatını düşünmesi olduğu gibi görüşler serdedilmiştir. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki Rasulullah, böyle bir vasiyet yazdırmak istemiş olsaydı, hiçbir sahabinin bu isteğe karşı çıkması, gerekçesi ve niyeti ne olursa olsun, mümkün değildir. Dolayısıyla, Sünnî müelliflerin yukarıda zikrettiğimiz engelleme gerekçelerini, hâdisenin gerçekleşmiş olduğu ihtimali üzerine binâ etmiş olmaları ihtimal dâhilindedir." Bkz. Şaban Öz, a.g.m., s. 276-277. Bu yoruma göre 'Kırtas Hadisesi' ile ilgili rivayet uydurmadır ve gerçeği yansıtmamaktadır. Bu olayın gerçek olduğunu düşünenler ise yazılacak vasiyetin siyasî içerikli olmadığını savunur.

tavsiye ederim’ buyurdu. Kelime-i şehadet getirerek şehadette bulunmayı da emretti ve ardından: *‘Her kim kelime-i şehadeti söylerse, cehennem o kişiye haram olur’* buyurdu³⁷³.

Görüldüğü gibi, Şîa’nın Hz. Peygamber (s.a.v.)’den sonra, ‘Kırtas Hadisesi’ ile Hz. Ali’nin halife ilan edileceği iddiası, bizzat Hz. Ali’nin rivayeti ile O’nun ağzından çürütülmektedir. Yukarıdaki Hz. Ali rivayetine göre Rasulullah, siyasî içerikli bir vasiyette değil, dînî nitelikli bir vasiyette bulunmuştur.

İbn Kesîr ise ‘Kırtas Hadisesi’nin uydurma olmadığını, tam tersine bu olayın, Hz. Ebû Bekir hakkında yazdırmak istediği vasiyete işaret ettiğini öne sürer ve bu olayı şöyle değerlendirir: *“Rasulullah’ın bu yazıda, kendi görüşlerini kaleme alacağını iddia eden bazı cahil Şiîler ve diğer fırka mensupları, kuruntu ve vehimlerini bu rivayet üzerine dayandırmışlardır. Bu yaptıkları, müteşabihe (manası açık olmayana) sarılmak ve muhkemi (manası kesin olanı) terk etmek anlamına gelmektedir. Hâlbuki Ehl-i Sünnet, muhkeme sarılmakta ve müteşabihi reddetmektedir. Bu metot, Cenab-ı Hakk’ın kitabında tarif edildiği gibi, ilimde yüksek payeye erişenlerin izlediği bir metottur. Pek çok sapık fırka hala müteşabihi peşindedir. Ehl-i Sünnet ise hakka tabi olmakta ve hakkın doğrultusunda hareket etmektedir. Rasulullah’ın yazmak istediği vasiyet, sahih hadislerde geçmektedir ve bu rivayetlerde O’nun ne yazmak istediği açık bir şekilde ifade edilmiştir”*³⁷⁴. İbn Kesîr bu ifadeleri ile kaynaklarda geçen, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Ebû Bekir hakkında yazdırmak istediği vasiyeti kastetmektedir³⁷⁵.

Bir başka ifadeyle İbn Kesîr, *‘Bana Ebû Bekir’i çağırın! Oğlu da gelsin yazsın! Bakarsınız Ebû Bekir’in işine bir tamah eden veya heveslenen çıkar da bundan ne Allah, ne de mü’minler razı olur*³⁷⁶ hadisini, Hz. Ebû Bekir’in halifelğine işaret ettiğini söyleyerek muhkem; ‘Kırtas Hadisesi’nde geçen, *‘Bana kâğıt kalem getirin de size bir vasiyet yazdırayım. Böylece bundan sonra asla yolunuzu*

³⁷³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 246-248; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 34

³⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 394

³⁷⁵ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 35

³⁷⁶ Buhârî, *a.g.e.*, Merdâ, 16; Müslim, *a.g.e.*, Fezâilü’s Sahâbe, 11

şaşırmazsınız³⁷⁷ hadisini ise, halifelik konusunda herhangi bir isim belirtilmediği için müteşabih olarak görmektedir.

İbn Kesîr gibi diğer bazı kaynaklar da, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Ebû Bekir hakkında bir vasiyet yazdırma arzusundan bahsetmektedir. Aslında bu olay Kırtas olayına çok benzemektedir. Sanki rivayet, Şiâ karşısında Hz. Ebû Bekir'in hilafetini ispat etmek gayreti ile ortaya konulmuş bir Ehl-i Sünnet rivayeti izlenimi vermektedir. Rivayet hemen hemen Kırtas olayına benzer bir şekilde formüle edilmiştir. Ancak Kırtas rivayeti, değişik grupların yorumuna açık bir yapıda iken bu rivayet, tamamen Hz. Ebû Bekir'in hilafetini öne çıkarmaktadır³⁷⁸.

Bu konuyu detaylıca anlatan İbn Sa'd'ın rivayeti şöyledir: “Ölümüne neden olan hastalığı şiddetlenince Rasulullah: *'Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namazı kaldırsın'* buyurdu. Âişe O'na: *'Ey Allah'ın Rasulü! Ebû Bekir çok yufka yürekli, Kur'an okurken çokça ağlayan birisi. Ömer'e emretsen de namazı insanlara O kaldırsa'* dedi. Rasulullah Âişe'nin bu sözüne cevaben tekrar: *'Ebû Bekir'e söyleyin, insanlara namazı kaldırsın'* buyurdu. Hz. Âişe, Ömer teklifini bir kere daha yineleyince Allah Rasulü: *'Siz de Yusuf'un etrafındaki kadınlar gibisiniz³⁷⁹. Bana Ebû Bekir'i ve kardeşini çağır da bir şeyler yazdırayım ki Ebû Bekir'in işi hususunda kimsenin tamahı kalmasın ve hiç kimse bunu temenni etmesin. Çünkü ben, hevesli olanın hevese kapılması veya birinin: 'Ben bu işe daha layığım' demesinden endişe ediyorum. Gerçi ne Allah ve ne de mü'minler, Ebû Bekir dışındaki birini kabul etmez'* buyurdu³⁸⁰.

İbn Hazm ise bu konuyla ilgili şu yorumu yapar: *'Rasulullah'ın, kendisinden sonra insanların yollarını şaşırmamaları için yazdırmak istediği yazı, Ebû Bekir'i kendi yerine halife bırakmak isteği konusundan başka bir şey değildir. En iyi bilen Allah'tır. Bunun neticesi de ortaya çıkmıştır. Rasulullah'tan sonra Müslümanların işini kimin üstleneceği ve daha sonra Ali dönemine kadar iş başına kimin geleceği konusunda yapılan ihtilaflardan dolayı insanlar neredeyse helak olacaklardı. Ali'den sonrakiler konusunda da ihtilaflar devam etti. Kısaca Rasulullah'ın yazısı, bu*

³⁷⁷ Buhârî, *a.g.e.*, Cihat ve Siyer, 175; Müslim, *a.g.e.*, Vasiyye, 20; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 394

³⁷⁸ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 36

³⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 221-222

³⁸⁰ Buhârî, *a.g.e.*, Merdâ, 16; Müslim, *a.g.e.*, Fezâilü's Sahâbe, 11; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 229-230; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 394

*çekişmeleri ortadan kaldırıracaktı. Şayet bu yazı insanları, Osman'ın ve O'ndan sonra akan kanların dökülmesi işinden kurtarsaydı yeterli olurdu. Allah'tan başkasında güç ve kudret yoktur. Bu konuda birçok fırka helak olmuştur. Sapıklıklarını da günümüze kadar sürdürmüşlerdir*³⁸¹.

İbn Hazm'ın yukarıdaki yorumuna bakılırsa, Hz. Peygamber (s.a.v.) sadece Hz. Ebû Bekir'in değil, Ebû Bekir'den sonraki halifelerin de ismini yazdıracaktı. Zira Hz. Osman'a kadar ciddi bir ihtilaf, en önemlisi de kan dökülmesi olmamıştı. Allah Rasulü'nün bu yazıdaki murâdı, Hz. Ebû Bekir'in kendi yerine halife olması ise, bu husus yazıya dökülmeden de zaten gerçekleşmişti. Hemen hemen bütün sahabe Hz. Ebû Bekir'in halifeliği konusunda birleşmişti. Bu durumda şöyle bir soru akıllara gelmektedir. Hz. Ebû Bekir'in halife olması ihtilaflara ve daha sonraki dönemlerde kan dökülmesine engel olacaksa, Rasulullah'ın yazılı emriyle olmasa da, Hz. Ebû Bekir halife seçilmiş olduğu halde kendisinden sonra neden ihtilaflar ve kan dökülmesi sona ermedi?

Ayrıca olay sırasında çok sayıda sahâbî hazır bulunmasına rağmen, Abdullah b. Abbas'tan başka hiçbir sahâbînin olayla ilgili herhangi bir rivayet nakletmemesi de dikkat çekicidir. O sıralarda henüz on üç veya on dört yaşlarında olan Abdullah b. Abbas'ın, hâdisenin meydana geldiği iddia edilen zamanda, olay yerinde olma ihtimali zayıftır. Dolayısıyla olayın doğrudan doğruya görgü şahidi olma ihtimali zayıf olan bir çocuğun, hâdise ile ilgili malumatı aldığı kaynak ise meçhuldür³⁸².

Mevlânâ Şiblî Numânî, bu rivayetin sadece Abdullah b. Abbas kanalıyla nakledilmesini şöyle değerlendirir: *“Böylesine hayatî bir öneme sahip olan bir olayda, yegâne râvînin on üç-on dört yaşlarında bir delikanlı olan Abdullah b. Abbas olması, hatta onun bile hâdisenin doğrudan doğruya görgü şahidi olmasının şüpheli olduğu hatırlanacak olursa, rivâyetin doğruluğundan ciddi olarak şüphe etmeyi gerektirir. Anlayışı kıt ve sathî olan bir kişi için, Buhârî ve Müslim'deki bir rivayetten şüphe etmek akıl almaz bir şey olabilir. Fakat bilinmelidir ki Buhârî ve Müslim'in kendisinden malumat aldıkları bir râvînin rivâyetinin doğruluğundan*

³⁸¹ İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 245

³⁸² Mehmet Salih Arı, *İmâmîye Şîası Kaynaklarına Göre ilk Üç Halife*, s. 306

*şüpheli olmak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e aklî dengesizlik, Hz. Ömer'e de küstahlık lekesini sürmekten daha iyidir*³⁸³.

Bütün bu anlatılanlardan sonra denilebilir ki Şîa, daha çok Hz. Ömer'i eleştirmek için kırtas hadisesi üzerinde fazlaca durmakta, fakat bu anlayış ile meselenin nereye varacağını düşünmemektedir. Zira Kırtas olayı üzerine, Şîa'nın anladığı şekilde bile düşünülse bu hâdise, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in o zamana kadar Hz. Ali'yi vasî olarak tayin etmediğini gösterir. Eğer gerçekten Rasulullah, daha önce Hz. Ali'nin halife olacağını bildirmiş olsaydı, vefat edeceği sırada *'Bana kalem ve kürek kemiği getirin ki benden sonra asla sapıklığa düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım'* demesine lüzum kalmazdı. Ayrıca Hz. Ali'nin meşru halife olduğunu isbat etmek için Şîî kaynaklarda nakledilen gadîr ve benzeri hadislerin uydurma olduğunu yine bu hâdise göstermektedir³⁸⁴.

3.4.4. Son Hutbe ve Nasihatleri

Said b. Cübeyr'in İbn Abbas'tan rivayetle: *'Ah o perşembe günü ah! Neydi o perşembe günü!*³⁸⁵ diye anlattığı, Rasulullah'ın vefatından dört gün önceki, Kırtas Hadisesinin meydana geldiği ve Hz. Ebû Bekir (r.a)'in namazları kıldırma görevlendirildiği gün olan, 9 Rebülevvel 11 Perşembe günü, öğle namazında Hz. Peygamber (s.a.v.), ashabına toplu halde son hutbesini vermiş, bazı tavsiye ve nasihatlerde bulunmuştur.

Allah Rasulü'nün baygınlık ve ağırlarının daha da arttığı son perşembe günü, Hz. Âişe'nin odasında kaldığı o günün sabahında, rivayet sahih ise, tarihe 'Kırtas Hadisesi' olarak geçen olay yaşanmış, öğle vakti ise Rasulullah mescitte ashabıyla buluşarak hasret gidermiştir. Aynı günün gecesinde ise bayılmaları nedeniyle bir daha namaz kıldırma üzere mescide geçememiş, yatsı namazından itibaren Hz. Ebû Bekir'i namazları kıldırma görevlendirmiştir. Kırtas Hadisesi'nden sonra öğleye doğru Ensar'ın (Medineli Müslümanların), Rasulullah'ın kendileriyle oturup sohbet ettiği anılarını hatırlayıp bir daha aynı sohbetleri (Hz. Muhammed (s.a.v.) vefat ederse) yapamayacaklarını düşünerek ağladığı haberini alan Hz. Peygamber (s.a.v.),

³⁸³ Mevlânâ Şiblî Numânî, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, çev., Talip Yaşar Alp, İst., 2015, s. 61

³⁸⁴ Mehmet Salih Arı, *İmâmîye Şîası Kaynaklarına Göre ilk Üç Halife*, s. 307

³⁸⁵ Buhârî, *a.g.e.*, Cihad ve Siyer, 175; Müslim, *a.g.e.*, Vasıyye, 20

hasta olmasına rağmen mescitte ashabıyla bir araya gelerek onlarla hasbihal etmek ve Ensar'ın gönlünü almak istemiştir. Enes b. Mâlik (r.a.) bu olayı şöyle anlatır: “Ebû Bekir ile Abbas, Ensar'ın toplantı yaptığı meclislerden birine uğradılar. Bu sırada Ensar ağlıyordu. Ebû Bekir: ‘Sizi böylesine ağlatan şey nedir ki?’ diye sorunca onlar: ‘Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bizimle oturup sohbet ettiği zamanları hatırladık. O günleri hatırlayınca da hüznümlendik’ dediler. Ebû Bekir de Rasulullah’ın yanına giderek bu olayı anlattı. Bunun üzerine Allah Rasulü başına bir atkı kenarı sarmış vaziyette mescide gidip minbere çıktı. O günden sonra da bir daha minbere çıkamadı”.³⁸⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.), mescide geçmeden önce kendini iyi hissetmek ve birazcık da olsa ateşini düşürmek için yıkanmıştı. Hz. Âişe (r.ah.)’den gelen bir rivayette bu hususu Hz. Âişe şöyle anlatır: “Rasulullah’ın benim evimde kalmaya başladığı ve ağrısının şiddetlendiği günlerin birinde: ‘Benim üzerime ağızları bağlanıp bağları çözülmemiş olan, yedi ayrı kuyudan getirdiğiniz yedi kırba su dökün. Umarım ki bu sayede biraz hafiflerim de insanlara vasiyet edebilirim’ buyurdu. Su kırbaları hazırlanınca biz Hz. Peygamber (s.a.v.)’i hanımı Hafsa’ya ait olan bir leğenin içine oturttuk. Sonra o kırbaların sularından üzerine dökmeye başladık. Döktük, döktük. Nihayet Rasulullah eliyle bize: ‘Artık yeter’ diye işaret etti. Devamında Hz. Âişe: ‘Bundan sonra Allah Rasulü mescide, insanların yanına çıktı, onlara namaz kıldırıldı ve hitap edip konuştu’ dedi”³⁸⁷.

İbn Sa’d’da geçen rivayetler, Rasulullah’ın mescide çıktığında, başının beyaz bir sarıkla sarılı olduğunu, entarisinin veya çarşafının bir tarafının ise omuzlarına atılmış bir şekilde görüldüğünü aktarmaktadır³⁸⁸. Yedi ayrı kuyudan getirilen su ile yıkanıp ateşini kontrol altına almaya çalışan Allah Rasulü, üstüne ince bir çarşaf almayı, baş ağrısını hafifletmek için de bir sarıkla başını bağlamayı tercih etmiş benziyor. Hatta rivayetler Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sarığını Fazl b. Abbas’a bağlattığını ve onun yardımıyla mescide geçtiğini ve minberde ayakta duramadığı için oturarak hutbesini verdiğini söylüyor³⁸⁹. Bütün bunlar, Rasulullah’ın şiddetli ağrı

³⁸⁶ Buhârî, a.g.e., Menâkibu’l Ensâr, 11

³⁸⁷ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 402; Buhârî, a.g.e., Kitâbu’l Meğâzî, 83; İbn Kesîr, es-Siretü’n Nebeviyye, s. 720-721; Said Havva, a.g.e., III, s. 470-471

³⁸⁸ İbn Sa’d, a.g.e., II, s. 254-255; Beyhakî, a.g.e., V, s. 488

³⁸⁹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 403; İbn Sa’d, a.g.e., II, s. 258; Taberî, a.g.e., III, s. 191

ve ateşine rağmen, ashabına son uyarılarını yapmayı arzuladığının, bunun için de yakınlarından yardım aldığıının işaretidir.

Kaynakların verdiği bilgilere göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) mescide geçtiğinde henüz öğle ezanı okunmamıştı. O yüzden önce minbere geçti ve ashabına nasihat etmeye başladı. Ardından öğle namazını kıldırdı ve tekrar minbere geçerek hutbesine devam etti³⁹⁰. Rasulullah'ın, dînî anlamdaki vasiyetlerini de içeren bu son hutbesinde söyledikleri ve hutbe esnasında yaşananlar şöyledir.

Allah'a hamdetme ve O'ndan yardım istemek adına, *'Ey İnsanlar! Size kendinden başka ilah olmayan Allah'ın hamdini gönderirim'* diyerek başladı Allah Rasulü hutbesine. İlk olarak Uhut ashabını dile getirdi ve Onlar için bol bol dua etti. Ensar'ın kendisi adına üzüldükleri haberi üzerine minbere çıktığı için, muhtemeldir ki söze de onlar hakkında konuşarak devam etti. Ensar'a seslenerek: *'Ey insanlar! Bana haber verildiğine göre sizler, Peygamberinizin vefat edeceğinden ve benimle bir daha sohbet edememekten korkuyormuşsunuz. Benden önce gönderildiği ümmeti içerisinde temelli kalan var mı ki, ben de içinizde temelli kalayım? İyi biliniz ki ben, Rabbime kavuşacağım, siz de O'na kavuşacaksınız. İlk Muhacirlere karşı hayırlı olmanızı, onların da aralarında birbirlerine karşı hayırlı olmalarını tavsiye ederim'*³⁹¹.

*'Siz, en sevdiğim insanlarsınız. Hicret olmasaydı, ben de Ensar'dan olurum. Benden sonra bazı kayırmalarla karşılaşacaksınız. Bana kavuşana kadar sabredin. Sizin yeriniz Kevser Havuzu'dur. Ey Muhacirler! Ensar'a iyi davranın. Çünkü başka insanlar çoğalırken Ensar'ın sayısı hiç artmaz. Onlar benim sığındığım yuva, ayağımı bastığım ayakkabı, karnımı doyurduğum yurt olmuşlardır. Onların iyilerine iyilik edin, kötülerini de affedin, hoşgörün'*³⁹².

'Hiçbir peygamber, arkasında miras bırakmadıkça vefat etmemiştir. Ben de size miras olarak Ensar'ı bırakıyorum. Onlar, benim kendilerine güvendiğim ve dayandığım cemaatimdir. Allah'tan korkmanızı ve onlara iyi davranmanızı tavsiye ederim. Biliyorsunuz ki onlar, sizinle mallarını bölüştüler. Size darlıkta da bollukta

³⁹⁰ Taberî, *a.g.e.*, III, s. 191; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 272-273

³⁹¹ Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 268

³⁹² İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 404; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 56; Müslim, *a.g.e.*, Zekât, 139; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 488; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 396; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, s. 393-394

da iyilik ve yardım ettiler. Onların haklarını tanıyın. Onların iyilerini kabul edin, kötülerine ise müsamaha gösterin. Ayrıca onlar, sizden önce Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş kimselerdir. Onlara iyilik ediniz. Zira onlar sizinle meyve ve mahsullerini paylaşmadılar mı? Yurtlarında size yer vermediler mi? Sizi kendilerine tercih etmediler mi? ³⁹³

'İyi biliniz ki, ben ahirete sizden önce gideceğim. Daha sonra siz de bana katılacaksınız. Dikkat ediniz! Sizinle buluşma yerimiz, Kevser Havuzu'nun başıdır. Yarın benimle orada buluşmak isteyen, eline ve diline sahip olsun. Ey insanlar! Günahlar, nimetlerin değişmesine sebep olur. Halk iyi olduğu zaman, yöneticileri de iyi olur; halk kötü olduğu zaman, yöneticileri de kötü olur' ³⁹⁴.

Sonra sözü Üsâme'nin ordusuna getirerek şöyle dedi: *'Ey insanlar! Üsâme'yi komutan seçmemden dolayı bana kadar ulaşan sözlerin anlamı nedir? Vallahi siz şimdi Üsâme'nin komutanlığına karşı çıktığınız gibi, daha önce de babasının komutanlığına karşı çıkmıştınız. Allah'a yemin olsun ki, Zeyd komutanlığa nasıl ehil idiyse, O'ndan sonra da oğlu komutanlığa öyle ehildir. Onun babası benim yanımda nasıl insanların en sevgilisi idiyse, oğlu da benim yanımda insanların en sevgilisidir. Ben size hayırlı olanları görevlendirdim. İkisi de her türlü iyiliğe layıktır. O'na hayır tavsiye edin. Zira onlar sizin en hayırlılarınızdandır. Bundan dolayı da Üsâme ve ordusunun bir an önce hareket etmesini sağlayın'* ³⁹⁵.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir süre konuşmadı, insanların üzerine bir sessizlik çöktü. Sonra sözlerini, Ebû Saîd el-Hudrî'nin anlattıklarına göre şöyle sürdürdü: *'Allah bir kulundan, dünyada dilediği kadar yaşayıp dilediği nimetlerden dilediği kadar yemesi ile kendi yanında bulunanlar arasında bir tercihte bulunmasını istedi. O kul da, Allah'ın yanında bulunanları tercih etti'* buyurdu ve Allah Rasülü yeniden sustu. Ebû Bekir, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu sözlerle kendisini kastettiğini anladı. Yüreğinin yufkalığından ve Rasulullah'a karşı beslediği samimi duygulardan dolayı kendini daha fazla tutamadı, ağlamaya başladı. Sonra da hıçkırıklar arasında şunları söyledi: *'Ey Allah'ın Rasülü! Anam babam sana feda olsun. Hatta hepimiz, babalarımız, evlatlarımız, canlarımız ve mallarımız sana feda olsun! (Yeter ki sen*

³⁹³ Şâmî, a.g.e., XII, s. 268; Cem Zorlu, a.g.e., s. 40-41

³⁹⁴ Şâmî, aynı yer

³⁹⁵ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 404; Vâkıdî, a.g.e., III, s. 369-370; Serdar Özdemir, a.g.e., s. 132-133

yaşa).’ Kendi kendime ‘Rasulullah bize, Allah’ın bir kula tercih hakkı verdiği, o kulunda bu hakkı kullanarak bir tercihte bulunduğunu söylediği halde bu ihtiyarı (Hz. Ebû Bekir’i) ağlatan nedir?’ diye sordum. Sonradan anladım ki, meğer kendisine seçenek verilen Peygamberimizmiş ve bu durumu içimizde tek sezen ve bilen de Ebû Bekir imiş. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.), Ebû Bekir’in bu etkilenişinin başkalarına da sirayet etmesinden endişe ederek O’na: ‘Kendine gel ya Ebû Bekir’ dedi ve: “Ey insanlar! Şunu bilin ki, dostluğuyla ve malıyla bana en fazla güven veren Ebû Bekir’dir. Eğer ben insanlardan bir dost (Halil) edinmiş olsaydım, mutlaka o, Ebû Bekir olurdu. Lakin İslâm kardeşliği ve İslâm sevgisi vardır, zira bu daha üstündür. Bundan sonra mescitte, Ebû Bekir’in kapısı dışında hiçbir açık kapı³⁹⁶ kalmasin’ buyurdu³⁹⁷.

³⁹⁶ Hadiste zikri geçen ‘Mescid-i Nebevî’ye açılan kapı’ ifadesi ne anlama gelmektedir? Gerçek anlamda şahıslara ait bir kapı mıdır? Veya mecâzî bir anlam mı ifade etmektedir? Yoksa Allah Rasulü, ‘açık kapı’ ifadesinin gerçek anlamı üzerinden bir mesaj mı vermektedir? Bu hususla ilgili birçok şey söylenebilir. Ancak bilinmektedir ki birçok sahâbî, Mescid-i Nebevî’nin çevresine, zaman içerisinde kendileri için evler inşa ettirdiler. Bunlardan mescide bitişik konumda olanlara geçişi kolaylaştırmak için, küçük kapılar yapıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Ebû Bekir’in Medine’nin Avâlî bölgesinde yer alan evlerinin dışında bir de mescidin kuzeyinde, mescide bitişik konumda ve geçiş yeri bulunan bir evi bulunuyordu. İşte Rasulullah’ın kapanmamasını istediği kapı bu kapıydı. (Bkz. Fatimatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber’in Günlük Hayatı 2 Hâne-i Saâdet*, İst., 2016, s. 49). İbn Zebâle de, Medine hakkında yazıldığı bilinen ve en eski şehir tarihi olan *Ahbâru’l Medîne* isimli eserinde, başlangıçta mescidin üç kapısının olduğunu, belli bir süre bu şekilde devam ettiğini, mescide ziyade yapılması işi tamamlandıktan sonra ise bu kapıların sayısının yirmiye ulaştığını, daha sonraları ise Rasulullah’ın emriyle bu kapıların kapatıldığını söyler. (Detaylı bilgi için bkz. İbn Zebâle, *Ahbâru’l Medîne* çev. Fatih Mehmet Yılmaz, Ank., 2018, s. 58-68). Açık kapı ifadesinden, gerçekten mescitteki kapının açık kalmasının anlaşılması gerektiğini kabul etsek de aynı zamanda mecâzî bir anlam da ifade ettiği söylenebilir ki, bu da Hz. Ebû Bekir’in, Allah Rasulü’nün nezdinde ayrı bir yere sahip olduğunun, kendisinin ölümünden sonra Hz. Ebû Bekir’in fikir ve önderliğine değer verilmesi gerektiğinin bir işareti olarak kabul edilebilir. Zira Rasulullah, bir tek O’nun kapısının açık kalmasını istemektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir ile ilgili bu hususa delil olabilecek bazı sözler sarfetmiştir. Cübeyr b. Mutim’in rivayet ettiği bir hadiste Allah Rasulü şöyle der: “Bir gün bir kadın Hz. Peygamber (s.a.v.)’den bir şey istemiş, O’da daha sonra tekrar kendisine gelmesini emretmişti. Kadın ise: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Ya gelip de seni bulamazsam ne yapayım?’ diye sorunca Allah Rasulü: ‘Eğer beni bulamazsan Ebû Bekir’e gidersin.’ buyurmuştur. Hadisin râvisi Muhammed b. Cübeyr: ‘Babam, kadın bu ifadesiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ölümünü kastediyordu’ dedi demiştir.” (Bkz. Buhârî, *a.g.e.*, Fezâilü Ashâbi’n Nebî, 5; Müslim, *a.g.e.*, Fezâilü’s Sahâbe, 10; Belâzûrî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, II, s. 231). Bir başka rivayette ise şöyle denir. “Rasulullah bir adamdan borca bir deve satın aldı. Adam Rasulullah’ın ölümünü kastederek: ‘Ey Allah’ın Rasulü! (Parayı almak için) Ya gelip de seni bulamazsam?’ deyince Rasulullah ona: ‘O zaman Ebû Bekir’in yanına gel’ buyurdu.” (Bkz. İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 231). Görüldüğü üzere bu son iki rivayette de Hz. Muhammed (s.a.v.), kendisine bir şey olması durumunda insanların ilk olarak Hz. Ebû Bekir (r.a.)’e müracat etmelerini, taleplerini O’na iletmelerini istemektedir. Çünkü mescitte bir tek O’nun kapısı açıktır. O kapıdan girenler istek ve şikâyetlerini, keder ve sıkıntılarını o kapının sahibine iletcek, o kapının sahibinden çözüm ve medet umacaklardır. Kendisinden sonra düşecekleri ihtilafların giderilmesini Hz. Ebû Bekir’den bekleyeceklerdir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) verdiği bu son hutbeye: *'Ey insanlar! Benimle ilgili şikâyetleriniz olabilir. Eğer birinizin sırtına vurduysam, işte sırtım, benim sırtıma vurarak hakkını alsın. Şayet birinize hakaret etmiş veya şerefini küçük düşürmüşsem, işte intikam alabilmesi için şerefim. Eğer birinizin malını almışsam, işte malım, gelsin alsın ve benden herhangi bir itiraz gelecek diye hiç korkmasın. Zira itiraz etmek hiç âdetim değildir. Gerçek şu ki benim gözümde sizin en değerliniz, hakkı varsa onu alan veya vazgeçen, böylece Rabbime ayıpsız, gönül rahatlığıyla kavuşmamı sağlayan kişidir'* dedi ve ashabından bir ses gelmeyince: *'Bunun, defalarca huzurunuzda çıksam bile, vazgeçmeyeceğim bir şey olduğunu bilin. Bu mevzuya tekrar döneceğim'* diye eklemeler yaparak konuşmasını bitirdi, minberden indi ve öğle namazını kıldırdı³⁹⁸.

Namazı kıldırdıktan sonra Allah Rasulü tekrar minbere çıktı ve kendisi üzerinde hakkı olanın hakkını almasıyla ilgili sözlerini tekrarlayarak hutbesine devam etti. Bunun üzerine sahabeden biri ayağa kalkarak: *'Ey Allah'ın Rasulü! Benim senden üç dirhem alacağım var. Hatırlar mısın? Hani yoksul bir adam gelip senden bir şeyler istemişti, sonra da bana emretmiş ve o adama (senin adına) üç dirhem verniştim'* dedi. Rasulullah: *'Evet, doğru. Hatırladım'* dedi ve Fadl b. Abbas'a dönerek: *'Bu adama hakkını ver'* buyurdu³⁹⁹.

Sonra ashabına dönerek: *'Ey insanlar! Kimin de borcu varsa onu ödesin. Dünya utancı demesin, zira dünya utancı, ahiret utancından daha hafiftir'* buyurdu. Bunun üzerine bir adam kalktı ve: *'Ey Allah'ın Rasulü! Ben savaşların birinde, çok ihtiyacım olduğu için, ganimetlerden üç dirhem çaldım'* diye bir itirafta bulundu. Rasulullah ise Fadl'a dönerek: *'O üç dirhemi al ve Beytü'l Mal'e koy'* buyurdu. Bir başka kişi ayağa kalkarak: *'Ya Rasulallah! Ben yalancı, kötü konuşan ve kötülük yapan biriyim. Benim için dua etsen de bu kötülüklerden kurtulsam'* dedi. Allah Rasulü de o kişinin iyiliği için dua etti⁴⁰⁰.

³⁹⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 403; Buhârî, *a.g.e.*, Menâkibu'l Ensâr, 44; Müslim, *a.g.e.*, Fezâilu's Sahâbe, 2; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 231-235; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 397; Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 378

³⁹⁸ Taberî, *a.g.e.*, III, 191; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 492; Şafaettin Severcan, *Hz. Muhammed'in Vefatı, (Çeşitli Yönleriyle Hz. Peygamber'in Hayatı Medine Dönemi)*, der. Adnan Demircan, İst., 2015, s. 323

³⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 258; Taberî, *aynu yer*; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 492

⁴⁰⁰ Taberî, *aynu yer*; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 492-493; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, s. 395-396

Taberî’de geçen, sahihliği ve ravilerinin güvenilirliği konusunda oldukça zayıf olan uzunca bir rivayete göre ise Hz. Peygamber (s.a.v.), konuşmasına şöyle devam etti: *‘Ey insanlar! Biliniz ki ölüm haktır ve hiçbir insanın ölümden kurtulma çaresi yoktur. Öldükten sonra bir gün vardır ki, o gün adalet günüdür. O gün büyükler, küçüklerden ötürü; küçükler, büyüklerden ötürü kısas edilirler. Bundan hiç kimse kurtulamaz. Şimdi sizinle beraber olmama rağmen ben de öleceğim. Eğer içinizden birine bir zararım dokunmuşsa benimle helalleşsin. Zira Allah’ın huzuruna kimsenin hakkıyla gitmek istemem.’* Bu sözleri dinleyen sahabe ağlamaya başladı ve: *‘Ya Rasulallah! Sen de her ne hakkımız varsa hepsi sana helal olsun. Hem kimin hakkı sende olabilir ki. Tam tersi, hepimizin üzerinde senin hakkın vardır’* dediler.

Bu esnada ashaptan Muhsinü’l Felârî Ukkâşe ayağa kalktı ve: *‘Ya Rasulallah! Falan yerde, falan gazvede ben devemi senin devenin yanına sürmüştüm. Sen kamçıyı kendi devene vurmak isterken fazlaca havaya kaldırdın ve kamçın benim sırtıma değmişti. O zaman çok canım yanmıştı. Benim o kısasım sendedir’* dedi. Rasul-ü Ekrem: *‘Şimdi vücudum senin önündedir. İstersen sen de sırtıma vur’* diye buyurdu. Ukkâşe’de: *‘Evet, isterim’* dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hezaren çiçeğinin sapından örülmüş bir kamçısı vardı. Cilalanmış deri ile kaplanmıştı ve devesine bindiği zaman onu alırdı. Rasulullah Hz. Bilal’e: *‘Eve git ve o kamçıyı bana getir. Ama onunla beni kısas edeceklerini sakın Fâtıma duymasın. Buna O’nun yüreği dayanmaz’* dedi. Mescitteki sahâbîler Ukkâşe’ye dönerek: *‘Ey Ukkâşe! Utanmaz mısın sen? Allah’tan korkmaz mısın? Vazgeç bu kısas işinden’* dediler. Allah Rasulü: *‘Karışmayınız. O, kendi hakkını istiyor’* dedi. Hz. Osman b. Affan araya girerek: *‘Ey Ukkâşe! Bu kısasa yüz deve vereyim’* dedi. Abdurrahman b. Avf da aynı teklifi yaptı. Başka sahâbîler de: *‘İstersen biz de bir şeyler verelim’* dediler. Fakat Ukkâşe hiçbirine razı olmadı. Bu arada Hz. Bilal de kamçıyı getirmişti. Bu sefer de Hz. Ali ayağa kalktı: *‘Ey Ukkâşe! Peygamberimiz hastadır. Zahmete katlanamaz. Eğer vurmak istersen, O’nun yerine kamçıyı, ne kadar gücün varsa, bütün gücünle bana vur’* dedi. Daha birçok kişi de aracı olmak istese de Ukkâşe kabul etmedi. En sonunda Ukkâşe ayağa kalktı ve kamçıyı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in elinden aldı. Peygamber Efendimiz Ukkâşe’ye: *‘Yakınıma gel. Ancak biraz yavaş vur. Zira hastalığımдан dolayı dövülmeye gücüm kalmadı’* dedi. Konuşmalara şahit olan sahabe korkup ağlaşmaya başladı.

Ukkâşe: *'Ey Allah'ın Rasulü! Senin bana kamçıyı vurduğun gün, benim sırtım çıplaktı. Sen ise şimdi giyiniksin'* dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) de hemen sırtındaki gömleği çıkardı. Bunu gören Hz. Ukkâşe, kamçıyı elinden bırakarak yüzünü Rasulullah'ın sırtına sürdü. Ardından da hıçkırıklar içinde ağlamaya başladı. Mescitteki sahâbîler de ağlamaya başladı. Mescit hıçkırıklarla inledi. Ukkâşe, bir süre yüzünü Peygamber Efendimizin mübarek sırtından ayıramadı.

Bütün bu olanlardan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) Ukkâşe'ye: *'Ya Ukkâşe! Niçin böyle bir şey yaptın?'* diye sorunca Ukkâşe: *'Seni bir daha görememekten korktum. İstedim ki bugün sana dokunarak veda edeyim. Yüzümü senin mübarek sırtına sürdüm ki, Yüce Allah, benim vücuduma cehennem ateşini haram etsin'* dedi. Allah Rasulü de: *'Üç kere haram oldu'* buyurdu⁴⁰¹.

İbn Kesîr, bu son hutbe ile ilgili şu yorumu yapar: *'Hz. Peygamber (s.a.v.), vefatından beş gün önce perşembe günü, insanlara büyük bir hutbe verdi. Bu hutbesinde, diğer sahâbîler arasında Ebû Bekir'in fazilet ve üstünlüğünü açıkladı. Bununla beraber Ebû Bekir'in, bütün sahâbîlere imamlık yapmasını da kesin olarak ifade etti. Sahâbîlerin tamamı o hutbede hazır bulundu. Belki de bu hutbesini, yazmak istediği, ama yazamadığı yazısının yerine irad etmişti'*⁴⁰².

Bütün bu rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber (s.a.v.), Müslümanların birlik ve beraberliklerini korumalarını, Ensar ile Muhacirlerin birbirlerinin hukukuna saygılı olmalarını istemektedir. Zira Hz. Muhammed (s.a.v.), kendisinden sonraki bir iktidar mücadelesinde bu iki grubun başrol oynayacağını farkındadır. Bundan dolayı her iki grubun da İslâm toplumunun vazgeçilmez unsurları olduğunun ve birbirlerinin hukukuna saygılı olmalarının gereğinin altını çizmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, özellikle iktidardan bahsederken Ensar'a karşı iyi davranılmasını istemesi oldukça manidardır. Çünkü O, açıkça ifade etmese bile dînî, siyasî ve sosyal şartların, Muhacirlerden birini iktidara taşıyacağını biliyordu.

⁴⁰¹ Taberî, *a.g.e.*, III, (Türkçesi), s. 323-325. Şâmî, bu rivayet hususunda dikkatli olunması gerektiğini söyleyerek şu açıklamayı yapar: *"Ukkâşe kıssasını anlatan İbn Abbas hadisi, bâtil ve asılsız bir hadistir. Bu hadiste güya Ukkâşe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kisas yapmak istemiş, Rasulullah da Hasan ve Hüseyin ile birlikte Hz. Fâtıma'dan budanmış bir sopa istemiş. Bu asılsız hadisi Taberânî, Abdü'lmün'im b. İdris kanalıyla rivayet etmiştir ki bu râvi çok yalancı biridir. Ayrıca Ebû Hâtim er-Râzî, Kitâbu'l İlel'de, İbnü'l Cevzî, Zehebî el-Uluv'da, Şeyh Suyûtî ve başkaları bu hadisin uydurma olduğunu belirtmişlerdir."* Bkz. Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 257-258

⁴⁰² İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 720

Aslında bu hutbede Hz. Muhammed (s.a.v.) sonrası iktidar mücadelesinin ilk işaretlerini görmekteyiz. Buna göre iktidar mücadelesi, Ensarla Muhacirler arasında geçecektir ve iktidarın en yakın adayı da muhacirlerdir. İşte bu noktada Allah Rasulü, sosyal barışın ve dayanışmanın temini için Ensar'ın haklarının korunmasını istemektedir. Ayrıca bu hutbede dikkat çeken diğer bir husus ise Rasulullah'ın vefat edeceğini üstü kapalı da olsa ashabına belirtmesidir⁴⁰³.

Hutbesini bitiren Rasulullah, minberden inerek dinlenmek üzere evine geçti. Tarihe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in son hutbesi olarak geçen bu hutbede Allah Rasulü, ümmetine bir takım tavsiyelerde bulunmuş, onlara nasihatler etmiştir. Görüldüğü üzere Rasulullah, samimi bir biçimde duygu ve düşüncelerini onlarla paylaşmış, vedalaşmış, kendisinden sonra dünya ve ahiret mutluluğu için neler yapmaları gerektiği konusunda bir yol haritası çizmiştir.

3.4.5. Hz. Peygamber'in Vasiyeti

Sözlükte bitişirmek, bağlamak, önermek anlamlarına gelen vasiyet kelimesi, İslâm hukukunda kişinin malını, ölüm sonrasına bağlayarak bir şahsa veya hayır amacıyla bir kuruma bağışlamasını ifade eder⁴⁰⁴.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatına, özellikle de son anlarına bakıldığında, yukarıda tarifi yapıldığı şekilde bir vasiyette bulunmadığı görülür. Ailesine, ashabına ve ümmetine yaptığı tavsiye niteliğinde bir takım vasiyetleri olmuştur, ancak ekonomik içerikli bir vasiyeti olmamıştır. Nitekim bu hususla ilgili Hz. Âişe: *“Rasulullah, (vefatından sonra) geride ne altın bir para ne de gümüş bir para, ne bir koyun ne de bir deve bıraktı. Hiçbir şeyi de vasiyet etmedi”* demiştir⁴⁰⁵. Esved b. Yezid'den gelen bir başka rivayette ise şunlar anlatılır: *“Âişe'nin yanında Ali'nin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vâsisi olduğunu söylediler. Âişe de: ‘Ne zaman Ali'ye vasiyet etmiş ki? Allah Rasulü benim göğsüme dayanmıştı. Bir tas istedi ve derken kucağıma düşüverdi. O'nun vefat ettiğini bile anlayamadım. Durum bu iken, Allah Rasulü Ali'ye, nasıl vasiyette bulunmuş olabilir acaba?’ dedi*⁴⁰⁶.

⁴⁰³ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 42

⁴⁰⁴ Abdüsselam Arı, “Vasiyet” mad., *D.İ.A.*, XLII, İst., s. 552-553

⁴⁰⁵ Müslim, *a.g.e.*, Vasiyye, 18

⁴⁰⁶ Buhârî, *a.g.e.*, Vasâyâ, 1, Meğâzî, 83; Müslim, *a.g.e.*, Vasiyye, 19; İbnu'd Deyba‘, *a.g.e.*, VI, s. 535-536

Gerisinde herhangi bir malı vasiyet ederek bırakmayan Rasulullah, bir önceki başlıkta değerlendirilen, 9 Rebûlevvel 11 Perşembe günü, öğle namazı ve sonrasında ashabına son nasihatlerini verdiği hutbesinde, tavsiye niteliğinde bazı vasiyetlerde bulunmuştur. Bu vasiyetlerde genelde, ümmetinin ve ashabının tamamını ilgilendiren hususlar olduğu gibi, özelde ehli beytini, Hz. Ebû Bekir'i, Üsâme b. Zeyd'i, Ensar'ı konu alan hususlar da vardır. Ayrıca bilinmelidir ki Rasulullah'ın yazılı bir vasiyeti olmamıştır. Tavsiye niteliğindeki bu vasiyetleri ise şifahi bir nasihatten ibarettir. Özellikle son hutbesinde verdiği ve daha önce üzerinde durduğumuz bu nasihatlerin dışında Allah Rasulü, vefat hastalığı sürecinde başka tavsiyelerde de bulunmuştur.

Bu çerçevede Hz. Peygamber (s.a.v.), ehli beytine ve yakın çevresine vasiyet niteliğinde hatırlatmalar yapmıştı. Vefatına sebep olan hastalığı sırasında ailesine ve çevresindekilere seslenerek: *“Ey insanlar! Vallahi beni hiçbir şekilde sorumlu tutamazsınız. Çünkü ben, ancak Allah'ın helal kıldıklarını helal, haram kıldıklarını haram kıldım. Ey Abbas b. Abdülmuttalib! Ey Rasulullah'ın kızı Fâtıma! Ey Peygamber'in halası Safiyye! Allah'ın katında olan nimetlere erişmek için güzel işler yapın. Zira gerçekten ben sizi, Allah katında (yaptıklarınızdan dolayı) kurtaramam”*⁴⁰⁷ demiştir⁴⁰⁸.

Daha önceki sayfalarda geçen ve Rasulullah'ın kendi cenazesi ile ilgili söyledikleri⁴⁰⁹, kabrinin mescide dönüştürülmemesi konusunda dile getirdikleri⁴¹⁰, Ensâr hakkında ifade ettikleri⁴¹¹, Hz. Ebû Bekir'in dışındakilerin evlerinden mescide

⁴⁰⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 409; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 259

⁴⁰⁸ Bu konuyu değerlendiren Mevlânâ Şiblî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu açıklamaları yapmasını şöyle yorumlar: *“İslâmiyet ile diğer dinler arasındaki başlıca farklılık, onun bütün emir ve yasaklarının Yüce Allah tarafından vahyedilmesidir. Rasulullah ise bunları tebliğ etmek üzere görevlendirilmiştir. Peygamberlerin görev ve yetkilerinin diğer dinlerde tarif edilmemesi, bir takım putperestçe adetlerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı da Allah Rasulü: 'Ey insanlar! Vallahi beni hiçbir şekilde sorumlu tutamazsınız. Çünkü ben, ancak Allah'ın helal kıldıklarını helal, haram kıldıklarını haram kıldım' demiştir. Ayrıca Rasulullah, bir insanın ahirette kazanacağı mükâfat veya göreceği cezanın o kişinin bu dünyadaki ameline bağlı olduğunu: 'Ey Abbas b. Abdülmuttalib! Ey Rasulullah'ın kızı Fâtıma! Ey Peygamber'in halası Safiyye! Allah'ın katında olan nimetlere erişmek için güzel işler yapın. Zira gerçekten ben sizi, Allah katında (yaptıklarınızdan dolayı) kurtaramam' sözleriyle ifade etmiştir.”* Bkz. Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 505-506

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 259-260; Taberî, *a.g.e.*, s. 192-193; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 273-274; Rudâni, *a.g.e.*, I, s. 366-367

⁴¹⁰ Buhârî, *a.g.e.*, Salât, 48; Müslim, *a.g.e.*, Mesâcid, 16

⁴¹¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 404; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 56; Müslim, *a.g.e.*, Zekât, 139; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 488; İbn Kesîr, *El Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 396; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, s. 393-394

açılan kapılarını kapatmaları talimatı⁴¹², Üsâme b. Zeyd komutanlığındaki ordunun vakit kaybetmeden Suriye üzerine gönderilmesi emri⁴¹³, kırtas hadisesinin râvîsi İbn Abbas'ın: *"Rasulullah şu üç şeyi vasiyet etti"*⁴¹⁴ diyerek sıraladıkları⁴¹⁵ da Rasulullah'ın tavsiye şeklindeki vasiyetlerine örnek gösterilebilir.

Bu özel nitelikli diyebileceğimiz vasiyetlerinin dışında Hz. Peygamber (s.a.v.), hem o dönemde yaşayan ashabına hem de daha sonra gelecek olan ümmetine de bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyelerin en önemlisi ibadet ve emanetle ilgilidir. Nitekim buna işaret eden ve İbn Sa'd'da geçen rivayetlere göre, vefat edeceği zaman Allah Rasülü'nün bütün vasiyeti: *'Namaza dikkat edin ve ellerinizin altındaki köle, işçi ve hizmetçilerinizin haklarını gözetin'* şeklinde idi. Öyle ki, rahatsızlığından dolayı bunları bile telaffuz edemiyor ve göğsünün hırıltısı bu sözlere karışıyordu⁴¹⁶. Yine son hastalığı esnasında Rasulullah bir müddet baygın bir biçimde yattı. Ayılınca: *'Ellerinizin altındakilerin hakkını gözetin. Onları giydirin, karınlarını doyurun ve onlara yumuşak söz söyleyin'* buyurmuştur.⁴¹⁷

Görüldüğü üzere Rasulullah'ın vasiyetleri, ümmetinin dünya ve ahiret saadetini sağlamaya yönelik tavsiye niteliğindeki nasihatlerden oluşmaktadır. Şayet Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geride bırakacağı malı, mülkü, parası olsaydı ve bunları vasiyet yoluyla bağışlamak isteseydi, mutlaka yazılı hale getirirdi. Zira O, Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayette: *'Müslüman bir kimsenin vasiyet etmek istediği bir şeyi olup da, bu vasiyeti yanında yazılı olmadan iki veya üç gece geçirmesi doğru olmaz'* buyurmuştur. Hadisin devamında Abdullah b. Ömer: *'Rasulullah'ın böyle buyurduğunu duyduğumdan beri, vasiyetimin yazılmadığı hiçbir gece geçirmedim'* demiştir⁴¹⁸. Hadiste geçen iki veya üç gece ifadesiyle anlatılmak istenen, iki veya üç

⁴¹² İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 403; Buhârî, *a.g.e.*, Menâkibu'l Ensâr, 44; Müslim, *a.g.e.*, Fezâilu's Sahâbe, 2; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 231-235; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 397; Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 378

⁴¹³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 404; Vâkîdî, *a.g.e.*, III, s. 369-370; Serdar Özdemir, *a.g.e.*, s. 132-133

⁴¹⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 246-248; Buhârî, *a.g.e.*, Cihad ve Siyer, 175; Müslim, *a.g.e.*, Vasiyye, 20; İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 245; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 276; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 393-394

⁴¹⁵ Bir önceki dipnotta yer alan kaynakların verdiği bilgilere göre Rasulullah'ın vasiyet ettiği üç şey şudur : *'Arap yarımadasından müşrikleri çıkarın, gelen heyetlere benim verdiğim gibi hediyeler verin, üçüncüsüne gelince İbn Abbas sustu. Olayı İbn Abbas'tan nakleden Saîd b. Cübeyr: 'Ya O bunu söyledi, ben unuttum, ya da kasten sustu'* demiştir.

⁴¹⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 256-257

⁴¹⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 257

⁴¹⁸ Buhârî, *a.g.e.*, Vesâyâ, 1; Müslim, *a.g.e.*, Vasiyye, 4; İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 531

gecelik bir süre değil, vasiyet edecek kimsenin bunu bekletmeden yazıya geçirmesi, bir başka ifadeyle şüpheye yer vermeyecek şekilde vasiyetin kayıt altına alınmasıdır.

3.4.6. Hz. Ebû Bekir'in Namazları Kıldırarak Görevlendirilmesi

Rasulullah, İslâm'ın beş şartından biri olan namaz için hayatında ayrı bir sayfa açmış, namaza ayrı bir önem ve değer vermiştir. Son nefesini verinceye kadar da ümmetinin aynı hislere sahip olmalarını arzu etmiştir. Namazı, 'gözümün nuru'⁴¹⁹ diyerek sevmiş; 'Namaz, mü'minin miracıdır', 'Namaz, dinin direğidir' gibi meşhur hadislerini söyleyerek, hayatının her aşamasında ayrı bir yere koyduğunu göstermiştir. Daha doğru bir ifadeyle, söz ve fiilleriyle namaz konusunda ümmetine bir yol çizmiştir. Hayatının her anını namaza göre planlayan Hz. Peygamber (s.a.v.), vefat hastalığı sürecinde de namaz konusuna dikkat etmiş ve dikkatlerimizi uygulamaları ve tavsiyeleriyle namaza çekmiştir. Hastalığının son dört gününe kadar namazlarda imamlık yapan Allah Rasulü, hastalığının şiddeti nedeniyle iyice güçsüzleşince, bu görevi yapamaz olmuş ve talimatıyla Hz. Ebû Bekir'i namazları kıldırarak görevlendirmiştir⁴²⁰.

Daha önceki başlıklarda izah edilen Kırtas Hadisesi'nin meydana geldiği ve son hutbenin verildiği gün olan 9 Rebûlevvel 11 Perşembe gününün gecesinde, bir yatsı namazı vaktinde, namaz kıldırarak görevlendirilen Hz. Ebû Bekir (r.a.), Rasulullah'ın vefatına kadar bu görevi O'nun emri ve talimatıyla yerine getirmiştir. Bu görevlendirmenin detayları şöyledir.

Vefat hastalığı sırasında bir gün (9 Rebûlevvel 11 Perşembe) Rasulullah, yatsı namazını kıldırarak için mescide geçecekti ki, birden baygınlık geçirdi. Ayılınca: 'İnsanlar namazı kıldılar mı?' diye sordu. Yanındakiler: 'Hayır Ey Allah'ın Rasulü! Seni bekliyorlar' dediler. Ashabını bekletmemek için evdekilerden bir leğene su koymalarını istedi. Yıkanarak ateşini düşürmek ve güç toplamak

⁴¹⁹ İbnu'd Deyba', a.g.e., III, s. 401

⁴²⁰ Şîa kaynaklarına göre ise namazları kıldırarak görevlendirilen kişi Hz. Ebû Bekir değil, Hz. Ali'dir. Çünkü Rasulullah, Hz. Ebû Bekir'i Üsâme ordusuna seçmiş, bundan ötürü de namazları kıldırarak görevlendirmemiştir. Şîa'ya göre bu hastalık boyunca Bilâl ezân okuduğunda, şayet Rasulullah'ın gücü yetiyorsa kendisi namazı kıldırarak, gelemediği zamanlarda ise insanlara namaz kıldırarak Hz. Ali'yi görevlendirmiştir. Şîa'nın bu konuyla ilgili görüş ve iddiaları ile bunların değerlendirmeleri için bkz. Mehmet Salih Arı, *İmâmîye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, s. 160-168

istiyordu. Yıkandıktan sonra mescide geçmek için ayağa kalktı fakat tekrar bayıldı. Bu esnada Müslümanlar, yatsı namazını kılmak için Hz. Peygamber (s.a.v.)'i mescitte bekleyip duruyorlardı. Kendine geldiğinde: *'İnsanlar namazı kıldılar mı?'* diye tekrar sordu. *'Hayır! Seni bekliyorlar'* cevabını alınca kendine gelmek için tekrar yıkandı. Mescide geçmeyi istediği anda yine bayıldı. Bu durum birkaç kez tekrar edince Rasulullah namazı kıldıramayacağını anladı⁴²¹.

Bunun üzerine Allah Rasülü: *'Ebû Bekir'e söyleyin de insanlara namazı kıldırsın'* buyurdu. Bu esnada yanında bulunan ve emri işiten eşi Hz. Âişe: *'Ey Allah'ın Rasülü! Babam (Ebû Bekir) yufka yürekli, narin, zayıf sesli ve Kur'an okurken çok ağlayan birisidir. Ağlamaktan sesini insanlara duyuramaz. Senin makamına geçip de insanlara namaz kıldırılmaya dayanamaz. Ömer'e emretsen de insanlara namazı O kıldırsa!'* dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise verdiği emri tekrarlayarak: *'Ebû Bekir'e söyleyin, halka namazı O kıldırsın'* buyurdu⁴²².

Hz. Âişe, o gün babasının namaz kıldırma görevlendirilmesini istememesini şu gerekçelerle anlatır: *"Bu hususta Peygamber'e çok ısrar ettim. Bu kadar çok ısrar etmemin sebebi, Peygamber'den sonra O'nun makamına gelecek kimsenin, insanlar tarafından sevilmeceğini düşünmemdi. Benim düşüncem, halkın Rasulullah'ın yerine ilk geçen kişi olmasından dolayı babamın, uğursuz sayılmasından korkmamdı. Bu nedenle Rasulullah'ın Ebû Bekir'den vazgeçmesini istedim"*⁴²³.

Aslında Hz. Âişe'nin söylediklerinde haklılık payı vardır, zira hiç kimse Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yerini dolduramazdı. Çünkü O, hem bir devlet başkanı hem de bir peygamber olarak Müslümanların dünyevî ve uhrevî problemlerini vahyin ışığı altında çözüyordu. Müslümanlar arasında Ebû Bekir, bu göreve Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra en layık kişi olabilirdi; ancak o, Müslümanların problemini vahiy yoluyla çözebilecek bir güce sahip değildi. Belki de Hz. Âişe (r.ah.), böyle bir görevlendirilmenin ardından, maddi ve manevi büyük sorumluluğu olan hilâfet

⁴²¹ Buhârî, *a.g.e.*, Ezan, 39; Müslim, *a.g.e.*, Salât, 90; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 223; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 725

⁴²² İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 121; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 406; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 224; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 195; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 275

⁴²³ Buhârî, *a.g.e.*, Ezân, 51; Müslim, *a.g.e.*, Salât, 90; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 406-407; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 224; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 498-499; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 724

yolunun babasına açılacağını sezmiş ve bir evlat refleksiyle babasını böyle ağır bir görevden uzak tutmak istemişti⁴²⁴.

Anlatılanlara göre Hz. Âişe, şansını bir daha zorladı. Bu kez farklı bir yol denedi ve Allah Rasulü'nün bir diğer eşi, Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa'ya dönüp: Sen de Rasulullah'a: *'Ebû Bekir senin yerine geçerse ağlamaktan dolayı halka sesini duyuramaz. Ömer'e söylesek de halka namazı o kıldırır desene'* dedi. Hafsa da söyleneni yaptı. Bunun üzerine Rasulullah: *'Yeter! Bırakın bu işleri. Siz de Yusuf'un devrindeki kadınlar gibisiniz⁴²⁵ (Niyetinizi açık açık söylemiyorsunuz). Ebû Bekir'e söyleyin halka namazı kıldırırın'* dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu kızarak söyleyince Hafsa'nın canı sıkıldı ve Hz. Âişe'ye dönerek: *'Ben zaten senden şimdiye kadar bir hayır görmedim ki'* dedi⁴²⁶.

İnsanlar ise bu sırada yatısı namazını kılmak için mescitte Rasulullah'ı bekliyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir (r.a.)'e, insanlara namaz kıldırması için bir elçi gönderdi. Ebû Bekir'in yanına gelen o adam: *'Allah'ın Rasulü insanlara namaz kıldırmanı emrediyor'* dedi. Bu emri işiten ve kibar bir kişi olan Hz. Ebû Bekir, (nezakaten) Hz. Ömer'e dönerek: *'Ey Ömer! İnsanlara namazı sen kıldır'* teklifini yapınca Hz. Ömer: *'Sen buna daha layıksın'* karşılığını verdi. O günlerde namazı insanlara Ebû Bekir kıldırıldı⁴²⁷.

Rasulullah'ın on üç gün süren rahatsızlığı süresince Hz. Ebû Bekir'in ne kadar süre ile ve kaç rekât namaz kıldırıldığı, Hz. Ebû Bekir'den başkasının namaz kıldırıp kıldırmadığı, Allah Rasulü'nün kıldırıldığı en son namazın hangi gün ve vakit

⁴²⁴ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 46

⁴²⁵ 'Yusuf'un devrindeki kadınlar gibisiniz' ifadesi, İbn Sa'd'ın *Kitâbu't Tabakâti'l Kebîr* isimli eserinin çeviri editörünce şöyle yorumlanır: "Hz. Peygamber (s.a.v.), ısrarla eşi Hz. Âişe'ye: *'Ebubekir'e haber verin, insanlara namazı kıldırın'* dediği halde O bir bahane bularak babasının, Rasulullah'ın yokluğunda namaz kıldırmasını istemiyor ve Rasulullah'a farklı cevaplar veriyordu. Tıpkı Yusuf (a.s.)'ın arkadaşı Züleyha gibi. İkisi arasındaki benzerlik, düşüncelerini açıkça söylememeleridir. Nitekim Züleyha arkadaşlarının evine davet etmiş ve onlara meyve ikram etmişti. Ama asıl gayesi başkaydı. Züleyha arkadaşlarının, Yusuf'un güzelliğini görmelerini istiyordu. Burada geçen arkadaşları kelimesi, çoğul olmakla birlikte, Şevkânî'ye göre aslında tekil bir anlam ifade ediyor. Çünkü Yusuf'un arkadaşı bir kişiydi, o da Züleyha idi. Allah Rasulü'nün emrini iletmek istemeyen de bir tek kişidir ki, o da Âişe'dir. Hz. Âişe'nin, Rasulullah'ın emrini babasına iletmek istememesi iki sebepten olabilir. Ya babasının yufka yürekli olmasından dolayı sesini cemaate ulaştırılmamasından korkmuştu ya da Rasulullah'ın yokluğunda, babasının namaz kıldırmasının, halk arasında bir uğursuzluk sayılmasından endişe etmişti." Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 222, 167 nolu dipnot

⁴²⁶ Buhârî, *a.g.e.*, Ezân, 46; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, II, s. 250-254; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 501

⁴²⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 223; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 504; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 725

olduğuyla ilgili farklı rivayet ve görüşler vardır. Kimi rivayetlere göre Hz. Ebû Bekir, 9 Rebûlevvel Perşembe günü, yani Rasulullah'ın vefatından dört gün önce yatsı namazından başlayarak, 13 Rebûlevvel Pazartesi öğle namazına kadar, yani Hz. Peygamber vefat edinceye kadar, on yedi vakit namaz kıldırıştır. Kimi rivayetlere göre ise son Perşembe gününden önce de Hz. Ebû Bekir, Allah Rasulü'nün emriyle Müslümanlara namaz kıldırıştır. Bu noktada hem Hz. Ebû Bekir'in kıldırıldığı namazlar hem de Rasulullah'ın kıldırıldığı son namaz ile ilgili bu rivayetleri değerlendirilecektir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), şiddetli hastalığına rağmen beş vakit namazı insanlara cemaatle kıldırıştır. Hatta ağrılarının arttığı son Perşembe günü bile akşam namazını cemaate kıldırdı ve namazda 'Mürselat Sûresini' okudu. Bundan sonra da Cenab-ı Allah ruhunu alıncaya kadar bir daha cemaate namaz kıldıramadı⁴²⁸.

Başka bir rivayete göre Hz. Muhammed (s.a.v.), perşembe gecesi Hz. Ebû Bekir'e yatsı namazını kıldırmasını emretmesinin ardından, sonraki günlerdeki bir öğle namazı vaktinde kendisinde bir hafiflik hissetti ve Hz. Abbas ile Hz. Ali'ye yaslanarak mescide geçti. Ebû Bekir insanlara namaz kıldırırken, O da öğle namazını kıldı. Ebû Bekir Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görünce geri çekilmek istedi ama Rasulullah geri çekilmemesi için eliyle işaret etti. Kendisini mescide götüreren Hz. Abbas ile Hz. Ali'ye kendisini Hz. Ebû Bekir'in yanına götürüp oturtmalarını söyledi. Ebû Bekir ayakta namaz kılariken Rasulullah da onun yanına oturarak namazını kıldı. Ebû Bekir ayakta Rasulullah'ın namazına, insanlar da Ebû Bekir'in namazına uyarak namaz kıldılar⁴²⁹. Bu rivayete göre Allah Rasulü perşembeden sonraki bir gün öğle namazı vaktinde mescide gelebilmiş ve Hz. Ebû Bekir'den imamlığı devralarak namazı tamamlamıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kıldırıldığı son namazın, vefat ettiği pazartesi günü sabah namazı olduğunu söyleyen rivayetler de vardır. Bu rivayetlerin birinde şöyle anlatılır: "Pazar gecesi olduğunda o geceyi Rasulullah hasta olarak geçirdi. Allah Rasulü'nün hastalığı sebebiyle o geceyi mescitte geçirmeyen kadın erkek kimse

⁴²⁸ Müslim, *a.g.e.*, Salât, 35; Belâzurî, *a.g.e.*, II, s. 246; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 502; Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 501-502; Münir Gadban, *Rasulullah'ın Hayatı ve Metodu*, İst, 2010, II, s. 368-369; *a.g.e.*, II, s. 228

⁴²⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 223; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 504; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 275; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 725-726

kalmadı. Müezzin sabah ezanını okudu. Rasulullah Âişe'ye: *'Ebû Bekir'e söyle, insanlara namazı kıldırın'* dedi. Ebû Bekir öne geçip insanlara namaz kıldırılmaya başladı. Bu arada Allah Rasulü perdeyi kaldırıp insanların namaz kılışına baktı ve: *'Allah namazı iki gözümün nuru kıldı'* dedi. Durumu biraz düzelince hizmetçisi Sevbân ve Fazl b. Abbas'a dayanarak mescide girdi. Bu arada namaz kılanlar, Ebû Bekir ile beraber sabah namazı için secdeden kalkmış, ikinci rekâtı kılmaya başlamışlardı. İnsanlar O'nu görünce gelişine sevindiler. Kendisi gelip Ebû Bekir'in yan tarafına durdu. Bu arada Ebû Bekir geriledi, ancak Rasulullah hemen onun elinden tutarak namaz kıldırılmaya devam etmesi için öne çekti. İki yan yana durdular. Rasulullah oturmuş, Ebû Bekir ise O'nun solunda ayakta Kur'an okuyordu. Ebû Bekir selam verdikten sonra Rasulullah ikinci rekâtı kıldı, sonra da oradan ayrıldı⁴³⁰. Gün yarılamaadan da Allah ruhunu aldı⁴³¹.

Bu son rivayete göre Hz. Muhammed (s.a.v.), vefat ettiği pazartesi gününün sabah namazında mescide gelmiş, ancak namazı kendisi kıldırılmamış, Hz. Ebû Bekir'in arkasında namazını kılmıştır. Nitekim bununla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Ümmetinden biri ona imamlık yapmadan hiçbir peygamberin ruhu kabzedilmez"* ve *"Hiçbir peygamber yoktur ki, kendisi ölmeden mutlaka ona kendi ümmetinden biri imamlık yapar"* buyurmuştur⁴³². Hz. Peygamber (s.a.v.) ashabının arkasında namaz kılmıştır kılmasına ancak, burada sorulması gereken soru, cemaatle kıldığı son namaz, bu son rivayette geçtiği gibi, vefat ettiği gün olan pazartesi gününün sabah namazı mıdır sorusudur.

İbn Kesîr ise, Beyhakî'nin: *'Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği pazartesi günü sabah namazını cemaatle kılmış olduğu doğru değildir. Rasulullah bu namazı kendi evinde kılmıştır. Zira o zaman vücudu çok güçsüz hale gelmişti'* sözlerini paylaşarak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hizmetinde, sohbetinde bulunan ve yanından hiç ayrılmayan Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen şu hadisi buna delil olarak gösterir. Rivayet şöyledir: *"Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği hastalığında Ebû Bekir halka namaz kıldırdı. Pazartesi günü olduğunda Müslümanlar namazda saf durdukları sırada Hz. Peygamber (s.a.v.) odasının perdesini araladı. Ayakta bize bakıyordu.*

⁴³⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 224-225; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 514

⁴³¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 220

⁴³² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 227; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 518

Yüzü sanki mushaf yaprağı gibi parlıyordu. Sonra bizlere tebessüm etti. Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görme sevincinden az kalsın namazımızı bozuyorduk. Ebû Bekir Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namaza çıkacağını zannedip arkasındaki safa doğru geri geri çekildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) bize: *'Namazınızı tamamlayın'* diye işaret etti ve perdeyi indirdi. O gün kendisi de vefat etti"⁴³³.

Bütün bu rivayetleri aktardıktan sonra İbn Kesîr, Ebû'l Hasan el-Eşarî'nin sözlerini de delil göstererek, bir başkasının değil de Hz. Ebû Bekir'in namaz kıldırmakla görevlendirilmesine vurgu yapar ve Ebû'l Hasan el-Eşarî'nin şu sözlerini aktarır: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ebû Bekir'i öne geçirmesi, İslâm dininin zarûfî olarak bilinen hükümlerindedir. Onu imam olarak öne geçirmesi, sahabelerin en âlimi ve Kur'an'ı en iyi okuyanı olduğunu ispatlar. Çünkü âlimler arasında sıhhati üzerinde ittifak edilen bir haberde temas edildiği gibi, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *'Allah'ın kitabını en iyi okuyan kimse cemaate imamlık eder. Eğer cemaattekiler kitabı iyi okuma hususunda aynı seviyede iseler, sünneti en iyi bilenler imamlık eder. Sünneti bilme hususunda eşit seviyede iseler, yaşça en büyükleri imamlık eder. Yaş bakımından da aynı seviyede iseler, önce Müslüman olmuş olanları imamlık eder'*"⁴³⁴.

⁴³³ Buhârî, *a.g.e.*, Ezân, 46, Meğâzî, 83; Müslim, *a.g.e.*, Salât, 98; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 727. İbn Kesîr, bu rivayetle ilgili şu yorumu yapar: *"Bu rivayet gösteriyor ki, Allah Rasulü, son pazartesi günü sabah namazını cemaatle kılamamıştır. Zaten evden çıkamıyordu. Üç gün süre ile evde kalmıştı. Şu halde cemaatle kıldığı en son namaz, öğle namazıydı. (Yukarıdaki rivayetlerde de geçmişti). Cemaatle kıldığı en son öğle namazı da perşembe gününün öğle namazıydı. Cumartesi ya da pazar gününün öğle namazı değildi. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) artık cemaate katılamamış, cuma, cumartesi ve pazar günü tam üç gün süreyle evde kalmıştı. Bu süre içinde Ebû Bekir, cemaate on yedi vakit namaz kıldırmıştır. Bazıları ise yirmi vakit namaz kıldırıldığını söylemişlerdir. Burada anlatılmak istenen, Rasulullah'ın İslâm'ın ameli rükunlarının en büyüğü olan namazı kıldırması için Ebû Bekir'i öne geçirmesi, onu imam tayin etmesidir."* (Bkz. İbn Kesîr, *Es Siretu'n Nebeviyye*, s. 728) Buna göre şayet Rasulullah, en son perşembe günü öğle namazını kıldırılmış, bir daha da namaz kıldıramamış, bundan sonra da Hz. Ebû Bekir namazları kıldırmaya başlamışsa; Hz. Ebû Bekir on yedi vakit değil, perşembe üç, cuma, cumartesi ve pazar günleri beşer, pazartesi günü de bir vakit olmak üzere toplam on dokuz vakit namaz kıldırılmış demektir.

⁴³⁴ Müslim, *a.g.e.*, Mesâcid, 291; İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, IV, s. 15; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 728-729. İbn Kesîr, Ebû Hasan el-Eşarî'nin bu açıklamalarına ise şu yorumu getirir: *"Bu, İmam Eşarî'nin altın suyu ile yazılması gereken sözlerindedir. Şunu da belirtelim ki, bu özelliklerin tamamı Ebû Bekir'de mevcuttu."* (Bkz. İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 729). İfadelerden de anlaşılacağı üzere İbn Kesîr, Hz. Ebû Bekir'in namaz kıldırmakla görevlendirilmesini, onun halifelğine bir işaret olarak kabul etmiş ve bu sözleriyle bunu anlatmak istemiştir. Nitekim İbn Kesîr, Kırtas Hadisesi'nin değerlendirildiği sayfalarda da söylendiği üzere, Hz. Ebû Bekir'le ilgili Rasulullah'ın yazdırmayı düşündüğü iddia edilen vasiyetini de, onun halifelğine işaret olarak görmüştü. Hz. Ebû Bekir'in namazları kıldırmakla görevlendirilmesi ile halifelği arasında bir ilişki olup olmadığı meselesiyle ilgili olarak Cem Zorlu, *İslam'da İlk İktidar Mücadelesi* isimli eserinde şu değerlendirmeyi yapar: *"Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken Hz. Ebû Bekir'in namazları kıldırmakla görevlendirilmesi, onun*

Bütün bunlardan sonra denilebilir ki Rasulullah, on üç gün süren vefat hastalığı boyunca namazlarını aksatmadan kılmış, hatta bu sürede kendini iyi hissettiği zamanlarda mescitte bizzat namazları kıldırıştır. Vefatından önceki son perşembe günü olan 9 Rebûlevvel 11 günü öğle veya akşam namazından sonra ise, hastalığı iyice ağırlaştığı için, artık namazları kıldıramamış, Hz. Ebû Bekir (r.a.)'i namazları kıldırmakla görevlendirmiştir. Rivayetlerden, Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in son perşembe gününden önce de, Allah Rasulü'nün namazı kıldıramadığı zamanlarda, namazlarda imamlık yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim pazartesi günü sabah namazına cemaate katıldığına dair rivayet, O'nun son pazartesi günü olmasa da, bir önceki pazartesi günü mescide geldiğine işaret eder.

Bu süreçte Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefat hastalığı sırasında, Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in dışında, başka bir sahabeye namaz kıldırma görevini vermediği anlaşılmaktadır. Ayrıca kaynaklarda yanlış anlaşılma neticesinde Hz. Ömer'in imamlık yapmak üzere mihraba geçtiği, onun sesini duyan Allah Rasulü'nün ise buna engel olduğu aktarılmaktadır. Bir başka ifadeyle Rasulullah, Hz. Ebû Bekir dışında hiç kimseyi namaz kıldırmakla görevlendirmedeği, Hz. Ebû Bekir'in yerine imamlık yapacak olan Hz. Ömer'e de mani olduğu söylenmiştir.⁴³⁵

Kaynaklarda bu olay şöyle anlatılır: “Bir defasında Hz. Ebû Bekir namaz kıldırırken Hz. Âişe'nin korktuğu başına gelmişti. Hz. Ebû Bekir, namaz kıldırmak için peygamberin makamına geçince, o kadar çok ağladı ki, kendinden geçti. Arkasındaki cemaatte peygamberleri orada olmadığı için hüngür hüngür ağladılar. Namaz vakti gelince müezzîn, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanesine gelerek. ‘Allah

halife olarak seçilmesindeki en güçlü delillerden birisidir. Ancak bu Rasulullah'ın onu halife olarak atadığı anlamına gelmez. Bu husus, halifelik seçimi sırasında Hz. Ömer tarafından Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi için bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu hususun, bir seçim atmosferi içinde bu şekilde kullanılması da yadırganmamalıdır. Eğer ortada bir seçim varsa, adaylar da var demektir ve her aday, seçilebilmek için kendisinin diğer adaylardan farklı ve bu işe daha layık olduğunu ortaya koymak için meşru olan her türlü vasıtayı kullanacaktır. Çünkü seçim demek, propaganda ve yarış demektir.” (Bkz. Cem Zorlu, a.g.e., s. 44)

⁴³⁵ Bu durumu yadırgayan Ahmet Akbulut şunları söyler: “Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaşamını inceleyenler, bu tür haberlerin doğruluğundan şüphe edeceklerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ömer'in namaz kıldırmasını engellemesi mümkün değildir. Kaldı ki Rasulullah'ın hastalanmadan önce Abdurrahman b. Avf'ın arkasında namaz kıldığı da bilinmektedir. Bu tür haberlerin ortaya çıkış sebebi hakkında, İbn Sa'd'ın naklettiği bir rivayet bize ipucu vermektedir. Bu rivayete göre Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: ‘Ebû Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın. Eğer o hilafete geçmezse insanlar itaat etmezler.’ Bu haberde namaz imamlığı ile hilafet arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Sonradan ileri sürülen, ‘Allah'ın Elçisi'nin dinimiz için seçtiğini biz niçin dünyamız için seçmeyelim’ şeklindeki görüşler de bu ilişkiyi daha da kuvvetlendirmektedir.” Ahmet Akbulut, a.g.e., s. 48

Rasulü'ne söyleyin de halka namaz kıldırması için birisini görevlendirsin. Zira Ebû Bekir de, arkasındaki cemaat de ağlaya ağlaya kendilerinden geçtiler' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hafsa: *'Ömer'e söyleyin de, Allah elçisini yanına alıncaya kadar namazları halka o kıldırın'* dedi⁴³⁶.

Müezzin, Ömer'e gelerek durumu bildirdi. Ömer de halka namazı kıldırmaya başladı. Hz. Muhammed (s.a.v.), Ömer'in tekbirini işitince: *'Tekbirini duyduğum bu kişi de kimdir?'* diye sordu. Hanımları da: *'Ömer b. Hattab'tır'* dediler ve müezzinin gelip: *'Hz. Peygamber (s.a.v.)'e söyleyin! İnsanlara namaz kıldırması için birini görevlendirsin. Zira Ebû Bekir ağlamaktan kendinden geçmiştir'* dediğini, Hafsa'nın da: *'Söyleyin Ömer'e halka namazı kıldırın'* haberini gönderdiğini anlattılar. Bunun üzerine Rasulullah: *'Sizler gerçekten Yusuf'un etrafındaki kadınlar gibisiniz. Söyleyin Ebû Bekir'e, namazı o kıldırın'* buyurdu⁴³⁷. Rivayetin sonuna râvi şöyle bir ilave yapmıştır: *'Eğer Hz. Peygamber (s.a.v.), onu vekili olarak namaz kıldırma görevlendirmemiş olsaydı, insanlar ona itaat etmezlerdi.'*

Rivayetten anlaşılmaktadır ki, Hz. Ömer'den namazı kıldırmasını isteyen kişi, Hz. Ömer'in kızı ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in eşi Hz. Hafsa'dır. Hz. Hafsa'nın, böyle şerefli bir makama babasının geçmesini istemesinden daha doğal ne olabilir. Yalnız bu noktada iki evladın iki farklı tavrına şahit olmaktayız. Birisi (Hz. Âişe), babasını bu sorumluluktan kurtarmaya çalışırken, diğeri (Hz. Hafsa) ise, babasının böyle bir sorumluluk almasına zemin hazırlamaktadır. Bunun, olaylara bakış ve karakter farklılığından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca yine fiili bir durum karşısında Hz. Hafsa, Müslümanlar tarafından Hz. Ebû Bekir'den sonra kabul görebilecek en uygun zatı, yani Hz. Ömer'i tayin etmiştir⁴³⁸.

Hz. Ömer'in, namaz kıldırma üzere öne geçişi ile ilgili bir başka rivayette ise yaşananları, Abdullah b. Zem'a şöyle anlatmaktadır. *"Son hastalığı esnasında Allah Rasulü'nü ziyaret etmişim. O sırada Bilal, ezanı okuduğunu bildirmek için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelmişti. Rasulullah bana: 'İnsanlara söyle, namazlarını kılsınlar' dedi. Ben de oradan ayrıldım. Yolda bir grup insanla karşılaştım, fakat onlarla konuşmadan yoluma devam ettim. Ömer'le karşılaştınca,*

⁴³⁶ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 407; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 225

⁴³⁷ İbn Hişâm, *aynı yer*; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 225-226

⁴³⁸ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 47-48

başkasını aramayı gerekli görmedim. Zaten Ebû Bekir de cemaatin arasında yoktu. Ömer'e: 'Ey Ömer! Halka namazı kıldır' dedim. Bunun üzerine o da Rasulullah'ın makamına geçti''⁴³⁹.

Ömer sesi gür bir kişiydi. Tekbir alınca Rasulullah onun sesini duydu ve kızgın bir tavırla başını odasından çıkararak: *'Hayır! Hayır! İbn Ebî Kuhâfe nerede? İbn Ebî Kuhâfe nerede? İnsanlara namazı o kıldırsın. Aksi bir duruma ne Allah ne de Müslümanlar razı olur'* buyurdu⁴⁴⁰. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sesinden kızdığı anlaşılıyordu. Bunun üzerine insanlar safları terk ettiler. Ömer de mihraptan geri çekilip bana: *'Ey kardeşimin oğlu! Allah hayrını versin! Sen ne yaptın böyle! Benden namaz kıldırmamı Rasulullah istemedi mi?'* diye sordu. Ben de: *'Hayır! O istemedi. Fakat ben seni görünce başkasını aramayı gerekli görmedim'* karşılığını verdim. Hz. Ömer: *'Vallahi sen bana namaz kıldırmamı söyleyince, ben bunu Rasulullah'ın bir emri zannettim. Keşke bu namazı halka kıldırmamış olsaydım'* diye sitem edince ben de ona: *'Ebû Bekir'i göremeyince, ondan sonra namaz kıldırmaya cemaat arasında seni en layık görmüştüm'* cevabını verdim. Biz böyle konuşurken Ebû Bekir çıkageldi. Süh'deki⁴⁴¹ evindeymiş. Mihraba geçti ve halka namazı kıldırdı⁴⁴².

3.4.7. Hz. Abbas'ın Hilafet Girişimi

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Âişe'nin odasında kaldığı son beş gün içinde yaşanan siyasî nitelikli olaylardan birisi de, Rasulullah'ın kendisinden üç yaş büyük

⁴³⁹ İbn Şihâb ez- Zührî, *a.g.e.*, s. 123; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 407; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 225

⁴⁴⁰ Bu konuyu değerlendiren Cem Zorlu şunları söyler: *"Anlaşılan o ki, aradaki elçinin, yani Abdullah b. Zem'a'nın, kendisine verilen inisiyatifli yanlış kullanması sonucu Hz. Ömer (r.a.)'in mihraba geçmesi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i son derece kızdırmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in son rivayetteki "Buna (Hz. Ebû Bekir'in dışında bir başkasının imamlık yapmasına) ne Allah ne de Müslümanlar razı olur" ifadesi ile bir başka rivayette geçen "Onu (Ebû Bekir'i) mihraba geçiren ben değilim; onu ancak Allah geçirmiştir" ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Bu durumda Hz. Ebû Bekir'in namazları kıldırmak üzere imam olarak tayini vahiy yoluyla olmuştur. Ayrıca Hz. Ebû Bekir Rasulullah'tan sonra bütün sahabenin kabul edeceği bir kişidir."* Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 49. Ancak şu da var ki, bu konuda Allah Rasulü'nün vahiy alıp almadığı tam olarak bilinmemektedir. O halde denilebilir ki, Allah Rasulü'nün Hz. Ömer'e namaz kıldırırken müdahale etmesinin sebebi, O'nun bu görevi yapamayacağı veya bu göreve layık olmadığından dolayı değil, Hz. Ebû Bekir'in sahabe tarafından itiraz edilmeden bu görevi yerine getireceğini düşünmesindedir.

⁴⁴¹ Süh, Medine'nin yukarı taraflarındaki uç mahallelerden birisidir. Müleyke veya Habibe bt. Hârice ile evlendiğinde Ebû Bekir'in evi de buradaydı. Burada Medine'nin üst kesimlerinde ikâmet eden Hâris b. Hazrec Oğullarının evleri bulunmaktadır. Bu evler ile Hz. Peygamber (s.a.v.)'in evinin arasındaki mesafe ise bir mildir. Bkz. İbn Zebâle, *Ahbâru'l Medîne.*, çev. Mehmet Fatih Yılmaz, Ank., 2018, s. 104, 64 nolu dipnot

⁴⁴² İbn Şihâb ez- Zührî, *a.g.e.*, s. 123; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 407; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 225; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 722

amcası Abbas'ın, yeğeni Hz. Ali'ye hilafetle ilgili söyledikleridir. Hastalığı daha da ağırlaştığı için adım adım Rabbine kavuşma yolunda ilerleyen Allah Rasulü'nden sonrası, artık zihinleri meşgul etmeye başlamış olsa gerek ki, Hz. Abbas, yeğeni Ali ile bu konuyu konuşma gereği hissetmiştir. Ortada güçlü bir devlet varken, geride koca bir ümmet kalacakken, onların idarî ve siyasî birçok sorunu çözülecekken, bu ortamda akrabaların ve ashabın Rasulullah'tan sonrasını düşünmesi de gayet doğaldır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) vefat eder etmez, Benî Sâide gölgeliğinde hilafet tartışmalarının yapılması ve birkaç saat gibi kısa bir süre içinde Hz. Ebû Bekir'in halifeliği etrafında birleşilmesi, sahabe arasında Rasulullah'tan sonrası için atılacak adımlarla ilgili önceden konuşmalar yapıldığının ve sahabenin bu duruma hazır olduğunun bir göstergesidir. İşte bu çerçevede Hz. Abbas da yeğeni Ali'ye bir teklifte bulunur. Yapılan bu teklif şöyledir.

Hz. Ali veya Hz. Ali ile birlikte Hz. Abbas, Rasulullah'ın yanından dışarıya çıktı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığını merak eden ashabtan bazıları: *'Ey Ebû'l Hasan! Rasulullah nasıl oldu?'* diye sordular. Hz. Ali de: *'Allah'a şükürler olsun ki, bugün biraz daha iyi'* cevabını verdi. Hz. Ali'nin yanında bulunan Hz. Abbas, onun elinden tutarak bir köşede: *'Ey Ali! Görmüyor musun Rasulullah'ın durumunu? Allah'a yemin ederim ki, Allah Rasulü üç gün içinde vefat eder, sen de başkalarının emri altına girersen hiç şaşırma. Vallahi ben, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu hastalığından dolayı vefat edeceğini yüzünden anlıyorum. Çünkü ben, ölecekleri vakit Abdulmuttaliboğulları'nın yüzlerinin aldığı şekli çok iyi bilirim. Haydi! Rasulullah'a gidelim de kendisinden sonra hilafetin kimde ya da halifenin kim olacağını soralım. Eğer bizde olacaksa bunu bilelim. Yok, başkasında olacaksa onu da bilelim. Eğer hilafet bizden başkasında olacaksa, bu konuda bize tavsiyede bulunmasını, ya da hilafeti bırakacağı kişiye bizimle ilgili tavsiyede bulunmasını isteyelim'* dedi. Hz. Ali ise: *'Vallahi ben bunu Rasulaullah'a soramam. Eğer bunu sorarsak ve Rasulullah hilafeti bize vermeyecek olursa, O'nun vefatından sonra artık insanlar ebediyete kadar hilafeti bize vermezler'* dedi⁴⁴³.

⁴⁴³ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 125; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 409; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzi, 83, İsti'zân, 26; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 249; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 193-194; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 544-545; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 274; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 717,745

Yukarıda aktarılan, Hz. Abbas ile Hz. Ali arasındaki bu olay, birçok kaynağa göre, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefat ettiği gün olan 13 Rebûlevvel 11 Pazartesi günü meydana gelmiş, aynı gün öğle vaktine doğru da Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat etmiştir⁴⁴⁴. Diğer bazı kaynaklar ise bu konuşmanın Rasulullah'ın vefatından üç gün önce, Cuma günü yapıldığını söyler⁴⁴⁵.

İbn Kesîr de bu konuşmanın Allah Rasulü'nün vefat ettiği gün olan pazartesi günü sabahında yapıldığını kabul ederek şöyle der: Muhammed b. İshak, Zührî'den şöyle bir rivayette bulunmuş ve bu rivayetinde: '*Abbas ile Ali b. Ebî Tâlib, vefat ettiği gün Rasulullah'ın yanına girdiler. Rasulullah o gün kuşluk vakti, güneş iyice sıcaklık vermeye başladığı anda (öğleye doğru) vefat etti*' demiştir. Ben de derim ki '*Bu olay, Rasulullah'ın vefat ettiği pazartesi gününde meydana gelmiştir.*' Bu da gösteriyor ki Rasulullah, halife (kendisinden sonra yerine geçecek kişi) konusunda herhangi bir vasiyette bulunmadan vefat etmiştir⁴⁴⁶.

Bu konuşma ister Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği gün olan pazartesi günü, isterse üç gün önce gerçekleşmiş olsun; önemli olan konuşmanın ne zaman yapıldığı değil, Rasulullah'ın vefatına yakın bir zamanda, böyle bir konuşmanın Hz. Abbas ile Hz. Ali arasında geçmiş olmasıdır. Rivayetlerdeki metinler incelendiğinde, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile konuşma fikrini ortaya atanın, Hz. Abbas olduğu görülür. Hz. Abbas, bu konuşmayı kendi ismini ön plana çıkarmak adına mı, yoksa Hâşimoğullarının geleceğini düşünerek mi yapmıştır, bilinmez. Ancak bilinen bir şey varsa o da, Rasulullah'ın son hallerine bakarak Hz. Abbas'ın, yeğeninin vefatının yakın olduğunu hissetmesi ve yeğeninden sonra Hâşimoğulları'nın hilafet konusunda nerede olacağını bilmek istemesidir.

Hz. Abbas, o sırada Abdulmuttaliboğulları'nın Peygamber Efendimizden sonra yaşayan en yaşlı ve saygın bireylerinden biridir. Yeğeni Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra kendisini halife olarak görmesi de, kanaatimizce şaşılacak bir durum değildir. Hz. Ali'ye, '*Rasulullah'a hilafet konusunu soralım*' demesi, belki de kendisine rakip olarak gördüğü bir diğer yeğeni Hz. Ali'nin, hilafet konusundaki fikrini almak istemesinden kaynaklı olabilir. Daha önceleri, devlet kademelerinde

⁴⁴⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 410; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 274; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 194; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 545

⁴⁴⁵ Münir Gadban, *Rasulullah'ın Hayatı ve Metodu*, II, s. 370

⁴⁴⁶ İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, İst., s. 745

idareci olarak yer almak isteyen Hz. Abbas'ın, kendisine bu makamı yakıştırmaması da mümkündür. Nitekim Hz. Abbas, daha önceleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'den kendisini bir yerlere emir (yönetici) olarak görevlendirmesini istemiş, Rasulullah da: *'Ey Abbas! Ey Peygamberin amcası! Kurtulmasını sağladığın bir nefis, hesabını veremeyeceğin bir emirlikten daha hayırlıdır'* buyurarak amcasının bu isteğini geri çevirmiştir⁴⁴⁷.

Yine hilafet girişiminin anlatıldığı bir başka rivayette Hz. Ali, amcası Abbas'ın Rasulullah'a hilafeti sorulmuş sözü üzerine: *'Ey amcacığım! Bu iş senden başkasının mı olacak? Bu konuda sizinle mücadele edecek birileri olur mu?'* cevabını vermiş, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sormadan dağılmışlardır⁴⁴⁸. Hz. Ali böyle söyleyerek amcası Abbas'ı onurlandırmış, belki de beklediği cevabı vermiştir. Hz. Abbas, hem Allah Rasulü'nden hem de Hz. Ali'den, *'Hilafet senin hakkındır'* şeklinde bir cümle; ya da *'Hilafet, Hâşimoğullarınındır'* tarzında bir söz duymak istemiş olabilir. Ayrıca halifelik Hâşimoğulları'nda olmayacaksa, bunu bilerek hareket etmek ve hilafeti üstlenecek kişiyi öğrenerek ondan, kabilesi adına bazı garantiler almayı düşünmüş de olabilir. Nitekim bu girişimin anlatıldığı ilk rivayette Hz. Abbas: *'Eğer hilafet bizden başkasında olacaksa, hilafeti bırakacağı kişiye bizimle ilgili tavsiyede bulunmasını isteyelim'* demişti. Bir başka ifadeyle Hz. Abbas bu işi kendisi için değil de, Abdulmuttaliogulları'nın geleceği için öğrenmek, ailesini ve sülalesini koruma altına almak istemiştir.

Konuyu anlatan ve İbn Sa'd'da geçen bir başka rivayete göre ise bu konuşma, Rasulullah'ın yanından çıkıldığında mescitte değil de, daha öncesinde Hz. Abbas'ın evinde yapılmıştır. Bu olayı İbn Abbas şöyle anlatır: "Abbas, Muttaliboğulları'na haber gönderip onları bir araya topladı. Ali'nin, Abbas'ın yanında, kimsenin sahip olmadığı ayrı bir yeri vardı. Abbas: *'Ey kardeşimin oğlu! Seninle istişare etmeden kesinleştirmek istemediğim bir düşüncem var'* deyince, Ali: *'Nedir bu düşüncen?'* diye sordu. Abbas da: *'Rasulullah'ın yanına gidelim ve kendisinden sonra halifeliğin kime kalacağını soralım. Eğer halifelik bize bırakılacaksa vallahi bizden yeryüzünde bir kişi bile kalsa, bu işi başkasına teslim etmeyiz. Yok, bize değil de başkasına bırakılacaksa da artık hilafeti asla istemeyiz (razı oluruz)'* cevabını verdi. Ali ise:

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, a.g.e., IV, s. 27

⁴⁴⁸ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 250

'Ey amcacığım! Bu iş senden başkasında mı olacak? Bu işte sizinle tartışmaya giren kimse olur mu?' dedi. Bunun üzerine dağıldılar ve Rasulullah'ın yanına gitmediler⁴⁴⁹.

Hilafet girişiminden bahseden yukarıdaki iki farklı rivayetin ikisinin de farklı zamanlarda gerçekleşmiş olma ihtimali de vardır. Yani bu konu hem Hz. Abbas'ın evinde hem de Rasulullah'ın yanından çıkınca mescitte görüşülmüş olabilir. Birinde Hz. Ali, amcası Abbas'ı halifelğe layık görürken; diğesinde: *'Halifelik bir başkasına verilirse bir daha o göreve talip olamayız'* diyerek Allah Rasulü ile hilafet konusunu konuşma teklifini geri çevirmiştir. Hz. Ali'nin amcası Abbas'a: *'Vallahi ben bunu Rasulullah'a soramam. Eğer bunu sorarsak ve Rasulullah hilafeti bize vermeyecek olursa, O'nun vefatından sonra artık insanlar ebediyete kadar hilafeti bize vermezler'* demesi; Hâşimoğulları'nın, özellikle de Hz. Ali'nin, hilafet beklentisi içinde olduğunu göstermektedir.

Hatta Hz. Ali halife olmayı o kadar arzu etmektedir ki, Hz. Abbas'ın teklifini kabul ederek bunu Rasulullah'a sorma cesaretini dahi gösterememiştir. Zira böyle bir soru, kendi ifadesine göre risk taşımaktadır ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayır demesi, artık hilafeti tamamen Hz. Ali'den uzaklaştıracaktır⁴⁵⁰.

Muhammed Hamidullah ise, Hz. Ali'nin: *'Vallahi ben bunu Allah Rasulü'ne soramam. Eğer bunu sorarsak ve Rasulullah hilafeti bize vermeyecek olursa, O'nun vefatından sonra artık insanlar ebediyete kadar hilafeti bize vermezler'* şeklindeki amcası Abbas'a verdiği cevabın şu anlama geldiğini söyler: *"Bunu sormaya gerek yok amca. O, Gadir-i Hum'da: 'Ben kimin mevlasıysam, Ali de onun mevlasıdır' diyerek veliahtını söyledi. Durum böyleyken, eğer biz bunu Rasulullah'a sorarsak, O da bizi bundan alıkoyarsa, insanlar bize bunu vermez"*⁴⁵¹.

Hz. Ali'nin amcası Hz. Abbas'a vermiş olduğu cevapla ilgili kaynaklarda şu değerlendirmelere de yer verilmiştir. Abdurrezzak, şöyle demiştir: *"Ma'mer bize: 'Sizce hangisinin, Abbas'ın mı yoksa Ali'nin mi görüşü daha doğrudur?'* diye sordu. Biz de: *'Abbas'ın görüşü'* karşılığını verdik. O ise bunu kabul etmedi ve Ali'nin sormamasını daha doğru bularak şöyle dedi: *"Eğer Hz. Ali, hilafeti Hz. Peygamber (s.a.v.)'den istese, O da hilafeti ona verseydi ve buna rağmen insanlar da Ali'ye*

⁴⁴⁹ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 249-250

⁴⁵⁰ Cem Zorlu, a.g.e., s. 54

⁴⁵¹ Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's Siyâsiyye*, s. 392

hilafeti vermeselerdi, küfre girerlerdi.” Abdurrezzak sözünü şöyle sürdürmüştür: “Bu olayı İbn Uyeyne’ye anlattığım da şu karşılığı verdi: ‘Bu konuda Şa‘bî: ‘Eğer Ali, bunu Allah Rasulü’nden istemiş olsaydı, bu kendisi için malından ve çocuklarından daha hayırlı olurdu’ dediğini söyledi”⁴⁵².

Yine Âmir eş-Şa‘bî, Hz. Abbas’ın Hz. Ali’ye, Rasulullah’ın vefatından önce yaptığı, ‘*Hilafetin kimde olacağını soralım*’ teklifi ile Rasulullah’ın vefat ettiği gün yaptığı ‘*Elini uzat da sana biat edelim*’ teklifini Hz. Ali’nin reddetmesiyle ilgili olarak şöyle demiştir: ‘*Eğer Abbas, Bedir Savaşı’nda bulunmuş olsaydı, görüş ve akıl sahibi olarak hiç kimse ondan daha üstün olmazdı. Eğer Ali, Abbas’ın iki teklifinden birini kabul etseydi, kendisi için kırmızı develerinin olmasından daha hayırlı olurdu*’⁴⁵³.

Cem Zorlu’nun Tabersî’den aktardığı bilgiler, Şîa’nın bu olaya bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır. Tabersî, bu olayın Kırtas Hadisesi’nin hemen akabinde meydana geldiğini belirterek, Şîî motiflerle dolu bir biçimde konuyu şöyle aktarmaktadır: “Kırtas Hadisesi yaşandıktan sonra ashab, Rasulullah’ın yanından ayrıldı. Fakat Abbas, Fadl, Ali ve has ehli beyti, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yanında kalmışlardı. Hz. Abbas söz alarak şöyle dedi: ‘*Ey Allah’n Rasulü! Hilafet senden sonra bizde kalacaksa, bize müjde ver. Bizim onu ele geçireceğimizi biliyorsan, bize nasihat et.*’ Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Abbas’ın bu sözlerine: ‘*Benden sonra sizler, müstaz‘aflarsınız*’⁴⁵⁴ şeklinde karşılık vererek sustu. Oradakiler ağlayarak ayağa kalkıp dışarı çıkınca, Allah Rasulü: ‘*Bana kardeşim Ali ile amcam Abbas’ı çağırın*’ dedi. Onlar da Rasulullah’ın huzuruna tekrar girerek oturdular. Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘*Ey Abbas! Ey Allah’ın Rasulü’nün amcası! Vasiyetimi kabul eder, sözümü yerine getirir ve dinimi tamamlar mısın?*’ diye sordu. Hz. Abbas: ‘*Ey Allah’ın Elçisi! Sen cömertlik ve eli açıklıkta rüzgârla yarışırken, amcan yaşlı, evladı çok bir adamdır. Bundan dolayı da senin verdiğin sözü yerine getiremez*’ karşılığını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali’ye dönerek: ‘*Ey kardeşim! Vasiyetimi kabul eder, sözümü yerine getirir ve dinimi tamamlar mısın?*’ diye aynı soruyu

⁴⁵² Beyhakî, a.g.e., V, s. 546

⁴⁵³ Beyhakî, a.g.e., V, s. 547

⁴⁵⁴ Müstaz‘af, Kur’an-ı Kerim’de, insanî değerleri hiçe sayan ve hukuku gözetmeyen kişiler tarafından dışlanan, küçük düşürülen, hakları ellerinden alınarak sömürülen, sayılarının azlığı ve güçsüzlükleri sebebiyle etkisiz kalan insanlar için kullanılan bir tabirdir. Bkz. Ahmet Nedim Serinsu (ed.), a.g.e., s. 267

sordu. Hz. Ali ise: *'Evet ya Rasulallah!'* şeklinde cevap verince Allah Rasulü: *'Yaklaş bana!'* dedi. O da yaklaşınca onu kucakladı ve parmağından yüzüğünü çıkararak: *'Bunu al ve parmağına tak'* dedi. Ardından kılıcını ve zırhını istedi. Getirilince onları mü'minlerin emirine, yani Hz. Ali'ye verdi ve ona: *'Ben hayatta iken bunları al'* dedi. Sonra katırı ile semerini de vererek: *'Allah'ın adıyla evine git'* buyurdu⁴⁵⁵.

Görüldüğü üzere Şîa menşeyli kaynaklar, bu olayda Hz. Ali'nin, muteber kaynaklarda geçmemesine rağmen, Rasulullah tarafından mü'minlerin emiri ilan edildiğini iddia ederek bu tezlerini isbat etmeye çalışmışlardır.

Bütün bu aktarılanlardan sonra, Rasulullah'ın amcası Hz. Abbas'ın, Allah Rasulü'nün yakın zamanda vefat edeceği ile ilgili öngörüsünün gerçeğe dönüştüğü, hilafet girişiminden ise yeğeni Hz. Ali'yi dinledikten sonra ikna olup bir süreliğine de olsa vazgeçtiği söylenebilir. Bir süreliğine diyoruz, zira Allah Rasulü vefat edince Hz. Abbas, yeğeni Ali'ye bir teklifte daha bulunurmuştur.

Hz. Abbas'ın, Peygamber Efendimiz vefat etmeden önce, Hz. Ali'ye yaptığı hilafet girişimi teklifi konusu sözde kalmış, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e sorulmadan konu kapanmıştı. Ancak Hz. Abbas'ın, Rasulullah vefat ettiğinde bir kez daha, bu kez tamamen Hz. Ali'nin hilafeti lehine bir girişimde daha bulunduğu görülür. Yani Hz. Abbas, hilafetin Hâşimoğulları'nda kalması, kendisi olamayacaksa da bu işi Hz. Ali'nin üstlenmesi gerektiği konusundaki ısrarını sürdürmüştür. Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde, Ensar ve birkaç Muhacir, Sakîfe Gölgeği'nde hilafet konusunu tartışırken, Hz. Abbas yeğeni Ali'ye, Allah Rasulü'nün techiz ve tekfin işleriyle ilgilenirlerken, yeni bir teklifte daha bulundu. Rivayet şöyledir:

'Rasulullah vefat edince Abbas, Ali'ye: 'Ey Ali! Hadi gel. Ben ve burada bulunanlar sana biat edelim. İnisiyatif bizim elimizde iken bu işi yaparsak, hiçbir kimse buna karşı çıkamaz' deyince Ali: 'Bizim dışımızda başka birileri olabilir mi?' karşılığını verdi⁴⁵⁶. Abbas ise: 'Vallahi olacak gibi' dedi ve konu öylece kaldı. Ebû Bekir'e Benî Sâide'de biat edilip insanlar mescide gelince Ali, tekbir seslerini işitti ve: 'Bu da nedir?' diye sordu. Abbas: 'İşte bu, benim sana teklif ettiğim, senin ise reddettiğin şeydir' cevabını verdi. Ali: 'Ama bu nasıl olur?' diye sorunca da Abbas:

⁴⁵⁵ Cem Zorlu, a.g.e., s. 56

⁴⁵⁶ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 250; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Ank., 2017, s. 27

'Böyle bir şey (halifelik), hiç kimse tarafından reddedilmez' karşılığını vermiştir. Bu rivayetin sonuna Hz. Ömer'in, olayın geçtiği yer ve zamanla ilgili olarak şunları eklediği söylenir: 'Ebû Bekir, Rasulullah vefat ettiği vakit, O'nun yanından ayrılmış; Zübeyr, Ali ve Abbas ise O'nun yanında kalmışlardı. İşte Abbas Ali'ye bu sözleri o anda söyledi'⁴⁵⁷.

Neticede Hz. Abbas, gerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından önce, gerekse de vefatından hemen sonra, hilafetin Hâşimoğulları'nda kalması konusunda girişimlerde bulunmuş; ancak bu girişimlere Hz. Ali olumlu cevap vermeyince, daha fazla ısrarcı olmamıştır. Ancak Hz. Abbas'ın, Hz. Ali'yi halife seçtirme çabaları, sadece bu dönemle sınırlı kalmamış, daha sonraki halife seçimlerinde de yeğeni Ali'ye, halifeliğe aday olması konusunda telkinlerde bulunmaya devam etmiştir.

3.4.8. Dinar Dağıtımı

Ömrünün her anında yoksulları, yetimleri, kimsesizleri ve ihtiyaç sahiplerini kollayıp gözetken Hz. Peygamber (s.a.v.), vefatından bir gün önce de aynı hassasiyetle, sahip olduğu ve o an elinde bulunan paralarını tasadduk etmek istedi. O paralar yanında kalırsa, Rabbine bunun hesabını veremeyeceğini düşündü. Bu konu için de Hz. Âişe'yi görevlendirmişti.

Hastalığının başlarında Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yedi dinarı vardı. Bu para yanında olduğu halde ölmekten korkuyordu. Ailesine bu parayı sadaka olarak vermelerini emretmişti. Ancak O'nun hastalığıyla uğraşmaları, hizmetini görmeleri ve hastalığının da gittikçe artması, emrini yerine getirmelerini unutturdu. Vefatından bir gün önce, yine bayılarak kendisinden geçip ayılınca, yedi dinarı ne yaptıklarını sordu. Hz. Âişe de o paranın hâlâ yanında olduğunu söyledi. Bunun üzerine o paranın kendisine verilmesini istedi. Parayı eline alınca da: '*Bu para yanımda iken ölsem, Rabbimin benim hakkımdaki zannı ne olur acaba?*' diye sordu. Sonra da bu paranın tamamının yoksul Müslümanlara verilmesini emretti⁴⁵⁸.

İbn Sa'd'da geçen rivayetlere göre ise bu dinarların sayıları beş ile dokuz arasında farklılık gösterir. Ayrıca dinar dağıtımı olayının vefat ettiği günün sabahında gerçekleştiği dile getirilir. Bu rivayetlerin biri şöyledir: "Rasulullah, vefat

⁴⁵⁷ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 250

⁴⁵⁸ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 241-243; Muhammed Hüseyin Heykel, a.g.e., II, s. 381-382

hastalığı sırasında Âişe'nin göğsünde yatarken: *'O altınları ne yaptın?'* diye sordu. Âişe'de: *'Altınlar yanımdadır'* cevabını verdi. Bu cevap üzerine Rasulullah: *'Onları dağıt'* dedi ve Âişe'nin kucağına bayıldı. Ayılıp bu kez: *'Ey Âişe! O altınları dağıttın mı?'* diye sorunca Âişe: *'Vallahi hayır ey Allah'ın Rasulü!'* diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) altınları istedi ve avucuna alarak saydı, altı altındı. Sonra şöyle buyurdu: *'Bu altınlar yanımda bulunduğu halde Allah'a kavuşursa Muhammed, Rabbinin kendisine nasıl muamele edeceğini sanıyor acaba?'* Ardından da altı altının tümünü dağıttı ve o gün vefat etti⁴⁵⁹.

Rasulullah, kazancının ihtiyacı olan kısmını ayırdıktan sonra arta kalan ve tasadduk edeceği paraları yanında bekletmeyi sevmezdi. Bu hususu anlatan bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.): *'Muhammed'in canı elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, yanımda Uhut Dağı kadar altın olsa, Allah'ın dini için bıraktığım hariç, benden bunu sadaka olarak kabul edeni de bilsen, bir dinarının bile yanımda üç gündür fazla kalmasını arzu etmezdim'* buyurmuştur⁴⁶⁰.

Ayrıca şu da belirtilmelidir ki, Rasulullah'ın dağıttığı bu dinarlar, kendi kazancından sadaka olarak vermek üzere ayırdığı dinarlardır. Bir başkasının kendisine dağıtılmak üzere verdiği paralar değil. Bu durum, Allah Rasulü'nün sadaka konusundaki hassasiyetini net olarak ortaya koymakta ve örnek teşkil etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, yanında bulunan yedi dinarı sadaka olarak dağıtmasının dışında, yine vefatından bir gün önce, kırk köleyi azat ettiği, silahlarını Müslümanlara bağışladığı, gece olunca Hz. Âişe'nin komşusundan lambaya koymak için yağ ödünç aldığı, zırhının da otuz sa' miktarı arpa karşılığı bir Yahudi de rehin bulunduğu, Hz. Âişe'nin ise: *'Rasulullah vefat ettiğinde evimde yiyecek olarak raftaki yarım arpa ekmeğinden başka hiçbir şey yoktu. Uzun süre onu yedim ve bitirdim'* dediği dile getirilir⁴⁶¹.

3.4.9. Misvak Kullanması

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği gün olan, 13 Rebülevvel 11 Pazartesi günü sabahı Allah Rasulü, kendisini biraz iyi hissetmişti. Bunu gören ve duyan ashab

⁴⁵⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 241

⁴⁶⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 241; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 472

⁴⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 472; Münir Gadban, *Rasulullah'ın Hayatı ve Metodu*, II, s. 371; Ebu'l Hasan Ali en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, İst., 2013, s. 372

sevinmiş, Rasulullah'ı ziyaret etmek istemişti. Bu ziyareti gerçekleştirenlerden birisi de Hz. Âişe'nin kardeşi, Abdurrahman b. Ebî Bekir'di. Elinde bir misvakla gelen Abdurrahman'ı gören Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Hz. Âişe arasında yaşanan diyalogu kaynaklar, Hz. Âişe'den gelen rivayetlerde şöyle aktarmaktadır.

“Hz. Âişe: *‘Allah’ın bana verdiği güzel nimetlerinden birisi de Rasulullah’ın benim odamda, benim günümde, boynum ile göğsüm arasında vefat etmesi, vefatı sırasında O’nun tükürüğü ile benim tükürümümü de birleştirmesidir’* dedi. Bu sözler üzerine el-Kâsım O’na: *‘Dediğinin hepsini anladık da senin tükürüğün ile O’nun tükürüğünü nasıl birleştirdi, onu anlayamadık?’* diye sordu. Hz. Âişe ise: *‘Şöyle ki, kardeşim Abdurrahman b. Ebî Bekir, elinde yeşil ve yaprakları soyulmuş taze bir misvakla Rasulullah’ın yanına, O’nu ziyarete geldi. Ben Rasulullah’ı kendime yaslamıştım. Allah’ın Rasulü misvağa çok düşküdü. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Abdurrahman’ın elindeki misvağa dikkatlice baktığını görünce misvak istediğini anladım ve O’na: ‘Misvağı senin için kardeşimin elinden alayım mı?’ diye sordum. O da başı ile ‘Evet’ diye işaret etti. Ardından ben: ‘Ey Abdurrahman! Misvağını bana ver’ dedim. O da verdi. Misvağın kullanılmış yerini dişimle kopardım ve diğer kısmını Rasulullah’a verdim. Misvak sert olduğu için, Allah Rasulü’nün gücü onu kullanmaya yetmedi. Bu kez de: ‘Onu senin için yumuşatayım mı?’ diye sordum. O da yine başıyla ‘Evet’ diye işaret etti. Misvağı aldım ve kendi dişlerimin üzerine sürüp çiğneyerek yumuşatıp geri verdim. O da misvağı alıp daha önce görmediğim bir şekilde güzelce dişlerini misvakladı. Dişlerini temizledikten sonra da misvağı bana uzattı. İşte bu suretle Allah, benim tükürüğümle Rasulullah’ın tükürüğünü bu misvak vasıtasıyla birleştirdi ki, bu olay Hz. Peygamber (s.a.v.)’in dünyadaki günlerinin en sonuncusu içinde, ahiretten olan günlerinin de ilk gününde meydana gelmişti’’⁴⁶² şeklinde cevap verdi.*

Bu olaya bakıldığında, Rasulullah’ın son anlarında, kendisine sorulan sorulara cevap veremeyecek kadar gücünün kalmadığını, bu yüzden de Hz. Âişe’nin sorularına işaret yoluyla cevap verdiği anlaşılıyor. Hatta Rasulullah’ın misvak kullanımıyla ilgili rivayetlerin birinde, gücü olmadığı için Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in dişlerini misvakladığı bilgisi bile yer alır. Bu durumu anlatan

⁴⁶² İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 410; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbn Sa‘d, *a.g.e.*, II, s. 238; Belâzürî, *Ensâbü’l Eşrâf*, II, s. 244; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 520-521; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 494-495

rivayet şöyledir: “Hz. Âişe: ‘Rasulullah benim evimde, eşlerinde kalma sırası bende iken ve benim kucağımda vefat etti. Hatta Allah Teâlâ benim tükürüğümü O’nun tükürüğü ile birleştirdi. O sırada Abdurrahman elinde bir misvakla içeri girmişti. Allah Rasulü misvağı almak istiyordu fakat rahatsız olduğu için buna gücü yetmedi. Misvak sert olduğu için, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in onu kullanmaya da gücü yetmedi. Bu yüzden misvağı ben aldım ve onu kendi dişlerim üzerine sürerek yumuşattım. Sonra da yumuşatılmış bu misvakla O’nun dişlerini misvakladım’ demiştir⁴⁶³.

Şâmî de yer alan ve Muhammed b. Yahya b. Ebî Ömer el-Adenî yoluyla Hz. Âişe’den nakledilen bir başka rivayete göre ise, Rasulullah’ı ziyarete gelen ve misvağın sahibi olan kişinin Abdurrahman b. Ebî Bekir değil, Üsâme b. Zeyd olduğu kayıtlıdır. Ayrıca Şâmî, Süheylî’nin misvak hadisine yaptığı yoruma yer vererek Süheylî’nin: “Bu hadiste iç ve dış temizliğin fikhî yönüne işaret vardır. İşte bunun için, öldürüleceğini veya öleceğini fark eden kimsenin misvak kullanması müstehaptır. Çünkü namaz kılan kimse, Rabbinin huzuruna durduğu gibi; ölen kimse de Rabbinin huzuruna gitmektedir. Öyleyse temizlik, her ikisinin de yapacağı bir iştir” dediğini aktarır⁴⁶⁴.

Ağız ve diş bakımına hayatı boyunca büyük önem veren ve bu hususla ilgili ümmetine tavsiyelerde bulunan Peygamber Efendimiz, son nefesini vermeden önce, dişlerini misvaklama fırsatı karşısına çıktığında bile bu fırsatı değerlendirmiş, dişlerini misvaklamayı ihmal etmemiştir. Nitekim O daha önceleri: “Ümmetime zor geleceğini bilmesem, onlara her namazda misvak kullanmayı emrederdim”⁴⁶⁵ buyurmuştur.

3.4.10. Son Gün, Son An ve Son Söz

Hicrî 11 yılının Safer ayının son gününde rahatsızlanıp adım adım Rabbine kavuşacağı günü bekleyen Hz. Muhammed (s.a.v.), on üç gün süren, sıkıntı ve ibretler içinde geçen hastalığının ardından ruhunu, 13 Rebûlevvel 11 Pazartesi günü öğleye doğru teslim etmiş, ümmetini adeta yetim bırakmıştı. O istenmeyen ama aynı

⁴⁶³ Buhârî, a.g.e., Farzu’l Hums, 57; Said Havva, a.g.e., III, s. 495

⁴⁶⁴ Şâmî, a.g.e., XII, s. 276-277

⁴⁶⁵ Buhârî, a.g.e., Cuma, 8; Müslim, a.g.e., Tahâra, 42; İbnu’d Deyba‘, a.g.e., IV, s. 434-435

zamanda kaçılmayan ölümün gerçekleştiği günün sabahından itibaren yaşananlar şöyledir.

Gün, Müslüman için sabah namazını kılmak üzere, güneş doğmadan önce uyandığı andan itibaren başlar. Hz. Muhammed (s.a.v.) de 13 Rebûlevvel 11 Pazartesi günü, sabah namazını kılmak üzere uyandı ve yatağından kalktı. Gerçi Hz. Peygamber (s.a.v.), hastalığı boyunca önceki günlerdeki namazlarını da aksatmadan kılmıştı. Hz. Âişe'nin odasında ikamet edişinin sekizinci günüydü. Odanın perdesini aralayarak sabah namazını kılmak üzere bir araya gelmiş ashabına, dünya gözleriyle son bir kez daha vedalaşırçasına baktı. Bu olay kaynaklarda şöyle anlatılır:

Enes b. Malik (r.a.)'ten rivayet edildiğine göre; pazartesi günü Müslümanlar mescitte sabah namazını kılıyorlardı. Hz. Ebû Bekir (r.a.) onlara imamlik yapıyordu. Bu sırada Rasulullah, Hz. Âişe'nin odasından mescide açılan kapının perdesini kaldırdı. Saflar halinde ashabi namaz kılarken ayakta onlara baktı. Yüzü sanki Mushaf⁴⁶⁶ yaprağı gibi parlıyordu. Bu görüntüye sevinerek tebessüm etti. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namaza gelip imamlik yapacağını zannederek geri çekilmek istedi. Müslümanlar da sevinçlerinden az daha namazlarını bozacaklardı. Bunu farkeden Peygamber Efendimiz, eliyle namazı tamamlamalarını işaret etti. Ardından da perdeyi indirdi ve odasına çekildi. Rasulullah, işte o gün vefat etti⁴⁶⁷.

⁴⁶⁶ Mushaf, Kur'an-ı Kerim'in bütün sûre ve ayetlerinin yazılıp bir araya toplanarak iki kapak arasına alınmış haline denir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında çeşitli malzemelere yazılmış olan Kur'an-ı Kerim, Hz. Ebû Bekir'in halifeliliği döneminde Mushaf haline getirilmiştir. İlk mushafa da (asıl) anlamına gelen 'el-İmam' adı verilmiştir. Bkz. Şaban Özkavutçu, *a.g.e.*, s. 307

⁴⁶⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 407-408; Buhârî, *a.g.e.*, Ezân, 46, 94, Meğâzî, 83; Müslim, *a.g.e.*, Salât, 98; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 196; İbn Kesîr, *es-Siretü'n Nebeviyye*, s. 727-728. Pazartesi günü sabah namazında yaşanan bu olayla ilgili bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerden birinde şöyle denir: "*Rasulullah, vefat ettiği pazartesi gününün sabah namazında, yattığı hücrenin mescide açılan kapısındaki perdeyi kaldırıp ümmetini seyretmişti. İşte milletine bu son bakışı, O'nun içini ferahlatmıştı. Çünkü bütün ashabi, birbirine kenetlenmiş saflar halinde, vekil tayin ettiği Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in arkasında cemaatle namaz kılıyorlardı. Bu durumdan hoşlanarak tebessüm etmişti. İşte bu hal, hem kendisi için hem de kendisinden sonra ümmeti için bir göz aydınlığı olmuştu.*" (Bkz. Münir Gadban, *Rasulullah'ın Hayatı ve Metodu*, II, s. 377) Başka bir yorumda şunlar söylenir: "*Hz. Ebû Bekir (r.a.) Müslümanlara namaz kıldırıyordu. Sahabe son pazartesi günü sabah namazında Yüce Allah'ın huzurunda saf tutmuş bir haldeyken Rasul-i Ekrem, odasının perdesini kaldırıp Müslümanlara baktı. Cihat ve davetinin nasıl semere verdiğini, peygamberlerinin yanlarında olduğu zamanda, olmadığı zamanda namaza devam eden bir ümmetin, nasıl doğup geliştiğini bizzat gördü. Bu güzel manzarayı, kendinden önce hiçbir peygambere ve hiçbir davetçiye nasip olmayan bu başarıyı, gözleriyle müşahade etti. Ümmetinin İslâmîyet'e bağlı kalacağına ve Allah'a ibadet etmeye devam edeceğine gönülden inandı. Peygamberlerinin vefatı buna engel olmayacaktı. Kalbi sevinçle doldu ve nur yüzü daha da aydınlandı.*" (Bkz. Ebu'l Hasan Ali en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 370) Başka bir değerlendirme ise şöyledir: "*Son sabah namazında yaşananlara bakıldığında, Rasulullah'ın son anına kadar şuur ve düşüncesinin kaybolmadığını, dikkatinin bile yerinde olduğu anlaşılabilir.*

Günlerdir odasından çıkamayan Rasulullah'ı perde gerisinden de olsa gören ashab, biraz olsun rahatlamış, Rasulullah'ın iyileşebileceğini ümit etmeye başlamıştı. Hatta imamlık görevini Peygamber Efendimizin emriyle üstlenen Hz. Ebû Bekir bile Rasulullah'ın namazları artık kıldırabileceğini düşünmüş olmalı ki, Medine'nin dışarı mahallesinde yaşayan eşi Hârice'nin kızının yanına gitmek için Allah Rasülü'nden izin almıştı.

Bu konuyu Vâkîdî şöyle anlatır: Rasulullah ayılmış ve rahatlamıştı. Hanımları rahatlamış olmasına sevinerek saçını tarıyorlardı. O sırada Ebû Bekir içeri girdi ve: *“Ey Allah'ın Rasülü! Allah'a hamd olsun ki, ayılmış ve rahatlamış olarak sabahladın. Bugün Harice'nin kızının günüdür. Bana izin verirsen onun evine gideceğim”* dedi. Rasulullah ona izin verdi, o da Medine'nin el-Avâlî semtinde bulunan, Hâris b. Hazrecoğulları'na ait evlerin bulunduğu Sünh mahallesindeki evine gitti⁴⁶⁸.

Pazar günü Rasulullah'ın ağırlaştığı haberini aldığı anda, Cürf'deki karargâhtan gelerek Rasulullah'ı ziyaret eden Üsâme b. Zeyd, pazartesi sabahı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in düne göre daha iyi olduğunu öğrenince, ordunun hareketi ile ilgili görüşüp onay almak için tekrar mescide gelmişti. O da Allah Rasülü'nün huzuruna girerek, ordusu ile hareket edip etmeme konusunda Hz. Muhammed (s.a.v.)'in fikrini sordu. Rasulullah da: *‘Allah'ın bereketi üzere kuşluk vakti yola çıkınız’* buyurdu. Bunun üzerine Üsâme, Peygamber Efendimizle vedalaşarak karargâha döndü ve askerlerine hazırlık emri verdi⁴⁶⁹.

Müslümanlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında gözlemledikleri bu iyileşmeden dolayı büyük bir sevinç duydular. Öyleki Üsâme b. Zeyd, orduyu Şam'a doğru harekete geçirmek için kendisinden izin istemiş, Hz. Ebû Bekir Sünh

Nitekim son günü pazartesi sabahında, cemaat sabah namazı için saf tuttuğunda, cemaati seyretmiş ve tebessüm ederek memnuniyetini göstermiştir. Allah Rasülü'nün o esnada bile zihni ümmetiyle meşguldü. Kendinden sonra onların ne hale gelebileceklerini düşünüp hesap ediyordu. Allah bilir ki Rasulullah, son dakikalarını geçirirken, ashabına Allah'ın rızasını, onların bu en büyük nimetle nimetlenmesini son bir defa daha istiyordu. Yine kendisini de onlara bıraktığı hak nizam ve dosdoğru yolda kalacaklarına ikna etmek istiyordu. Ve kanaat getirmişti de. Ve Yüce Rab, O'na gönlünü yatıştırarak hali böylece göstermişti. O derece ki; hastalığının en şiddetli anında, ölüm dakikalarında ashabı, O'nun yüzünde memnuniyet, neşe ve mutluluğu görmüş; artık herkes O'nun tamamen iyileştiğini ve hiçbir sıkıntısının kalmadığını bile sanmıştı.” (Bkz. M. Said Ramazan el-Bûtî, a.g.e., s. 484)

⁴⁶⁸ Vâkîdî, a.g.e., III, s. 370-371; İbn Hişâm, a.g.e.; IV, s. 409

⁴⁶⁹ Vâkîdî, aynı yer; Serdar Özdemir, a.g.e., s. 133

mahallesindeki evine gitmeyi talep etmiş, Allah Rasulü de izin vermişti. Ömer ve Ali de bazı işleri için Rasulullah'ın yanından ayrıldılar. Bütün Müslümanlar mutlu ve sevinçli bir halde dağılmışlardı. Oysaki bir gün öncesine kadar peygamberin hastalığının gidişatıyla ilgili olarak duydukları olumsuz haberlerden dolayı son derece üzüntülüydüler. Kendisi de mescitte Müslümanların bu sevinçli hallerini görmekten mutluymuştu. Ama bedeni hâlâ son derece bitkin görünüyordu. Hz. Âişe ise, kalbini sevgi ve kutsal heybetiyle dolduran bu zata bakıyor, sonra da hastalığının kendisini zayıf düşürmesinden dolayı, O'na sonsuz şefkat besliyordu. Eski gücüne ve sağlığına kavuşması için canını vermeye hazırdı⁴⁷⁰.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu geçici iyileşme ve rahatlama eşlerini de sevindirmişti. Onlar da saçlarını tarayarak süslenmeye ve kendilerini toparlamaya başladılar. Zira onlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hastalığı sürecinde büyük bir stres ve üzüntü yaşamışlardı. Artık herkes Rasulullah'ın sağlığına kavuştuğuna inanıyordu⁴⁷¹.

Sabah namazı esnasında Allah Rasulü'nün yüzünde ve bedeninde görülen bu iyileşme belirtileri, birkaç saat sonra yerini sıkıntı ve acıya bıraktı. Vefatından birkaç saat önceki bu rahatlama belirtileri, anlaşılan o ki, vefat edecek kişinin vefatından önce üzerine çöken, ölüm iyiliğinden başka bir şey değildi.

Hz. Peygamber (s.a.v.), kuşluk vaktine doğru tekrar ağırlaştı, serinlemek ve rahatlayabilmek için bir kap su istedi. Gerçi hastalığı sürecinde Rasulullah'ın yanında, deriden veya ağaçtan yapılmış bir su kabı bulunurdu. Su getirildiğinde elini su dolu kaba daldırıyor, elini ıslatarak alınına sürüyordu. Bu esnada da: *'Allah'tan başka ilah yoktur. Şüphesiz ki ölümün de şiddetli sarsmaları vardır'* diyor; *'Ey Allahım! Ölüm baygınlığına ve ıstırabına karşı bana yardım et'* diye dua ediyor; *'Ey Cebrail yaklaş bana!'*, *'Ey Cebrail yaklaş bana!'*, *'Ey Cebrail yaklaş bana!'* sözlerini de tekrar ediyordu⁴⁷².

Son anlarında sabahki gücü gitmiş, hastalığın şiddetiyle konuşacak dermanı bile kalmamıştı. Bu esnada Hz. Âişe'nin kardeşi Abdurrahman, elinde bir misvakla çıkagelmişti. Hz. Âişe, misvağa gözlerini diken Rasulullah'ın misvağı isteyip

⁴⁷⁰ Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 382-383

⁴⁷¹ Vâkîdî, *a.g.e.*, III, s. 370; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 62

⁴⁷² Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 261

istememediğini sorduğunda, Allah Rasulü güçsüzlüğünden dolayı konuşarak cevap verememiş, ancak başını hareket ettirerek cevap verebilmişti.

Dünya hayatındaki son anlarında Hz. Peygamber (s.a.v.), ayakta duramadığı gibi oturamıyordu da artık. Ne başını ne de boynunu dik tutabiliyordu. Hz. Âişe (r.a.) Peygamber Efendimizi göğsünden ve sırtından tutmuş, başını da kendi göğsüne yaslandırmıştı. Rasulullah bu pozisyonda iken bir süre rahatladı. Vakit kuşluk vakti olmuştu. Allah Rasulü'nün mübarek alnından terler aktı. O mübarek ağzını açtı, kapadı⁴⁷³. Başını, Hz. Âişe'nin dizinde iken, bir süre baygınlık geçirdi. Sonra ayıldı, gözlerini odanın tavanına dikip elini havaya kaldırarak: '*Allahım! Benî Refîk-i Âlâ'ya (En Yüce Dosta) kavuşturun*' demeye başladı. Rasulullah'ın dünyaya veda ederken söylediği son söz, bu olmuştu⁴⁷⁴.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu son sözlerinden sonra, elini aşağıya indirdi, Hz. Âişe (r.a.)'nin kollarında⁴⁷⁵, O'nun odasında, altmış üç yaşında, Hicrî 13 Rebûlevvel 11, Mîlâdî 8 Haziran 632 Pazartesi günü, güneşin batıya doğru meyletmeye başladığı ilk anlarda VEFAT etti.

3.4.11. Hz. Peygamber'in Vefat Yaşı, Tarihi ve Saati

Siyer ve hadis kaynakları incelendiğinde, Allah Rasulü'nün vefat ettiği zamanki yaşı, vefat ettiği tarih ve vefat zamanı konusunda farklı rivayetlerle karşılaşılır. Bu farklılıklara rağmen genel kabul gören ve kaynaklarda ortak olarak yer alan bilgilerden hareketle, bu konu değerlendirilecektir. Bu değerlendirme yapılırken de, çalışmanın amacından sapmamak adına, kronolojiyle ilgili nesi⁴⁷⁶ ve ihtilâf-ı metâlî⁴⁷⁷ gibi bir takım tartışmalara değinilmeden bu konu incelenecektir.

⁴⁷³ Taberî, *a.g.e.*, III, s. 199

⁴⁷⁴ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83

⁴⁷⁵ Rasulullah vefat ettiğinde Hz. Âişe'nin değil de, Hz. Ali'nin kollarında iken ruhunu teslim ettiğini söyleyen rivayetler de vardır. Zannımızca Şia kaynaklı olan bu rivayetler pek de gerçeği yansıtmamaktadır. Bu rivayetler için bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 266

⁴⁷⁶ Nesi', Arapların cahiliye döneminde ve Medine döneminin tamamına yakınında, yürürlükte olan haram ayları helal saymak ve hacı her zaman aynı mevsime getirmek için bazı senelerin sonuna bir 13. ay ilave edip gelen seneyi bir ay sonra başlatmaları olayına denir. Bu konuyla ilgili bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Mehmet Apaydın, *a.g.e.*, s. 15

⁴⁷⁷ İhtilâf-ı Metâlî, hicri takvime göre bir zaman tesbiti yapılırken, hilalin görülmesi meselesinde, hilalin yerkürenin değişik bölgelerinde farklı vakitlerde görülmesi demektir. Bu konuyla ilgili bilgi ve değerlendirmeler için de bkz. Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 44

İlk olarak Rasulullah'ın vefat yaşı üzerinde durulacaktır. İbn Sa'd, üç farklı senetle İbn Abbas ve Zührî'den; iki farklı senetle Muâviye b. Ebû Süfyan'dan, ayrıca farklı senetlerle Said b. Müseyyeb, Ebû Cafer, Müslim b. Subeyh, Âmir, Abdurrahman b. Kâsım ile Ali b. Hüseyin'den, Rasulullah'ın altmış üç yaşında vefat ettiğini rivayet eder⁴⁷⁸. Halife b. Hayyat da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in altmış üç yaşında vefat ettiğini Ebû İshak, Cerir, Said b. Müseyyeb, Hammad b. Seleme, Abdürrezzak, Şa'bi ve İkirime'den naklede ve söze bu rivayetlerle başlar. Bunun yanı sıra İbn Sa'd, Halife b. Hayyat ve eş-Şâmî Hz. Peygamber (s.a.v.)'in altmış, altmış iki ve altmış beş yaşlarında vefat ettiğine dair bir kısım rivayetlere de yer verirler⁴⁷⁹.

Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el- Bâkır, Cerîr b. Abdullah el- Becelî, Ebû İshak es- Sebiî, İbn İshak, İbn Sa'd ve İbn Abdilber gibi siyer-megazî râvi ve uleması Allah Rasulü'nün vefat ettiğinde altmış üç yaşında olduğunun sabit olduğunu ve bunun nakledilen rivayetlerin en sahihi olduğunu belirtirler. Mesala Enes b. Malik, Hz. Âişe, Muâviye b. Ebû Süfyan, Kasım b. Abdurrahman, Said b. Müseyyeb, İbn Abbas ile Şa'bi'den muhtelif ve müteaddit yollarla, Rasulullah'ın peygamberliğinin kırk yaşında başladığı, peygamberlikten sonra on üç yıl Mekke'de, on yıl da Medine'de risalet görevini yerine getirdiği ve altmış üç yaşında vefat ettiği nakledilmiştir⁴⁸⁰. İsmail Hâmi Danişmend de, Rasulullah'ın altmış üç yaşında vefat ettiğini belirten rivayetin Hicrî takvime göre verildiğini ve bu sürenin güneş yılına göre altmış bir seneye denk geldiğini söyler⁴⁸¹.

Taberî ise, *'Hz. Muhammed (s.a.v.) vefat ettiği zaman altmış beş yaşındaydı'* diyenlerin doğru söylemediğini, *'Rasulullah, altmış üç yaşında vefat etti'* diyen rivayetlerin ise en doğru rivayetler olduğunu söyler. Bunu da şöyle diyerek delillendirir: *'Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kırk yaşında iken ilk vahiy geldi. Vahiy geldikten sonra on üç yıl Mekke'de kaldı. On sene de Medine'de bulundu. Dolayısıyla vefat ettiğinde altmış üç yaşındaydı'*⁴⁸².

⁴⁷⁸ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 309-310

⁴⁷⁹ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 308-310; Şâmî, a.g.e., XII, s. 326-327; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 603-604

⁴⁸⁰ Buhârî, a.g.e., Menâkıb, 19; Müslim, a.g.e., Fezâil, 115; Beyhakî, a.g.e., V, s. 560-563; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 604

⁴⁸¹ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 604

⁴⁸² Taberî, a.g.e., III, s. 198-199

İbnü'l Esîr'de de bu hususla ilgili şu bilgiler yer alır: Allah Rasulü'nün, vefat ettiği gün kaç yaşında olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. İbn Abbas, Muâviye, Âişe, İbn Müseyyeb, Rasulullah'ın ömrünün altmış üç yıl olduğunu söylerler. Yine İbn Abbas ile Hanzala oğlu Dağful, O'nun yaşının altmış beş olduğunu söylerken; diğer taraftan Urve b. Zübeyr, altmış olduğunu dile getirmiştir⁴⁸³.

Hâşimoğulları'nın azatlısı Ammar da şöyle demiştir: "İbn Abbas'a: '*Allah Rasulü vefat ettiğinde yaşı kaçta gelmişti?*' diye sormuştum. O da: '*Senin gibi O'nun kabilesinden olan bir kimseye bunun gizli kalacağını sanmıyorum*' diye cevap verdi. Ben de: '*Başkalarına bunu sordum fakat bana başka başka cevaplar verdiler. Bu yüzden senin bu konudaki görüşünü öğrenmek istedim*' dedim. Bu kez O: '*Hesap bilir misin?*' diye sorunca: '*Tabiki*' dedim. O ise: '*Kırkı aklında tut. Bu kırkta, peygamber olarak görevlendirildi. On beş yıl hem güven hem de korku içinde Mekke'de kaldı. On yıl da Medine'ye hicretinden sonra ekle, işte sorunun cevabı budur*' dedi. Diğer bir rivayette ise: '*Rasulullah, Mekke'de on beş yıl kaldı. Bunun yedi yılını ses işitir, ışık görür, ama başka bir şey görmez olarak; sekiz yılını da vahiy alarak geçirdi. Medine'de de on yıl kaldı*' denilmektedir⁴⁸⁴.

Rasulullah'ın altmış üç yaşında vefat ettiğini dile getiren, Enes b. Mâlik'ten gelen rivayetlerin birinde de, sadece Allah Rasulü'nün değil, ilk halife Hz. Ebû Bekir ile ikinci halife Hz. Ömer'in de aynı yaşta, yani altmış üç yaşında vefat ettiği bilgisi yer alır⁴⁸⁵.

Bütün bu söylenenlerden sonra, birçok âlim ve siyer yazarının, Rasulullah'ın vefat yaşının altmış üç olduğunu belirttikleri; aktarıldığı üzere, her ne kadar buna aykırı rivayetler bulunsa da, bu rivayetlerin ya metin ve senet yönünden tenkit edilmiş, ya da garip rivayetler olduğunu kabul ettikleri söylenebilir⁴⁸⁶.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefat ettiği tarih konusunda da yine birbirinden farklı rivayetlerle karşılaşılır. Ancak buna rağmen bütün kaynakların, Allah

⁴⁸³ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 286

⁴⁸⁴ Müslim, *a.g.e.*, Fezâil, 121

⁴⁸⁵ Müslim, *a.g.e.*, Fezâil, 114

⁴⁸⁶ Rasulullah'ın vefat yaşıyla ilgili değerlendirmeler yapan Şâmî, İbn Asâkir ve İmam Nevevî'nin '*Vefat ettiği zaman Rasulullah'ın altmış üç yaşında olduğu görüşü en sahih ve en yaygın görüştür*' dediğini; Ebû Ömer b. Abdülber'in: '*Bize göre de doğru olan budur*' ifadesini kullandığını; İbn Sa'd'ın: '*İnşallah en güvenilir olan budur*' eklemesini yaptığını; Zehebî'nin de: '*Muhakkiklerin kesinliğe kavuşturduğu, sağlıklı olan rivayet budur*' açıklaması yaptığını belirtir. Rasulullah'ın vefat yaşı ile ilgili bu v.b açıklama ve değerlendirmeler için bkz. Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 327

Rasulü'nün, Hicrî 11 yılının Rebûlevvel ayının bir pazartesi günü vefat ettiği hususunda ittifak ettiklerini söylemeliyiz.

Taberî'ye göre Rasulullah'ın hayatında pazartesi gününün önemi büyüktür. Zira bütün haberlerde ittifak edilen noktalar şunlardır: "Hz. Peygamber (s.a.v.), pazartesi günü dünyaya geldi. Kâbe tamir edildiğinde on altı yaşındaydı ve o zaman O'na: *'Hacerü'l Esved'i kendi elinle Kâbe'deki yerine sen koy'* denilmişti. O gün de pazartesiydi. Mekke'den Medine'ye hicretine pazartesi günü başlamış, Medine'ye pazartesi günü girmişti. Ve bir pazartesi günü ahirete göç etti"⁴⁸⁷.

Bu durumda akla gelen soru, 'Resulullah'ın vefat ettiği gün olan Rebûlevvel ayının pazartesi günü, bu ayın kaçınıcı günüydü' sorusudur. Siyer kaynakları incelendiğinde, vefat tarihi olarak, Rebûlevvel ayının 1. günü, 2. günü, 10. günü, 12. günü ve 15. gününün zikredildiği görülmektedir. O halde Allah Rasulü'nün vefat ettiği günle ilgili rivayetlere göre beş ayrı ihtimal ortaya çıkmaktadır. Belirtilen bu günlerle ilgili olan rivayetler şöyledir.

Urve b. Zübeyr ile Musa b. Ukbe, İbn Şihâb'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: *"Resulullah'ın hastalığı şiddetlenince Âişe, Ebû Bekir'e; Hafsa, Ömer'e; Fâtıma da Ali'ye haber gönderdi. Bunlar, Rasulullah'ın, Hz. Âişe'nin göğsü üstünde vefat ettiği, 1 Rebûlevvel Pazartesi günü evine gelip toplandılar. Vakit ise güneşin zevale meylettiği vakitti"*⁴⁸⁸. Yine Ebû Nuaym Fadl b. Dukayn şöyle demiştir: 'Resulullah, Medine'ye gelişinin 11. yılının başında, Rebûlevvel ayının ilk pazartesi günü vefat etmiştir'⁴⁸⁹.

Mevlânâ Şiblî ise şöyle der: *"Siyer yazarlarının güvendiği bir isim olan Musa b. Ukbe ile İmam Leys Mısrî, Rasul-i Ekrem'in, Rebûlevvel ayının birinci günü vefat ettiğini söylerler. İmam Süheylî de bunun gerçeğe çok yakın olduğunu söyler. İmam Süheylî, Rasul-i Ekrem'in Rebûlevvel ayının 12. günü vefat ettiğine dair rivayeti, dirayet açısından cerheden ve bunun tamamen temelsiz olduğunu gösteren ilk kişidir"*⁴⁹⁰. O halde, bu rivayetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat tarihi, 1 Rebûlevvel 11 Pazartesi günüdür.

⁴⁸⁷ Taberî, a.g.e., III, s. 207

⁴⁸⁸ Beyhakî, a.g.e., V, s. 557; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 434; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 605

⁴⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 436

⁴⁹⁰ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 513

Beyhakî ve İbn Kesîr'in kaydettiğine göre, Süleyman b. Tarhan et-Teymî *Kitâbü'l Megâzî* isimli eserinde: '*Rasulullah'ın hastalığı 22 Safer 11 Cumartesi günü başladı, Medine'ye gelişinin 10. yılının tamamlandığı 2 Rebûlevvel 11 Pazartesi günü vefat etti*' demiştir⁴⁹¹. Vâkıdî ise, Rasulullah'ın hastalığının başlaması ve vefat tarihiyle ilgili iki farklı rivayetinin birinde şöyle demiştir: '*Rasulullah'ın hastalığı, Safer ayının bitimine on bir gün kala, bir çarşamba günü başladı ve on üç gün sürdü. 2 Rebûlevvel 11 Pazartesi günü de vefat etti*'⁴⁹².

Sa'd b. İbrahim ez-Zührî'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), Medine'ye gelişinin üzerinden tam on yıl geçtikten sonra, Rebûlevvel ayından da iki gece geçince pazartesi günü vefat etti⁴⁹³. İbn Hacer'e göre, Rasulullah'ın vefat tarihi ile ilgili muteber görüş, Ebû Mihnef'in verdiği tarihtir ki, o da 2 Rebiülvvel 11 Pazartesidir. Bu konudaki hatanın nedeni O'na göre, 2 Rebûlevvel tarihinin, 12 Rebûlevvel şeklinde değiştirilmesidir. Daha sonra gelenler de bu hatayı tekrar etmişlerdir⁴⁹⁴. Bu rivayetlere göre ise Rasulullah'ın vefat tarihi, 2 Rebûlevvel 11 Pazartesi günüdür.

Mevlânâ Şiblî Numanî, bu tarihe karşı çıkararak şu açıklamayı yapmıştır: '*Rasul-i Ekrem'in, Rebûlevvel ayının 2. günü vefat ettiğine dair ileri sürülen rivayeti, usûle göre incelendiğinde, rivayetin sahih olmadığı görülür. Çünkü bunu rivayet eden, Hâşim b. Muhammed b. Saib Kelbî'dir. Hadisçiler O'nu ve Ebû Mihnef'i, Ya'kubî ve Mes'udî gibi tarihçiler onların rivayetlerini nakletseler bile, yalancı ve güvenilmez sayarlar*'⁴⁹⁵.

Rasulullah'ın vefatının Rebûlevvelin 10. günü olduğunu söyleyen Seyf b. Ömer'in, Muhammed b. Ubeydullah el- Arzemî kanalıyla İbn Abbas'tan yaptığı rivayet şöyledir: '*Rasulullah Veda Haccı'nı eda ettikten sonra Medine'ye döndü ve Zilhiccenin kalan kısmı ile Muharrem ve Safer aylarını Medine'de geçirdi. Allah Rasülü Veda Haccı dönüşü yolculuğun verdiği yorgunluk ve zahmetin etkisiyle hastalandı. Hastalık haberi çarçabuk her tarafa yayıldı ve bunun üzerine Esved Yemen'de, Müseylime Yemâme'de isyan etti. Rasulullah'ın vefatına sebep olan*

⁴⁹¹ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 558; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 436; Şâmî,*a.g.e.*, XII, s. 324

⁴⁹² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 275; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 558; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 606

⁴⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 436

⁴⁹⁴ Şâmî,*a.g.e.*, XII, s. 324-325; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 607

⁴⁹⁵ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 513

hastalığı Muharrem ayının sonunda başladı ve 10 Rebûlevvel 11 Pazartesi günü vefat etti⁴⁹⁶.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in 15 Rebûlevvel'de vefat ettiği, sadece Semhûdî'de, Esmâ bt. Ebû Bekir'den nakledilen bir rivayette geçmektedir. Ayrıca Semhûdî ve İbn Hacer, Bezzar'ın İbn Mes'ud'tan naklettiği bir rivayette Rasulullah'nın, 11 Ramazan 11'de vefat ettiğine dair bir rivayetin de bulunduğunu kaydederler⁴⁹⁷.

Kaynaklarda en çok üzerinde durulan vefat tarihi ise, 12 Rebûlevvel 11 Pazartesi günüdür. Nitekim İbn İshak'ın beyanına göre: "Rasulullah Zilhicce ayında Veda Haccı'ndan döndü. O ayın kalan kısmını, Muharrem ve Safer aylarını Medine'de geçirdi. Üsâme b. Zeyd'i, Suriye'ye gönderme hazırlığı başlattı. İnsanlar bu minval üzere iken, Rasulullah'nın vefatıyla sonuçlanan hastalığı başladı. Bu hastalık O'nu, Allah'ın dilediği rahmet ve ikrama ulaştıracaktı. Hastalığı, Safer ayının son günlerinde veya Rebûlevvel ayının ilk günlerinde başladı. Medine'deki Bâkî Mezarlığına giderek, kabristanda bulunanlara mağfiret dileyip döndüğü gecenin sabahından itibaren ağrıları başladı. 12 Rebûlevvel'de de vefat etti⁴⁹⁸.

İbn Kesîr ve İbn Hacer'in kaydettiği İbn İshak'ın rivayetinde de Allah Rasûlü'nün Medine'ye muhacir olarak gelişinin 10 yılını doldurduğu, 12 Rebûlevvel günü, Medine'ye ulaştığı gün vefat ettiği söylenir. Ayrıca İbn Kesîr, Vâkîdî'nin 'Bizce sabit görüş budur' dediğini nakleder ve Vâkîdî'nin kâtibi Muhammed b. Sa'd'ın da kesin kanaatinin bu yönde olduğunu söyler. İbn Kesîr ve İbn Hacer, İbn İshak ile Vâkîdî'nin, Rasulullah'nın vefat gününe dair 12 Rebûlevvel Pazartesi günü şeklindeki rivayetlerini meşhur ve cumhurun görüşü olarak nitelerler⁴⁹⁹.

Vâkîdî, Rasulullah'nın hastalığının başlaması ve vefat tarihiyle ilgili iki farklı rivayet nakleder ki, bunlardan biri, daha önce söylediğimiz gibi, 2 Rebûlevvel 11 şeklindedir. Diğeri ise, Rasulullah'nın hastalığının başlaması, Safer'in bitimine iki gece kala, Çarşamba; vefatı ise, 12 Rebûlevvel 11 Pazartesi, güneş batıya doğru meylederken şeklindedir. Bunun yanı sıra Vâkîdî ile İbn Sa'd, salı ve çarşamba günleriyle ilgili rivayetler nakleder. Nakledilen bu rivayetler içerisinde sadece iki tanesi Hız. Peygamber (s.a.v.)'in çarşamba günü defnedildiğini ifade eder. Her ne

⁴⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 436; Kasım Şulul, *Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 607

⁴⁹⁷ Kasım Şulul, *Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 610

⁴⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 437; Kasım Şulul, *Hız. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 608

⁴⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 435; Kasım Şulul, *aynı yer*

kadar Allah Rasulü'nün salı günü defnedildiğine dair rivayetler bulunmakta ise de İbn Kesîr, cumhurdan nakledilen meşhur görüşe göre, Rasulullah'ın pazartesi günü vefat etmiş ve çarşamba gecesi defnedilmiş olduğunu söyler. İbn Kesîr ashabın, pazartesi günü zevalden sonra ve salı günü, hilafet konusunda Hz. Ebû Bekir'e biat işi ile meşgul olduklarını belirtir. Ashab, Hz. Ebû Bekir'e biat işi tamamlanıp sükûnet sağlandıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in techiz ve tekfin işine başladı. Bu hususta karşılaştıkları sorunları da Hz. Ebû Bekir'in rehberliği ile aştılar⁵⁰⁰.

Ayrıca Halife b. Hayyat, Ebû Hâtim, İbn Hibban ve İbn Kuteybe'de de, Rasulullah'ın vefat tarihi, 12 Rebûlevvel 11 Pazartesi günü şeklinde kayıtlıdır⁵⁰¹.

Rasulullah'ın vefat tarihi ile ilgili aktarılan bütün bu rivayetlerden sonra diyebiliriz ki, bu tarihler arasında en çok üzerinde durulan tarihler, 12 Rebûlevvel 11 ile 2 Rebûlevvel 11 tarihidir. Ancak bu tarihlerin doğruluğunu veya yanlışlığını, delilleriyle birlikte ortaya koymaya çalışan açıklamalar ve tartışmalar yapılmıştır. Mesela Ebû Kasım es-Süheylî, Rasulullah'ın vefatının 12 Rebûlevvel olamayacağını *er-Ravd* isimli eserinde delillendirmeye çalışmış⁵⁰²; İbn Kesîr ise O'nun tam tersi, Rasulullah'ın vefatının 12 Rebûlevvel olabileceğini izah etmeye çalışmıştır⁵⁰³. Yine Semhûdî, Şâmî ve Mevlânâ Şiblî de bu tartışmalara katılarak izahatlerde bulunmuşlardır⁵⁰⁴. Mehmet Apaydın ise, rivayetlerde geçen hiçbir tarihin doğru olmadığını iddia ederek, geliştirdiği tarih cetveline göre yaptığı hesaplamalar neticesinde, Allah Rasulü'nün vefatının 14 Rebûlevvel 11 Pazartesi gününe denk

⁵⁰⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 275-276; İbn Kesîr, *El Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 435-436; Kasım Şulul, *Hiz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 608-609

⁵⁰¹ İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 310; Kasım Şulul, *Hiz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 609

⁵⁰² Süheylî ve ona tâbî olan birçokları, çoğunluğun görüşü olan 'Rasulullah'ın Rebûlevvel ayının on ikisinde, pazartesi günü vefat ettiği' görüşünü problemlili görüp bu durumu şöyle değerlendirmişlerdir: 'Rasulullah'ın, Rebûlevvel ayının on ikinci günü olan pazartesi gününde vefat ettiği düşünülemez. Zira O, Veda Haccı'nda Cuma günü vakfe yapmıştır. Bu hususta ittifak vardır. O sene Zi'lhicce ayının ilk günü Perşembe idi. Cuma günü ise Zi'lhicce ayının dokuzuydu. Bu takdirde Muharrem ayının biri, ya cuma günü; ya da cumartesi olur. Eğer Cuma idiyse, Safer ayı ya cumartesi ya da pazar günü başlamış olacaktır. Cumartesi başladığını düşünürsek Rebûlevvel ayının ilk günü pazar ya da pazartesi gününe denk gelir. Buna göre o senenin aylarını tam veya noksan, ya da bir kısmını tam, bir kısmını noksan olarak hesaplayacak olursak yine de o sene Rebûlevvel ayının on ikinci gününü pazartesi günü olması mümkün görülmemektedir.' Bkz. Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 325

⁵⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 436-437

⁵⁰⁴ Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 324-326; Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 512-515; Kasım Şulul, *Hiz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 612

geldiğini söyler⁵⁰⁵. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği tarih ile ilgili bu çalışmada ise, çalışmanın başından itibaren, 13 Rebûlevvel 11 Pazartesi tarihi kullanılmıştır. Rivayetlerde bu tarih geçmiyor olmasına rağmen, bu tarih üzerinde ısrar edilmesinin sebebi, Türk Tarih Kurumunca geliştirilmiş olan 'Tarih Çevirme Kılavuzu'nun, tarihlendirme konusunda esas alınmış olmasıdır. Bu kılavuz, tarih dönüştürme işlemini, astronomi biliminin ölçütlerinden hareketle, ayın ve yer kürenin periyodik hareketlerine bağlı olarak yapmaktadır. Üstelik bu kılavuz programı, milyonlarca kere test edilip güvenilirliği ispatlanmış bir programdır. Ancak elbetteki, programı geliştirenlerin de itiraf ettiği üzere, yanılma ve sapma payı da vardır.

Bu çerçevede, Rasulullah'ın vefat tarihiyle ilgili kesin olan bilgi, Hicrî 11 yılında, Rebûlevvel ayında ve bir pazartesi günü vefat ettiği bilgisidir. Tartışılan konu ise, bu pazartesi gününün, Rebûlevvel'in kaçına denk geldiğidir. 'Tarih Çevirme Kılavuzuna' göre, Rebûlevvel ayının 6'sı ve 13'ü pazartesi gününe denk gelmektedir. Kaynaklardaki rivayetlerde, Rebûlevvelin ilk günleri veya ikinci haftası ön plana çıktığına ve ayın 6'sı rivayetlerde hiç geçmediğine göre, bu durumda vefat tarihi 6 Rebûlevvel olamaz. Geriye de 13 Rebûlevvel tarihi kalmaktadır. Buna göre, birkaç günlük sapmaları ve ihtilaf-ı metali konusunu işin içerisine dâhil edersek; ya hilalin ihtilaf-ı metali kapsamında, Medine'de bir gün önce görüldüğü, bundan ötürü de 12 Rebûlevvel tarihinde ittifak edildiği, ya da 'Tarih Çevirme Kılavuzu'nda bir günlük hesaplama sapması meydana geldiği sonucuna ulaşabiliriz.

Rasulullah'ın vefat ettiği saat konusundaki rivayetlerde de bir takım farklılıklar vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat saatiyle ilgili olarak kaynaklarda, kuşluk vakti, zeval vakti öncesi veya güneş batmak üzereyken gibi zamanlara işaret edilmektedir. İbn Hazm ve Taberî'deki rivayette: 'Rasulullah, dünyadan ahirete bir pazartesi günü, kuşluk vaktinde teşrif buyurdu'⁵⁰⁶ denilirken; İbn Sa'd'da geçen rivayetlerde: 'Rasulullah pazartesi günü, güneş batmak üzereyken vefat etti'⁵⁰⁷ bilgisi bulunmaktadır. İbn Kesîr'de farklı kanallardan gelen rivayetlerde ise: 'Rasulullah vefat ettiğinde, güneş zeval vaktine gelmişti'; 'Pazartesi gününün sonunda vefat etti';

⁵⁰⁵ Mehmet Apaydın, *a.g.e.*, s. 137-138. Bu hususla ilgili tartışmalar için bkz. İbn Kesîr, *El Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 436-437; Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 512-515; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 610-613

⁵⁰⁶ İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 246; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 197

⁵⁰⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 276

‘Rasulullah, pazartesi günü öğleden önce vefat etti’⁵⁰⁸ gibi birbirinden farklı ifadeler yer almaktadır.

Zürkanî’nin bildirdiğine göre ise Musa b. Ukbe, Zührî’den Rasulullah’ın güneşin zeval vaktinde⁵⁰⁹ vefat ettiği rivayetini nakletmiştir ve O bu haberin doğru olduğunu kabul etmektedir. Ebû’l Esved Muhammed b. Abdurrahman da aynı rivayeti Urve b. Zübeyr’den nakletmiştir. İbn İshak’ın kesin kanaati Rasulullah’ın zevale yakın kuşluk vaktinde vefat ettiğidir. Zürkanî’ye göre, ‘Rasulullah o günün sonunda vefat etti’ şeklindeki görüş, İbn İshak’ın görüşünü bozar. Ancak yine de ona göre iki görüş dikkatle incelendiğinde uzlaştırılabilir. Şöyle ki, ‘günün sonunda’ cümlesinde geçen son (ahir) kelimesi, Arapça’da günün ikinci yarısının başlaması anlamına gelir. Mutlaka günün en son anı anlamına gelmez. Zevale yakın kuşluk vakti ise zevalden önceki zamandır ki, zeval vaktine kadar devam eder. İki görüşün bu şekilde uzlaştırılmasını Zührî’nin, Urve b. Zübeyr’den, ‘Rasulullah güneşin zeval vaktinde vefat etti’ anlamındaki rivayetini de teyit eder. İbn Hacer’de aynı görüşü dile getirmiştir. Üstelik Buhârî ve Müslim’in rivayet ettikleri Enes b. Mâlik hadisinde de son (ahir) lafzı yer almaz⁵¹⁰.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefatından hemen sonra, sahabe arasında yaşanan hilafet ihtilafının değerlendirileceği başlık altında aktarılacak olan bir rivayette de, Allah Rasulü’nün vefatından sonra, O olmadan sahabenin kıldığı ilk namazın öğle namazı olduğu bilgisi mevcuttur⁵¹¹. Bu rivayete göre Muhacirler öğle namazını kılmak için mescitte toplanmışken Ensar, hilafet meselesini konuşmak üzere Sâideoğulları gölgeğinde bir araya gelmişti. Namaz kılmak için mescide geçmemişlerdi. Bu da gösteriyor ki Allah Rasulü, zevalden, bir başka ifadeyle öğle namazı vakti girmeden önce vefat etmiştir.

⁵⁰⁸ İbn Kesîr, *El Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 434-435

⁵⁰⁹ Zeval, Arapça ‘zale’ fiilinin mastarı olup yer değiştirmek, ayrılmak, yok olmak, güneş batıya meyletmek anlamlarına gelir. Zeval vakti ise, güneşin, gökyüzünün ortasından batıya doğru hareket zamanıdır. Yaklaşık 30 dakika kadar sürdüğü kabul edilir. Zeval sözcüğü, öğle namazının vaktini belirlemek için kullanılan bir fıkıh terimidir. Zira öğle vakti, güneşin gökyüzünde çıktığı en yüksek noktadan batıya doğru yönelmesiyle başlar. Cisimlerin, güneş tam tepede iken yere düşen gölgesi bunun dışındadır. Bu gölgeye fey-i zeval denir. Bkz. Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 605

⁵¹⁰ Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 324; Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, s. 605-606

⁵¹¹ İbnü’l Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi’l Mulûk ve’l Ümem*, IV, thk. Muhammed Abdülkâdir Ata-Mustafa Abdülkâdir Ata, Beyrut, 1992, s. 52; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 85-86

Elbette bu rivayetlerden hareketle Rasulullah'ın vefat saatini tam olarak söyleme imkânına sahip değiliz. Ancak Rasulullah'ın sabah namazı ve sonrasında ashabının bir kısmıyla görüşmesi, bu saatlerde kendisini iyi hissetmesi, kuşluk vaktiyle birlikte biraz ağırlaşması ve sonrasında ruhunu teslim etmesi, vefat ettikten sonra Ebû Bekir'in Sünh mahallasindeki evine haber gönderilip oradan gelerek Hz. Ömer'i ve diğer halkı sakinleştirmesi, Ensar'ın bir kısmının o günün öğle namazına katılmayarak namaz öncesi ve sırasında toplantı halinde olmaları gibi bilgiler, Rasulullah'ın vefat saati ile ilgili en azından bazı ipuçları vermektedir. Rasulullah'ın vefatından hemen önce ve hemen sonra meydana gelen gelişmelerle ilgili sıralanılan bu bilgilere bakarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, öğle namazı vaktinden iki saat kadar önce vefat ettiği sonucuna ulaşılabilir. Öğle namazı vaktinin 12.30-13.00 arası girdiği hesap edilirse, tahminen Rasulullah'ın öğle namazı vaktinden bir buçuk iki saat önce, bir başka ifadeyle, 10.30-11.00 arası vefat ettiği söylenebilir. Elbetteki en doğrusunu Allah bilir.

Neticede genel olarak denilebilir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.), altmış üç yıllık bir ömrün ardından, Hicrî 13 Rebûlevvel 11 / Mîlâdî 8 Haziran 632 Pazartesi günü öğleden önce, saat 11 civarlarında, Medine'de, hastalığı sürecinde kaldığı eşi Hz. Âişe'nin odasında VEFAT etmiştir. Rabbim O'dan da, O'nun hürmetine bizlerden de rahmetini eksik etmesin.

3.4.12. Sahabenin Yaşadığı Vefat Şoku

Artık Hz. Muhammed (s.a.v.) yoktu. Ruhu, Yüce Dostuna kavuşmuştu. Geride kalan yakınları ve ashabı, bu ölüm olayının yaşanmamış olmasını diliyordu. Ancak Allah'ın emri yerine gelmiş, Allah Rasulü ruhunu teslim etmişti. Şimdi ise sıra, sevenlerinin bunu kabullenmesindeydi. Zira ölümü peygamberlerine yakıştıramamışlardı. Uzun süredir hastaydı ama bu hastalık, ecelinin bu kadar yakın olduğu anlamı taşımamalıydı. Kısacası herkes şoktaydı.

Vefat anında Hz. Âişe'nin odasında bulunan herkes bir anda bağırmaya, ağlamaya başladılar. Kimse ne yapacağını bilemeden sadece ağlıyordu. Fâtıma (r.ah.), babasının üzerine kapanmış: *'Ey benim güzel babam! Ey Rabbine kendisinden*

daha yakın bulunmayan babam! Ey Rabbinin davetine icabet eden babam! Ey makamı Firdevs olan babam!' diye ağıt yakıyor ve ağlıyordu⁵¹².

Bir gün öncesinde de Rasulullah ile Hz. Fâtıma arasında yaşananlar, aynı hadiste şöyle anlatılır: "Hz. Peygamber (s.a.v.), vefat edeceği günün akşamına doğru (vefatından bir gün önce) hastalığı ağırlaşınca sık sık bayılmaya başladı. Bundan dolayı da çok üzülen Hz. Fâtıma da yüksek sesle: *'Vay babamın ıstırabına!'* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Fâtıma'ya hitaben: *'Kızım! Bu günden sonra babanın üzerinde hiçbir ıstırap kalmayacak'* buyurdu⁵¹³.

Hz. Âişe ise o anları şöyle anlatıyor: *"Rasulullah, benim evimde, göğsümle boynum arasında, benim kucığımda vefat etti. Kucığımdayken birden başı eğildi. Başıma dokunacağını zannettim. Ağzının suyu soğuk soğuk göğsüme düştü. Vücudum diken diken oldu, irkildim. Bayıldığımı zannettim. Yıkanıncaya kadar O'nu yalnız bırakmadım. Başının altına bir yastık koyup kucığımdan uzaklaştırdım. O'nu yatağa uzatıp üzerini örttüm. Bütün bunları yaşamın küçüklüğüne rağmen nasıl yaptım, hayretler içerisindeyim. O'nunla ilgili hiç kimseye de zalimce davranmadım. Sonra da diğer kadınlarla birlikte bağırıp çırpınmaya başladım"*⁵¹⁴.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği haberi kısa sürede tüm Medine'de duyuldu. Haberi alan herkes mescide koştu. Cürüf'te toplanan Üsâme ordusundaki Müslümanlar da yerlerinden ayrıлып şehre döndüler. Mescidin içi de dışı da ağlayanlarla, şok olup ne yapacağını bilemeyenlerle doldu. Herkesi dayanılmaz bir ıstırap, tarifi mümkün olmayan bir üzüntü sarmıştı. Hiç kimse, ne yapacağını, ne diyeceğini bilemez bir haldeydi⁵¹⁵. O anı, o anın tanıklarından Enes b. Mâlik, şöyle tarif eder: *'Rasulullah ile Ebû Bekir'in Medine'ye geldiği günden daha güzel, daha ıslık ıslık bir gün asla görmedim. Rasulullah'ın vefat günü ise, gördüğüm tüm günlerin en karanlığı, en kötüsü, en sevimsiziydi. Ancak Rasulullah'tan ellerimizi çekmemiş ve biz O'nun defninde iken bile kalplerimizi taşıyamaz olmuştuk'(Allah Rasulü'nün aramızdan ayrılışını hala kabullenememiştik)*⁵¹⁶.

⁵¹² Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 283; Celeleddin Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, II, s. 567

⁵¹³ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 283

⁵¹⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 410-411; Buhârî, *aynı yer*; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 264-265

⁵¹⁵ Celeleddin Vatandaş, *a.g.e.*, s. 567

⁵¹⁶ Buhârî, *a.g.e.*, Menâkıb, 1; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 291; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 496

İnsanlar Hz. Âişe'nin evinde Rasulullah'ın yanında toplanıp O'na bakmaya başladılar ve: *'Biz insanlara şahit, O bize şahit olduğu halde nasıl olur da ölür? İnsanlara görünmeden nasıl ölür? Daha O, bütün insanları hâkimiyeti altına alacaktı. Hayır, vallahi O ölmedi. Fakat Meryem oğlu İsa'nın göğe yükseltildiği gibi göğe yükseltildi. Geri dönecek, dönüşünü bekleyin'* dediler. *'Rasulullah öldü'* diyenleri de tehdit ettiler. Âişe'nin odasında ve kapının önünde: *'O'nu defnetmeyin! Rasulullah ölmedi!'* diye bağırıldılar⁵¹⁷.

Bu esnada Ali b. Ebî Tâlib, ağlayarak odadan çıktı. Hz. Ömer, Hz. Ali'yi teselli ederek: *'Ağlama Ali!'* dedi ve ekledi: *'Yoksa şu münafıklar var ya, sanırlar ki peygamber öldü. Oysaki Hz. Peygamber (s.a.v.) ölmedi. O, Musa'nın ruhuyla göğe yükseltildiği gibi, ruhuyla göğe yükseltildi. Hani Musa kavminden kırk gün ayrı kalmış ve geri gelmişti ya, Hz. Muhammed (s.a.v.) de Allah'ın katına varmıştır. Yine aramıza gelir. Hz. Peygamber (s.a.v.), bazılarının dillerini ve ellerini kesmeden ölmeyecektir'*⁵¹⁸ dedi.

Rasulullah'ın vefatı, Müslümanların üzerine adeta bir yıldırım gibi düşmüştü. Çünkü O'nu çok seviyorlardı, hem de çocukların, babalarının gölgesinde yaşadıkları gibi. Hatta bundan da fazla, O'nun himayesi altında yaşamaya alışmışlardı. Nitekim Yüce Allah bu konuyla ilgili şöyle buyurur: *'Andolsun size, kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız, O'na çok ağır ve güç gelir. Sizlere çok düşkündür. Mü'minlere karşı şefkat ve merhamet doludur'*⁵¹⁹. Sahabenin her biri de Allah'ın Rasulü'ne karşı ayrı bir sevgi besliyordu. Bu sevgiden ötürü bazıları neredeyse Rasul-i Ekrem'in vefat haberine inanmamıştı. Bunların başında da Hz. Ömer geliyordu⁵²⁰.

Rasulullah'ın vefatına inanamayan sadece Hz. Ömer değildi. Hz. Osman da vefat haberinden etkilenip buna inanamayanlardandı. O da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ölmediğini, Meryem oğlu İsa gibi semaya yükseltildiğini söylüyordu⁵²¹. Kiminin 'ölmüştür', kiminin de 'ölmemiştir, bayılmıştır' dediği bu kargaşa ortamında Esmâ bt. Ümeys, elini Allah Rasulü'nün iki kürek kemiği arasına sokarak: *'Rasulullah*

⁵¹⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 274

⁵¹⁸ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 411; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 268; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 208

⁵¹⁹ Tevbe Sûresi 9/128

⁵²⁰ Ebu'l Hasan Ali en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 373-374

⁵²¹ Belâzürî, *Ensâbu'l Eşraf*, II, s. 267

ölmüştür. Çünkü iki kürek kemiği arasındaki peygamberlik mührü kaybolmuştur' dedi. Üstelik vücudu soğumuş, hiçbir canlılık belirtisi de yoktu. Bunun üzerine insanlar, Allah Rasulü'nün vefat ettiğini anladılar⁵²².

Rasulullah'ın vefatından en çok etkilenen kişi, Hz. Ömer'di. Hz. Âişe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i sedire yatırıp üzerini örttüğü sırada, Hz. Ömer ile Muğîre b. Şube, odaya girmek için Hz. Âişe'den izin istediler. O da örtündükten sonra izin verdi. Onlar da Hz. Âişe'nin odasına girdiler. Hz. Ömer: '*Ya Rasulallah!*' diye seslendi. Hz. Âişe de: '*Bir süredir bu şekilde, baygın bir haldedir*' dedi. Muğîre ile Ömer, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yüzüne baktılar ve Hz. Ömer: '*Doğrusu Rasulullah ne kadar da şiddetli şekilde bayılmış!*' dedi. Muğîre ise hiç konuşmadı. Kalktılar ve kapının eşiğine gelince Muğîre b. Şube, Hz. Ömer'e: '*Ey Ömer! Vallahi Rasulullah vefat etmiştir*' dedi. Bu sözü duyan Hz. Ömer: '*Yalan söylüyorsun! Rasulullah vefat etmedi. Sen münafıkların çıkardığı fitnenin etkisinde kalmışsın. Şunu bilesin ki Allah münafıkları tamamen ortadan kaldırmadıkça, Allah'ın Rasulü vefat etmeyecektir*' karşılığını verdi⁵²³.

Hz. Ömer'in tepkisi ve heyecanı dinmemişti. Bu feveranını Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanından çıktıktan sonra da sürdürdü ve mescide geçerek insanlara bir konuşma yaptı. Bu konuşma aslında münafıklara yönelik bir tepkiydi. Çünkü onlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiğini söylüyorlar ve '*Eğer O peygamber olsaydı, vefat etmezdi*' görüşünü ileri sürüyorlardı⁵²⁴.

Hz. Ömer'in münafıklara cevabı çok sert olmuştu: '*Münafıklardan bazıları Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiğini iddia etmektedirler. Vallahi O, vefat etmemiştir. Ancak O, Musa b. İmran'ın kırk gece kavminden ayrılıp Rabbine gittiği gibi, Rabbine gitmiştir. Vallahi Rasulullah da Musa gibi dönecek ve vefat ettiğini söyleyenlerin ellerini ayaklarını kesecektir. Hiç kimsenin 'Muhammed öldü' dediğini işitmeyeyim*' dedi⁵²⁵.

⁵²² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 275; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 540; Celaleddin Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, II, s. 567

⁵²³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 270; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 532; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 734; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 317

⁵²⁴ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 65-66

⁵²⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 124; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 411; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 269; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 265; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 198; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 310

Hız. Ömer'in bu tepkisi, çok sevdiği bir insanı kaybetmenin ve bunu kabul edememenin meydana getirdiği üzüntüden kaynaklanmaktaydı. Hız. Ömer, o gün neden bu şekilde davrandığını, daha sonraları şöyle izah etmiştir: İbn Abbas, Hız. Ömer'in halifeliği esnasında kendisine şöyle dediğini söylemiştir: *"Ey İbn Abbas! Rasulullah vefat edince ben neden öyle konuştum biliyor musun? Ben sürekli, 'İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Rasulü'nde size şahitler olması için sizi orta yolda olan bir millet kıldık'⁵²⁶ ayetini okuyup duruyor ve Rasulullah'ın bütün işlerinde ümmetine şahit oluncaya kadar aralarında kalacağını düşünüyordum. İşte bu, beni o şekilde konuşmaya itmiştir"⁵²⁷.*

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in vefatı sadece Medine'de değil, Mekke'de de çok etkisi yarattı. Vefat haberi Mekke'ye ulaştığında Mekke'nin başında, Rasulullah'ın valisi sıfatıyla Attab b. Esîd valilik görevi yapıyordu. Attab sessiz kalınca Mekke çalkalandı. Mekkeliler az kalsın irtidat (dinden dönme) ediyorlardı. Bunun üzerine Süheyl b. Amr, Kâbe'nin kapısına dikilerek Mekkelilere seslendi. Hepsi etrafında toplandıktan sonra şöyle dedi: *"Ey Mekke halkı! En son Müslüman olup ilk olarak irtidat edenler olmayın. Allah'a yemin ederim ki Allah bu işi, Rasulullah'ın belirttiği gibi tamamlayacaktır. Ben kendisini şu bulunduğum yerde ve tek başına şöyle derken görmüştüm: 'Benimle birlikte 'La İlahe İllallah' deyiniz. İleride bütün Araplar size boyun eğeceği gibi, Arap olmayanlar da size cizye ödeyecektir. Allah'a yemin ederim ki, Kisra'nın ve Kayser'in hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız.' İşte kimisi bununla alay etti, kimisi de bu sözleri onayladı. Sonunda Allah Rasulü'nün dediklerinin bir kısmı gerçekleşti. Bundan sonra da geri kalanlar kesinlikle gerçekleşecektir."* Bunun üzerine Mekke halkı irtidat etmekten vazgeçti⁵²⁸.

⁵²⁶ Bakara Sûresi 2/143

⁵²⁷ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 419; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 268; Taberî, a.g.e., III, s. 211. Bu konuyu Cem Zorlu şöyle değerlendirir: *"Görüldüğü gibi Hız. Ömer, ayetten anladığı manaya göre, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in daha uzun yıllar yaşayacağını düşünmektedir ve beklediği bu olay karşısında bu şekilde bir tepki vermektedir. Hız. Ömer, aynı zamanda münafikların Hız. Peygamber (s.a.v.)'in peygamberliğine yönelik şüphe yaratıcı tavırlarını yok etmek ve Müslümanların birliğe her zamandan daha çok muhtaç oldukları bir dönemde, böyle dedikodularla toplumsal birlik ve beraberliğin yara almasına engel olmak ve daha Hız. Peygamber (s.a.v.)'in naaşı ortada iken, bir irtidat hareketinin zeminini ortadan kaldırmak için böyle sert ve tepkisel bir konuşma yapmıştır. Aslında Hız. Ömer ile birlikte pek çok sahâbînin, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in vefatına tepkileri aynı gerekçeyle dayanmaktadır. Bu gerekçe ise sahabenin, Rasulullah'ın, en azından ilk neslin bütün yaptıklarına şahit olduktan sonra vefat edeceğine inanmalarıdır."* Bkz. Cem Zorlu, a.g.e., s. 66

⁵²⁸ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 424-425; İbnü'l Esîr, a.g.e., II, s. 277

Hız. Muhammed (s.a.v.)'in vefatını kabullenemeyen, bundan dolayıda şok içerisinde, ne yapcağını bilemez bir vaziyette olan sahâbîler olduğu gibi; vefatı büyük bir soğukkanlılık ve metanetle karşılayan, diğer ashabı sakinleştirmeye çalışıp durumu kabullemelerini tavsiye eden sahâbîler de vardı. Hiç kuşku yok ki bunların en başında, Hız. Ebû Bekir (r.a.) geliyordu. Hız. Ebû Bekir'in tavrı, bir sonraki başlıkta detaylandırılacağı için, burada ona değinilmeyecektir. Hız. Ebû Bekir'in dışında, kaynaklarda, Ümmü Eymen ve Hız. Abbas'ın vefat haberi karşısında takındıkları tavırdan bahsedilir.

Rasulullah'ın vefatıyla ilgili şaşkınlık hali hemen hemen bütün sahabeyi etkisi altına almıştı. Onlar için gerçekten zor bir andı. Çünkü onlar, dünya tarihinde hiçbir topluma nasip olmayan, Allah'ın son elçisi ile birlikte olma şerefine sahip olmuşlar ve vahiyle içli dışlı bir hayat sürmüşlerdi. Hız. Peygamber (s.av.), ashabının karşılaştığı bütün problemleri vahiy vasıtasıyla çözüyordu. Fakat onlar, o büyük insanı kaybetmişlerdi ve artık peygambersiz, aynı zamanda da vahiyatsız bir hayata başlayacaklardı⁵²⁹.

Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayette, Ümmü Eymen bu durumu şöyle dile getirmiştir: "Ebû Bekir ile Ömer, Hız. Muhammed (s.a.v.)'in yaptığı gibi Ümmü Eymen'i ziyarete gittiler. Yanına vardıklarında Ümmü Eymen ağlamaya başladı. Ebû Bekir: '*Rasulullah için neden ağlıyorsun? Zira Allahın makamı (yanı), Rasulü için daha hayırlı değil midir?*' diye sorunca Ümmü Eymen: '*Ben, O'nun bu dünyadan daha hayırlı bir yere gittiğini biliyorum, ben bunun için ağlamıyorum. Ben, artık gökyüzünden inen vahiy kesildi diye ağlıyorum*' cevabını verdi. Bu kez O'nunla birlikte Ebû Bekir ile Ömer de ağlamaya başladı"⁵³⁰.

Sahabenin yaşadığı şoku yaşamayan ve Rasulullah'ın vefatını soğukkanlılıkla karşılayan Müslümanlardan birisi de Hız. Abbas'tı. Çünkü onun için Hız. Peygamber (s.a.v.)'in vefatı sürpriz olmamıştı. Zira O, bu hastalığının Hız. Muhammed (s.a.v.)'in vefatına neden olacağını simasından anlamış ve bunu daha önce Hız. Ali'ye de söylemişti⁵³¹. Yeğenin vefatını metanetle karşılayan bir amca olarak, insanları sakinleştirmek ve onları sükûnete davet etmek de ona düşmüştü. Bu gaye ile O, şöyle

⁵²⁹ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 65

⁵³⁰ Müslim, *a.g.e.*, Fezâilü's Sahâbe, 103; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 267-268; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 497-498

⁵³¹ Detaylı bilgi için çalışmamızın 'Hız. Abbas'ın Hilafet Girişimi' başlıklı bölümüne bkz. s. 139-146

bir konuşma yaptı: *'Ey insanlar! Sizden herhangi biriniz, vefatı ile ilgili Rasulullah'a ait bir söz biliyor mu? Bilen varsa hemen söylesin'* deyince halk: *'Yok!'* dedi. Hz. Abbas Ömer'e dönerek: *'Ey Ömer! Bu konuda sen bir şey biliyor musun?'* diye sordu. O da: *'Hayır, bilmiyorum'* karşılığını verdi⁵³².

Ardından Hz. Abbas konuşmasını şöyle sürdürdü: *"Ey insanlar! Şahit olunuz ki, yalancından başka hiç kimse, vefatından sonra Rasulullah'ı, 'Vefatı ile ilgili bana şunları söylemiştir' diye şahit tutamaz. O halde, kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, insanlar yaşlandığı gibi Rasulullah da yaşlanır. Bilesiniz ki Rasulullah ölümü tatmış bulunmaktadır. Sizden biriniz bir kere ölür de Allah O'nu iki kez mi öldürür? O, Allah katında böyle olmaktan üstün ve uzaktır. Sizin dediğiniz gibi olsaydı Allah, O'nu toprağın altından çıkartıp tekrar diriltirdi. O, takip edilecek yolu apaçık göstermeden ölmedi. Helali helal, haramı haram kılmış; evlenmiş, boşanmış, savaşmış ve barış yapmıştır. Vallahi koyunları olan bir çobanın kendi koyunlarını dağ başlarında otlatması, otlaklarda dolaştırması, meralarda gezdirmesi ve su havuzlarını elleriyle temizlemesi, Rasulullah'ın sizin aranızda olmasından daha çok eğitici değildir. Ey insanlar! Dostunuzu hemen gömünüz. Zira O da bir beşerdir ve naaşı, herkesin naaşı gibi durdurulunca bozulabilir"⁵³³.*

Mescitte ve Rasulullah'ın vefat ettiği yer olan Hz. Âişe'nin odasında, bu ve benzeri konuşmalar yapıp, insanlar şaşkınlık içerisinde beklerken, sahabenin şoktan çıkmasını sağlayacak kişi olan Hz. Ebû Bekir çıkageldi.

3.4.13. Hz. Ebû Bekir'in Tavrı

Hz. Ebû Bekir, daha öncede anlatıldığı üzere, sabah namazından sonra Medine'nin doğusunda bulunan Sünh mahallesindeki eşi Habîbe bt. Hârice bt. Zeyd'in yanına gitmişti. Hz. Peygamber (s.av.) vefat edince Sâlim b. Ubeyd, vakit kaybetmeden Sünh'e giderek Ebû Bekir'e, Allah Rasulü'nün vefat ettiği haberini verdi. O da hemen atna binerek Medine'ye geldi. Önce mescide uğradı. O sırada Hz. Ömer halka hitap ediyor, Allah Rasulü'nün ölmediğini, asıl öldüğünü söyleyenleri kendisinin öldüreceğini söylüyordu. Hz. Ebû Bekir orada durmayıp Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği, kızı Âişe'nin odasına geçti. Rasulullah'ın yanına girmek için

⁵³² İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 274; Şâmî, a.g.e., XII, s. 317; Cem Zorlu, a.g.e., s. 67

⁵³³ İbn Şihâb ez-Zührî, a.g.e., s. 124-125; İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 269-270; Şâmî, a.g.e., XII, s. 318

izin isteyince içeridekiler: *'Bugün Rasulullah'ın yanına girmek için izne gerek yok'* dediler. Hz. Ebû Bekir de: *'Doğru söylüyorsunuz'* dedi ve içeriye girdi⁵³⁴.

Yatağına yatırılmış olan Hz. Peygamber (s.a.v.)'e doğru yöneldi. İçerideki herkes ağlıyordu. Rasulullah'a yaklaşıp, vefat ettiğinde Hz. Âişe tarafından üzerine örtülen, Yemen işi çizgili örtüyü kaldırdı. Sevgili Peygamberinin yüzüne baktı. Eğilip alnından öptü ve ağlayarak: *'Anam babam sana feda olsun ya Rasulallah! Sağlığında güzel olduğun gibi, ölümünde de ne kadar güzelsin. Allah sana iki ölümü birden vermeyecektir. Sen kendisinden sonra bir daha asla öldürülmeyeceğin ölümü tattun. Ölüm şerbetini içtin'* dedi. Ardından oradakilere: *'Ömer'in söylediklerine aldırış etmeyin. Allah'a yemin olsun ki Rasulullah vefat etmiş'* diye ekledi. Sonra da Allah Rasulü'nün başucuna geçti ve: *'Vah benim peygamberim!'* diyerek eğilip yüzünden öptü. *'Vah benim dostum!'* diyerek eğilip alnından öptü. En son olarak *'Vah benim seçkin dostum!'* diyerek eğilip tekrar alnından öptü, yüzünü örttü ve oturduğu yerden kalkarak ağlayanların arasından yaşlı gözlerle dışarıya çıktı⁵³⁵.

Bu esnada Hz. Ömer, mescitte konuşmasını sürdürüyor ve insanları tehdit etmeye devam ediyordu. Anlaşılan Hz. Abbas'ın söyledikleri, Hz. Ömer (r.a.)'i sakinleştirememişti. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanından ayrıldıktan sonra mescitte toplanmış olan halkın yanına geçti. Rasulullah'ın vefat etmediğini söyleyerek, öldüğünü söyleyenleri ölümle tehdit etmeyi sürdüren Hz. Ömer'e: *'Otur artık Ömer, sus!'* dedi. Hz. Ömer ise konuşmasını sürdürüyor, oturmak istemiyordu. Hz. Ebû Bekir, iki üç kez bu şekilde onu uyardı, ancak Ömer hiç oralı olmadı. Bunun üzerine Ebû Bekir cemaate: *'Oturun ve susun!'* diye seslendi; Allah'a hamd edip şehadet getirmeye başlayınca cemaat, Ömer'i dinlemeyi bırakıp Ebû Bekir'e yöneldi. Çaresiz Ömer de oturarak hep birlikte O'nu dinlemeye koyuldular⁵³⁶.

Hz. Ebû Bekir (r.a.), titreyen bir ses ve ağlayan gözlerle konuşmasına başladı: *'Yüce Allah, daha peygamberi sizin aranızda sağ iken, O'na öleceğini bildirmişti. Bir gün sizin de öleceğinizi haber vermişti. Şunu iyi bilin ki, Allah'ın Rasulü*

⁵³⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 411; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 271-273; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 533-534; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 735; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 318

⁵³⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 126; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 411; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 268-271; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 735; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 318-319; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 499
Celaledin Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslam Daveti*, II, s. 567

⁵³⁶ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 126; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 412; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 273; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 69

ölmüştür. *Yüce Allah'tan başka hiç kimse ebedî olarak hayatta kalmayacaktır'* dedi⁵³⁷ ve ardından da şu ayetleri okudu:

- *'Muhammed ancak bir peygamberdir. O'ndan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye eski dininize mi döneceksiniz? Kim böyle geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.'* (Âl-i İmrân 3/144)
- *'Ey Muhammed! Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecek.'* (Zümer 39/30)
- *'Allah'tan başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.'* (Kasas 28/88)
- *'Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak, bir tek yüce ve cömert Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.'* (Rahman 55/26-27)
- *'Her nefis ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü, yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir.'* (Âl-i İmrân 3/185)

Bu ayetleri okuduktan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü: *"Ey insanlar! Sizden her kim Muhammed'e tapıyorduydu ve O'nu ilah yerine koymuşsa bilsin ki, onun ilahı yani Muhammed ölmüştür. Sizden her kim de Allah'a tapıyorsa, hiç şüphesiz Allah diridir ve ölmez. Doğrusu Yüce Allah, ilâhî dînî yeryüzüne yayıp Allah'ın emrini hâkim kılincaya ve ilâhî mesajı tebliğ edip Allah yolunda cihat edinceye kadar Hz. Muhammed (s.a.v.)'i yaşatmış, sonra da O'nu yanına almıştır. Rasulullah sizi, bir yol ve din üzerine bırakmıştır. Bundan sonra insan, ancak açık bir delil gelince ve sapıklık ortaya çıkınca helak olabilir"*⁵³⁸.

'Ey insanlar! Allah'a karşı gelmekten sakının. Dininize sınıksız sarılın. Rabbinize tevekkül edip dayanın. Zira Allah'ın dini dimdik ayaktadır, hükmü de tamdır. Allah, kendi dinine yardım edene yardımcı olacak ve dinini güçlendirecektir. Allah'ın kitabı aramızdadır, o nur ve şifâdır. O kitap vasıtasıyla Yüce Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i doğru yola iletti. Allah'ın helal ve haram kıldıkları o kitaptadır. Allah'a yemin olsun ki, O'nun yarattıklarından her kim bize saldırırsa, aldırmayınız. Bundan sonra Allah için çektiğimiz kılıçları ellerimizden bırakmayacağız. Bize

⁵³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 417

⁵³⁸ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 412; Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 272-273; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 417

*muhalefet edenlere karşı, tıpkı Rasulullah'ın yaptığı gibi cihat edeceğiz. Hiç kimse haddini aşıp başkaldırmasın. Aksi takdirde kendilerine yazık ederler*⁵³⁹.

Hiz. Ebû Bekir'i dikkatlice dinleyen sahabe, donmuş kalmıştı. Kimseden en ufak bile olsa ses çıkmıyordu. Hiz. Ebû Bekir'in bu anlamlı konuşması, Müslümanları kendine getirmişti. O'nun okuduğu ayetleri dinleyince, bir türlü peygamberlerinin öldüğünü kabul edemeyenler, artık anladılar ki Hiz. Peygamber (s.a.v.) vefat etmiştir. Bu insanlar, Hiz. Ebû Bekir kendilerine bu ayetleri okuyuncaya kadar, sanki o ayetlerin indiğini bilmiyor gibiydiler⁵⁴⁰.

Hiz. Ömer de şok olmuş, ne konuşabiliyor ne de kıpırdayabiliyordu. O anı daha sonraları Hiz. Ömer (r.a.), şöyle anlatmıştır: *'Ebû Bekir konuşmasını yapıp ayetleri okuyunca, ne diyeceğimi bilemedim. O ayeti biliyordum ama hiç duymamış gibiydim. Rasulullah'ın vefat ettiğini Ebû Bekir'den duyunca hiçbir şey diyemedim. Adeta dizlerimin bağı çözüldü. Yere çöküp öylece kalakaldım. Artık kesinlikle anladım ki, Hiz. Peygamber (s.a.v.) vefat etmiştir.'* Bundan sonra sahabe Hiz. Ebû Bekir ile birlikte Rasulullah'ın naaşının yanına geçtiler. Hatta Hiz. Ömer, Allah Rasulü'nün yanına geçerek eğilip yüzünden öpmüş ve ağlamıştır⁵⁴¹.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatının yakın olduğunu, Rasulullah'ın perşembe günü öğle namazında söylediklerinden sezerek anlayan tek kişi, Hiz. Ebû Bekir olmuştu. Ancak buna rağmen, pazartesi günü sabahında, Allah Rasulü'nün üzerine çöken iyileşme belirtilerinin, ölüm iyiliği olduğunu kavrayamamış, birkaç gündür uğrayamadığı Süh mahallesindeki evine gitmek için izin istemişti. Anlaşılan Allah Rasulü, hastalığı boyunca yaşadığı en iyi anlarını yaşıyor ve bu durum görüntüsüne de yansyordu. Bundan ötürü de sadece Hiz. Ebû Bekir değil, bütün sahabe, Rasulullah'ın iyileşebileceği konusunda ümitlenmeye başlamışlardı. Nitekim Taberî'de yer alan, Hiz. Âişe ile babası Hiz. Ebû Bekir'in, Rasulullah'ın yanında iken

⁵³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 417-418

⁵⁴⁰ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 83; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 271; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 70

⁵⁴¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 412; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 271-273; Celaleddin Vatandaş, *a.g.e.*, II, s. 567. Bu hususla ilgili Ali Muhammed Sallâbî, İmam Kurtubî'nin şunları söylediğini kaydeder: *"Ebû Bekir'in okuduğu bu ayetler, O'nun cesaret ve şecaatine işaret eden delillerin en büyüğü ve sağlamıdır. Çünkü şecaat ve cesaretin tanımı şudur: 'Başa bir bela geldiğinde, kalbin sabit ve sağlam kalmasıdır.'* Rasulullah'n vefatından daha büyük bir musibet de yoktur. İşte bu esnada Hiz. Ebû Bekir'in şecaat ve ilmi ortaya çıktı. Çünkü Hiz. Ömer başta olmak üzere insanların bir kısmı, 'Rasulullah ölmüştür' dedi. Hiz. Osman'ın dili tutuldu. Hiz. Ali insanlardan gizlendi. İş sarsıldı ve karmaşık hale geldi. Hiz. Ebû Bekir, Süh mahallesindeki evinden çıkıp geldiği an, bu ayetler ile durumu açığa kavuşturdu." (Bkz. Ali Muhammed Sallâbî, *a.g.e.*, II, s. 641)

yaptıkları şu konuşma, Hz. Ebû Bekir'in ve ashabın neden ümitlenmeye başladıklarını açıklamaya yardımcı olacak niteliktedir.

Rivayet şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sabah namazında, kendilerine baktığını gören Hz. Ebû Bekir, bu duruma sevinmiş ve O’nun tamamen iyileştiğini düşünmeye başlamıştı. Namazdan sonra yanına gitti ve Rasulullah’ı, günlerden sonra oturur vaziyette görünce, daha da çok sevindi. Bu sevincini kızı Âişe ile paylaştı. Hatta Hz. Muhammed (s.a.v.) duyup hoşlansın diye, kızıyla tatlı ve güldürücü bir sohbeta koyuldu. Hz. Ebû Bekir şöyle dedi: ‘*Ey kızım Âişe! Bugün Allah’ın Rasulü gayet iyi görünüyor. Artık başka bir eşinin yanında kalma vakti gelmiş gibi sanırım.*’ Hz. Âişe’de: ‘*Ağır hastalıkta benim evimde olsun! Sağlığına kavuşunca başkasının evine gitsin, öyle mi?*’ karşılığını verdi. Hz. Ebû Bekir’in evi (evlerinden biri), mescidin uzağında bir yerdeydi. Rasulullah hastalandığından beri de (o) evine gitmemiş, mescitte (mescidin yakınlarındaki evinde) kalmıştı. Hz. Âişe babasına: ‘*Ey baba! Günlerdir (Sünh mahallesindeki) evine gitmedin. Gördüğün üzere Allah’ın Rasulü biraz da olsa iyileşti. Sen de evine git*’ dedi. Hz. Ebû Bekir de (Allah Rasulü’nden) müsade alarak oradan ayrıldı ve evine gitti. Herkes dağıldı ve birbirlerine Rasulullah’ın iyileştiği müjdesini yaydı⁵⁴².

Hz. Ebû Bekir’in, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefatından sonra mescide geri döndüğünde dayanıklı ve güçlü olmasının sebebi de, Rasulullah’ın vefatının yakın olduğunu hissetmiş olmasından kaynaklanıyordu. Anlayamadığı tek şey, beklenen sonun, beklenenden de önce ve hızlı gelmesiydi. Belki de tek üzüntüsü, Allah Rasulü’nde görülen sabahki iyileşmenin, geçici olduğunu ve ölüm iyiliğinden başka bir şey olmadığını anlayamamış olmasıydı. Zira bu yanlış anlama, Rasulullah son nefesini verdiğiğinde, Hz. Ebû Bekir’in O’nun yanında olamamasına mal olmuştu.

Başta Hz. Ömer (r.a) olmak üzere, sahabeden bazılarının Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bir fani olduğunu, ölümün O’nun için de geleceğini, hatta bu hususun ayetlerle net bir şekilde ortaya konduğunu unutup, ‘*nasıl olur da Rasulullah ölür?*’ sorusunu kendilerine sormasını ve bu durumu kabullenememelerini, hatta Hz. Ömer’in ‘Rasulullah öldü’ diyenleri öldürmekle tehdit etmesini de kısaca izah etmek

⁵⁴² Taberî, a.g.e., (Türkçesi), II, s. 330-331

gerekir⁵⁴³. Hz. Ebû Bekir' in okuduğu ayetleri, elbette Hz. Ömer de diğer sahâbîler de önceden, hem de bizzat Allah'ın Rasulü'nden işitmişlerdi. Vefat anında yaşadıkları şok ve Rasulullah'ın aralarından ayrılmasını istemeyişleri, belki de bunun daha çok erken olduğunu düşünmeleri ve buna bağlı olarak yaşadıkları duygu yoğunluğu, o sırada bu gerçeği hatırlayamamalarına neden olmuştur denilebilir.

Bütün bu olanlardan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiğini kabullenen sahabe, yaşadıkları şok ve şaşkınlığı bir kenara bırakıp kendilerini toparlamış, bu durum karşısında üzerlerine düşen görevleri bir bir yerine getirmeye koyulmuşlardı.

⁵⁴³ Ahmet Akbulut, özellikle Hz. Ömer gibi halifelik görevi yürütmüş bir müslümanın, Rasulullah'ın ölümlü olduğunu anlatan ayetleri bilmiyor olmasının mümkün olamayacağını; bundan ötürü de bu tür rivayetlerin, hilafet meselesi için sonradan üretilen ve senaryo olmaktan başka bir değer taşımayan haberler olduğunu ifade eder. Bu ve benzeri konulardaki bilgi ve rivayet tartışmaları için bkz. Ahmet Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, İst., 2016, s. 52-54 ve Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 71-73

IV. BÖLÜM

HZ. PEYGEMBER'İN VEFATINDAN SONRA YAŞANANLAR

Çalışmanın bu son bölümünde, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından sonra, Hz. Peygamber (s.a.v.) aralarında yokken sahabenin, hem Rasulullah için son görevlerini nasıl yerine getirdikleri, hem de O'nsuz ilk günlerini nasıl geçirdikleri; peygambersiz ve vahiyli bir hayata nasıl adım attıkları, bu ilk adımda nelere dikkat ettikleri aktarılıp anlatılmaya çalışılacak ve bu çalışma nihayete erdirilecektir.

4.1. Benî Sâide'deki Hilafet İhtilafı

Hicrî 13 Rebûlevvel 11 / Mîlâdî 8 Haziran 632 Pazartesi günü öğleye doğru vefat eden Rasulullah'tan sonra sahabe, yaşadıkları şokun etkisinden, Hz. Ebû Bekir'in yaptığı konuşmanın ardından kurtularak, yapmaları gereken şeyleri bir bir yerine getirme işine koyuldular. Zira Rasulullah için yerine getirmeleri gereken son görevleri vardı. Ancak ashabin, bu son görevlerini bir an önce yerine getirmelerinin önüne geçen bazı gelişmeler yaşandı. Bu yüzden de son görevlerden bahsedilmeden önce, Allah Rasulü'nün vefatından hemen sonra, sahabe arasında yaşanan hilafet ihtilafı konusu ele alınacaktır. En başta belirtmek gerekir ki bu ihtilaf, ashabi kavgaya, tartışmaya ve en önemlisi de, genel bir ayrılığa götüren türden bir ihtilaf değildi.

Hilafet kelimesi sözlükte 'başkasının vekili olmak, birinin yerini tutarak onu temsil etmek' gibi anlamlara gelirken; bu kelimedenden neşet etmiş olan halife kelimesi de, 'kendisinden sonra arkasından gelen, yerine geçen, birinin ölümü sebebiyle onun yerine geçip onu temsil eden' gibi anlamlara gelmektedir. Dînî bir terim olarak ise; görevi, İslâm'ın hükümlerini uygulamak ve dini muhafaza etmek olan, din ve dünya işlerini peygamber adına yönetip yürüten kimseye halife, bu kişinin başında bulunduğu, geçerliliğini kaçınılmaz oluşundan alan kamu otoritesine hilafet denir⁵⁴⁴.

İşte tarifi yapılan bu hilafet, Rasulullah vefat eder etmez sahabenin düştüğü ilk ihtilaf konusunu oluşturmuştur. Yani Rasulullah'tan sonra O'nun yerine ümmetin işlerini çekip çevirecek, Medine İslâm Devleti'nin sevk ve idaresini üstlenecek kişi

⁵⁴⁴ Mehmet Azimli, *Halifelik Tarihine Giriş*, Konya, 2012, s. 3-4

kim olacak sorusu, akılları kurcalamaya başlamıştır. Üstelik bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v.), vefat etmeden önce kimsenin ismini de söylememiştir.

Rasulullah, hayatı süresince kendisinden sonra hiçbir kimseyi halife olarak tayin etmemiştir. Hiçbir sahâbî de Allah'ın Rasulü'ne giderek, vefat hastalığında bile, senden sonra kimi halife seçelim diye sormamıştı. Amcası Hz. Abbas'ın hilafet girişiminin, daha doğrusu Rasulullah hasta iken Hz. Ali'ye, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e giderek kendisinden sonra hilafet işinin ne olacağını sorma fikrinin dışında, kaynaklarda bu konuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şu da söylenmelidir ki, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından kısa bir süre sonra hilafet konusunun sahabe arasında konuşulmaya başlanması ve neticelendirilmesi, zihinlerde hilafet konusunda bir ön hazırlığın yapıldığının göstergesidir. Sahabe, Rasulullah'a ölümü yakıştıramadığı ve O'nun hastalığı atlatıp iyileşeceğine, tekrar sağlığına kavuşup aralarına döneceğine inandıkları için olsa gerek, O hayatta iken bu konuyu dillendirmemiştir.

Müslümanların ilk halifesinin seçimi, İslâm siyaset tarihi açısından tartışılacak gelen çok önemli olaylardan biridir. Müslümanlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat etmesi ile lidersiz kaldılar ve her şeyi bir kenara bırakarak bir lider belirleme gereğini duydular. Bu işe o kadar önem verdiler ki, lider tayin etme işini, Rasulullah'ın defin işinden bile önceye aldılar⁵⁴⁵.

Ebû'l Hasan Ali en-Nedvî, sahabenin, Rasulullah'ın cenazesi ortadayken, halifelik konusunu tartışıp neticelendirmelerini şöyle yorumlar: *'Müslümanlar, Benî Sâide Sakîfesi'nde*⁵⁴⁶, *H. Ebû Bekir'i halife seçip O'na bey'at*⁵⁴⁷ *ettirir. Çünkü onlar; şeytanın kendilerinin birliğini dağıtmasını, dirliklerini bozmasını, kalplerine heva, heves ve vesvese sokmasını istemiyorlardı. Ayrıca Rasulullah bu dünyadan, Müslümanları birlik ve dirlik içinde bırakıp, başlarında işlerini yürütecek bir halife*

⁵⁴⁵ Mehmet Azimli, *Halifelik Tarihine Giriş*, s. 61

⁵⁴⁶ Sakîfetü Benî Sâide, Medine'deki Hazrec kabilesinin kollarından biri olan Sâideoğullarına ait gölgeliğin adıdır. Mescid-i Nebevî'nin beş yüz metre kuzubatisinde yer almaktadır. Bkz. Mustafa Sabri Küçükbaş, "Sakîfetü Benî Sâide" mad., *D.İ.A.*, XXXVI, İst., 2009, s. 11-12

⁵⁴⁷ Bey'at (Biat), bağlılık ve itimat bildirmek anlamlarına gelir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatında ise, kendisine inanan ve tasdik edenlerden aldığı sadakat yeminidir. Zâhirde Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gibi gözüken bu bey'at, aslında O'nun aracılığı ile Allah'adır. Çünkü Yüce Allah Kur'an'da: *"Gerçekte sana bey'at edenler, Allah'a bey'at etmiş olurlar"* (Fetih Sûresi 48/10) buyurmaktadır. Daha sonraki dönemde ise devlet başkanının tayin ve tespit yollarından biri haline gelmiştir. Bkz. Şaban Özkavutçu, *a.g.e.*, s. 77-78

*bulunduğu halde ayrılışın diye düşünüyorlardı. Bey'atta acele edilmesinin sebeplerinden biri de, Allah Rasulü'nün techiz ve tekfiniydi*⁵⁴⁸.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, ashabın halife seçimini, Rasulullah'ın techiz ve tekfin işleminden önceye alması, biraz da konjonktürel süreçte yaşananlarla ilgilidir. Şayet Muhacirler başta olmak üzere, sahabenin büyük çoğunluğu, Allah Rasulü'ne karşı yerine getirecekleri son görevleri düşünüp planlarken; Ensardan bir grup, Benî Sâide gölgeğinde hilafet girişiminde bulunmasaydı, öncelik halife seçimine değil, yerine getirilmesi gereken son görevlere verilirdi. Zira Rasulullah'ın naaşı ortada dururken, sahabenin tamamının işi, gücü ve her şeyi bir kenara bırakıp hilafet konusuna yöneldiğini söylemek, kendi çıkar ve geleceklerini düşünerek hareket ettiklerini dile getirmek, en hafif ifadeyle, sahabeye yapılacak en büyük haksızlıktır. Lakin Ensar'ın böyle bir teşebbüste bulunması, Muhacirleri mecburen harekete geçirmiş, fitne çıkmasını önlemek adına, Muhacirlerin olaya dâhil olup müdahale etmeleri sonucunu doğurmuştur. Bundan dolayı da halife seçimi, defin işlemlerinin önüne geçmiştir.

Müslümanlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından dolayı tam bir şaşkınlık içerisindeyken, Hz. Ebû Bekir'i dinleyip Rasulullah'ın vefat ettiğine kanaat getirdikten sonra, her biri bir tarafa dağılmıştı. Eşleri ve Abbasoğulları Rasulullah'ın yanında kalmışlardı. Zira Rasulullah'ın naaşı hâlâ evinde bekletiliyordu ve defin işlemlerine henüz başlanmamıştı. Ali b. Ebî Tâlib, Zübeyr b. Avvam ve Talha b. Ubeydullah Fâtıma'nın evine çekildiler. Muhacirler, beraberlerinde Useyd b. Hudayr olduğu halde Abdüleşheloğulları arasında, Ebû Bekir'in yanında toplandılar. Ensar'dan bazıları da Benî Sâide Sakîfesi'nde, Sa'd b. Ubâde'nin etrafında kümelenmişlerdi⁵⁴⁹.

Sahabe, ayrı ayrı mekânlarda, bir taraftan Hz. Peygamber (s.a.v.) ile geçirdikleri zamanları ve hatıraları anımsayıp duygulanırken, diğer taraftan da O'ndan öğrendikleri üzere, vefat eden bir müslümanın ardından yapmaları gereken techiz ve tekfin işini düşünüp konuşuyorlardı. Benî Sâide Sakîfesi'nde ise başka bir şey daha konuşulmaya başlanmıştı, halifelik. Hatta Ensarın en kalabalık kolu olan

⁵⁴⁸ Ebu'l Hasan Ali en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 375

⁵⁴⁹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 412-413; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 288; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 330; Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s.388-389

Hazrecliler, halifelik konusunda girişimde bile bulunmuştu. Böylece Rasulullah'ın vefatından sonra, sahabe arasında ilk iktidar mücadelesi baş göstermiş, sahabe Allah Rasulü olmadan, ortaya çıkan bu ilk siyasî problemi yönetme meselesiyle karşı karşıya kalmıştı.

Müslümanlar mescit ve etrafında bir araya gelip acılarını yaşarken, Ensar'dan bir grup Sakîfetü Benî Sâide'de toplanarak, Hazrec kabilesinin lideri Sa'd b. Ubâde'nin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra halife olması konusunda anlaştı. Kendi aralarında, diğer ashaba bunu nasıl kabul ettirebileceklerinin planını yapmaya başladılar. Zira bu toplantıda Muhacirler yoktu. Halifeliğin kendilerinin hakkı olduğunu düşünüyorlardı ve buna inandıkları için bir araya gelmişlerdi⁵⁵⁰.

Halife seçimi için ilk atağın Ensar'dan gelmesi, kendi şehirleri Medine'de kurulmuş olan bu devletin, Muhacirlerden daha çok, kendilerine ait olduğunu düşüncelerinden kaynaklanmış olabilir. Zira Medine, onların şehirleri ve vatanı idi, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Muhacirler de buraya gelerek kendilerine sığınmışlardı. Diğer bir ifadeyle onlar, merkezi kendi şehirleri Medine olan bu devletin, Allah Rasulü'nden sonraki halifesini belirlemede, Muhacirlerden daha çok kendilerinin hak sahibi olduğunu düşünüyorlar, Medine kendi şehirleri olduğu için, bu işe sahip çıkma konusunda hakları bulunduğu inanyorlar ve ortadaki iktidar sorununu, Muhacirlerin değil de daha çok kendi sorunları olarak görüyorlardı. İşte bu düşünce ve duygular, iktidarın yeni adayını tesbit için onları seferber etmişti⁵⁵¹.

Ensar, Sakîfetü Benî Sâide'de kendi aralarında halifelik konusunu istişare ederken, Evs kabilesinden Huzeyme b. Sâbit, Useyd b. Hudayr, Uveyym b. Sâide; Hazrec kabilesinden ise Beşir b. Sa'd, Ma'n b. Adiy ve Hazrec'in lideri Sa'd b. Ubâde gibi isimlerin söz alarak, hilafet konusunda nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini tartıştıkları görülür⁵⁵².

Hazrec'in lideri Sa'd b. Ubâde, o sırada hasta olmasına rağmen, arkadaşlarının tartışmalarını dinledikten sonra söz alarak şunları söyledi: *“Ey Ensar topluluğu! Sizin öyle bir geçmişiniz ve üstünlüğünüz var ki, bu Araplardan hiçbir kimseye nasip olmamıştır. Gerçek şu ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) kavmi arasında on*

⁵⁵⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 130; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 413; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 207

⁵⁵¹ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 80

⁵⁵² Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 86-95

yıldan fazla bir süre kalmış, bu süre içinde onları İslâm'a davet etmiş, fakat çok az kimse dışında O'na iman eden olmamıştır. Bu bakımdan bu azınlık O'nu koruyamıyor, dinini himaye edemiyor ve O'na isabet edebilecek bir kötülüğü ortadan kaldıramıyordu. Sonunda Allah sizin faziletli olmanızı murad edince, kerameti size doğru sürükledi. Kendisine ve Rasulü'ne iman etmeyi ihsan etti. O'nu ve arkadaşlarını koruma imkânını size verdi. O'nu ve dinini yüceltmenize fırsat tanıdı ve sizleri O'nun düşmanlarına karşı cihat ettirdi. Böylelikle düşmanlarına karşı en çetin kimseler sizler oldunuz. Sonunda Araplar isteyerek ya da istemeyerek Allah'ın emrini kabul ettiler. Uzakta bulunanlar da sizlere, küçüle küçüle itaat ettiler. Böylece bütün Araplar, kılıçlarınız sayesinde, Allah'ın Rasulü'ne boyun eğmiş oldu. Allah O'nun ruhunu aldığı anda O, sizden razı ve hoşnuttu. O halde bütün insanlar bir tarafa, bu işe kendinizi layık görmelisiniz"⁵⁵³.

Bu konuşmanın ardından Ensar, hep birlikte Sa'd'a dönerek: 'Gerçekten bu konuda doğru söyledin ve görüşlerin yerindedir. Biz bu işin (halifeliğin) başında seni görmek istiyoruz. Çünkü sen, bütün mü'minlerin rahatlıkla kabul edeceği bir kimsesin' dediler. Daha sonra karşılıklı olarak konuşmaya devam ettiler ve şöyle dediler: "Kureyş'ten olan Muhacirler bu görüşü kabul etmeyip; 'Bizler Rasulullah'ın ilk sahâbîleri, akrabaları ve yakınlarıyız' derlerse diye bir soru ortaya atınca, bunun üzerine onlardan kimileri: 'O zaman biz de onlara, bizden bir emir, sizden bir emir olsun der ve bunun dışında hiçbir çözümü kabul etmeyiz' deriz dediler. Bu sefer Sa'd: 'İşte bu ilk çözümlenme ve taviz olur' dedi"⁵⁵⁴.

Benî Sâide gölgeğinde bunlar konuşuluyorken, Ensar'ın bir bölümü ve özellikle Muhacirler, yaşanan ve konuşulanlardan bîhaber, Rasulullah'ın techiz ve tekfin işiyle ilgileniyorlardı. Bu toplantıdan ve orada olup bitenlerden haberdar olan Muğire b. Şu'be ise, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hücreğine gelerek kapıyı çaldı ve 'Ömer b. Hattab' diye seslendi. Hz. Ömer ise: 'Biz meşgulüz. Ne istiyorsun?' diye karşılık verdi. Muğire'nin: 'Mutlaka gelmesin! Çok önemli! Sonra geri dönersin' sözleri üzerine Ömer dışarı çıktı. Kapıda Ömer'i gören Muğire: 'İnsanların size ihtiyacı var. Şu Ensar, Benî Sâide gölgeğinde toplanmışlar, aralarında Sa'd b. Ubâde ve eşraftan bazıları da var. Hilafet işini Sa'd b. Ubâde'ye vermek ve ona biat

⁵⁵³ İbn Kuteybe, a.g.e., s. 27-28; Taberî, a.g.e., III, s. 207-208; İbnü'l Esîr, a.g.e., II, s. 280

⁵⁵⁴ İbn Kuteybe, a.g.e., s. 28; Taberî, a.g.e., III, s. 208; İbnü'l Esîr, a.g.e., II, s. 281

etmek istiyorlar. Onların söyledikleri en iyi söz: ‘Bizden bir emir, Kureyş’ten bir emir olsun’ şeklinde. İnsanların size ihtiyacı var. İş büyümeden ve aramızda harbe neden olacak bir duruma gelmeden, oraya gidin ve meseleyi halledin’ dedi. Ömer de durumu hemen Ebû Bekir’e anlattı ve O da: ‘Şu Ensar kardeşlerimizin yanına gidelim de ne yaptıklarına bir bakalım’ dedi⁵⁵⁵.

Hem Ebû Bekir hem de Ömer olayı duyunca son derece endişelenmişlerdi. Hz. Ebû Bekir, olayın öneminin farkında olduğu için Ali, Fazl b. Abbas ve diğer bazı akrabalarını Rasulullah’ın yanında bırakarak, Hz. Ömer’le birlikte derhal Benî Sâide gölgeliğine doğru yola koyuldu. Yolda kendilerine Ebû Ubeyde b. Cerrah da katıldı. Grup hızlı bir şekilde yürürken, Ensar’dan Ma’n b. Adıyy ve Uveym b. Sâide ile karşılaştılar. Bu iki sahâbî, biraz önce Benî Sâide gölgeliğinde Sa’d b. Ubâde ve taraftarlarına itidâl çağrısı yapan ve hilafet girişimininden Muhacirlerin de haberdar edilmesi gerektiğini söyleyen ve bu söylediklerinden dolayı da dışarı atılan sahâbîler idi. Bu iki sahâbî Hz. Ebû Bekir’e: ‘Fitne kapısı açılmak üzere! Eğer Allah seninle o kapıyı kapatmazsa, bir daha asla kapanmayacak. İnsanlar Sa’d b. Ubâde’ye Benî Sâide gölgeliğinde biat etmek üzere’ dediler. Bunun üzerine grup biraz daha acele ederek Benî Sâide gölgeliğine vardı. Ayrıca yolda kendilerine bir grup Muhacir de katılmıştı⁵⁵⁶.

Muhacirler Benî Sâide gölgeliğine vardıkları zaman bir adamın kadife bir halı üzerinde bir yastığa yaslanmış ve elbisesine bürünmüş olarak yattığını gördüler. Bu haliyle yatan kişiyi tanıyamadıkları için Hz. Ömer: ‘Kim bu?’ diye sordu. Oradakiler: ‘Sa’d b. Ubâde’dir’ dedi. ‘Peki, O’nun nesi var, niçin böyle?’ diye sorunca ‘O hastadır’ dediler. Sonra da oturarak neden böyle bir toplantı yapma gereği hissettiklerini sordular⁵⁵⁷. Bu noktada şu söylenmelidir ki, Sa’d b. Ubâde hasta olmasına rağmen bu toplantıya katılarak, hilafet konusundaki niyet ve kararlılığını açıkça göstermiştir.

Niçin böyle bir toplantı yapma gereği hissettikleri sorusuna cevap vermek üzere, ilk olarak Ensar’ın sözcülüğünü yapan Hazrecli Sâbit b. Kays ayağa kalktı,

⁵⁵⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 413; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 201; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 330; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 97. Benî Sâide’deki toplantıyı muhacirlere haber veren kişiyle ilgili açıklama ve değerlendirmeler için bkz. Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 97, 109 nolu dipnot

⁵⁵⁶ Belâzürî, *Ensâbu’l Eşrâf*, II, s. 286; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 331; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 99

⁵⁵⁷ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 130; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 416; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 333; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 330

konuşmaya başlayarak şunları söyledi: *“Ey Muhacirler! Siz de bizim gibi biliyorsunuz ki Allah, Muhammed’i kendi Rasulü olarak göndermiştir. Nübüvvetinin ilk yıllarında insanların inkâr ve işkencelerine rağmen, Allah O’na bütün şiddet hareketlerinden sakınması emrini verdiği için, Mekke’de kaldı. Daha sonra O’nun hicret etmesine ve mücadeleye başlamasına müsaade etti. Bu süreçte biz O’nun yardımcıları ve sığınağı olduk. Sonra sizler geldiniz ve bizler mallarımızı sizinle paylaştık”* dedi ve Ensar’ın üstünlüğünü Kur’an’dan ayetler okuyarak izah etmeye çalıştı. Sonra da sözünü şu cümlelerle tamamladı: *“Bizler Ensar olarak Allah’ın yardımcılarıyız. Bundan dolayı da halkın idaresi ancak bize aittir. Ey Muhacirler! Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Bize açıkça söyleyin!”*⁵⁵⁸.

Sâbit’in bu sözlerine Hz. Ömer cevap vermek istedi. O, toplantıya gelirken yolda, orada bir konuşma yapmak için kendini hazırlamış ve böyle bir konuşmayı duyunca da sinirlenmişti. Hz. Ömer bu olayı şöyle anlatmaktadır: *“Sâbit b. Kays konuşmasını bitirince ayağa kalkarak bir konuşma yapmak istedim. Ebû Bekir’in önünde güzel bir konuşma yapmaya kendimi hazırlamıştım ve O’ndan sinirlendiğimi gizlemeye çalışıyordum. O ise benden daha güçlü ve sabırlı idi. Ben konuşmaya yeltenince: ‘Yavaş ol ey Ömer! Önce ben konuşacağım. Sonra sen istediğini söylersin’ dedi. Ona aynı gün içerisinde bir kez daha karşı gelmek ve onu kızdırmak istemedim. Ayrıca O benden daha yaşlı, ağır başlı ve bilgili idi. Benim söylemek istediğim ne varsa hepsini edebî bir üslupla ifade etti. Hatta benim tasarladığımın ötesinde bir konuşma yaptı”*⁵⁵⁹.

Hz. Ebû Bekir, cevabî konuşmasına Allah’a hamd ederek başladı ve şunları söyledi: *‘Ey Sâbit! Senin halkın (Ensar) tamamen senin anlattığın gibidir, kimse bunun aksini iddia edemez. Bize (Muhacirlere) gelince, bizim hakkımızda da Allah vahiylerde bulunmuştur’* dedi ve Kur’an’dan birçok ayeti sıraladı⁵⁶⁰.

Sonra da şöyle devam etti: *‘Yüce Allah Muhammed (s.a.v.)’i hidayet ve hak dinle göndermiştir. Allah gönüllerimizi O’nun davet ettiği prensiplere ısındırmış ve boyun eğdirmiştir. Muhacirler topluluğu olarak bizler, ilk Müslümanlarız. Diğer*

⁵⁵⁸ İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 416; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n Nebeviyye*, s. 737-738; Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, II, s. 1107

⁵⁵⁹ İbn Hişâm, *aynı yer*; İbn Kuteybe, a.g.e., s. 28; İbn Hibbân, a.g.e., s. 330; Cem Zorlu, a.g.e., s. 104-105

⁵⁶⁰ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, II, s. 1108

insanlar bizden sonra Müslüman olmuşlardır. Kur'an'da sizden önce anılmışızdır. Bizler, Rasulullah'ın yakınları, akrabaları ve hısımlarıyız. Biz hilafetin sahipleriyiz. Araplar içerisinde insanların en soylusuyuz. Kureyş, her Arap kabilesiyle akrabalık kurarak ona bir çocuk vermiştir. Bundan dolayı hilafet, Kureyşli bir kişiye münasiptir. Çünkü onlar güzel yüzlü, açık sözlü ve tatlı dilli kimselerdir. Sizler, vallahi bizleri korudunuz ve yardım ettiniz. Şunu da bilin ki, insanlar ancak Kureyş'e tabi olurlar. Araplar bu işe Kureyş'i uygun görecektirler⁵⁶¹. Çünkü onlar, Arapların en değer verdikleri ve şerefli kabul ettikleri yurdun sahibidirler ve Hz. İbrahim (a.s.)'in duasına muhatap olmuşlardır. Bizler emirleriz; sizler ise vezirlersiniz. Sizler Allah Rasulü'nün de vezirleriydiniz⁵⁶².

Ardından Hz. Ebû Bekir, Ensar'ın kendilerine yaptıkları yardım, ihsan ve ikramdan bahsedip bunlarla ilgili örnekler vererek sözlerini şöyle tamamladı: *'Ey Ensar topluluğu! Sizin bahsettiğiniz iyiliğe (hilafete) gelince, siz ona layıksınız fakat Araplar, bu işi sadece Kureyş'ten şu küçük kabileye layık görürler. Kureyşliler, Arapların nesep ve belde bakımından en şerefli olanlardır. Sizin için işte bu iki adama (Hz. Ömer ile Ebû Ubeyde'yi göstererek) razı oldum ve onları seçtim. O halde bu ikisinden hangisini dilerseniz ona biat ediniz⁵⁶³.*

Ebû Bekir'in bu konuşmasından sonra Hazretli Hubab b. Münzir söz alarak şunları söyledi: *'Vallahi biz, Allah'ın size verdiği bu hayrı kıskanmıyoruz. En çok sevdiğimiz, değer verdiğimiz ve razı olduğumuz insanlar sizlersiniz. Ancak biz bundan sonra olacaklar konusunda endişeliyiz ve bu işi sizden ve bizden olmayan birilerinin ele geçirmesinden kaygılanıyoruz. Bugün sizden bir, bizden de bir kişiye biat etsek ve rıza göstersek, Muhammed ümmeti yaşadığı müddetçe, o kişiler öldükleri zaman, yine yerlerine bir Ensar'dan bir de Muhacir'den birer kişi seçse, bu ümmeti Muhammed içerisinde adaleti daha iyi tesis eder. Böylece birbirimizi kontrol*

⁵⁶¹ Bu ifadeden, Hz. Ebû Bekir'in, halifenin Kureyşli birisinin olması gerektiğini kastettiği ve Allah Rasulü'nün de 'Hilafet Kureyşindir' dediği iddia edilmiştir. Bu hususla ilgili detaylı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. Mehmet Said Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, Ank., 2015, s. 69-73; Hatta Şîa, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın kendi aralarında hilafet konusunda anlaşmalarını, sırasıyla hilafet makamına bu üç sahâbînin geçmeyi planladıklarını ileri sürmüştür. Bu konuyla ilgili yorum ve değerlendirmeler için bkz. Mehmet Salih Arı, *İmamiye Şîası Kaynaklarına Göre Üç Halife*, s. 182; Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak Hz. Ebû Bekir*, s. 59-62

⁵⁶² İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 28-29; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 330; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 105

⁵⁶³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 416; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 737-738

ederiz. Muhacir doğru yoldan sapacak olursa Ensar onu engeller, Ensar doğru yoldan sapacak olursa Muhacir onu engeller'⁵⁶⁴.

Hubab b. Münzir'in yaptığı bu teklife ilk karşı çıkanlar, bizzat kendi iki yeğeni olan Useyd b. Hudayr ile Beşir b. Sa'd olmuş, bir tek şehirde birbirine muhalefet edecek iki yönetici şeklindeki, bu halkı ve yönetimi bölme ihtimali olan teklifi reddetmişlerdir⁵⁶⁵.

'Bir emir sizden, bir emir de bizden olsun' önerisini reddedenlerden birisi de Hz. Ömer olmuştur. O bu teklife şöyle karşılık vermiştir: 'Bu imkânsız! Olacak şey değil! Çünkü hiçbir dönemde iki kişi birlikte emir olmamıştır. Allah'a yemin olsun ki, bizim peygamberimiz, sizin dışınızda kalan kimselerden iken, Araplar sizleri başa geçirip emir yapmaya asla razı olmayacaktır. Fakat buna rağmen Araplar yönetimi, peygamberliğin kendilerinden olduğu kimselerin eline vermekten imtina etmeyecektir. Bu konuda bizim delillerimiz açık ve diğerlerini çürütmektedir. Biz O'nun yakınları ve aşireti iken, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sahip olduğu yönetim otoritesi konusunda bizimle kim çekişmeye girebilir ki? Vallahi bize her kim karşı çıkarsa onu öldürürüz'⁵⁶⁶.

Hız. Ömer'in bu sert çıkışından sonra ortalık biraz karıştı, sesler yükseldi ve tartışmanın dozu arttı. Hız. Ebû Bekir tekrar araya girerek ortamı sakinleştirmeye çalıştı. Önce Muhacirlerin ilk inananlar olduğunu bir kere daha hatırlatarak sözü Ensar'a getirdi ve şöyle devam etti: 'Size gelince ey Ensar topluluğu! Ey dindeki üstünlükleri ve İslâm'daki öncelikleri inkâr edilmeyen kişiler! Allah sizlerin, kendi dininin ve Rasulü'nün yardımcıları olmanızı diledi. Bu bakımdan O'nun size hicret etmesini takdir buyurdu. İlk Muhacirler dışında sizin makamınızda bildiğimiz hiçbir kimse yoktur. O bakımdan bizler emirler, sizler vezirlersiniz. Hiçbir istişâre, sizler olmadan yapılmayacağı gibi, sizler yokken de hiçbir konuda karar alınmayacak'⁵⁶⁷.

Ardından da daha önce yaptığı teklifi yineledi ve: 'Ben sizi Ebû Ubeyde'ye veya Ömer'e biat etmeye davet ediyorum. Her ikisini de size ve bu işe layık görüyorum. Zira her ikisi de bu işe layıktırlar. Hangisini isterseniz ona biat ediniz' dedi. Hız. Ebû Bekir'in bu teklifi karşısında Hız. Ömer de Ebû Ubeyde b. Cerrah da

⁵⁶⁴ Belâzûrî, *Ensâbü'l-Eşraf*, II, s. 284; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 110

⁵⁶⁵ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, II, s. 1109

⁵⁶⁶ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 31; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 282; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 209

⁵⁶⁷ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 281

söz birliği etmişcesine şöyle demişlerdir: *'Allah'a yemin olsun ki bu konuda biz, senin başına emir olmayız. Çünkü sen Muhacirlerin en faziletlisi, mağara dostu, iki kişiden ikincisi ve İslâm Dini'nin en önemli emri olan namazda, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in halifesisin. Asıl sen elini uzat da biz sana biat edelim*⁵⁶⁸.

Bundan sonra olanları ise Hz. Ömer şöyle anlatır: *"Ebû Bekir elini uzattı ve ben de O'na biat ettiğimi açıkladım. Bir taraftan da 'Peygamber Müslümanlara namaz kıldırmanı emretmedi mi? O halde O'nun halifesi sensin. Biz de sana biat ediyoruz. Ey Ensar topluluğu! Rasulullah'ın, bizlere imamlık yapması için Ebû Bekir'e emir verdiğini bilmiyor musunuz? Şimdi sizden hanginiz Ebû Bekir'in önüne geçmeye gönül rahatlığıyla razı olur' diyordum. Ardından yanımdaki Muhacirler biat ettiler. Ensar da O'na biat etmeye başladı. İnsanlar Ebû Bekir'e biat için yöneldiği zaman, izdihamdan dolayı, neredeyse yerde yatan Sa'd b. Ubâde'yi eziyorduk. Hatta biri: 'Durun, yavaş olun! Sa'd b. Ubâde'yi öldürdünüz' demeye başladı. Bunun üzerine ben de: 'Sa'd b. Ubâde'yi Allah öldürsün' dedim"*⁵⁶⁹.

Sakîfetü Benî Sâide'de bulunanlar, bir bir Hz. Ebû Bekir'e biat ederken, aralarında Akabe temsilcilerinden birisi olan Useyd b. Hudayr da olduğu halde, Hazreclilerin Sa'd b. Ubâde'yi halife yapma ısrarını gören Evsli bir grup Ensar, bir köşede küçük bir değerlendirme toplantısı yaptı. Aralarında şöyle konuştular: *'Allah'a yemin olsun ki Hazrecliler, bu işin (hilafetin) başına bir defa geçecek olursa, artık bu konuda onlar sonsuza dek bizim üzerimizde olur ve bu işte bir daha söz hakkımız olmaz. Haydi! Kalkalım ve Ebû Bekir'e biat edelim.'* Sonra da O'na biat ettiler. Daha sonra Eslemliler gelip biat etti. Böylece Sa'd b. Ubâde ile Hazreclilerin almış oldukları karar bozuldu ve insanlar dört bir yandan Ebû Bekir'e biat etmeye başladı⁵⁷⁰.

Sa'd b. Ubâde ise bütün bu olanlar karşısında sessizce evine çekildi ve birkaç gün dışarı çıkmadı. *'Herkes ve kabilen Hz. Ebû Bekir'e biat etmişken, gel sen de biat et!'* diye Hz. Ebû Bekir tarafından haber gönderilince, şöyle karşılık verdi: *'Allah'a yemin ederim ki, hayır! Ta ki sizlere torbamdaki okları atıp, mızrağımı köreltip, kılıcım ile da savaşınca kadar ve ailemle bana itaat edenlerle birlikte sizinle*

⁵⁶⁸ İbn Kuteybe, a.g.e., s. 29; İbnü'l Esîr, a.g.e., II, s. 283; Cem Zorlu, a.g.e., s. 108

⁵⁶⁹ İbn Şihâb ez-Zühri, a.g.e., s. 132; İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 417; İbn Kesîr, es-Sîretü'n Nebeviyye, s. 738-739

⁵⁷⁰ İbnü'l Esîr, a.g.e., II, s. 282

*çarpışıcaya kadar bu iş olmayacaktır. İsterse bütün cinler ve insanlar sizinle birlikte olsun. Ben, Rabbimin önüne çıkarılıncaya kadar size biat etmeyeceğim*⁵⁷¹.

Sa'd b. Ubâde, gerçekten de dediğini yapmış ve ilk halife Hz. Ebû Bekir'e biat etmemiştir. Hatta O'nun arkasında namaz bile kılmamıştır. Hz. Ömer halife olunca, O'na da biat etmeyerek Şam'a göç etmiş, Hz. Ömer'in hilafetinin 3. yılının ortalarında, Şam bölgesinde yer alan Havran'da vefat etmiştir. Bütün bu yaptıklarına rağmen Sa'd b. Ubâde'ye, Hz. Ebû Bekir'e ve Hz. Ömer'e biat etmediği için mürted muamelesi de yapılmamış, asla zor da kullanılmamıştır⁵⁷².

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından hemen sonra, ashabın kendilerini yönetecek ilk halifeyi belirlemeleri sürecindeki yaşananlara bakıldığında, görülüyor ki bu halife seçimi, Benî Sâide gölgeliğinde Ensar'ın başlattığı girişimden dolayı kendiliğinden gelişti. Yani daha Rasulullah hayatta iken, ümmetin planlı ve programlı bir biçimde öngördükleri bir süreç değildi. Hatta Hz. Ebû Bekir ve beraberindekiler, Sakîfetü Benî Sâide'ye giderken, Hz. Ebû Bekir'i halife seçtirmek için ve Ensar'ın adayı karşısında O'nu aday göstermek için gitmemişlerdi. Olayı anlamak ve makul bir çözüm bulmak için oraya gidilmişti. Fakat orada yaşanan hararetli konuşmalar ve tartışmalar, bu toplantıda halife meselesinin, mutlaka çözümlenmesi gereken bir mesele olduğu sonucunu doğurmuştu. Bu sorun, orada ve o esnada çözüme kavuşturulamazsa, sahabe arasında fitnenin, kavga ve ciddi bölünmelerin ortaya çıkma riski vardı. Konuşmalardan bunu fark eden Muhacirler de Hz. Ömer'in atağıyla, Hz. Ebû Bekir'e halife olarak biat edilmesini sağladı.

Bu durumu, kaynaklarda geçen bir rivayet bize anlatmaktadır. Rivayet şöyledir: "Hz. Ömer'in hilafeti zamanında, Ömer Mekke'de hac için bulunduğu bir sırada, Hz. Ömer'in kulağına, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin planlı bir süreç olmadığı, bir oldu bittiyle halife seçildiğiyle ilgili bazı sözler gelmişti. Hz. Ömer hac dönüşü Medine'de, bu sözlere, bir hutbe esnasında şöyle cevap vermiştir: *'Bazılarının, Ebû Bekir'in halifeliği bir oldu bittidir demesi sizi aldatmasın. Evet, öyle oldu ancak böylece Allah ümmeti, fitnenin şerrinden korudu. Bugün bile aranızda Ebû Bekir'den başka kendisine kayıtsız şartsız itaat edilen bir kimse yoktur.*

⁵⁷¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 683; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 283

⁵⁷² İbn Sa'd, *aynı yer*; Mehmet Ali Kapar, *İslam'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İst., 1998, s. 42-43

*O, Rasulullah'ın vefatı sırasında en hayırlımızdı. Allah'a yemin olsun ki, o sırada Ebû Bekir'e biat etmekten daha uygun bir çare de yoktu. Biat yapmadan o toplantıyı terk edersek, bizden sonra orada bir biat merasimi yapılmasından endişe ettik. Bu durumda razı olmadığımız birine biat etmek zorunda kalacak ya da o kişiye muhalefet edecektik ki, bu durumda da fitne ortaya çıkacaktı*⁵⁷³.

Bu toplantıda halife seçilen Hz. Ebû Bekir de, halifelik görevine kendi isteği ile aday olmadığını ancak yaşanan şartların bu sonucu doğurduğunu söylemektedir. Bu hususu anlatan Ahmed b. Hanbel, Zâtü's Selâsil Gazvesi'nde, Hz. Ebû Bekir'in yol arkadaşı da olan Rafi' et Tâî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ebû Bekir'e, halifeliği sırasında, Müslümanların kendisine biatı hususunda neler söylenmiş olduğunu sordum. O da Ensar'ın bu hususta ağızlarında dolaşan sözleri, kendisine söylediklerini ve Ömer b. Hattab'ın Ensar'a söylediği sözleri anlattı ve: 'Ömer b. Hattab, Rasulullah'ın hastalığı döneminde, yine kendisinin emri ile benim onlara imamlık yaptığımı hatırlattı. Bunun üzerine onlar, sırf bu sebepten dolayı bana biat ettiler. Ben de onların bu biatlarını kabul ettim. Bir fitnenin kopmasından, bu fitneden sonra dinden dönme olaylarının meydana gelmesinden korktuğum için bu biatı kabul ettim' dedi"⁵⁷⁴.

Görüldüğü üzere, Hz. Ebû Bekir'in de söylediği gibi, O'nun halife olarak seçilmesindeki en önemli husus, namazları kıldırmakla görevlendirilmiş olmasıdır. Benî Sâide'deki tartışmalar esnasında, bunu siyaseten en iyi şekilde kullanan ise, Hz. Ömer olmuştur. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere, Hz. Ömer: 'Şimdi sizden hanginiz Ebû Bekir'in önüne geçmeye gönül rahatlığıyla razı olur?' diye sorduğu zaman Ensar: 'Ebû Bekir'in önüne geçmekten Allah'a sığınırız' yanıtını vermişlerdi.⁵⁷⁵ Hz. Ebû Bekir, halifeliği ve kendisine biat edilmesini kabul edişini ise, Müslümanlar arasında çıkabilecek fitne ve ridde endişesine bağlamış; bu görevi çok da arzu etmemesine rağmen, elini taşın altına koyup bu sorumluluktan kaçmayarak, ashabın ve tarihin kendisine yüklediği bu görevi taşımaya başlamıştır.

⁵⁷³ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 128-130; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 413-415; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 327-329; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 736-738

⁵⁷⁴ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 739-740

⁵⁷⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 132; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 417; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 739

Burada son olarak, Sakîfetü Benî Sâide’de yapılan bu halife seçiminin, yapılaş zamanıyla ilgili de bir değerlendirme yapılarak bu konu sonlandırılacaktır.

Allah Rasulü’nün, güneşin batıya doğru meyletmeye başladığı sırada, yani öğle vaktine doğru vefat ettiği daha önceki rivayetlerde geçmişti. Benî Sâide gölgeliğinde, Ensar arasında başlayan bu toplantının Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefat ettiği günde yapıldığı kesin olmakla birlikte, tam olarak ne zaman yapıldığı konusunda net bir bilgi yoktur. Ancak bu konuya ışık tutabilecek nitelikte bir rivayeti, bu rivayet daha önce anlatılanlarla kısmen çelişse de, İbnü’l Cevzî şöyle aktarmaktadır: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefat ettiği gün, Hz. Ebû Bekir insanlara öğle namazını kıldırıktan sonra Uveym b. Sâide, Hz. Abbas’a gelerek, Ensar’ın Sa’d b. Ubâde’yi devlet başkanlığına seçtiklerini haber verdi. Halk öğle namazını bitirince, oturdukları yerleri terk etmediler. Hz. Abbas ayağa kalkarak ilerledi ve şöyle dedi: *‘Ey insanlar! Neden sizi gruplar halinde görüyorum. Birisi gelerek bana olanları anlattı. Ey Ebû Bekir! Kalk ve Ensar’ın yanına giderek ne olup bittiğini öğren!’* deyince halk: *‘Ey Ebû’l Fazl! Onlardan hiçbirisinin bizimle birlikte namaz kılmaması, sana gelen haberin doğru olduğunu göstermekte sanki’* karşılığını verdiler”⁵⁷⁶. Görüldüğü üzere bu rivayet, önceki rivayetlerin aksine, Benî Sâide’deki toplantı haberinin Hz. Ömer’e değil de, Hz. Abbas’a geldiğini söylüyor. Ayrıca yine bu rivayete göre haber geldiği zaman Hz. Ebû Bekir Rasulullah’ın yanında değil, mescitte ve sahabeyle oturmaktadır, Hz. Abbas’ın yönlendirmesiyle de Sakîfetü Benî Sâide’ye gitmiştir.

Bu noktada, rivayetin içeriğine, diğer rivayetlerle çeliştiği için şüpheyle bakılsa da, yine de bize toplantının yapılaş zamanıyla ilgili ipuçları vermektedir. Dolayısıyla bu rivayet, Ensar’ın Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefatından sonraki ilk vakit namazı olan öğle namazına katılmadıklarına işaret etmektedir. Rasulullah’ın, öğle namazı vaktinden iki saat kadar önce vefat ettiği kabul edilirse; buna göre Ensar’ın hiç vakit kaybetmeden, bir durum değerlendirmesi yapmak ve kendilerinden olan birini halife olarak belirlemek üzere, öğle namazı vakti yaklaştığında, Benî Sâide gölgeliğinde toplandıkları söylenebilir. Buradan da, kendi aralarında konuşurlarken öğle namazı vakti gelmiş olmasına rağmen, mescide gidip cemaate

⁵⁷⁶ İbnü’l Cevzî, *a.g.e.*, s. 52; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 85-86

katılmadıkları, toplantıdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir ve bazı diğer sahâbînin, öğle namazını eda ettikten sonra, Benî Sâide gölgeliğine giderek olaya müdahale ettikleri sonucu çıkarılır.

Hz. Ebû Bekir'in, Sa'd b. Ubâde dışında, Sakîfetü Benî Sâide'de bulunan sahabe tarafından halife seçilmesiyle, Müslümanlar arasında çıkabilecek ilk ihtilaf böylece önlenmiştir. Bu toplantıda, sınırlı sayıda sahabenin biat etmiş olmasından dolayı, bir sonraki gün öğle namazında, ashabin büyük çoğunluğunun katılımıyla Hz. Ebû Bekir'e genel biat yapılarak halifeliği tescillenmiştir.

4.2. Hz. Peygamber'in Vefatından Bir Gün Sonra

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından bir süre sonra sahabe, yaşadığı şoktan çıkmış ve Rasulullah'tan sonrası için planlama yapmaya başlamıştı. Aynı gün öğle namazından sonra Sakîfetü Benî Sâide'de hilafet meselesi enine boyuna tartışılmış, nihayetinde de Hz. Ebû Bekir'in halifeliği etrafında kısmî bir birlik sağlanmıştı. Ertesi gün ise Mescid-i Nebevî'de Hz. Ebû Bekir'e genel biat yapıldı.

Yeni güne, ilk defa Allah Rasulü olmadan uyanan sahabe, bir taraftan hilafet konusuyla ilgili bir önceki gün yapılan biatı konuşup sindirmeye çalışırken, diğer taraftan da Rasulullah için yerine getirecekleri son görevleri yapmaya başladılar. Artık Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bedenen de veda etme vakti gelmişti.

Ensar, Sakîfetü Benî Sâide'de Hz. Ebû Bekir'e biat ederken Hâşimoğulları, Ali b. Ebî Tâlib'in; Ümeyyeoğulları, Osman b. Affan'ın; Zühreoğulları ise Sa'd ve Abdurrahman b. Avf'ın etrafında Mescid-i Nebevî'de toplanmışlardı. Zübeyr b. Avvam da Hâşimoğullarıyla birlikteydi. Zira annesi Safiye bt. Abdülmuttalib'ten dolayı kendisini onlardan kabul ediyordu. İnsanlar kendisine biat ettikten sonra Hz. Ebû Bekir, Ebû Ubeyde ve Ömer ile birlikte, Sakîfetü Benî Sâide'den çıkarak Mescid-i Nebevî'ye geldi. Hz. Ömer, halkın grup grup oturduğunu görünce: *'Bakıyorum da parça parça gruplar halinde toplanmışsınız. Haydi! Kalkın da Ebû Bekir'e biat edin. Ben ve Ensar biraz önce O'na biat ettik zaten'* dedi. Bunun üzerine önce Osman ve yanındaki Ümeyyeoğulları kalkarak Ebû Bekir'e biat ettiler. Ardından Sa'd ve Abdurrahman b. Avf ile beraberlerindeki Zühreoğulları da kalkarak Ebû Bekir'e biat ettiler. Fakat Ali b. Ebî Talib ve Abbas b. Abdülmuttalib

ile yanlarındaki Hâşimoğulları ise evlerine çekip gittiler. Zübeyr b. Avvam da onlarla birlikteydi⁵⁷⁷.

Bu rivayete göre, Sakîfetü Benî Sâide'deki biattan sonra Mescid-i Nebevî'de, aynı günün akşamüzeri ikinci bir biatlaşma daha olmuştur ve bu biata o sırada mescitte bulunan sahabenin bir kısmı katılmıştır. Salı günü ise bütün Medine halkının biatı alınacaktır. Yine bu rivayete göre Ali, Abbas, Zübeyr ve diğer Hâşimoğulları'nın biatı ise salı günü yapılacak olan genel biata kalmıştır⁵⁷⁸.

Rasulullah'ın vefatından bir gün sonrası, salı günü Müslümanlar, Mescid-i Nebevî'de bir araya gelmişlerdi. Ebû Bekir ve Ömer de mescide geldiler. Ebû Bekir, halka konuşma yapmak üzere minbere geçti, ancak Hz. Ömer O'ndan önce davranarak ayağa kalktı ve Allah'a hamd ettikten sonra şöyle bir konuşma yaptı: *'Ey insanlar! Biliyorsunuz ki dün size burada bir konuşma yapmıştım. O konuşmada söylediklerimi Allah'ın kitabına veya Rasulü'nün herhangi bir açıklamasına dayanarak söylemedim. Zira çünkü söylediklerim, Allah'ın kitabında veya Rasulullah'ın sözleri arasında bulunan şeylerden değildi. Ancak ben, Rasulullah'ın bizim işlerimizi hep yönlendireceğini ve sonuna kadar hep bizimle kalacağını düşünüyordum. Oysaki Allah, Rasulü'ne de rehber kıldığı, kendisiyle hidayet edip doğru yolu gösterdiği kitabını size bıraktı. Eğer ona sınıksız bağlanırsanız Allah, Rasulü'ne hidayet olarak verdiği şeyi size de verir. Şunu da bilinki, Allah yönetiminizi, sizin en hayırlınız olan Ebû Bekir'e vermiştir. Çünkü O, Rasulullah'ın arkadaşı, mağaradayken ikinin ikincisidir. İşleriniz hususunda insanların en üstünüdür. O halde kalkın ve Ebû Bekir'e biat edin*⁵⁷⁹.

Hz. Ömer'in bu sözlerinin üzerine mescitte bulunan Müslümanlar, ayağa kalkarak Sakîfetü Benî Sâide'den sonra, bu kez genel bir biatla Hz. Ebû Bekir'e bağlılığını bildirerek biat etti. Biat tamamlandıktan sonra da Hz. Ebû Bekir kalkarak halka, hikmetin ve bilgeliğin göstergesi olan, takip edeceği siyasetin temellerini belirten, Allah'a hamd ederek başlayan şu konuşmayı yaptı: *'Allah'a yemin olsun ki, şu hilafet makamında hiçbir zaman gözüm olmamıştır. Ne gündüz ne gece, bunu asla kendim için istemedim ve bu işin bana verilmesi için ne kendi içimden ne de açıktan*

⁵⁷⁷ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 35; Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 172-173

⁵⁷⁸ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s. 174

⁵⁷⁹ İbn Şihâb ez-Zührî, *a.g.e.*, s. 126-127; İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 418; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 332; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 740-74; Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 390-391

*Allah'a bir duada bulunmadım. Ancak ben, bu vazifeyi kabul etmemem durumunda toplumda fitne ve karışıklıkların çıkacağından endişe ettim. Bu vazifeyi yürütürken, asla rahat ve huzur içinde olmayacağım. Allah'ın bana nasip edeceği kuvvet ve imkânlar bir yana, bana verilen bu işi tam olarak yerine getirebilmem için, şahsen benim elimde ne bir kuvvet ne de bir imkân var. Bugün benim yerime, daha iyi bir başka kimsenin seçilip görevlendirilmesini çok isterdim*⁵⁸⁰.

*'Ey insanlar! Sizin içinizde en iyiniz olmamama rağmen, sizin başınıza idareci olarak seçilmiş bulunuyorum. Bu durumda şayet ben iyi işler yapacak olursam bana yardımcı olun, yanlış iş ve davranışlarda bulunursam da beni uyarınız. Gerçekte doğruluk, güven ve emniyettir. Yalan ise emniyet ve güvene karşı bir ihanettir. Sizin zayıf ve mazlum olanınız, hakkınızı eksiksiz alıncaya kadar, benim nazarımda en güçlünüzdür. Sizin güçlünüz de başkasının hakkını kendisinden alıncaya kadar, benim nazarımda en zayıf olanınızdır. Şunu iyi belleyin ki bir kavim, Allah yolunda cihad etmeyi terk ederse, mutlaka üzerlerine alçaklık damgası vurulur. Bir kavim arasında fuhuş yaygınlaşırsa, Allah o kavme yönelik musibetleri genelleştirir. Allah'a ve Rasulü'ne itaat ettiğim sürece, siz de bana itaat edin. Allah ve Rasulü'ne muhalefet veya isyan edersem, o zaman bana itaat etmek zorunda değilsiniz. Haydi, şimdi namaza kalkın ki Allah size merhamet etsin*⁵⁸¹.

Ardından hep birlikte namazlar eda edildi. Hz. Ebû Bekir, cemaate namazı kıldırmasını müteakip evine gitti⁵⁸². Belâzürî'nin naklettiğine göre, genel bir sadakat ve biat yemini aldıktan sonra halife Ebû Bekir, ertesi günden itibaren üç gün arka arkaya Medine'de şöyle bir ilan verdimiştir: *'Ettiğiniz biat yeminlerinden sizi serbest bırakıyorum. Serbestsiniz! Hilafet makamına benden başka bir kişiyi seçip ona biat edebilirsiniz*⁵⁸³.

Bu noktada, genel biat esnasında mescitte bulunmayan, başta Hz. Ali olmak üzere Hâşimoğullarının, Hz. Ebû Bekir'e biat edip etmedikleri, biat ettilerse ne

⁵⁸⁰ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, II, s. 1112

⁵⁸¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 418; İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 42; Belâzürî, *a.g.e.*, II, s. 297-298; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 284; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 741; Muhammed Hamîdullah, *aynı yer*; Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 391

⁵⁸² İbnü'l Cevzî, Saîd b. Müseyyeb'ten gelen bir rivayete göre o gün öğleye kadar muhacirlerin, ikinci vaktine kadar ensarın biat ettiğini, daha sonra Hz. Ebû Bekir'in mescide tekrar dönerek geride kalanların O'na biat ettiğini, ertesi sabaha kadar da Cüf halkının (Üsâme ordusuna katılanlar) biat etmek için mescide geldiğini söyler. Bkz. İbnü'l Cevzî, *a.g.e.*, IV, s. 67

⁵⁸³ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 41-42; Belâzürî, *a.g.e.*, II, s. 293; Muhammed Hamîdullah, *aynı yer*

zaman biat ettikleri gibi sorular akla gelir. Bu soruların cevaplarıyla ilgili birbirinden farklı rivayetler mevcuttur. Burada, genel kabul gören rivayetler değerlendirilerek bu başlık tamamlanacaktır.

Hz. Ali, Hz. Abbas ve Zübeyr b. Avvam gibi Hâşimoğullarının önde gelen isimlerinin salı günü yapılan genel biatta, bizzat Hz. Ebû Bekir'in emriyle mescide çağrılarak biatlarının alındığı ifade edilmektedir. Birazdan aktarılacak rivayette de geçeceği üzere, anlaşılan Hz. Ebû Bekir, mescitte konuşma yapacağı sırada Hz. Ali'yi, Zübeyr b. Avvam'ı halkın arasında göremeyince huzuruna çağırtmış, muhtemelen hutbe vermeden öncede bu konuyu sonuçlandırmıştır. Bu konuyu anlatan İbn Kesîr'deki rivayet şöyledir.

Hz. Ebû Bekir mescide gelip minbere çıktı ve cemaatin yüzüne baktı. Muhacirlerden Zübeyr b. Avvam'ı cemaatin arasında göremeyince yanına çağırttı. Zübeyr b. Avvam mescide gelince Ebû Bekir O'na: *'Ben senin için Rasulullah'ın halasının oğlu ve O'nun havarisi dedim. Sen ise, Müslümanların cemaatinden ayrılmak mı istedin?'* dedi. Zübeyr b. Avvam cevaben: *'Ey Rasulullah'ın halifesi! Beni kınama!'* dedikten sonra ayağa kalkarak Ebû Bekir'e biat etti. Ebû Bekir aynı şekilde Ali b. Ebî Tâlib'i de göremeyince O'nu da çağırttı ve O'na: *'Ben senin için Rasulullah'ın amcasının oğlu ve O'nun damadı dedim. Sen de mi Müslümanların cemaatinden ayrılmak istedin?'* dedi. Ali b. Ebî Tâlib de aynı şekilde cevaben: *'Ey Rasulullah'ın halifesi! Beni kınama!'* dedi ve böyle dedikten sonra ayağa kalkarak Ebû Bekir'e O da biat etti⁵⁸⁴.

Hatta başka bir rivayette Hz. Ali'nin, kendisinin çağrıldığını haber alınca, alelacele mescide giderek biat ettiği dile getirilir. Denildiğine göre Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir'e biat etmek üzere çağrıldığını duyunca, altında pantolonu ve üstünde de ridası bulunmayan bir gömlek ile alelacele çıkıp mescide gitti. Hz. Ebû Bekir'e biat etti. Daha sonra kendi pantolon ve ridasını isteyerek (getirterek) giyindi⁵⁸⁵.

Başka bir rivayette ise Hz. Ali'nin o esnada biat etmeyerek evine gittiği, aynı günün akşamüstü veya daha sonraki günlerde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fâtıma arasında yaşanan miras arazisi meselesinden ötürü de biat işini bir süre muallâkta bıraktığı ve

⁵⁸⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l Eşrâf*, II, s. 291; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 742

⁵⁸⁵ Taberî, *a.g.e.*, III, s. 207; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 278. Bu rivayetin râvîsi olan Seyf b. Ömer'in, gayr-ı müteber bir râvî, rivayetlerinin de zayıf olduğu hakkında rical âlimlerinin ittifak ettiği dile getirilmiştir. Bkz. Mehmet Salih Arı, *İmâmiye Şîa'sı Kaynaklarına Göre Üç Halife*, s. 196

Hız. Ebû Bekir ile aralarında şöyle bir konuşmanın geçtiği anlatılır. Hız. Ali, hilafet konusunda kendisi ile istişare edilmemesi ve bir oldu bitti karşısında bırakılmasından dolayı memnuniyetsizliğini açıkça beyan etti ve şunları söyledi: *'Siz Muhacirler olmanız hasebiyle bu hilafet konusunda, Hız. Muhammed (s.a.v.)'in kendi aranızdan çıktığını ve Ebû Bekir'in de O'na yakın olduğunu söyleyerek Ensar'a karşı bunu bir koz olarak kullandınız. Fakat ben Rasulullah'ın ehl-i beyti olarak size aynı delilleri, yani kim olursa olsun hilafete herkesten daha yakın olduğumuzun delillerini sunabilirim*⁵⁸⁶.

Bunun üzerine Muhacirler'den Ebû Ubeyde b. Cerrah, Ensar'dan ise Beşir b. Sa'd Hız. Ali'ye, Rasulullah'ın yerini alacak halife hususunda, onun kendi lehine bir iddiasının olduğundan haberdâr olmadıklarını temin ve teyit ettiler. Sonra da herkesin kabul ettiği Hız. Ebû Bekir'in halifeliğini Ali'nin de kabul etmesi için ikna çareleri aradılar. Sonunda Hız. Ebû Bekir Ali'ye şöyle dedi: *'Ah Ali! Senin bu hilafet konusunda muhalefet edip itiraz edeceğini bir bilebilseydim! Ben ne halifeliğin peşinde koştum, ne de istedim. Şu anda herkes bana biat etmiş bulunuyor. Şayet sen de aynı şekilde hareket edersen senden beklediğim şeyi yapmış olursun. Şayet aksine hemen biat etmek istemez ve düşünmek istersen, seni zorlayacak değilim. Sana hak veriyorum. Selametle evine ve ehline dön!'* Bu sözler üzerine Hız. Ali de evine gitti⁵⁸⁷.

Önceki rivayetlerde Hız. Ali'nin, Allah Rasulü'nün vefatından bir gün sonra Hız. Ebû Bekir'e biat ettiği ifade edilirken; zikredilen son rivayette ise Hız. Ali'nin biat etmeyerek evine döndüğü dile getirilmektedir. İbnü'l Esîr, Hız. Fâtıma ile yaşanan ihtilaftan dolayı Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekir'e, Hız. Fâtıma vefat edinceye kadar biat etmediğini, ancak altı ay sonra Hız. Fâtıma'nın vefatının ardından biat ettiğini aktarmaktadır⁵⁸⁸.

İbn Kesîr ise, Hız. Ali'nin Hız. Ebû Bekir'e salı günü yapılan genel biatta biat ettiğini, Hız. Fâtıma'nın vefatından sonra da biatını yenilediğini söylemektedir. O'na

⁵⁸⁶ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 35-36; Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, II, s. 1110

⁵⁸⁷ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, II, s. 1111

⁵⁸⁸ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 38; Müslim, *a.g.e.*, Cihâd ve Siyer, 52; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 278. Hız. Ali'nin, Hız. Ebû Bekir'e, Rasulullah'ın vefatından bir gün sonra, kırk gün sonra, yetmiş beş gün sonra ve altı ay sonra biat ettiğine dair farklı rivayetler de mevcuttur. Hız. Ali'nin, Hız. Ebû Bekir'e ne zaman ve nasıl biat ettiğiyle ilgili daha farklı rivayetler ve bu rivayetlerin değerlendirmeleri için bkz. Mehmet Salih Arı, *İmâmiye Şîa'sı Kaynaklarına Göre Üç Halife*, s. 210-211; M. Bahaüddin Varol, *Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*, s. 67-70; Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak Hız. Ebû Bekir*, s. 69-73

göre Hz. Ali'nin: *'Ey Rasulullah'ın halifesi! Beni kınama!'* diyerek Hz. Ebû Bekir'e biat etmesinde çok değerli ve faydalı bir durum vardır ki, bu da, Ali b. Ebî Tâlib'in, Rasulullah'ın vefat ettiği gün veya ertesi günde Ebû Bekir'e biat etmiş olmasıdır. Bu kesindir, çünkü Ali b. Ebî Tâlib, hiçbir zaman Ebû Bekir'den ayrılmamış ve arkasında kılınan namazların hiçbirisinden geri kalmamıştır. Ayrıca dinden dönenlerle savaşmak için kılıcını çekip gittiğinde de Ebû Bekir ile birlikte Zî'l Kassa'ya gitmiştir⁵⁸⁹.

Fakat Hz. Fâtıma ile Hz. Ebû Bekir arasında yaşanan miras arazisi ihtilafından ötürü Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'e darılmış ve O'na biat etmemiştir. Hz. Ali de birazcık olsun Hz. Fâtıma'nın gönlüne göre hareket etme ihtiyacı duymuştu. Fâtıma, babasının vefatından altı ay sonra vefat edince Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Bekir'e biatını yeniledi. Gerçi Rasulullah'ın kızının vefatından daha önce O'na biat etmişti⁵⁹⁰.

Ali b. Ebî Tâlib ile Zübeyr b. Avvam, ilk gün Hz. Ebû Bekir'in hilafetini kabul etmeme gerekçelerini şöyle anlatırlar: *'Biz, Sakîfetü Benî Sâide'deki halifelik seçimi sırasında, meşveretten geri bırakıldığımız için kızmıştık. Yoksa halifeliğe Ebû Bekir'i layık görmediğimizden değil. Bilakis O'nun halifeliği, diğer insanlardan daha çok hak ettiğini kabul ediyoruz. O, Rasulullah ile hicret esnasında mağarada bulunmuştu. O'nun şerefli ve hayırlı bir kimse olduğunu biliyoruz. Yine herkes biliyor ki, Rasulullah hayatta iken insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emir vermişti*⁵⁹¹.

Hilafet konusuyla ilgili bütün bu yaşananları, Hz. Ali şu sözlerle anlatır: *'Rasulullah vefat ettikten sonra Müslümanlar hilafet hususunda ayrılığa düştüler. Çünkü Rasulullah, insanlara yaptığı genel tavsiyeler dışında, hilafet konusunda kimseye özel bir tavsiyede bulunmamıştı. Nihayetinde Ebû Bekir halife seçildi ve idareyi çok güzel yaptı. Allah Rasulü'nün, daha yaşarken hilafet konusunda, bana bir görev yüklediği meselesi ise kesinlikle doğru değildir. Vallahi O'nu ilk tasdik eden ben isem, kesinlikle O'nun ağzından yalan uyduran ilk kimse de ben olamam. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bana bir tavsiyesi olsaydı, Teym b. Mürra oğullarının kardeşi Ebû Bekir ile Ömer'in, Allah Rasulü'nün minberi yanında kalkıp*

⁵⁸⁹ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 742

⁵⁹⁰ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 743

⁵⁹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l Eşrâf*, II, s. 287; İbn Kesîr, *aynı yer*

da hilafet konusunu görüşmelerine müsaade etmezdim. Onlarla bizzat mücadele ederdim. Elimde, şu aba kumaştan başka dövülecek bir şey bulamasam bile, bunu yapardım. Üstelik Peygamber katledilerek öldürülmedi, ansızın da ölüvermedi. Ölümünden önce günler ve geceler boyu hasta kaldı. Müezzin gelip namaz vakti oldu diyor, Rasulullah da, beni yanında gördüğü halde Ebû Bekir'e emrediyordu da cemaate namazları o kıldırıyordu⁵⁹².

Hz. Ali şöyle devam eder: 'Allah, Peygamberinin ruhunu alınca biz, bu idare (hilafet) meselesini nasıl yapacağımızı düşünmeye başladık. Namaz, İslâm'ın temel esası idi. Din emrinin en büyüğü, dinin direği idi. Böylece biz de O'nu, Peygamberin kendi yerine imam yapmasını temel alarak, Hz. Ebû Bekir'e halife olarak biat ettik. O buna gerçekten layıktı. Bizden O'nu reddeden iki kişi bile olmadı. Birbirimizin aleyhine şahitlik etmedik. Onu ikaz etmekten vazgeçmedik. Ben Ebû Bekir'in hakkını ödedim ve O'na itaat ettim. O'nun ordusunda savaştım. Bana ihsan edince kabul ettim. Gazaya gönderince gittim ve O'nun idaresinde kadı olarak had cezasını sopamla bizzat uyguladım⁵⁹³.

Genel biatın yapıldığı, Allah Rasulü'nün vefatından sonraki bu günün geri kalanında ise, artık son görev için hazırlıklar yapılmaya başlandı.

4.3. Hz. Peygamber İçin Yerine Getirilen Son Görevler

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in öğretilerinden geçen sahabe, bir insanlık vazifesi olarak Rasulullah'tan öğrendiği şekliyle, vefatından sonra O'nun için yerine getirmeleri gereken son görevlerini yapmaya başladı. Rasulullah'ın vefatından sonraki hemen hemen yirmi dört saat, hilafet meselesiyle geçmişti. Hilafet konusu neticelenince de, vefattan bir gün sonra cenaze ile ilgili işlemlere geçildi.

Bu işlemler yerine getirilirken, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in cenazeye ilişkin sünnetleri esas alındı. Rasulullah cenazelerinde, Yüce Allah'a kulluğu en güzel şekilde yerine getirir, ölüye ihsanda bulunur, ölünün en güzel şekilde Allah'a hazırlanmasını sağlar, sahabesiyle birlikte saf tutup Allah'a hamdederek ölüye bağışlanma dilerdi. Sonra cenazenin önünde kabre kadar gider ve mezarı başında arkadaşlarıyla birlikte ölünün en çok ihtiyacı olan şeyler için dua ederdi. Peygamber Efendimiz, ölünün

⁵⁹² Asip Kişerçok, *Hz. Ali'nin Dilinden Hz. Muhammed*, İst., 2013, s. 139-140

⁵⁹³ Asip Kişerçok, *a.g.e.*, s. 140

yıkanması, temizlenmesi, kokulanması ve beyaz kefene konularak Allah'a hazırlanması işlemlerinde çabuk davranırdı. Ardından ölüyü O'na hazırlanmış olarak getirirler, O da namazını kılardı⁵⁹⁴.

Rasulullah, ölünün hazırlanıp defnedilmesi işleminde acele etmesine rağmen, O vefat ettiğinde ashabı, O'nun kefenlenmesi ve hazırlanmasını ancak vefatının ertesi günü olan salı günü yapabilmmişti. Mevlânâ Şiblî, bu gecikmenin gerekçelerini şöyle sıralamıştır:

1. Rasulullah'ın dostları, O'nun bu dünyadan ayrılışına inanmamışlardı. Hatta Hz. Ömer üzüntüsünün şiddetinden kılıcını çekerek, Allah Rasulü'nün öldüğünü söyleyenlerin kellesini uçuracağını söylemiş, Hz. Ebû Bekir konuşma yapıncaya kadar da sakinleşmemişti.
2. Hz. Ebû Bekir'in hutbesinden sonra akşam olmadan cenazenin kefenlenmesi, hazırlanması ve defnine vakit kalmamıştı.
3. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mezarı, cesedin yıkanması ve kefenlenmesinden sonra kazılmıştı. Bu da gecikmeye sebep olmuştu.
4. Cenaze merasimi, Rasulullah'ın vefat ettiği Hz. Âişe'nin odasında yapılmıştı. Odanın küçük ve dar olmasından dolayı mü'minler ancak küçük cemaatler halinde cenaze namazını kılmış, bunun içinde cenazenin defnedilmesi gecikmişti⁵⁹⁵.

Bu gecikmeden dolayı Rasulullah'ın naaşında bazı bozulma belirtileri görülmeye başlandı. Bununla ilgili İbn Sa'd'da yer alan şu iki rivayet bu durumu anlatmaktadır. Bu rivayetlerin ilkinde şöyle denilir: *“Rasulullah vefatından sonra bir gün ve bir gece bekletildi. Bundan dolayı da gömleğinin rengi değişmeye ve parmağı bükülmeye başlamıştı.”* Diğer rivayette ise: *“Rasulullah, turnakları morarıp vücudunda ölüm izleri belirene dek defnedilmedi”* denilmektedir⁵⁹⁶.

Neticede, hicrî 14 Rebülevvel 11 Salı günü, hilafet meselesinin çözüme kavuşturulmasının ardından, öğleden sonra cenazenin techiz ve tekfin işlemlerine başlanabildi. Bu işlemler aşağıda sırasıyla aktarılacaktır.

⁵⁹⁴ İbn Kayyim, *Zâdü'l Meâd*, I, s. 366-367

⁵⁹⁵ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, İst., s. 508-509

⁵⁹⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 276

4.3.1. Hz. Peygamber'in Yıkanması

Sıra Rasulullah'ın bedenini ayrılığa hazırlamaya gelmişti. İlk olarak halk, Allah Rasulü'nü yıkamak için toplandı. Evde aile fertlerinden başka kimse yoktu. Sadece Abbas b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebî Tâlib, Fadl b. Abbas, Kusam b. Abbas, Üsâme b. Zeyd ve Rasulullah'ın azatlısı Şukran (Salih b. Adiy) vardı.⁵⁹⁷

Bu sırada sahabe, Rasulullah'ı nasıl yıkacaklarıyla ilgili aralarında bazı ihtilaflar yaşadı. Bu konuyla ilgili Muhammed b. İshak, Hz. Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Sahâbiler Rasulullah'ı yıkayacakları zaman, *'Diğer ölüler gibi Allah Rasulü'nün elbiselerini çıkaralım mı, yoksa elbiseleri üzerindeyken mi yıkayalım?'* diye ihtilaf ettiklerinde Allah, onların üzerine bir uyku hali verdi. Öyle ki, hepsinin çenesi göğüslerinin üzerine düştü. Sonra Kâbe tarafından, kime ait olduğunu bilemedikleri bir ses onlara: *'Peygamber'i, elbiseleri üzerinde olduğu halde yıkayın'* dedi. Onlar da kalkıp Rasulullah'ın yanına gittiler. Gömleğini çıkarmadan O'nu yıkadılar”⁵⁹⁸.

Muhammed b. Ömer, yıkama işlemi öncesinde yaşananları Ali b. Ebî Tâlib'ten şöyle rivayet eder: “Peygamberi defnetmeye hazırlamaya başladığımızda tüm insanlara kapıyı kapattık. Ensar, dışarıdan bize şöyle seslendi: *'Bizler O'nun dayılarıyız. İslâm'daki yerimiz de belli bir mevkidir'* deyince Kureyşliler: *'Asıl O'nun yakınları bizleriz'* dediler. Bu sırada Ebû Bekir araya girip Ensar'a dönerek: *'Ey Müslümanlar topluluğu! Her topluluğun kendi cenazesine ilgilenmesi, başkalarından daha önceliklidir. Allah adına sizden bir istekte bulunuyorum. Eğer yanlarına girerseniz, cenazeye ilgilenmelerine engel olursunuz. Çağrılanların dışında içeriye kimse girmesin'* dedi. Ensar bu kez: *'Kendisi kız kardeşimizin oğludur. Bizim de hakkımız ve İslâm'da da bir konumumuz var'* deyince Hz. Ebû Bekir: *'Dediğim gibi, her topluluk kendi ölüsünü yıkamada, başkalarından daha önceliklidir. Bu isteğiniz için Ali ile Abbas'tan izin isteyin. İstirham ediyorum, onların istediklerinin dışında yanlarına hiçbir kimse girmesin'* dedi”⁵⁹⁹.

Anlaşılan Ensar, bu konuda kararlıydı. Bundan ötürü de isteklerini kabul ettirmek için sözü dinlenen birini devreye soktular. Aile bireyleri, Rasulullah'ı

⁵⁹⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 420; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 280; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 753

⁵⁹⁸ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 420-421; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 285; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 565; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 752-753; İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 285; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 504

⁵⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 280-281

yıkamak için toplandıkları zaman, Ensar'dan Bedir Savaşı'na katılmış, Avf b. Hazrecoğulları kabilesine mensup biri olan Evs b. Havlî⁶⁰⁰, Hz. Ebû Bekir'e gelerek: *'Ey Peygamberin halifesi! İzin ver de bizden de birisi içeriye girsin. Yarın Müslümanlar karşına geçip de 'Peygamberi yıkarken Ensar'dan hiç kimse yoktu' demesin. Bu görevi bizden esirgeme! Şimdi emir ver de Ensar'dan bir kişi içeriye girip yardım etsin'* dedi⁶⁰¹.

Muhtemeldir ki, Evs b. Havlî'nin bu talebini Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali'ye iletmesini istemiştir. Zira kaynaklarda Evs b. Havlî ile Hz. Ali arasında geçen kısa bir diyalogtan bahsedilir. Ayrıca Hz. Ebû Bekir, Evs b. Havlî'nin makul talebini yerinde bularak bu konuyla ilgili Hz. Ali'yi bilgilendirmiş de olabilir. Zira Hz. Ali'nin itiraz etmeden Evs'in teklifini kabul etmesi buna işarettir.

Buna göre Evs b. Havlî, Ali b. Ebî Tâlib'e seslenerek: *'Ey Ali! Allah aşkına, Rasulullah'ı yıkama işinde bize de bir pay ver!'* deyince Ali b. Ebî Tâlib ona: *'Peki öyleyse! Haydi, sen de gir içeri!'* karşılığını verdi. Böylece Evs b. Havlî de Rasulullah'ın yıkınması işinde hazır bulundu ancak yıkama işlemine karışmadı⁶⁰².

Mezar kazma işi tamamlanıp Müslümanlar öğle namazını kıldıktan sonra Hz. Abbas, Rasulullah'ı yıkama işini başlattı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mübarek vücudunu, sinekler ısırmasın diye dört bir yanına, ev içinde Yemen kumaşından perdeler çekti. Kendisi içeri girdi ve Ali ile Fadl'ı çağırdı. Onlara su vermeye gittiği zaman da Ebû Süfyan b. Hâris'i çağırdı. Onu da gasilhaneye soktu. Hâşim Oğullarından bazıları ise perdelerle ayrılmış gasilhanenin gerisinde duruyorlardı⁶⁰³.

Hz. Ali ve yanındakiler, önce Rasulullah'ın naaşını yıkamak üzere divandan alarak tahtanın üzerine koydular. Mübarek vücudunda bulunan gömlek üzerindedi. Gömlek üzerindedken vefat etmişti. Gömleği çıkarmadan yıkıyorlardı. Şukran ile

⁶⁰⁰ Evs bin Havlî, Ebû Leyla künyesi ile tanınan, Ensar'dan Hazrec kabilesine mensup bir sahâbîdir. Rasulullah'ı yıkamak üzere Ensar arasından seçilmiştir. Cahiliye döneminde kâmil ve olgun birisi olarak kabul edilmiş, bu niteliklerini Müslüman olduktan sonra da göstermiştir. O, Arapça yazar, ok ve mızrağı maharetle kullanırdı. Çok güçlü bir adamdı. Sirtına bile almadan, ağır kaplarla suyu eliyle taşıyabilirdi. Allah Rasulü ile birlikte Bedir, Uhut, Hendek ve diğer savaşların tümüne katıldı. Kaza Umre'si için Mekke'ye giderken, arkalarında güvenliği sağlamak için Allah Rasulü, başlarında Evs b. Havlî olan 200 kişilik bir birliği Zî Tuvâ'da gözcü olarak görevlendirmişti. Rasulullah O'nu, Şuca b. Vehb ile kardeş yapmıştı. Hz. Osman'ın halifelîği zamanında Medine'de vefat etti. Bkz. İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, s. 614; İbn Hacer, *a.g.e.*, I, s. 120-121

⁶⁰¹ Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 336; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 753

⁶⁰² İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 420; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 282; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 753

⁶⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 442-443

Üsâme b. Zeyd su veriyor, Fadl b. Abbas ile Kusam b. Abbas, Hz. Ali'ye yardım ederek Allah Rasulü'nün naaşını tahtanın üzerinde döndürüyor, Hz. Ali de yıkıyordu. Hz. Abbas ile Evs b. Havlî ise su taşıyıp uzaktan bakarak gözyaşı döküyorlardı⁶⁰⁴.

Hz Peygamber (s.a.v.), su ve sidr⁶⁰⁵ ile üç defa yıkandı. Gömleği üzerinde iken yıkandı. O'nu, Sa'd b. Hayseme'nin Kuba'da bulunan ve adına Gars denilen kuyusundan getirilen su ile yıkadılar. Çünkü Rasulullah, o kuyunun suyunu, içimi tatlı bir su olarak görürdü ve o kuyudan su içerdi. Rasulullah bu kuyu ile ilgili olarak: *'Gars kuyusu ne güzel bir kuyudur. O, cennet pınarlarından. Suyu da suların en güzelidir'* buyurmuştur.⁶⁰⁶ Ayrıca bu kuyuyla ilgili, Hz. Ali'den rivayetle İbn Mâce'de, şu hadis yer almaktadır: *'Öldüğüm zaman beni, kuyum olan Gars kuyusundan çekilmiş yedi kırba su ile yıkayınız'*⁶⁰⁷.

Rasulullah'ın naaşı yıkanırken, O'nu kardeşi Kusam b. Abbas'la birlikte kucaklayıp döndürmeye yardımcı olan Fadl b. Abbas, bir ara: *'Yardım et! Yardım et! Kollarım ve belim koptu. Üzerime bir şeyin indirildiğini hissediyorum'* diyerek⁶⁰⁸ yıkama işleminde zorlandığını dile getirmiştir. Beyhakî de Rasulullah'ı yıkarken Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: *'Rasulullah'ı yıkadım. Bir ölüden çıkabilecek şeylere dikkat ettim. Ancak vücudundan herhangi bir pisliğin çıktığını görmedim. Allah'ın Rasulü, hayatta iken de ölü iken de hoş ve temiz kokuyordu'*⁶⁰⁹.

Bazı oryantalistler, Rasulullah'ın naaşının hoş kokmasını, O'nun yaşadığı sıralarda hoş kokular sürme alışkanlığıyla ilişkilendirmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) hoş kokunun, bu dünya nimetlerinden kendisine sevdirilen şeylerden biri olduğunu söylemişti⁶¹⁰.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, vefatına sebep olan hastalığında, Hz. Ali'ye, cenazesıyla ilgili işler hakkında bazı vasiyetleri olduğu anlatılır. Buna göre Beyhakî, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasulullah kendisini, benden başkasının

⁶⁰⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 282-283; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 337

⁶⁰⁵ Sidr, sabun gibi köpüren ve kiri gideren nesne demektir. Arabistan'da yetişen, gövdesi koyu, latif ve hafif olan bir çeşit kiraz ağacıdır. Hünnap olarak da bilinir. Trabzon Hurması olarak bilinen meyvenin ağacı da bu cistendir. Sidr ağacının yaprakları ile cenaze yıkanır. Nitekim Rasulullah'ın naaşı da sidr yaprağı ile yıkanmıştır. Hatta Allah'ın Rasulü'nün hayatta iken, saçlarını kaynatılmış sidr yaprağı ile yıkadığı rivayet edilir. Bkz. <https://www.mumsema.org/Sidr> (Erişim tarihi: 24.03.2018)

⁶⁰⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 282; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 569; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 442

⁶⁰⁷ Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 363

⁶⁰⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 282; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 569

⁶⁰⁹ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 567; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 278; İbn Kesîr, *aynu yer*

⁶¹⁰ Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 393

yıkamamasını vasiyet etti ve dedi ki: *'Benim avret yerlerimi gören kimsenin gözleri mutlaka kör olur'*⁶¹¹. Bir başka rivayete göre ise Rasulullah, Hz. Ali'ye: *'Ölürsem beni sen yıka ey Ali!'* deyince Hz. Ali: *'Ey Allah'ın Rasulü! Ben şimdiye kadar hiç ölü yıkamadım ki!'* cevabını vermiş; Rasulullah da O'na: *'Alışacaksın veya başaracaksın'* demiştir. Devamında Hz. Ali şöyle söylemiştir: *'Rasulullah'ı vefat ettiği zaman O'nu ben yıkadım. Elime aldığı her uzuv, bana uydu (O'nu hiçbir zorluk yaşamadan yıkadım)'*⁶¹².

Hz. Ali, Allah Rasulü'nün naaşını yıkarken, suyu gömleğinin üzerinden döküyor, vücudunu ellerini değirmeksizin gömleği ile ovalıyordu. Hz. Âişe de: *"Rasulullah'ın yıkanma işleminden önce ahab arasında yaşanan, 'O'nu kim yıkasın? Çıplak mı yoksa elbiseleriyle mi yıkayalım?' gibi ihilafların çıkacağını önceden tahmin etseydim, aklım başımda olsa veya en başta aklıma gelseydi, Peygamberi hanımlarından başkasının yıkamasını istemezdim"* demiştir⁶¹³.

İbn Kesîr'de, Hz. Peygamber'in yıkanmasıyla ilgili şöyle bir bilgi yer alır: *"Rasulullah, elbisesi üzerinden çıkarılmadan gömleğinin üzerine su dökülüp altına geçirilerek ve vücudu, üzerindeki gömlekle ovularak yıkanmıştır. Çünkü cenazenin avret mahalline çıplak elle dokunmak haramdır. Her ne kadar Beyhakî'nin rivayetinde, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in naaşını Hz. Ali'nin eline aldığı bir bezle gömleğinin altından ovarak yıkadığı ifade ediliyorsa da, bu iki rivayet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Hz. Ali, eline aldığı bezle sadece Rasulullah'ın avret mahallini yıkamıştır. Vücudunun kalan kısmını ise gömleğinin üzerinden yıkamıştır"*⁶¹⁴.

Kaynaklarda, bir kısmı da yukarıda zikredilen, Rasulullah'ın yıkanmasıyla ilgili bazı abartılı ve akla uygun olmayan rivayetlerin bulunduğunu da ifade etmek gerekir. Bu konuyla ilgili Mehmet Azimli şunları söyler: *'Bu tür rivayetlerin bazısına göre, Hz. Peygamber'in yıkanacağı zaman elbiselerinin soyulup soyulmayacağı tartışılırken, ahabın aniden uykuya daldığı ve gökten gelen bir sesin, onu elbiseleri içinde yıkamaları gerektiği şeklinde seslendiği bildirilir. Ayrıca gaibten gelen seslerin ehl-i beyti yönlendirdiği ve bu seslerin sahibinin Hızır olduğu*

⁶¹¹ İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 280; Beyhakî, a.g.e., V, s. 567; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 442

⁶¹² İbn Sa'd, a.g.e., II, s. 283; Beyhakî, a.g.e., V, s. 568

⁶¹³ Beyhakî, a.g.e., V, s. 566; İbnü'd Deyba', a.g.e., VI, s. 285; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 440

⁶¹⁴ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 752-753

aktarılır. Yine Hz. Ali, Rasulullah'ı yıkarken çevireceği sırada, sanki 30 kişinin cesedi tutup çevirdiğini belirtir. Böylece meleklerin yıkamaya yardım ettiğine telmih yapılır⁶¹⁵.

4.3.2. Hz. Peygamber'in Kefenlenmesi

Rasulullah, yıkandıktan sonra kurulanmış ve yıkanırken üzerinde bulunan elbiseleri çıkarılarak kefenlenme işlemine geçilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, ne tür ve kaç parça elbiseyle kefenlendiği ile ilgili birbirinden farklı pek çok rivayet vardır. Bu konuda farklı farklı rivayetlerin olması, yıkama ve kefenleme işlemleri sırasında, Rasulullah'ın naaşının yanında sadece aile fertlerinin bulunması; diğer sahâbîlerin ise yapılan işlemlere şahit olamamalarından kaynaklıdır. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla, kefen olarak kullanılmak üzere içeriye, farklı renk ve desende elbise getirilmiş, ancak bunlardan sadece bir kaçı kullanılmıştır. Hatta yıkanırken üzerinde bulunan gömleğin çıkarılmadığı ve kefenin bir parçası olarak kullanıldığı da aktarılır.

Buna göre kimi rivayetler Rasulullah'ın, Yemen işi pamuktan, içinde gömlek ve sarık olmayan, üç tane beyaz Sehûliye⁶¹⁶ bezi ile kefenlendiğini söylerken⁶¹⁷; kimi rivayetler, biri çizgili, ikisi beyaz veya kırmızı üç elbiseyle kefenlendiğini⁶¹⁸; kimi rivayetler ise, iki kumaş ve bir hırka veya gömlekle kefenlendiğini söyler⁶¹⁹. Bir rivayete göre, Umman'ın dağ tarafında yüksek bir bölgede bulunan, Suhâriye kentinde imal edilmiş iki kumaş ile Yemen malı pamuklu bir hırkaya sarılıp kefenlendiği⁶²⁰; başka bir rivayete göre ise, üç parçalı Necran dokuması elbise içerisine kefenlendiği, iki elbisenin parçalı bir hülle (alt ve üst şeklindeki takım), diğerinin ise vefat ettiği zaman üzerinde bulunan gömleği olduğu ifade edilir⁶²¹.

⁶¹⁵ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak II*, s. 231-232

⁶¹⁶ Sehûliye, Yemen'de kumaş dokumacılığı ile bilinen bir şehirdir. Bkz. Buhârî, *Muhtasar-ı Tecrid-i Sarih*, I, s. 329, 643 nolu hadis açıklaması.

⁶¹⁷ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 18, 23, 24, 94; Müslim, *a.g.e.*, Cenâiz, 45; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 273; Beyhakî, *a.g.e.*, s. 569-570; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 344-345. Şâmî, bu hususla ilgili rivayetlerin en sağlamının ve akla en yakın olanının bu olduğunu söyler. Bu konuyla ilgili bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 346-347

⁶¹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 286-287; Beyhakî, *a.g.e.*, s. 572

⁶¹⁹ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 754; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 345

⁶²⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 421; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 274; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 444

⁶²¹ İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 285; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 346; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 363

Bu noktada, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ne ile kefenlendiği konusundaki bu birbirinden farklı rivayetlerden, özellikle aile fertleri tarafından rivayet edilenleri daha çok dikkate almak gerektiği söylenebilir. Zira Rasulullah'ın yıkanması ve kefenlenmesi esnasında aile fertlerinden sadece bir bölümü O'nun yanındaydı. Bu yüzden O'nun ne ile kefenlendiğini de bizzat o işi yapan veya görenler bilecektir.

Hz. Âişe kanalıyla gelen rivayetler, Rasulullah'ın kefenlenmesi konusunu açıklığa kavuşturmaktadır. Bu rivayetlere göre Rasulullah; önce ya Hz. Âişe'nin içine konulup kefenlenmesi için satın aldığı veya kardeşi Abdullah b. Ebî Bekir'e ait Yemen malı bir elbise içerisine konuldu. Sonra vazgeçilerek bu elbise çıkarıldı. Hatta Abdullah b. Ebî Bekir, çıkarılan elbiseyi, *'Bu elbiseye Rasulullah'ın teni temas etti'* diyerek bir kenara kaldırdı ve: *'Bunu ben kendim için alıkoyacağım. Öldüğüm zaman beni buna sarıp kefenlesinler'* dedi. Daha sonra ise: *'Allah, bununla kendi Rasülü'nün kefenlenmesini nasip etmedi ki ben kefenleneyim!'* diyerek bu elbiseyi sattı ve parasını sadaka olarak dağıttı⁶²².

Yine Hz. Âişe'nin yanında Rasulullah'ın, kefenlenirken iki kumaşa ve bir hibere adlı Yemen yapımı pamuklu bir hırkaya sarıldığından söz edilince Hz. Âişe: *'Doğru! Bir hırka getirilmişti ancak o geri gönderildi. Hz. Peygamber (s.a.v.)'i onunla kefenlemediler. O'nu, Yemen'in Sehûliye kentinde imal edilmiş üç beyaz beze sarıp kefenlediler'* demiştir⁶²³. Böylece Hz. Âişe, Allah Rasülü'nün ne ile kefenlendiği meselesini açıklığa kavuşturmuştur. Bununla birlikte Hz. Ali ve İbn Abbas'tan gelen, kefenlemeyle ilgili şu iki farklı rivayet vardır.

Hz. Ali: *'Rasulullah'ı Sehûliye şehri imalatından iki beze ve Yemen yapımı bir hırkaya sarıp kefenledim'* derken⁶²⁴; İbn Abbas'tan gelen bir rivayette de O şöyle demiştir: *'Allah Rasülü, üç parçalı Necran dokuması elbise içinde kefenlendi. İki elbisesi hulle (alt üst takım), diğeri de vefat ettiği zaman üzerinde bulunan*

⁶²² Müslim, *a.g.e.*, Cenâiz, 13; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 284; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 754; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 505

⁶²³ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 18, 23, 24, 94; Müslim, *a.g.e.*, Cenâiz, 45; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 273; Beyhakî, *a.g.e.*, s. 569-570; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 344-345; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 754; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 363

⁶²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 444

*gömleği*ydi⁶²⁵. Bunun yanı sıra, yedi elbiseyle kefenlendiğine dair rivayetler de vardır⁶²⁶. Doğrusunu Allah bilir.

Ayrıca Rasulullah kefenlenirken güzel kokular sürüldüğü rivayet edilmiştir. Bu konuyla ilgili Beyhakî’de geçen rivayetlerin birinde şöyle denir: “Ali’nin yanında misk (güzel koku) vardı. Vefat ettiği zaman bu kokunun kendisine sürülmesini vasiyet etti ve: ‘*Bu, Rasulullah’ın cesedine sürülen kokunun arta kalanıdır*’ dedi”⁶²⁷.

4.3.3. Hz. Peygamber’in Cenaze Namazının Kılınması

Cenazenin yıkanma ve kefenlenme işi, aktarıldığı şekilde tamamlanınca, olduğu yere bırakıldı ve kapılar açıldı. Müslümanların mescit tarafından gelip tavaf etmelerine izin verildi. Ashab, Peygamberine veda ediyor, cenaze namazını kılıyor, dua okuyor, sonra da odadan çıkıyordu. Yürekleri derin bir hüznle dolmuştu⁶²⁸.

İbn Sa’d’a göre Hz. Peygamber (s.a.v.)’in cenaze namazını ilk kılan kişi, amcası Abbas b. Abdülmuttalib olmuştur. O’nun ardından da Hâşimoğullarının diğer bireyleri namazlarını kılmışlardır. Onlar dışarı çıktıktan sonra Muhacir ve Ensar içeri girmiş, daha sonra da diğer insanlar grup grup içeri girmiştir. Son olarak da çocuklar ve kadınlar içeri girerek cenaze namazını kılmışlardır⁶²⁹.

Rasulullah, divanının üzerine konulunca Hz. Ali: ‘*Kimse imamlık yapmasın! O hayatta iken de ölü iken de sizin imamınızdır*’ dedi. İnsanlar bölük bölük içeri girip saflar halinde imamları olmadan tekbir getirerek namazlarını kıldılar. Ali ise Rasulullah’ın yanında durdu ve: ‘*Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey Allah’ın Rasulü! Allahım! Biz şahitlik ediyoruz ki, O kendisine ineni tebliğ etti. Ümmetine nasihat etti. Senin dinini aziz kılincaya ve kelimesi tamamlanincaya kadar yolunda cihad etti. Yalnızca, ortağı olmayan Allah’a iman etti. Allahım! Bizi, senin tarafından ona indirilene tabi olanlardan eyle. O’ndan sonra bizi, dininde sabit olanlardan kıl. Bizi (cennette) O’nunla bir araya getir*’ dedi; insanlar da: ‘*Amin!*

⁶²⁵ Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 346; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 363

⁶²⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 288; Belâzürî, *Ensâbu’l Eşraf*, II, s. 275

⁶²⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 289; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 573; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 445

⁶²⁸ Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 393

⁶²⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 292

Amin!' diye karşılık verdi. Tüm erkekler namazlarını kıldıktan sonra kadınlar, daha sonra da çocuklar cenaze namazını kıldılar⁶³⁰.

Vâkıdî, Musa b. Muhammed b. İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Babamın bu konuda bir el yazısına rastladım. O şunları yazmıştı: *“Rasulullah, yıkanıp kefenlendiğinde sedirinin üzerine konuldu. Ebû Bekir, Ömer ve beraberindeki Muhacir ile Ensar'dan eve sığacak kadar bir grup kimse içeri girdi. Ebû Bekir ile Ömer: 'Ey Peygamber! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!' dediler. Muhacir ve Ensar da Ebû Bekir ile Ömer gibi O'na selam verdiler. Sonra saf halinde dizildiler. Ama onlara hiç kimse, cenaze namazı kıldırma hususunda imamlık etmedi. Böylece namazlarını tek tek kıldılar. Ebû Bekir ile Ömer, birinci safta, Allah Rasulü'nün önünde durdular”*⁶³¹.

Ardından da Hz. Peygamber (s.a.v.) için şunları söylediler: *'Allahım! Biz Senin Rasulü'nün kendisine indirilen emirleri tebliğ ettiğine tanıklık ediyoruz. Ümmetine nasihat etti ve Allah yolunda cihad etti. Nihayet Allah, dinini güçlendirdi, kelimesi tamamlandı. Böylece tek ve ortaksız Allah'a iman edildi. Ey Rabbimiz! Bizi peygamberine nâzil olan söze tabi olanlardan kıl. Bizim ile O'nun arasında öyle bir işaret koy ki, O'nu bizimle, bizi de O'nunla tanıyasın. Doğrusu O, mü'minlere karşı çok şefkatli ve merhametli idi. O'na olan imanımıza karşı bir bedel istemiyoruz ve ebediyete kadar da bu imanımızı değersiz şeylerle satacak değiliz.'* İnsanlar da yapılan bu duaya *'Âmin'* diyor, bir kısmı dışarı çıkarken, bir kısmı içeri giriyordu. Ardından kadınlar, sonra çocuklar içeri girip namaz kıldı. Cenaze namazını kılma işi bitince de defnedileceği kabrin yeri hususunda birbirleriyle konuşmaya başladılar⁶³².

Anlatıldığı üzere, Hz. Muhammed'in naaşı, vefat ettikten sonra, vefat sırasında bulunduğu Hz. Âişe'nin odasından hiç çıkarılmadı. Yıkama, kefenleme, namaz kılma ve defnetme işlemlerinin tamamı bu küçük odanın içerisinde yapılmıştı. Odanın en kalabalık zamanı, hiç kuşku yok ki, cenaze namazı kılındığı andı. Ashabın bir grubu içeri girerken, diğer bir grubu dışarı çıkıyordu. Bu giriş-çıkış yoğunluğu, odada bulunan iki ayrı kapı sayesinde çözülmüştü. Nitekim odanın bir tane mescitten girilen kapısı, bir tane de dışarıdan girilen kapısı vardı. Şu rivayet, sağlanan bu

⁶³⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 293; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 348

⁶³¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 291; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 575; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 755; Şâmî, *aynı yer*

⁶³² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 292; Beyhakî, *aynı yer*; İbn Kesîr, *aynı yer*; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 348-349

düzeni anlatmaktadır: ‘‘Rasulullah vefat ettiğinde sahabe: ‘O’nun namazını nasıl kılalım?’ diye sorduğu zaman onlara: ‘Şu kapıdan bölük bölük içeri girin. Namazı kılıp duanızı yaptıktan sonra da diğer kapıdan çıkın’ denildi⁶³³.

İbn Kesîr, Rasulullah’ın cenaze namazı ile ilgili bir değerlendirme yapar ve O’na göre Müslümanlar, pazartesi günü öğleden sonra başlayıp salı günü aynı vakte kadar cenaze namazı kılmaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda Müslümanların, üç gün süreyle Rasulullah’ın üzerine cenaze namazı kıldıkları da söylenmiştir⁶³⁴.

Bu rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.)’in cenaze namazını kılma işi, namaz gruplar halinde ve tek tek kılındığı için, tam bir gün sürmüştür. Ancak rivayette günlerle ilgili bir karışıklık olduğu görülür. Zira Rasulullah’ın techiz ve tekfin işine, vefat ettiği gün olan pazartesi günü değil, bir sonraki gün, yani salı günü öğleden sonra başlanmıştı. Çünkü ilk gün ve salı günü öğleden önce, hilafet meselesi çözülmeye çalışılmıştı. Dolayısıyla cenaze namazını kılma işi de ancak salı günü öğleden sonra, yıkama ve kefenlemenin ardından başlamış olmalıdır. Bu durumda cenaze namazını kılma işi, salı günü öğleden sonra, hatta akşama doğru başlayıp çarşamba günü aynı vakte kadar sürmüştür. Nitekim ilerleyen sayfalarda dile getirileceği üzere, kaynaklarda defin işleminin çarşamba gecesini gerçekleştirdiği anlatılmaktadır. Anlaşılan, cenaze namazını kılma işinin uzaması, defin işlemini de geçiktirmiştir.

Müslümanların, Rasulullah’ın üzerine imamsız olarak birer birer cenaze namazı kılmış oldukları hususunda ihtilaf yoktur. Tam tersi görüş birliği vardır. Bunun gerekçesi hususunda ise farklı görüşler ifade edilmiştir. Eğer Abdullah b. Mes’ud’tan nakledilmiş olan ‘*Vefatımdan sonra gruplar halinde önce erkekler, sonra da kadınlar ve çocuklar namazını kılsın*’ hadisi sahih ise; bu hadis cenaze namazının kılınmış şekliyle ilgili delil olur ki bu, anlamını kavramada güçlük çekilse bile, ibadet kapsamında olan bir meseledir. Ayrıca hiçbir kimse: ‘*Müslümanlar, Rasulullah’ın üzerine cenaze namazını kendi başlarına ferdi olarak kıldılar. Çünkü o sırada başlarında bir imam (halife) yoktu*’ şeklinde bir gerekçe ileri süremez. Zira daha

⁶³³ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 291

⁶³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n Nihâye*, V, s. 447

öncede belirtildiği gibi Müslümanlar, Ebû Bekir'e biat edip O'nu halife seçtikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in techiz ve tekfin işine başlamışlardı⁶³⁵.

Bazı âlimler ise: *'Rasulullah'ın cenaze namazını kılan Müslümanlara herhangi birisi imamlık yapmadı, herkes namazını kendi başına kıldı. Odaya peşpeşe ve birer birer gelen Müslümanların Rasulullah üzerine kıldıkları cenaze namazı tekerrür etti. Erkek, kadın, çocuk, köle, cariye, bütün sahâbiler teker teker kılarak mükerreren O'nun üzerine cenaze namazını kılmış olsunlar diye böyle bir yol takip edilmiştir'* demişlerdir⁶³⁶.

4.3.4. Hz. Peygamber'in Mezarının Yeri, Kazılması ve Şekli

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in defnedilişi anlatılmadan önce, defnedildiği mezarın yeri, kazılması ve şekli konusuna değinmek gerekir. Zira sahabe ilk anda Rasulullah'ın nereye defnedileceği konusunda kararsız kalmış, aralarında bu hususu konuşmaya ve tartışmaya başlamışlardı.

Bu çerçevede, mezarın yeri konusunda sahabe arasında yaşanan tartışmalarla ilgili olarak, Mısırlı tarihçi Muhammed Hüseyin Heykel şunları söyler: *"Ebû Bekir'e biat işi tamamlanincaya kadar Rasulullah'ın naaşı, vefat ettiği divanın üzerinde durdu. Ardından, Rasulullah'ın defnedileceği yer hususunda görüş ayrılıkları baş gösterdi. Muhacirlerden bir grup şu görüşü savunuyordu: 'O'nu doğum yeri ve ailesinin yurdu olan Mekke'de defnedelim.'* Başka bir grup ise şunları söylüyordu: *'Kendisinden önceki bütün peygamberler gibi, O'nu da Kudüs'te defnedelim.'* Bu grubun nasıl böyle bir görüşü savunduğunu anlayabilmiş değilim. Bir kere Kudüs, o yıllarda hala Bizans'ın elindeydi. Üstelik Müslümanlarla Bizans arasında da savaş hali vardı. Bu düşmanlık Mute ve Tebük Savaşları'ndan beri sürüyordu. Rasulullah, Üsâme ordusunu bu savaşların öcünü almak için Bizans üzerine sefere hazırlamıştı. Zaten diğer Müslümanlar da bu yüzden bu görüşü kabul etmediler. Mekke'de defnedilmesini de onaylamadılar. Peygamberi barındıran, O'na yardım eden ve

⁶³⁵ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 756

⁶³⁶ İbn Kesîr, *aynı yer*. Cenaze namazının ferdî mi yoksa cemaatle mi kılındığı, cemaatle kılındı ise kimin imamlık yaptığı; bu namazın sadece duadan mı ibaret olduğu yoksa bildiğimiz şekilde kılınan bir cenaze namazı mı olduğu gibi soruların cevapları ve değerlendirmeler için bkz. Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 350-352

diğer tüm şehirlerden önce İslâm'ın bayrağı altına giren Medine'ye defnedilmesini uygun gördüler"⁶³⁷.

Medine'de nereye defnedileceğiyle ilgili yaşanan tartışmalar konusunda ise İbn Kesîr, Vâkıdî'nin şu rivayetini aktarır: "Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiği zaman sahâbîler, mezarının yeri konusunda ihtilafa düştüler. Birisi: '*Bâkî Mezarlığı'nda O'na bir mezar kazalım, böylece oradakiler için de çokça istiğfarda bulunmuş oluruz*' dedi. Başka birisi: '*Minberin yanında O'na bir mezar kazalım*' dedi. Bir başkası ise: '*Namzagâhında O'nun için bir mezar yapalım*' dedi"⁶³⁸.

Mescide defnedelim diyenlerin teklifleri reddedildi. Bu teklifi yapanlara Hz. Âişe'den rivayetle Allah Rasûlü'nün, ağrıları şiddetlenip üzerindeki siyah hırkayla yüzünü bir açıp bir örterken: '*Peygamberlerinin mezarlarını mescid haline getiren toplumları Allah kahretsin*'⁶³⁹ dediği anlatıldı. Kabrin mescide dönüştürülme ihtimalinden dolayı da mezarın mescidin içerisine yapılamayacağı söylendi.

Mezar yeri tartışmalarına Hz. Ebû Bekir gelerek noktayı koydu ve: "*Ben Hz. Peygamber (s.a.v.)'in: 'Allah, her peygamberi, mutlaka defnetmek istediği yerde vefat ettirmiştir. Peygamberler, vefat ettikleri yere defnedilirler' diye söylediğini işittim*" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah'ın yatağı kaldırılıp altı kazılarak yatağının olduğu yere defnedildi⁶⁴⁰.

Rasûlullah'ın mezarı, Hz. Ebû Bekir'in söylediği: '*Peygamberler ancak vefat ettikleri yere defnedilirler*' hadisi çerçevesinde, vefat ettiği sırada bulunduğu, Hz. Âişe'nin odasındaki yatağın bulunduğu yere⁶⁴¹, Medinelilere lahit şeklinde mezar yapan, Ebû Talha Zeyd b. Sehl el-Ensarî tarafından kazılmıştı⁶⁴². Bu konuda herhangi bir ihtilaf yoktur. Bu noktada asıl üzerinde durulması gereken konu, mezarın ne zaman kazıldığı meselesidir.

⁶³⁷ Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 391-392

⁶³⁸ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 421-422; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 294; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşraf*, II, s. 277; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 334; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 586; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 757; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 286; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 507

⁶³⁹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 424; Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 61; Müslim, *a.g.e.*, Mesâcid, 19; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 410; Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, II, s. 392

⁶⁴⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 422; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 294-295; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 585; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 757; İbnu'd Deyba', *aynı yer*; Said Havva, *aynı yer*

⁶⁴¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 422; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 757; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 353

⁶⁴² İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 421; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 299-300; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 287; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 508

Bu konuyla ilgili, farklı rivayetler vardır. Bir rivayete göre kabir, yıkama ve kefenleme işleminden önce; bir diğer rivayete göre, yıkama ve kefenleme işleminden sonra; hatta başka bir rivayete göre ise, yıkama ve kefenleme işi tamamlanıp cenaze namazı kılındıktan sonra kazılmıştır.

Bu konuyu anlatan rivayetlerden; *'Mezar kazma işi tamamlanıp Müslümanlar öğle namazını kıldıktan sonra Hz. Abbas, Rasulullah'ı yıkama işini başlattı'*⁶⁴³ şeklindeki rivayetten mezarın, yıkama ve kefenlenme işinden önce kazıldığı sonucu; *'Cenaze namazını kılma işi bitince de defnedileceği kabrin yeri hususunda birbirleriyle konuşmaya başladılar'*⁶⁴⁴ şeklindeki rivayetten ise kabrin, Rasulullah'ın yıkanma ve kefenlenme işi tamamlanıp cenaze namazı kılındıktan sonra kazılmaya başlandığı sonucu çıkarılabilir.

İbn Hişâm ile İbn Sa'd'da yer alan ve İbn Abbas kanalıyla gelen: *'Rasulullah, salı günü kefenlenme işi bitince kendi evindeki bir divanın üzerine kondu. Bunun ardından Müslümanlar, nereye defnedileceği hususunda ihtilafa düştü'*⁶⁴⁵ şeklindeki rivayete göre ise Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kabri, yıkama ve kefenleme işinden sonra yaşanan ihtilafın ardından, namaz tamamlanmadan kazılmıştır ki, genel kanaat bu yöndedir. Mevlânâ Şiblî de: *'Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mezarı, cesedin yıkanması ve kefenlenmesinden sonra kazılmıştı. Bu da defin işlemini geciktirmişti'*⁶⁴⁶ diyerek bu genel kanaati ön plana çıkarmıştır.

Bu noktada denilebilir ki Rasulullah'ın kabri, yıkama ve kefenleme işinden sonra kazılmıştır. Zaten cenaze namazının ferdi olarak kılındığını ve namazın bir gün sürdüğünü göz önünde bulundurursak, mezarın cenaze namazından sonra kazıldığı, pek akla yatmamaktadır. Zira namazın kılınması, kabir yeriyle ilgili ihtilafın yaşanması, kabir kazıcıların çağrılıp beklenmesi gibi zaman alıcı şeyleri dikkate alırsak, defin işleminin daha da gecikmesi gerekirdi. Üstelik yıkama ve kefenleme işi tamamlanmış bir cenazenin, hâlâ nereye defnedileceği konusunun akıllara gelmeyip konuşulmaması, bu konunun, cenaze namazı sonrasında hatırlanıp konuşulması da pek akla uygun gelmemektedir. Muhtemelen yıkama ve kefenlemeden sonra kabrin

⁶⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 442-443

⁶⁴⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 292; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 755

⁶⁴⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 421; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 294

⁶⁴⁶ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 508-509

yeri belirlenmiş, bir taraftan mezar kazılırken, diğer taraftan da cenaze namazı kılınmaya başlanmıştır.

Mütevâtir olarak bilindiği üzere Hz. Peygamber (s.a.v.), Âişe'nin odasına defnedildi. Bu oda, Mescid-i Nebevî'nin doğu kısmında idi. Mezar ise, bu odanın kible yönünde ve batı köşesindeydi. Rasulullah'tan sonra oraya Ebû Bekir, O'ndan sonra da Ömer defnedilmiştir⁶⁴⁷.

Böylece Hz. Âişe'nin kaldığı oda, iki kısma bölünmüştü. Bir bölümünde Hz. Âişe yaşamaya devam ederken, diğer bölümünde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabri bulunuyordu. İki bölüm arasına ise bir duvar örülmüştü. O duvarı ören ilk kişi de Ömer'di. Hz. Âişe, önceleri günlük kıyafetleriyle mezarın bulunduğu yere geçirdi. Babası Ebû Bekir oraya defnedildiğinde de, yine başı açık olarak girerdi. Ne zaman ki Hz. Ömer de oraya defnedildi, artık başartüsünü takmadan girmez oldu⁶⁴⁸.

Hz. Âişe, Rasulullah daha hayatta iken bir rüya görmüş ve bu rüyasını babası Ebû Bekir'e anlatarak: *'Babacığım! Rüyamda sanki üç ayın odama düştüğünü gördüm'* demişti. Ebû Bekir'de: *'Hayırdır inşallah! Gördüklerini nasıl yorumladın?'* diye sorunca: *'Peygamber'den dünyaya getireceğim bir erkek evlat olarak yorumladım'* cevabını verdi. Ebû Bekir, Allah Rasulü vefat edene kadar bu konuyu konuşmadı. Rasulullah vefat edip Âişe'nin odasına defnedildikten sonra kızının yanına geldi ve: *'Bak! En hayırlı ayın odana götürüldü. Bu rüyanda gördüğün aylardan biridir ve en hayırlısıdır'* dedi. Sonra Ebû Bekir ve Ömer de vefat edince, Âişe'nin odasına gömüldüler⁶⁴⁹.

İbn Hişâm, Hz. Âişe'nin, yeğeni Abdullah b. Zübeyr'e: *"Beni, Rasulullah, Ebû Bekir ve Ömer'in yanına defnetmeyin. Beni, Bâkî Mezarlığı'nda gömülü olan, Allah Rasulü'nün diğer hanımlarının yanına gömün ki, böylece sonsuza kadar hiç kimse; Rasulullah sayesinde kendini günahlarından arındırdı diyemesin"* diye vasiyet ettiğini rivayet etmiştir⁶⁵⁰.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabrinin bulunduğu Hz. Aişe'nin odası ile minberi arasındaki bölüme ise, temiz bahçe anlamına gelen ve cennet bahçesi de denilen 'Ravza-i Mutahhara' ismi verilmiştir. Nitekim Rasulullah da: *"Evimle (kabrimle)*

⁶⁴⁷ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 760; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 360

⁶⁴⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 295-296

⁶⁴⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 295; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 587

⁶⁵⁰ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 96; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 457

minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir, minberim de cennetteki Kevser havzımın üzerindedir"⁶⁵¹ buyurmuştur⁶⁵².

Cenaze konusunda tartışılan bir başka konu da, mezarın şekliyle ilgiliydi. Sahâbîler, Rasulullah'ın mezarının lahit (duvarları taştan ya da tuğladan, üstü taş bir kapakla örtülü mezar) şeklinde mi, yoksa yarık (kabrin dibini kibleye doğru açmak) şeklinde mi olması hususunda ihtilafa düştüler. Muhacirler: *'Mekkelilerin yaptığı gibi mezarı yarın, yarık şeklinde yapın'* derken; Ensar: *'Memleketimizde kazdığımız gibi lahit şeklinde kazın'* diyordu. Medine'de o sıralarda Mekkeliler gibi yarık şeklinde mezar kazın Ebû Ubeyde b. Cerrah ve Medinelilere lahit şeklinde mezar kazın Ebû Talhâ Zeyd b. Sehl el-Ensârî olmak üzere iki mezar kazıcısı vardı. Hz. Abbas, bu sırada iki kişiyi yanına çağırды ve birine: *'Sen, Ebû Ubeyde b. Cerrah'a git ve O'nu çağır'* diğerine de: *'Sen de Ebû Talhâ'ya git ve O'nu çağır'* dedi ve ekledi: *'Hangisi önce gelirse, kabri o kazsın.'* Sonra da şöyle dua etti: *'Allahım! Peygamberin için uygun olanı seç.'* Ebû Ubeyde'ye giden kişi O'nu bulamadı ancak Ebû Talha'ya giden kişi O'nu bularak getirdi. Böylece Allah Rasulü'nün mezarı lahit şeklinde kazıldı⁶⁵³.

İbn Kesîr'de geçen başka bir rivayete göre ise, mezar kazıcılara haberci gönderen kişi Hz. Abbas değil, Hz. Ömer'dir. Mezarın şekliyle ilgili sahabe ihtilafa düşüp seslerini yükselterek gürültü yapınca Hz. Ömer ayağa kalkıp: *'Diri iken de ölü iken de Rasulullah'ın yanında gürültü yapmayın. Siz şimdi hem yarık şeklinde mezar kazana hem de lahit şeklinde mezar kazana haber gönderin'* dedi⁶⁵⁴.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabrinin şekliyle ilgili konuya, İbn Abbas'tan ve Kasım b. Muhammed'ten gelen rivayetler de ışık tutmaktadır. Bu rivayetlerden ilkinde göre İbn Abbas, Rasulullah'ın mezarının tümsekli olduğunu, kabrini, yer seviyesinden biraz yükseltilmiş olarak gördüğünü söylemiştir⁶⁵⁵.

Sadece Ebû Davud'ta geçen ve Kasım b. Muhammed'ten gelen rivayete göre ise, mezarın şekliyle ilgili Kasım şunları anlatmıştır: *"Ben bir gün Hz. Âişe'nin*

⁶⁵¹ Minberin, cennetteki Kevser havzının üzerinde olması ve Ravza-i Mutahhara'nın fazileti ile ilgili yorum ve değerlendirmeler için bkz. Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 365-367

⁶⁵² Buhârî, *a.g.e.*, Fazlu's Salâti fi Mescid-i Mekke ve'l Medîne, 5; Müslim, *a.g.e.*, Hacc, 500, 502

⁶⁵³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 421; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 299-300; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 334; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 576; İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 287; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 508

⁶⁵⁴ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 758

⁶⁵⁵ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 96; İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 288; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 365

yanına gidip: ‘Anneciğim! Bana Rasulullah’ın ve iki arkadaşının mezarını açsan da bir görsem’ dedim. O da, benim için mezarı (odasının kabir bölümünü) açıp gösterdi. Bu mezarlar, yerden ne yüksek ne alçak idiler. Etrafı ve üstü, arsanın kırmızı toprağıyla düzlenmişler ve tesviye edilmişlerdi. Önde Rasulullah’ın mezarı, O’nun sol gerisinde Hz. Ebû Bekir’in mezarı, O’nun da sol gerisinde Hz. Ömer’in mezarı vardı”⁶⁵⁶.

Vâkıdî ise, Cafer b. Muhammed yoluyla babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: ‘Rasulullah’ın mezarı, yer seviyesinde, düz bir satıh şeklinde yapılmıştı’⁶⁵⁷. İbn Sa’d’da geçen rivayetlere göre ise Rasulullah’ın mezarının şekli, O’nun mezarı olduğu bilinsin diye yukarıya doğru yüksekçe, deve hörgücü gibi tümsek şeklinde ve yerden yüksekliği bir karıştı. Üzeri kırmızı kumla kaplıydı⁶⁵⁸.

Lahit şeklinde kazılan mezarın içine de etrafına da kerpiç konulmuş, üzerine de kerpiçten dikmeler yapılmıştı. Kabir, kible tarafından kazılmaya başlanmış, içindeki toprak kolaylıkla çıkarılmıştı. Rasulullah’ın mezarı da, Ebû Bekir ve Ömer’in mezarı da lahit şeklinde, kerpiçten, kibleye karşı ve düz kazılmıştır⁶⁵⁹.

Ömer b. Abdülaziz döneminde, Rasulullah’ın mezarında bulunan duvar yıkılınca tamir edilmiştir. Tamirat işini yapan Müslim b. Halid, mezarla ilgili şu tasvirleri yapmıştır: ‘Rasulullah’ın kabri, Hz. Âişe’nin evindeydi ve kapısıyla oda kapısı Şam yönündeydi. Evin tavanı eski halinde duruyordu ve içinde bir küp ile eski yolculuk eşyaları vardı’⁶⁶⁰.

Buhârî, Urve’nin babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Velid b. Abdülmelik (Hicrî 86-95 yılları arasındaki Emevî Sultanı) zamanında, Rasulullah’ın gömülü olduğu odanın bir duvarı yıkılınca halk, bu duvarı yeniden yaptılar. Bu sırada dizine kadar baldırı ile beraber bir ayak ortaya çıktı. Bu ayağın, peygamberin ayağı olduğunu zannederek korkup ağlaştılar. Bu ayağın kesin olarak kime ait olduğunu bilemediler. O esnada bilen biri de çıkmadı. Nihayet Urve b. Zübeyr gelince oradakilere hitaben: ‘Allah’a yemin ederim ki bu ayak, Allah Rasulü’nün

⁶⁵⁶ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 588; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n Nebeviyye*, s. 760; İbnu’d Deyba’, *a.g.e.*, VI, s. 287; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 365

⁶⁵⁷ İbn Kesîr, *aym yer*

⁶⁵⁸ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 307

⁶⁵⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*; II, s. 298-299; İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 247

⁶⁶⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, s. 308

ayağı değildir. Bu ayak, ancak Ömer b. Hattab'ın ayağıdır' dedi ve yemin etmek suretiyle problemi çözdü⁶⁶¹.

Ömer b. Abdülaziz, Medine valisi olduğu sırada, Mescid-i Nebevî'yi genişletme çalışması yapmıştır. Şöyle ki, Velid b. Abdülmelik, hicretin 86. yılında Emevî hükümdarı olunca, Şam Câmîsi'nin inşasına başladı. Medine'deki valisi ve amcasının oğlu Ömer b. Abdülaziz'e de, Peygamber Mescidi'ni genişletmesi için bir yazı yazdı. Ömer b. Abdülaziz de, doğu yönünde Mescid-i Nebevî'yi genişletti ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabrini mescidin içine alarak ziyaret yeri olan bölme yapıldı. Ziyaret bölmesi yapmasındaki amaç, orasının kible alanı gibi kare şeklinde olması ve kibleye benzemesini hoş görmemesi, bir de kendi yönüne doğru namaza durulan bir kible edinilmesinden endişe etmesidir⁶⁶².

4.3.5. Hz. Peygamber'in Toprağa Verilmesi

Rasulullah'ın naaşının yıkanma ve kefenlenme işi bitince, mezar yeri kazıldı ve cenaze namazı kılınmaya başlandı. Salı günü öğle namazından sonra başlayan bu cenaze işlemleri, çarşamba gecesine değin sürdü. Artık, Allah Rasulü'ne karşı yerine getirilmesi gereken son bir görev kalmıştı ki, o görev de cenazeyi defnetmektir. Rasulullah'ın bütün cenaze işlemleri, ömrünün son sekiz gününü geçirdiği Hz. Âişe'nin odasında yapılmıştı. O odada yıkandı, kefenlendi, o odadaki sedirin üzerine konularak cenaze namazı kılındı. Yine aynı odaya kazılan kabre konuldu. Bundan ötürü de herhangi bir cenaze korteji olmadı.

Hicrî 15 Rebülevvel 11, Mîlâdî 10 Haziran 632 Çarşamba akşamı olduğu zaman, cenaze namazı kılma işi sona ermişti. Böylece Müslümanlar, Rasulullah'a son kez veda ettikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ailesi defin işlemlerini başlattı. Karanlık çökünce kabre, ilk iş olarak kırmızı renkli kadife bir örtü serildi⁶⁶³.

Allah Rasulü'nün mezarına özgü gerçekleştirilen bu uygulamanın (kabre örtü sermenin), Rasulullah'ın naaşına gösterilen hassasiyetten kaynaklandığı ve naaşın bozulmaması için yapıldığı söylenebilir. Zira rivayetlerde, defnedildiği yerin tuzlu ve rutubetli bir yer olduğu, toprağının yumuşak ve esnek bir yapıya sahip olduğu dile

⁶⁶¹ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 96; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 761; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 365

⁶⁶² İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 761; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 364

⁶⁶³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 423; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 300-301; Müslim, *a.g.e.*, Cenâiz, 91; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 578; İbnu'd Deyba', VI, s. 287

getirilir⁶⁶⁴. Anlaşılan sahabe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in naaşını korumak adına bu uygulamayı yapmıştır. Muhammed b. Sa'd kanalıyla gelen bir rivayete göre ise bu talep, vefatından önce bizzat Rasulullah'tan gelmiştir. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.v.): *'Ben ölünce mezarıma bir örtü serin. Çünkü toprak, peygamberlerin cesetlerine musallat olmaz'* buyurmuştur⁶⁶⁵.

Taberî, bu kadife örtüyle ilgili şu bilgileri verir: *"Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kullandığı, kırmızı renkli bir kadife örtüsü vardı ki, o örtüyü altına serer ve onun üzerinde yatar. Bu kadife örtüyü Arap bir şahıs dokumuştur. Örtünün saçakları vardı. Rasulullah defnedileceği zaman, Şukran adındaki azatlı kölesi, o kırmızı renkli kadife örtüyü getirdi ve mübarek kabrinin içine, Allah Rasulü'nün altına denk gelecek şekilde serdi. Sererken de şunu söylüyordu: 'Ey Allah'ın Rasulü! Yaşarken bunu sen kullandın. Öldün, yine sen kullan. Senden sonra da kimse bunu kullanmasın'*⁶⁶⁶. *Ensâbu'l Eşrâf*'ta, bu kırmızı renkli kadife örtüyü Rasulullah'ın Hayber'den aldığı⁶⁶⁷, İbn Kesîr'de ise bu örtünün, Huneyn Gazvesi gününde ele geçirilen ganimetlerden olduğu⁶⁶⁸ kayıtlıdır.

Mezara örtünün serilmesinden sonra Rasulullah'ın naaşı, bulunduğu sedirin üzerinden alınarak kabrine konuldu. Bu defnetme işini kimlerin yaptığı ile ilgili ise farklı rivayetler mevcuttur. Ancak bu rivayetlerde genel olarak söylenen, yıkama ve kefenleme işini yapanların, defnetme görevini de üstlendikleri yönündedir. Bir başka ifadeyle defnetme işini de Rasulullah'ın yakınları yapmıştır. Nitekim İbn Sa'd'da: *'Peygamber'i kabre indiren, Abdülmuttaliboğullarıdır'*⁶⁶⁹ rivayeti bulunmaktadır.

Kaynaklarda verilen isimlere bakılırsa, Rasulullah toprağa verilirken bu görevi yapmak üzere odada bulunan kişiler; Ali b. Ebî Tâlib, Abbas b. Abdülmuttalib, Fadl b. Abbas, Kusem b. Abbas, Üsâme b. Zeyd, Abdurrahman b. Avf, Şukran, Evs b. Havlî, Muğîre b. Şube, Hasan b. Ali, Enes b. Mâlik ve Akil b. Ebî Tâlib'ten oluşmaktaydı. Bu isimlerden kaçının kabre indiği ise net değildir. Zira

⁶⁶⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 300; Belâzürî, *a.g.e.*, II, s. 279; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 758; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 354-355

⁶⁶⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 301; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 354

⁶⁶⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, IV, s. 423; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 338;

⁶⁶⁷ Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, 279

⁶⁶⁸ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 758

⁶⁶⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 301

her bir rivayette farklı isimler bir arada zikredilerek o kişilerin kabre indiği dile getirilmektedir⁶⁷⁰.

Buna göre, rivayetlerde kabre inenler arasında en çok ismi zikredilen, Ali b. Ebî Tâlib'tir. Şu halde Hz. Ali'nin kabre indiği kesindir. Hz. Ali'nin yanında kabre inenler arasında Fadl b. Abbas'ın, Kussem b. Abbas'ın, Üsâme b. Zeyd'in ve Şukran'ın ismi de en çok zikredilenler arasındadır. Bu isimlerin de Hz. Ali'nin yanında kabre indiği varsayılırsa, geriye kalan diğer isimler de, naaşın taşınması ve toprağın atılması hususunda yardımcı olmuşlardır denilebilir. Zira bir cenazenin defin işlemi yapılırken kabre girebilecek kişi sayısı ortadadır. Üç veya beş kişiden daha fazla insanın, aynı anda bir mezara girmesi zaten mümkün değildir. Zikredilen bütün isimlerin kabre indiğini söylemek ise güçtür.

Kaynakların birçoğunda ortak olarak yer alan rivayete göre Rasulullah'ın kabrine damadı Ali b. Ebî Tâlib, amcası Abbas'ın iki oğlu Fadl b. Abbas ve Kussem b. Abbas ile Allah Rasulü'nün azatlısı Şukran inmiştir⁶⁷¹. İbn Kesîr'de yer alan ve Abdullah b. Abbas'tan gelen bir rivayete göre ise, kabre inen bu isimlerin yanında, Rasulullah'ın amcası Abbas'ın da adı geçmektedir⁶⁷². Ancak Hz. Abbas'ın yaşını göz önüne aldığımızda, odada bulunmasına rağmen kabre inenler arasında olmaması, daha mantıklı gelmektedir.

Kabre inenler arasında ismi zikredilenlerden birisi de, Ensar'dan Evs b. Havlî'dir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'i yıkama esnasında, Muhacirlerle beraber O'nun yanında bulunmak için, Hz. Ebû Bekir'den izin isteyen Evs b. Havlî el Ensarî, defin işlemi sırasında da, Hz. Ali'ye bu kez şöyle demiştir: *'Ey Ali! Rasulullah'ın defin işinden bizi de nasiplendir, bu işe bizi de ortak et. Zira O hayatta iken bizi ortak etmişti. Bu yüzden ben de kabre inmek istiyorum'*⁶⁷³. Devamında, Hz. Âişe'nin odasında defin işlemi için hazır bulunanlara dönerek: *'Biliyorsunuz ki, şehitlerin*

⁶⁷⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 422-423; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 301-305; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 338; İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 247; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 285; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 759

⁶⁷¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 422; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 338; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 334; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 285

⁶⁷² İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 759

⁶⁷³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 422-423; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 285; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 578-580

kabrine hep girerdim. Rasulullah ise şehitlerin en faziletlisidir' dedi. Bunun üzerine O da diğerleriyle birlikte kabre indi⁶⁷⁴.

Muğire b. Şube ise, Rasulullah'ın kabrinden en son çıkan ve O'na dokunan kişinin kendisi olduğunu iddia eder. Bu iddia en açık ifadeyle Taberî'de şöyle anlatılır: *'Kabir içinde Rasulullah'ı en son gören bendim. Çünkü Hz. Ali, kabirden dışarı çıkıp kabrin üstüne toprak atmak istediği zaman ben, yüzüğüme kasten kabrin içine düşürdüm. O bahaneyle de oradakilerden izin alarak kabrin içine girdim. Bu sayede Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mübarek yüzünü tekrar gördüm ve O'nu öptüm. Sonra da, O'nu gören en son kişi olarak kabirden çıktım*'⁶⁷⁵.

Başka bir rivayete göre, Muğire b. Şube kabre inince: *'Bana toprak atın.'* dedi. Oradakiler dizlerinin yarısına varıncaya kadar toprak attılar. Ardından Muğire kabirden çıktı ve Rasulullah'ın kabrinin tesviye işi bitince diğerlerine: *'Haydi çıkın bakalım! Zira kapıyı örteceğim. Kuşkusuz sizin aranızda Rasulullah'ın yanından en son gelen benim. En son odadan çıkmak da benim hakkım*' dedi. Bunun üzerine oradakiler: *'İnan ki, hedefin bu idiyse, bilesin ki bunu elde ettin ve başardın'* dediler⁶⁷⁶.

Bu konuyla ilgili İbn Sa'd'da geçen bazı rivayetler ise, Muğire b. Şube'nin anlattığı bu olayı farklı bir yere taşır. Buna göre Hz. Ali, Muğire b. Şube'nin yüzüğü bilerek mezara atmasında bir kasıt arar ve: *'Muğire, Rasulullah'ın kabrine indi desinler diye yüzüğü attın değil mi? Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, kesinlikle mezara inmeyeceksin. İnsanlar, Rasulullah'ın kabrine indiğini ve yüzüğününün O'nun kabrinde olduğunu konuşmayacaklar'* diyerek O'na engel olur ve mezara kendisi inerek yüzüğü gördüğü yerden alıp Muğire'ye verir⁶⁷⁷. Başka bir rivayette ise Hz. Ali, mezara inmesi için oğlu Hasan'a: *'İn ve yüzüğü alarak O'na ver'* demiş ve Hasan da babasının dediğini yapmıştır denilmektedir⁶⁷⁸.

⁶⁷⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 423; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 302; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, 281. Beyhakî, Ali b. Ebî Tâlib, amcası Abbas'ın iki oğlu Fadl b. Abbas ve Kusem b. Abbas, Allah Rasulü'nün azatlısı Şukran ile birlikte Evs b. Havli'nin de mezara inmesiyle birlikte mezara inenlerin sayısını beşe çıktığını, dolayısıyla kabre bu beş kişinin indiğini söyler. Bkz. Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 578

⁶⁷⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 423; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 338; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 582

⁶⁷⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 304; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 358

⁶⁷⁷ İbn Sa'd, *aynı yer*; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşrâf*, II, s. 280; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 583; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 357-358

⁶⁷⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 303

İbn Abbas ise, Muğire b. Şube'nin Hz. Peygamber (s.a.v.)'i en son görenin kendisi olduğunu iddia etmesi üzerine: *'Vallahi yalan söylüyor. Rasulullah'ı en son gören, Kusem b. Abbas'tır. Çünkü O, kabre girenlerin en küçüğüdü ve kabirden en son çıkan da kendisiydi'* demiştir⁶⁷⁹.

İbn İshak, Abdullah b. Hâris'ten naklettiği bir rivayette, O'nun şöyle dediğini anlatır: *"Ömer'in veya Osman'ın halifeliği zamanında, Ali b. Ebî Tâlib ile birlikte umre yaptım. Hz. Ali, bu süre zarfında, kız kardeşi Ümmü Hani bt. Ebî Tâlib'in yanında kaldı. Umresini bitirdiği zaman kardeşinin evine geldi ve kendisi için hazırlanmış olan yıkanma suyuyla gusül abdesti aldı. Ardından, Irak kökenli Müslümanlardan bir grup Hz. Ali'nin yanına gelerek: 'Ey Ebû'l Hasan! Sana sormak istediğimiz ve aklımızı kurcalayan bir soru var' deyince Hz. Ali: 'Zannediyorum ki, Muğire b. Şube size, Rasulullah'ın kabrinden en son çıkan ve O'nu en son gören kişinin kendisi olduğunu söyledi, siz de bu konuyla ilgili bana bir soru sormak istiyorsunuz değil mi?' dedi. Iraklı Müslümanlar: 'Evet! Bununla ilgili soru sormak istemiştik' deyince Hz. Ali: 'Muğire b. Şube yalan söylüyor. Hem Muğire'de böyle cesaretli bir yürek ne gezer. Allah Rasulü'nün mezarından en son çıkan kişi ve O'na son yakın olan kişi, Muğire b. Şube değil, Kusem b. Abbas'tır' diye cevap vermiştir"*⁶⁸⁰.

İbn Kesîr ise bu durumu şöyle yorumlar: *'Muğire b. Şube'nin, Rasulullah'ın mezarına en son inen kişi benim demesi, O'nun amacına ulaştığı anlamına gelmez. Çünkü Hz. Ali, Muğire'nin mezara inmesine müsaade etmemiş, başkasına emir vermiş, başkası inerek yüzüğü çıkarıp Muğire'ye vermiş olabilir. Diğer rivayetlere bakarsak belki de Hz. Ali, Kusem b. Abbas'a emir vermiş, O da mezara inip yüzüğü çıkarmış ve sahibi Muğire b. Şube'ye teslim etmiş olabilir'*⁶⁸¹.

⁶⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 305

⁶⁸⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 423-424; Taberî, *a.g.e.*, III, s. 338; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 582; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, s. 286; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 357

⁶⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 453. Muğire b. Şube ile ilgili aktarılan bütün bu rivayetlere bakılınca, Muğire b. Şube'nin yüzüğünü bilerek kabre attığı anlaşılır. Zaten rivayette de Muğire, bunu açıkça kabul eder. Buradaki tartışma, yüzüğün kim tarafından çıkarıldığı konusunda yaşanmıştır. Bu durumda karşımıza iki iddia çıkmaktadır. İlkine göre Muğire, yüzüğünü düşürdükten sonra bizzat kendisinin inerek yüzüğü aldığını, dolayısıyla da kendisinin Allah Rasulü'nün yanından en son ayrılan kişi olduğunu iddia eder. Diğer iddiaya göre ise hem İbn Abbas hem de Hz. Ali, yüzüğü kabirden Muğire'nin çıkarmadığını, bundan ötürü de kabirde en son bulunan kişinin o değil, Kusem b. Abbas olduğunu söyler. Bu rivayetleri karşılaştırdığımızda, Muğire'nin iddiası doğru bile olsa, yani yüzüğü almak için kabre inmiş bile olsa, anlaşılacak olan ki, Kusem b. Abbas, Muğire'den sonra tekrar kabre inmiş

Rasulullah'ın toprağa verildiği anla ilgili ise salı günü defnedildiği şeklinde rivayetler olsa da⁶⁸², genel görüş çarşamba gecesi defnedildiği yönündedir. Nitekim İbn Kesîr, Ahmed b. Hanbel'in Hz. Âişe'den rivayetle, O'nun şöyle dediğini rivayet etmiştir der: '*Rasulullah pazartesi günü vefat etti ve çarşamba gecesi defnedildi.*' Bu, selef ve halef imamlarının birçoğunun kabul ettiği görüştür⁶⁸³. Yine İbn İshak yoluyla Hz. Âişe: '*Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ne zaman defnedildiğini bilemedik. Ancak çarşamba gecesi, gece yarısında küreklerin sesini duyduk*' demiştir⁶⁸⁴.

Vâkıdî, Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: '*Biz toplanmış ağlıyorduk. Uyuyamamıştık. Rasulullah'ın mübarek naaşı evimizdeydi. O'nu sedir üzerinde görerek teselli buluyorduk. Aniden seher vakti büyük kazmaların sesini duyduk. Bağırıp çağırmaya başladık. Mescittekiler de çığlık atmaya başladılar. Medine hep bir çığlıkla sarsılmaya başladı. Bu sırada Bilal, sabah ezanını okudu. Peygamber'i hatırlayınca ağlayıp feryat etmeye başladı. Bu da bizim üzüntümüzü artırdı. İnsanlar, O'nun mezarına girme teşebbüsünde bulundular fakat engellendiler. O ne büyük bir musibetti. Bundan sonra hangi musibet başımıza geldiyse, Allah Rasulü'nün vefat musibetini hatırlıyor ve o musibet bizim için basit kalıyordu*'⁶⁸⁵.

Nitekim bu hususla ilgili olarak Rasulullah: '*Ey insanlar! Müslümanlardan birinin başına bir musibet gelirse, benim vefatım dolayısıyla gelen musibeti, başına gelen o musibetle mukayese etsin. Çünkü benden sonra ümmetinden hiç kimsenin başına, benim vefatımdan dolayı karşılaştığı musibetten daha şiddetli bir musibet gelmeyecektir*' buyurmuştur⁶⁸⁶.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in defin işlemi tamamlanıp mezarı tesviye edilince, mezarın üzerine su serpildi⁶⁸⁷. Suyu Bilal b. Rebah, elindeki bir kırba (su kabı) ile döküyordu. Bilal, mezarın baş kısmının sağ tarafından başlayarak ayak kısmına

olmalı ki Hz. Ali, Muğire'nin bu iddiasını doğru bulmaz. Hatta Hz. Ali'ye göre Muğire bu konuda yalan söylemektedir. Zira Muğire, Hz. Ali'nin gözünde bunu yapabilecek kadar cesur birisi değildir.

⁶⁸² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 306; Beyhakî, *a.g.e.*, V, 581; İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 286

⁶⁸³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 422; İbn Hibbân, *a.g.e.*, s. 334; Beyhakî, *a.g.e.*, V, 580; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 760

⁶⁸⁴ İbn Hişâm, *aynı yer*; Beyhakî, *a.g.e.*, V, 581; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 759

⁶⁸⁵ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 593; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 454

⁶⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbu'l Eşraf*, II, s. 282; Ebu'l Hasan Ali en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 377

⁶⁸⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 306; Belâzürî, *Ensâbu'l Eşraf*, II, s. 279

kadar su döktü. Sonra suyu mezarın iç duvarlarına doğru serpti. Çünkü duvarın üstünden dolaşmayı beceremedi⁶⁸⁸.

Böylece defin işlemi tamamlanmış ve Rasulullah için yerine getirilecek son görev de yerine getirilmişti. Halk, Allah Rasulü'nün defnedildiği odadan çıkınca Hz. Fâtıma, Enes'i gördü ve O'na: *'Ey Enes! Rasulullah'ın üzerine toprak atmaya ve sonra da bir şey olmamış gibi odadan çıkmaya gönlünüz nasıl razı oldu?'*⁶⁸⁹ diyerek üzüntüsünü dile getirdi. Enes'in ise bu soruya verebileceği bir cevabı yoktu. Fakat bütün bu üzüntüye rağmen Rasulullah'ın ardından matem çığlıkları atılmadı. Zira Allah Rasulü bunu şiddetle yasaklarak: *"Öülerin ardından yanaklarına vuran, yakalarını yırtan ve cahiliyedeki gibi feryad eden bizden değildir"* buyurmuştur⁶⁹⁰.

Sonraları Hz. Âişe, zaman zaman Rasulullah'ın mezarının üzerine uzandığını anlatmıştır. Fakat bir gece rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kabirden çıktığını görmüş, bunun üzerine: *'Vallahi gördüğüm rüya, imtihandan başka bir şey değildir. Zira Allah'ın Rasulü kesinlikle bana görünmek için kabirden çıkmaz dedim ve mezarın üzerine bir daha yatmadım'* demiştir⁶⁹¹.

4.4. Hz. Peygamber'in Geride Bıraktıkları

Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamber olmadan önce de, peygamber olduktan sonra da sade bir hayat yaşamış, lüks ve gösterişten her zaman uzak durmuştur. Sahip olduğu dünyalık malları, Allah yolunda, yine dünyada hayatta iken harcamış, biriktirmek yerine tasadduk etmeyi tercih etmiştir. Bu nedenle de vefat ettiğinde, ardında ailesine miras olarak bırakabileceği herhangi bir malı olmamıştır. Nitekim O, daha öncede ifade edildiği üzere: *'Biz peygamberler, miras bırakmayız. Bıraktığımız şeyler de ancak sadakadır'* buyurmuştur⁶⁹².

Ayrıca Ebû Hureyre'nin naklettiği bir başka rivayette de: *'Eşlerimin nafakası ile işçimin ücretinden sonra benim mirasçılarım, bıraktığım bir tek dinarı dahi paylaşmasınlar. Zira geride kalanlar sadakadır'*⁶⁹³ buyurarak bu hususu açıklamıştır.

⁶⁸⁸ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 589; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 455

⁶⁸⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 311; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 458

⁶⁹⁰ Buhârî, *a.g.e.*, Cenâiz, 65; Ebu'l Hasan Ali en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 377

⁶⁹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 314

⁶⁹² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 315-316; Buhârî, *a.g.e.*, Farzu'l Humus, 1; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 609

⁶⁹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 315; Buhârî, *a.g.e.*, Vasâyâ, 32, Farzu'l Humus, 3; Müslim, *a.g.e.*, Cihâd ve Siyer, 55

İbn Kesîr, Rasulullah'ın mal sahibi olmakla ilgili bu tutumunu şöyle izah eder: *'Hz. Peygamber (s.a.v.) altın dinar, gümüş dirhem, köle, cariye, koyun, deve ve miras kalacak hiçbir şey bırakmadı. Sadece bir tarla bıraktı ki, onun tamamını da Yüce Allah'ın rızası için sadaka olarak bırakmıştı. Dünya, her şeyiyle Allah katında olduğu gibi, O'nun katında da önemsizdi. Dünya malı, elde edilmesi ve kendisinden sonra miras olarak bırakılması için çalışıp çabalamaya değmeyen bir şeydi. Hem kendisinin, hem de kardeşleri olan diğer nebiler ile rasullerin nazarında da bu husus böyleydi*⁶⁹⁴.

Rasulullah ardında, yaşarken binek olarak kullandığı hayvanı, savaşlarda salladığı kılıcı ve vakıf yaptığı arazisi dışında hiç bir şey bırakmamıştı. Bu hususu, Allah Rasulü'nün kayın biraderi, hanımı Cüveyriye bt. Hâris'in kardeşi Amr b. Hâris şöyle anlatır: *'Rasulullah vefat ettiğinde, ardında binmekte olduğu beyaz bir katırı, silahı ve yolcular için sadaka olarak tahsis ettiği arazi dışında ne bir dirhem ne bir dinar ne bir köle ne bir cariye ne de bir başka şey bırakmıştır*⁶⁹⁵.

Aynı konuda Ahmet b. Hanbel, Hz. Âişe'ye, Allah Rasulü'nün mirasıyla ilgili olarak sorulan sorular karşısında, O'nun şöyle dediğini rivayet etmiştir: *'Bana Rasulullah'ın mirasının ne olduğunu soruyorsunuz? Allah Rasulü kendisinden sonra geriye ne altın dinar, ne gümüş dirhem, ne cariye, ne köle, ne koyun, ne deve bıraktı. Ne de bir şeyi vasiyet etti*⁶⁹⁶ Demek oluyor ki Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından sonra geride bıraktıkları bindiği hayvan, kullandığı silah ve bir miktar araziydi. Bundan başka da bir şeyi yoktu.

Rasulullah mal biriktirmek yerine, sadaka dağıtmayı öylesine istiyor ve seviyordu ki, bir seferinde bu durumu Uhut Dağı'na bakarak şöyle anlatmıştı: *'Canım elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki Uhut Dağı, Muhammed ailesi için altına dönüşerek verilse de onu Allah yolunda harcasam. Hatta öleceğim günde ondan yanımda iki dinar altın kalsa bile, bu benim hoşuma gitmez. Ancak o iki dinar altını bir borç ödemek için kenarda, yedekte tutmam hariç*⁶⁹⁷.

⁶⁹⁴ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 764

⁶⁹⁵ Buhârî, *a.g.e.*, *Vasâyâ*, 1, *Farzu'l Humus*, 3, *Meğâzi*, 83, *Cihâd ve Siyer*, 61, 86; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 600; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, V, s. 481

⁶⁹⁶ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 601; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, s. 764; İbnu'd Deyba', *a.g.e.*, V, s. 482

⁶⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 472

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sadaka dağıtma konusundaki sevdası, vefatından önce O'nu, ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına, savaş zırhını rehin olarak bırakma sonucuna kadar götürmüştür. Rasulullah'ın ailesinin yanında, bir ölçek buğday ve bir ölçek hurma bile olmadığı bir zamanda, üstelik Allah Rasulü'nün dokuz eşi varken Rasulullah, demirden yapılmış zırhını, Ebû Şahm adındaki bir Yahudi tüccara rehin olarak bırakmıştı. Karşılığında da otuz ölçek buğday veya arpa almıştı ki, vefat ettiğinde bu zırhı hala o Yahudi de rehindi⁶⁹⁸.

Hız. Muhammed (s.a.v.), varislerine dünyalık herhangi bir mal bırakmamış, ancak bir beşer olarak yaşarken kullandığı kişisel eşyaları, doğal olarak ardında kalmıştı. Kaynaklar, yukarıdaki hadiste geçen binek hayvanı, silah ve vakıf arazisinin dışında, Allah Rasulü'nün yaşarken taktığı mühürlü yüzüğünden, su içerken kullandığı bardağından, yattığı yatağından, giydiği kıyafetlerden ve ayakkabıdan da bahsetmektedir. Rasulullah'ın vefat ederken kullandığı bu eşyalarla ilgili bilgiler şöyledir.

Bahsedilecek bu eşyalardan ilki, Rasulullah'ın çağdaş komşu ülke hükümdarlarına davet mektupları yazdıracağı sırada edindiği ve vefat edinceye kadar kullandığı yüzüğüdür. Hız. Peygamber (s.a.v.), Kisra, Kayser ve Necaşi'ye İslâm'a davet mektupları yazdırdığında: *'Onlar ancak mühürlü mektupları kabul ederler'* denilmişti. Bunun üzerine O da, halkası gümüşten, kaşında: *'Muhammedün Rasulullah'* yazan, işlemeli bir yüzük döktürmüştü ve ashabına: *'Ben gümüş bir yüzük edindim ve kaşına 'Muhammedün Rasulullah' yazdırdım. Sakın hiçbir kimse bu cümleyi yüzüğünün kaşına yazdırmayın'* buyurmuştur⁶⁹⁹.

Bu mühürlü yüzük, vefatına kadar Rasulullah'ın parmağında takılı idi. Allah Rasulü vefat ettikten sonra Hız. Ebû Bekir parmağına taktı. O'nun vefatından sonra Hız. Ömer, O'nun da vefatından sonra Hız. Osman yüzüğü takmaya başladı. Fakat bir gün Hız. Osman, Kuba yakınlarındaki bir su kuyusu olan, Eris kuyusunun yanı başında oturmakta iken, yüzüğü parmağından çıkarıp onunla oynamaya başladı. Yüzük birden bire kuyuya düştü. Enes b. Mâlik, yüzüğü bulmak için üç gün uğraştıklarını, kuyunun bütün suyu çekilmesine rağmen yüzüğü bulamadıklarını

⁶⁹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, s. 318; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 602-603; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 472; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 391

⁶⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 456-457; Buhârî, *a.g.e.*, Libâs, 54; Müslim, *a.g.e.*, Libâs ve Zîne, 53

söyler. Yüzük bulunamayınca Hz. Osman, aynısından yeni bir yüzük yaptırmış, mektuplara ve fermanlara o yüzükle mühür vurmuştur⁷⁰⁰.

Allah Rasulü'nün kullandığı ve ardında bıraktığı bir diğer eşyası, su kabıydı. Bununla ilgili olarak Beyhakî, Âsım el-Ahvel'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Enes'in yanında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in su bardağını gördüm. Bardağın üzerinde gümüş bir çember vardı. Görüldüğü kadarıyla bardak çatlamıştı ve onu gümüş telle bağlamıştı. Güzel ve geniş bir bardaktı. Tahtadan yapılmıştı. Enes bana dedi ki: *'Ben bu bardakla Rasulullah'a çok defalar su içirdim'* İbn Sirin de: *'O bardakta demir bir halka vardı. Enes, o demir halkayı çıkarıp yerine altın veya gümüşten bir halka takmak istedi. Ebû Talha, Rasulullah'ın yaptığı bir şeyi değiştirmemesini söyleyince Enes, halkayı değiştirmekten vazgeçti'* demiştir⁷⁰¹.

Ahmed b. Hanbel de, Haccac b. Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"Enes'in yanındaydık. Bir bardağın getirilmesini emretti. Bardak getirildi. Bardakta demirden üç çember ve bir de demir halka vardı. Bardağı siyah bir kılıftan çıkarmıştı. Orta boyda bir bardaktı. Ardından Enes adamlarına, bardağa su koymalarını emretti. Biz de bardağa konulan o sudan içtik. İçindeki su artığını da başımıza ve yüzümüze döktük. Sonra da Hz. Peygamber (s.a.v.)'e salât ve selam okuduk"*⁷⁰².

Daha onlu yaşlarda küçük bir çocuk iken, ailesinin de izniyle Allah Rasulü'ne on yıl hizmetkârlık yapan Enes b. Mâlik, Rasulullah'ın hatırasını saklamış, üstelik o hatıraya gözü gibi bakmıştır. Dostlarına da bunu anlatıp göstermekten gurur ve mutluluk duymuştur.

Enes b. Mâlik'in yanında, Rasulullah'ın sadece su bardağı değil, ayakkabısı da vardı. Nitekim Buhârî'de geçen bir rivayete göre Enes b. Malik, bir defasında, tüyleri traşlanmış deriden yapılmış, orta parmakla yanındaki parmağa takılan tasma (ipi veya kayışı) bulunan, iki sandalet türü ayakkabı çıkardı ve bu ayakkabıların Rasulullah'ın ayakkabıları olduğunu söyledi⁷⁰³.

İbn Kesîr'de, bu ayakkabıların akıbetiyle ilgili şunlar kayıtlıdır: 'Hicrî altı yüzlü yılların başlarında veya sonraki zamanlarda, İbn Ebî Hadred adıyla meşhur bir

⁷⁰⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 459-461; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 582-585

⁷⁰¹ Buhârî, *a.g.e.*, Eşribe, 30; Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 606; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 588

⁷⁰² İbn Kesîr, *aynı yer*

⁷⁰³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 463; Buhârî, *a.g.e.*, Libâs, 41; Farzu'l Humus, 5

tüccarın yanında, tek tasmalı bir çift ayakkabı vardı. Bu tüccar, bu ayakkabıların Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ait olduğunu söyledi. Eyyûbî Melîki, Eşref Musa b. Melik el-Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb, çok mal vererek bu ayakkabıyı o tüccardan satın almak istedi. Fakat tüccar ayakkabıları O'na satmaya yanaşmadı. Bir süre sonra tüccar vefat edince ayakkabılar, adı geçen Melik Eşref'in eline geçti. Ayakkabıları aldı ve çok saygı gösterdi. Sonra Şam'daki kale bitişiğine, Darü'l Hadis el-Eşrefiye'yi (hadis öğrenimi için kurulan medrese) inşa edince bu ayakkabıları, o sarayın hazinesine yerleştirdi. Başına bir bekçi dikti ve o bekçiye aylık kırk dirhem maaş bağladı⁷⁰⁴.

Rasulullah'ın günlük hayatta giydiği kıyafetlerin bir kısmıyla ilgili ise bazı malumatlar daha önce verilmişti. Buna göre, Huneyn Gazvesi'nde ganimet olarak ele geçirilen kırmızı renkli kadife örtü, mezarının içine serilmişti⁷⁰⁵. Vefat ettiğinde üzerinde bulunan gömleği ise, kefen olarak kullanılmıştı⁷⁰⁶.

Bunların dışında, Ebû Bürde kanalıyla gelen bir rivayette de Ebû Bürde şöyle demiştir: “Ziyaretine gittiğimiz zaman Hz. Âişe, bizim önümüze ‘mülebbede’ diye bilinen sarınmış ve keçeleşmiş bir yün elbise ile Yemen’de dokunan kalın bir hırka çıkararak koydu. Sonra da yemin ederek: ‘Rasulullah’ın ruhu, işte bunların içiyeyken alındı’ dedi”⁷⁰⁷. İbn Kesîr, Rasulullah'ın hayatta iken giydiği bu elbiselere ne olduğu bilinmemektedir kaydını düşmüştür⁷⁰⁸. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat ettiği zaman, sırasıyla giydiği iki hırkaya sahip olduğu ve dokunmak üzere bir dokumacıya verdiği, daha tamamlanmamış yün bir cübbesinin bulunduğu rivayet edilmiştir⁷⁰⁹.

Rasulullah hayatta iken ölünceye kadar kullandığı ve geride bıraktığı bir diğer eşyası, üzerinde uyuduğu sedirdi. Sadece *Ensabü'l Eşraf* ta rastladığımız bu rivayette Belâzürî, Vâkîdî'nin Hz. Âişe'den gelen bir rivayette O'nun şöyle dediğini anlatır: “Kureyşliler için Mekke’de sedirin/divanın üzerinde uyumaktan daha güzel bir şey yoktu. Rasulullah Medine’ye gelip de Ebû Eyyûb’ün evinde kalmaya başladığı zaman ‘Ey Ebû Eyyûb! Sizin sediriniz var mı?’ diye sordu. O da ‘Vallahi yok!’ cevabını

⁷⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 587-588

⁷⁰⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, IV, s. 423; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 338

⁷⁰⁶ İbnü'd Deyba', *a.g.e.*, VI, s. 285; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 346; Rudânî, *a.g.e.*, I, s. 363

⁷⁰⁷ Buhârî, *a.g.e.*, Libâs, 19, Farzu'l Humus, 5; Müslim, *a.g.e.*, Libâs, 35; Belâzürî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, s. 177; Said Havva, *a.g.e.*, III, s. 504

⁷⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 589

⁷⁰⁹ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 607-608; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 590; Şâmî, *a.g.e.*, XII, s. 392

verdi. Allah Rasulü'nün bu talebi Esad b. Zü'râre'nin kulağına kadar gitti. Bunun üzerine Rasulullah'a direkleri ve ayakları olan bir sedir gönderdi. Sedirin ayakları tik ağacından⁷¹⁰ yapılmıştı. Üzerinde hurma liflerinden örülmüş bir hasır bulunuyordu. Benim evime getirilinceye kadar Rasulullah, o sedirin üzerinde uyudu. Onu bana hibe etmişti. Vefat edinceye kadar da yine o sedirin üzerinde uyudu. Vefat ettiği zaman onun üzerine konuldu ve cenaze namazı onun üzerinde iken kılındı. Sonraları insanlar cenazelerini taşımak için o sediri bizden isterlerdi. Ebû Bekir ve Ömer'in naaşları da o sedirin üzerinde taşındı." Vâkıdî devamında, Medine'de bizim arkadaşlarımız ihtilaf etmeksizin şu hususta ittifak ettiler: 'Muâviye'nin azatlılarından Abdullah b. İshak el-İshakî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sedirinin tahtalarını, 4000 dirheme satın aldı' demiştir⁷¹¹.

Konunun başındaki hadiste geçen ve Allah Rasulü'nün vefatından sonra ardında bıraktığı binek hayvanı, silahı ve vakfettiği araziye gelince, bunlar, vefatı esnasında geride bıraktıklarıdır. Elbette Hz. Peygamber (s.a.v.), hayatı boyunca birçok binek hayvanına veya silaha sahip olmuştur. Ancak burada kastedilen ve üzerinde durulacak bu mallar, vefat esnasında Rasulullah'ın yanında halen kullandığı mallardır. Bu mallarla ilgili durum ise şöyledir.

Kaynaklarda, Rasulullah'ın binek olarak kullandığı eşek, katır, at ve deve cinsinden birçok hayvanla ilgili bilgiler yer alır. Bu konuyla ilgili olarak Beyhakî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatı esnasında, bu bineklerinin mevcut olduğuna dair rivayetlerde bir netlik olmadığını ve sadece Beydâ isimli katırının O'nun vefatı esnasında mevcut olduğunu söyler⁷¹².

Beydâ ve Şehbâ adlarıyla bilinen bu katır, İskenderiye valisi Mukavkis, gerçek adıyla Cüreyc b. Mina, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hediye etmişti. Huneyn Gazvesi'nde düşmanın karşısında iken Rasulullah bu katırına binmişti. Anlatıldığına göre Allah Rasulü'nün bu katır, vefatından sonra da halifeliği döneminde Ali b. Ebî Tâlib'in yanında kalmış, Hz. Ali (r.a.)'den sonra da Abdullah b. Cafer'in eline

⁷¹⁰ Tik ağacı, marangozlukta kerestesinden yararlanılan, doğal rengi sarı olup zamanla hava etkisinde koyulaşıp yeşilimsi bir renge dönen, Afrika kökenli, yağlı, dayanıklı, çok sert bir sıcak bölge ağaç türüdür. Bkz. Kemal Demiray, *a.g.e.*, s. 880-881

⁷¹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, II, s. 201

⁷¹² Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 607; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 590

geçmiştir. Abdullah, katırın zayıflaması ve ihtiyarlaması yüzünden, rahatça yiyebilmesi için arpayı öğütüp katıra öyle vermiştir⁷¹³.

Kaynak eserlerde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahip olduğu hayvanlarla ilgili birçok bilgi yer alır. Bu bilgilere Mevlânâ Şiblî, biraz ihtiyatlı davranarak bakar ve şunları söyler: *“Siyer yazarları, Rasul-i Ekrem'in atlarından ve diğer hayvanlarından bahsederler. İnsan bu bilgiler karşısında, Rasulullah'ın büyük ve geniş ahırlarının olduğunu sanır. Taberî, bu hayvanların her birinin ismini ve tarihlerini kaydetmektedir. Hâlbuki bütün bu rivayetler, sadece Vâkîdî'ye dayanır. Daha sonraki muhaddisler, Taberî'nin verdiği bilgileri naklederler. Bunlar, güvenilen ve itibar edilen kişiler arasında oldukları için naklettikleri bilgilere güvenilmektedir. Oysaki bu bilgilerin bir senetler zinciri yoktur. Bu noktada Amr b. Hâris'ten rivayet edilen hadis, vefat ettiği zaman Allah Rasulü'nün yalnız bir katıra sahip olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), kaynaklarda dile getirilen diğer hayvanlarını ise sadaka olarak dağıtmış veya hediye etmiş olmalıdır”*⁷¹⁴.

Yine Mevlânâ Şiblî'ye göre, Rasulullah vefat ettiğinde ardında kalan ve Mısır mukavkısının hediye ettiği katırın adı Beydâ değil, Tih veya Düldül'dür. Peygamber Efendimizin Huneyn Gazvesi'nde bindiği beyaz katırı ise O'na, Fürve b. Nefâşe Cüzâmî hediye etmiştir. Mevlânâ Şiblî, siyer yazarlarının, mukavkısın hediye ettiği Düldül veya Beydâ isimli katır ile Huneyn Gazvesi'nde bindiği katırı birbirine karıştırdıklarını söyler⁷¹⁵. Taberî'de ise Düldül isimli bu atın, Allah Rasulü hayatta iken, bizzat kendisi tarafından Hz. Ali'ye hediye edildiği kayıtlıdır⁷¹⁶.

Rasulullah hayatı boyunca, nasıl ki birçok hayvana sahip olmuşsa, savaşlarda kullanmak üzere birçok kılıç ve zırha da sahip olmuştur. Mevlânâ Şiblî, Rasulullah'ın hayatı boyunca silah olarak kullandığı malzemelerin, dokuz kılıç, yedi zırh, altı yay, beş mızrak, iki miğfer ve bir kalkandan ibaret olduğunu; ayrıca savaşlarda giydiği üç cübbeye sahip olduğunu ifade eder⁷¹⁷. Taberî'de de buna benzer bilgiler yer alır⁷¹⁸.

⁷¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 591

⁷¹⁴ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 521-522

⁷¹⁵ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 523

⁷¹⁶ Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 315

⁷¹⁷ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 523-524

⁷¹⁸ Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 316

Vefatından önce, silah olarak kullanılan bu malzemelerden, Zâtü'l Füdül isimli demirden zırhını, daha önce söylendiği üzere, Yahudi bir tüccar olan, Benî Zufer kabilesinden Ebû Şahm'a, otuz ölçek arpa veya buğday karşılığında rehin olarak vermişti⁷¹⁹. Ayrıca Mısır mukavkısının hediye olarak gönderdiği, deriden yapılmış bir de kalkanı vardı. Hatta bu kalkan üzerine bir koç resmi bulunuyordu. Hz. Muhammed (s.a.v.), bu resmin silinmesini istemiş, fakat kimsenin silmesine gerek kalmadan resim, kendiliğinden silinip kaybolmuştu⁷²⁰.

Rasulullah vefat ettiği zaman, silah olarak ardında bıraktığı malzemelerden birisi de mızrağıydı. Bu mızrak, Bedir Savaşı'nda Zübeyr b. Avvam'ın, müşriklerden Ubeyde b. Said b. As'ı öldürdüğü mızraktı. Allah Rasülü Bedir Savaşı'nda, azılı bir düşmanı yere sermede kullanılan ve Müslümanların zafer kazanmasına katkı sunan bu mızrağı, o günlerin anısına saklayıp yad etmek istemişti. Bu maksatla da mızrağı Zübeyr'den istemiş, O da kendisine vermişti. Rasulullah vefat edince Zübeyr, o mızrağı geri aldı. Daha sonra da bu mızrak, sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Ali evladının yanında kaldı. En sonunda da, Abdullah b. Zübeyr istedi ve katledilinceye kadar O'nun yanında kaldı⁷²¹.

Rasulullah'ın kılıçlarından birisi ise, vefatından sonra Hz. Ali'nin çocuklarına intikal etti. Hüseyin b. Ali, Kerbela'da Taf denen yerin yanında şehit edildiği zaman bu kılıç, O'nun yanındaydı. Bu kılıcı, Kerbelâ'da tek sağ olarak kurtulan Ali evladından Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin aldı. Yezid b. Muâviye'nin yanına gittiği zaman, o kılıcı beraberinde Şam'a götürdü. Sonra da Medine'ye getirdi⁷²².

Hz. Abbas, yeğeni Ali ile 'Amcanın mı, yoksa amcaoğlunun mu mirasçı olmaya daha layık olduğu?' hususunda aralarında tartışma yapmışlardı. Bir sonuca varamayınca da, konuyu Hz. Ebû Bekir'e sormaya karar verdiler. Hz. Ebû Bekir, amcanın mirasçı olmaya daha layık olduğunu söyleyince Abbas: '*Öyle ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in zırhları, katırı Düldül ve kılıcının Ali'nin yanında ne işi var?*' dedi. Ebû Bekir de: '*Ben bu kılıcı hep Ali'nin elinde gördüm ve O'ndan geri almayı*

⁷¹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 472; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 472; Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 523

⁷²⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, I, s. 472; Taberî, *a.g.e.*, (Türkçesi), III, s. 317

⁷²¹ Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 12

⁷²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, V, s. 586

uygun bulmadım’ dedi. Bunun üzerine Hz. Abbas da bu malların, Ali’nin yanında kalmasına razı oldu⁷²³.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefatından önce vakfettiği ve ardında bıraktığı arazilere gelince; bu arazilerden biri, Hz. Fâtıma’nın Hz. Ebû Bekir’e darılmasına da neden olan Fedek arazisiydi⁷²⁴. Amr b. Hâris’in daha önce nakledilen sözünde konu edilen diğer araziler ise, ya Medine’deki bir bağ veya Hayber ve Fedek arazisi, ya da bu arazilerin hepsidir. Bu arazilerle ilgili kaynaklardaki bilgiler şöyledir.

Medinede’deki bağdan maksat, ya ihanetleri sebebiyle Medine’den çıkarılmış olan Yahudi kabilesi Nadîroğulları’nın tarlalarından bir parça veya hicretin üçüncü yılında Uhut Savaşı sonrasında, bir Yahudi olan Muhayrîk⁷²⁵ tarafından Rasulullah’a hediye edilen bahçedir. Fakat sahih rivayetler, Allah Rasulü’nün kendisine hediye edilen bu araziye, o zamanlar Müslümanlara hediye ettiğini göstermektedir⁷²⁶. O halde Medine’deki bağdan maksat, Nadîroğullarına ait arazi olmalı.

Nadîroğulları’nın arazisiyle ilgili olarak ise Hz. Ömer şunları söylemiştir: *‘Nadîroğulları’nın malları, Müslümanların at ve develerini sürmeden, savaşmadan, Allah’ın Rasulü’ne gönderdiği ganimetlerdendi. Bu nedenle de bu ganimetler sadece*

⁷²³ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, II, s. 199-200

⁷²⁴ Kaynaklarda Hz. Fâtıma’nın, Rasulullah’ın vefatından bir gün sonra veya daha sonraki günlerde, Hz. Ali ve Hz. Abbas ile birlikte Hz. Ebû Bekir’in huzuruna çıkarak, miras olarak gördüğü Fedek arazisini halifeden istediği, Hz. Ebû Bekir’in ise Allah Rasulü’nün: *‘Biz peygamberler, miras bırakmayız. Bıraktığımız şeyler ancak sadakadır’* buyurduğunu söyleyerek Hz. Fâtıma’nın bu talebini reddettiği, bundan ötürü de Hz. Fâtıma’nın Hz. Ebû Bekir’e darıldığı ve ölünceye kadar O’na biat etmediği bilgisi yer alır. Bkz. İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, 316-317. Beyhakî ve İbn Kesîr ise Hz. Ebû Bekir’in, Hz. Fâtıma vefat etmeden önce evine giderek O’nun gönlünü aldığı söyler. Bkz. Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 610; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n Nebeviyye*, s. 775. Hz. Fâtıma’nın bu talebi ve Hz. Ebû Bekir’in bu talebi geri çevirmesiyle ilgili Şîa ve Ehl-i Sünnet kaynaklarında birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu görüş ve değerlendirmeler için bkz. Mehmet Salih Arı, *İmâmîye Şîası’na Göre İlk üç Halife*, s. 220-234; İsrâfil Balcı, *Sâdık Halife Hz. Ebû Bekir*, Ank., 2016, s. 140-148; Ahmet Akbulut, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, s. 121-123; Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak Hz. Ebû Bekir*, s. 73-75; Mehmet Bahaüddin Varol, *Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*, s. 26-34

⁷²⁵ Tam adı, Abdullah el-Husayn b. ez-Zübeyr b. Bâtâ en-Nadrîdir. Asıl adı Husayn iken Müslüman olunca Rasulullah kendisine Abdullah adını vermiştir. Aslen Medine’de yaşayan Benî Kaynuka kabilesine mensuptur. Muhayrîk, Tevrat’ı iyi bilen ve geniş hurma bahçeleri bulunan zengin bir kimse idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) Uhut Savaşı için yola çıkınca Muhayrîk, diğer Yahudilere Rasulullah’a yardım etmeleri gerektiğini söyledi. Onların: *‘Bugün sebt (şabat, cumartesi) günüdür, bu günde biz ona yardım edemeyiz’* demeleri üzerine, artık sebt günü diye bir şeyin kalmadığını belirterek Rasulullah’ın huzuruna çıktı ve Müslüman oldu; ardından da Müslümanlarla birlikte Uhut Savaşı’na katıldı. Savaş sırasında yaralandı ve mallarının tamamını Hz. Peygamber (s.a.v.)’e vasiyet etti, daha sonra da şehit oldu. Allah Rasûlü daha sonraları Muhayrîk’ten kalan yedi hurma bahçesini Müslümanların kullanımı için vakfetti. Bkz. İbrahim Hatipoğlu, “Muhayrîk en-Nadrî” mad., *D.İ.A.*, XXXI, İst., 2006, s. 22; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, s. 303-304

⁷²⁶ Şefaettin Severcan, *a.g.m.*, s. 331

*Rasulullah'a aitti ve kendisi bunları, ailesinin bir yıllık geçimi için harcar, sonra da arta kalanını, Allah yolunda savaş hazırlığı olarak silah ve atlar temin etmek için kullanırdı*⁷²⁷.

Hz. Ömer zamanında bu arazi konusunda Hz. Ali ile Hz. Abbas arasında yaşanan bir ihtilafı, Buhârî şöyle anlatır: “Hz. Ali ile Hz. Abbas, Allah’ın Rasulü’ne, Nadîroğulları’ndan savaşız gönderdiği ganimetle ilgili anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Bu anlaşmazlığı gidermek için de Hz. Ömer’in huzuruna vardılar. Hz. Ömer onlara, Allah Rasulü’nü kastederek: ‘Rasulullah’ın, bizler miras bırakmayız. Geride kalan mallarımız Allah yolunda harcamak içindir dediğini duymadınız mı? Üstelik Allah, bu ganimet arazisinin tamamını sadece Rasulü’ne tahsis etmiş ve o araziden hiçbir şeyi bir başkasına vermemiştir. Bunu da: ‘Allah’ın Rasulü’ne verdiği ganimetleri, ne at ne de deve koşup aldınız. Ancak Allah Peygamberini dilediğine üstün kılar. Allah her şeye gücü yetendir’ (Haşr Sûresi 59/6) ayetiyle ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu ganimetler sadece Rasulullah’a aittir. Bununla beraber vallahi Rasulullah, sizi dışarıda bırakıp da bu ganimetleri tek başına kullanmadı. Ondan size de verip aranızda dağıttı. Geriye de sizin anlaşılmadığınız Rasulullah’ın hissesi kaldı. Allah Rasulü bu hisseden ailesinin bir yıllık harcamasını yapar, geri kalanını da Allah yolunda vakfederdi. İşte Rasulullah yaşarken, bu araziyle ilgili bu uygulamayı yaptı. Allah aşkına söyleyin. Bunun böyle olduğunu biliyorsunuz değil mi?” demiştir⁷²⁸.

Hz. Ali ile Hz. Abbas, halife Hz. Ömer’in bu sözlerini onaylayınca Hz. Ömer sözlerine devam etti ve: “Rasulullah bu arazi konusunda söylediklerimi uygularken, Allah Peygamberini yanına aldı. O’nun yerine geçen Ebû Bekir: ‘Ben Rasulullah’tan sonra O’nun işlerini üstlenen kişiyim’ dedi, bu mala el koydu ve Allah Rasulü’nün yaptığı gibi bu malları harcadı. Allah biliyor ki O, bu konuda doğru, iyi davranan, isabetli ve hakikate uyan bir kimse idi. Ebû Bekir’den sonra ben de iki yıl bu mala el koyup bu malları Rasulullah ve Ebû Bekir’in harcadığı gibi harcadım. Sonra ikiniz fikir birliği ederek bana gelip konuştunuz. Sen ey Abbas! Yeğeninden kalan hissene istemek için bana geldin. Sen ey Ali! Sen de hanımının babasından kalan hissene istemek için bana geldin. Ben de: ‘Mademki bu araziye istiyorsunuz, o halde Allah

⁷²⁷ Buhârî, a.g.e., Cihâd ve Siyer, 80, Meğâzi, 15, Nafakât, 3, Farzu’l Humus, 1; Müslim, a.g.e., Cihâd ve Siyer, 48; Belâzûrî, *Ensâbü’l-Eşraf*, İst., II, s. 192

⁷²⁸ Buhârî, a.g.e., Farzu’l Humus, 1

Rasulü'nün, Ebû Bekir'in ve benim yaptığım şekilde uygulamanız şartıyla, bu malları size teslim edeyim' dedim. Siz de bunu kabul ettiniz. Şimdi ise karşıma geçmiş, bunun dışında bir hüküm mü istiyorsunuz? Allah'a yemin olsun ki, bu malla ilgili başka bir hüküm veremem. Eğer bu şekilde uygulama yapamayacaksanız, malı tekrar benim sorumluluğuma verin, ben bu malları sizin yerinize çalıştırıp harcarım” demiştir⁷²⁹.

Anlaşıldığı üzere, Hz. Ali ile Hz. Abbas, işletme hakkını ellerinde bulundurdıkları, Benî Nadîr'den kalma bu arazinin işletme hakkının yanı sıra, mülkiyet hakkını da halifeden talep etmiş, ancak Hz. Ömer bu talebi reddetmiştir. Üstelik Hz. Ömer, daha önce Hz. Ebû Bekir'den isteyip de kendilerine vermediği hakkı, yani bu arazinin işletme hakkını onlara vermiştir.

Daha sonraları bu arazi konusunda Ali, Abbas'a üstünlük sağladı. Bu arazinin gelirleri Ali'nin kontrolüne geçti. Ali'den sonra da bu arazinin gelirleri, Ali'nin oğulları ve torunlarının kontrolündeydi. Ta ki Abbasoğulları, bu malların gelirlerini alıncaya kadar⁷³⁰.

Fedek ve Hayber arazilerine gelince, bu mesele üzerinde eskiden beri, Şîîlerle Sünnîler arasında ihtilaf olmuştur. Şîîlere göre bu arazi, Rasul-i Ekrem'in şahsına aitti. Dolayısıyla O'nun mirasçıları arasında paylaşılması gerekirdi. Sünnîlere göre ise Rasul-i Ekrem, bu arazilerin sahibi değil yöneticisiydi. Yani arazi O'nun şahsına ait değil, herkese aitti. Bu araziye O'na ait kabul edecek olsak bile Hz. Peygamber (s.a.v.), bu araziye bağışlamış ve *'Peygamberlerin mirası yoktur, bıraktıklarımız sadakadır'* buyurmuştu. Aslında bu fikir ayrılığı, sahâbîler arasında başlamıştı. Peygamberimizin amcası Abbas, kızı Fâtıma ve eşlerinin çoğunluğu, Rasulullah'tan geriye kalan eşyaların şahsına ait olduğunu ve O'nun mirasçıları arasında pay edilmesi gerektiğini söylüyorlardı⁷³¹.

Bu hususla ilgili olarak Hz. Âişe şöyle bir olay anlatır: *“Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından bazıları, Allah'ın Rasulü'ne, savaşız gönderdiği Benî Nadîr ganimetinden sekizde birlik hisselerini, kendileri adına istemesi için Osman'ı Ebû Bekir'e gönderdiler. Ben ise karşularına çıkıp: 'Allah'tan korkmuyor musunuz? Rasulullah'ın kendisini kastederek: 'Bizler miras bırakmayız, geride kalan şeylerimiz*

⁷²⁹ Buhârî, a.g.e., Farzu'l Humus, 1

⁷³⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, a.g.e., s. 158

⁷³¹ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 520-521

Allah yoluna harcamadır. Ancak Muhammed'in ailesi bu maldan yiyebilir' dediğini bilmiyor musunuz?' dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımları, kendilerine bu durumu bildirdiğimden bu tarafa isteklerine son verdiler” demiştir⁷³².

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve bazı sahâbîler ise, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ailesinin iddialarının tersine, bu arazilerin vakıf arazileri olduğunu, Rasul-i Ekrem bunların gelirini nereye harcadıysa yine oraya harcamak gerektiğini söylemişlerdir. Nitekim Rasulullah hayatta iken buraların gelirlerini çeşitli işlere tahsis etmişti. Mesala, Nadîroğulları arazisinden alınan gelirler, beklenmedik genel masraflar ve ihtiyaçlara ayrılmıştı. Fedek gelirleri, misafirleri ağırlamaya harcanıyordu. Ayrıca bu gelirler üç kısma ayrılmış, bunların iki kısmı genellikle Müslümanlara, bir kısmı da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerine verilmekteydi. Şayet Rasulullah'ın eşlerinden birinin aldığı pay ihtiyacından fazla gelirse, bu fazlalığı nispeten daha fakir olan muhacirlere veriyordu⁷³³.

Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Nadîroğulları arazisinin idaresi, yukarıda anlatıldığı üzere, Hz. Ali ile Hz. Abbas'a verilmiştir. Hayber ile Fedek ise, Ömer b. Abdülaziz zamanına kadar devlet başkanları yani halifeler tarafından idare edilmiştir. Ömer b. Abdülaziz, Fedek arazisini, Rasulullah'ın soyundan gelenlere vermiştir⁷³⁴.

Rasulullah'ın vefatından sonra ardında bıraktığı mallarla ilgili olarak Beyhakî şu genel değerlendirmeyi yapar: *“Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiği zaman katırı Beydâ, silahı, sadaka olarak tahsisi ettiği tarlası, giysisi, ayakkabısı ve yüzüğü dışında geride hiçbir şey bırakmamıştır”⁷³⁵.*

Sonuç olarak denilebilir ki, Hz. Peygamber vefat ettiğinde geride bıraktığı mal ve eşyalar; ailesi, akrabaları, ashabı ve hilafet makamı tarafından ya korunup saklanmış, ya da amacına uygun olarak kullanılmıştır.

⁷³² Buhârî, *a.g.e.*, Meğâzî, 14, Cizye, 3; Müslim, *a.g.e.*, Cihâd ve Siyer, 51; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, II, s. 194

⁷³³ Şefaettin Severcan, *a.g.m.*, s. 331-332

⁷³⁴ Mevlânâ Şiblî, *Peygamberimizin Hayatı*, s. 521

⁷³⁵ Beyhakî, *a.g.e.*, V, s. 607

SONUÇ

Mîlâdî 20 Nisan 571 tarihi ile 8 Haziran 632 tarihleri arasında altmış bir yıl, bir ay ve on dokuz günlük bir ömür süren Rasulullah, hayatının çocukluk, gençlik, orta yaşlılık gibi her aşamasında bizlere örnek olacak bir yaşam sürmüştür. Üstelik bu örnek oluşunda süreklilik ön planda olmuştur. Peygamberliğinden önce de peygamberliğinden sonra da, hicretten önce de hicretten sonra da adalet, merhamet, sevgi, doğruluk, güven gibi değerlerden hiçbir zaman ve zeminde taviz vermemiş, bu istikâmetten ayrılmamıştır.

Hayatın O'na bahşettiği her rolü en güzel şekilde temsil eden Hz. Peygamber (s.a.v.), yaşadığı sürece iyi bir eş, müşfik bir baba, dürüst bir tüccar, başarılı bir komutan, örnek bir peygamber ve ileri görüşlü bir lider olmuştur. Nebevî ve beşerî açıdan ashabına ve kendisinden sonra kıyamete kadar gelecek bütün ümmetine yol göstermiş, onlara sonsuza dek rehberlik edecek Kur'an ve sünneti, hem miras hem de bir kılavuz olarak bırakmıştır.

Üstelik her konuda bizlere örnek oluşunu son nefesine kadar sürdürmüş, vefatının yaklaştığını hissettiği, hatta belki de bildiği son aylarında bile bir kul olarak Allah'a, bir peygamber ve beşer olarak insanlara karşı sorumluluklarından asla taviz vermemiştir. Hayata sınırsız sarılırken, ahiretini bir an aklından çıkarmamıştır.

Vefatından altı ay önceki son Ramazan orucunda, Cebrail (a.s.)'in isteği ile o yıla kadar bir kez yapılan Kur'an mukabelesinin, o yıl iki kez yapılması, Rasulullah için bir vefat işareti olmuş, bunun üzerine her yıl Ramazan ayında on gün çekildiği i'tikâfa, o yıl yirmi gün çekilmiştir. Daha sonraları ise, yaşayan ümmetiyle vedalaşmak ve onlara son nasihatlerini verebilmek için Hac yolculuğuna çıkmış, ashabını da Mekke'de buluşmak üzere oraya davet etmiştir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden, Hicrî 11 yılının Zilhicce ayının 13'ünden, yani Veda Haccı'nın tamamlanmasından, Rebûlevvel ayının 13'üne, yani vefatına kadar geçen ömrünün son üç ayında da Rasulullah, dünya ile ahiret hayatı arasındaki dengeyi kurmaya ve sürdürmeye devam etmiştir.

Haccını eda ederek Rabbine karşı görevini yerine getirip Medine'ye döndükten sonra Hz. Muhammed (s.a.v.), vefatının yakın olduğunu hisseden birisi olarak ümmetine örnek şahsiyet olmaya devam etmiştir. Bir taraftan, daha Allah Rasulü hayatta iken piyasaya çıkan sahte peygamberlerle bizzat mücadele eden ve

onlara karşı mücadele stratejileri geliştiren Hz. Peygamber (s.a.v.), diğer taraftan Müslümanlıklarını ilan etmek için Medine'ye gelen heyetleri kabul ederek onlara İslâm'ı ve İslâm'ın inceliklerini anlatmıştır. Yetmemiş, Bizans gibi bir güçlü devlete karşı sefer hazırlığı içerisine girerek, düşmanlarına gözdağı vermiştir.

Ömrünün son ayında ise hem kendisini hem de ashabını ayrılığa hazırlamış, Rabbine kavuşacağı anı beklemeye koyulmuştur. Son iki haftasında yakalandığı hastalığın şiddeti ve sıkıntıları esnasında isyan etmeden sabreden Rasulullah, bu konuda da örnek teşkil etmiş, yaşadığı zorluklara rağmen Allah'a ve ümmetine karşı yerine getirmesi gereken, hem nebevî hem de beşerî nitelikli görevlerini ve sorumluluklarını hakkıyla tamamlamıştır. Görevini tamamlamış olmanın huzuru ve mutluluğuyla da ruhunu teslim etmiştir.

Bu çalışma neticesinde, Şîa ile Ehl-i Sünnet arasında yaşanan ihtilafların çıkış noktalarından birisi kabul edilen 'Gadîr-i Hum' olayıyla, Şîa'nın iddia ettiği gibi, Hz. Ali'nin imamet ve hilafetinin ilan edilmediği; tarihe 'Kırtas Hadisesi' diye geçen, Şîa'ya göre Hz. Ali'nin, Ehl-i Sünnete göre Hz. Ebû Bekir'in halife olarak vasiyet edilmediği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞARI, Murat, *Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla Mücadele Stratejisi*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2003
- AHMET CEVDET PAŞA, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, I-IV, Akit Yayınları, İstanbul, 1997
- AKBULUT, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Otto Yayınları, Ankara, 2016
- AKYÜZ, Vecdi (ed.), *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, I-V, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994
- ALGÜL, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, I-VI, İstanbul, 1997
- _____, "Esved el-Ansî" mad., *D.İ.A.*, XI, İstanbul, 1995, s. 440-441
- ALMAZ, Ahmet, *Hz. Muhammed Nasıl Zehirlendi?*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007
- APAK, Âdem, *Siyer Araştırmaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016
- APAYDIN, H. Yunus, "Humus" mad., *D.İ.A.*, XVIII, İstanbul, 1998, s. 365-369
- APAYDIN, Mehmet, *Rasulullah'ın Günlüğü*, Medine Dönemi Yeni Kronolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995
- ARI, Abdüsselam, "Vasiyet" mad., *D.İ.A.*, XLII, İstanbul, 2012, s. 552-555
- ARI, Mehmet Salih, *İmamiye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011
- _____, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996
- _____, "Tuleyha b. Huveylid" mad., *D.İ.A.*, XLI, İstanbul, 2012, s. 362-363
- ARNOLD, Thomas Walker, *İslâm'ın Tebliğ Tarihi*, çev., Bekir Yıldırım, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2007
- ARSLAN, Mustafa (ed.), *Efendimiz'in Haccı*, Işık Yayınları, İstanbul, 2015
- ATALAN, Mehmet, "Hz. Muhammed'in Vefatından Sonraki Hilafet Tartışmaları", *FÜİFD*, Elazığ, yıl 9, sayı 2, 2004, s. 55-68
- AYDIN, Mustafa, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001
- AZİMLİ, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, I-II, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009
- _____, *Halifelik Tarihine Giriş Başlangıcından IX. Asra Kadar*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012

- BAĞCI, Musa, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010
- BAKKAL, Ali, “Ebû Bekir’in Halife Seçilmesinde ‘İmamlar Kureyş’tendir’ Hadisinin Rolü Üzerine”, *İstem Dergisi*, Konya, 2005, yıl: 3, sayı: 6, s. 87-103
- BOSTAN, İdris, “Akîk” mad., *D.İ.A.*, II, İstanbul, 1989, s. 263
- BELÂZÛRÎ, Ahmed b. Yahya b. Davud, *Fütûhu’l Buldân*, çev. Mustafa Fayda, TTK Basımevi, Ankara, 2002
- _____, *Ensâbü’l Eşrâf*, çev. Hikmet Akdemir, İlk Harf Yayınevi, I-II ciltler İstanbul, 2018
- BOYACIOĞLU, Ramazan, “Hz. Muhammed’in Hastalığı Sırasında Hz. Ömer’in Tavrı ve Halife Seçimi”, *C.Ü.İ.F.D.*, Sivas, 2002, s. 85-92
- BOZKURT, Nebi, “Mukabele” mad., *D.İ.A.*, XXXI, İstanbul, 2006, s. 100-101
- _____, “Hurma” mad., *D.İ.A.*, XVIII, İstanbul, 1998, s. 391-393
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu’s Sahîh*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- _____, *Muhtasar-ı Tecrid-i Sarih*, I-II, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yayınevi, Konya, 2003
- BURSALI, Mustafa Necati, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2015
- ÇELEBÎ, İlyas, “Rukye” mad., *D.İ.A.*, XXXV, İstanbul, 2008, s. 219-222
- DAFTARY Farhad, *Şiî İslâm Tarihi*, çev. Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016
- DEMİRAY, Kemal, *Büyük Türkçe Sözlük*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988
- DEMİRCAN Adnan, *İslâm Tarihi Literatürü*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016
- _____, *Hz. Ali’nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2014
- _____, *Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi ve Medeniyeti Bibliyografyası*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016
- DERMENGHEM, Emile, *Hz. Muhammed ve Risaleti*, çev. Ahmet Ağırakça, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997

- DERVEZE, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, I-II, çev. Mehmet Yolcu, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011
- EBÛ HALİL, Şevki, *Siyer Atlası*, çev. Enver Arpa, Fecr Yayınevi, Ankara, 2007
- EL-BÛTÎ, Muhammed Said Ramazan, *Fıkhu's-Sîre*, çev., Ali Nar-Orhan Aktepe, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1992
- ER-REŞİD, Abdullah Muhammed, *Önder, Lider, Komutan, Hz. Peygamber*, çev., İzzet Marangozoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010
- FAYDA, Mustafa, "Ebna" mad., *D.İ.A.*, X, İstanbul, 1994, s. 78-79
- GADBAN, Münir Muhammed, *Nebevî Hareket Metodu*, I-II, çev. Tarık Akarsu, Nehir Yayınları, İstanbul, 1998
- _____, *Fıkhu's Sîre Rasulullah'ın Hayatı ve Metodu*, çev. Adil Teymur, Risale Yayınları, I-II, İstanbul, 2010
- GÖKDEMİR Ahmet, *Devlet Başkanı Olarak Hz. Muhammed*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018
- HALİL, İmadüddin, *Muhammed Aleyhisselam*, çev. İsmail Hakkı Sezer, Yediveren Kitap, Konya, 2003
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I-II, çev., Salih Tuğ, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2003
- _____, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, çev. Ülkü Zeynep Babacan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002
- _____, *el-Vesâiku's-Siyasîyye*, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997
- HATİPOĞLU, İbrahim, "Muhayrîk en-Nadrî" mad., *D.İ.A.*, XXXI, İstanbul, 2006, s. 22
- HAVVA Said, *el-Esâs fi's Sünne*, I-VII, çev. Orhan Aktepe, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1989
- HEYKEL, Muhammed Hüseyin, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, I-II, çev. Vahdettin İnce, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2000
- HİZMETLİ, Sabri, *İslâm Tarihi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara, 1995
- İBN HACER, Mahmud b. Ahmed el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi's Sahâbe*, I-V, çev. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010

- İBN HAZM, el-Endelüsî, Cevâmiu's-Sîre, çev. M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdulmelik, *Sîret-i İbn-i Hişâm*, çev., Hasan Ege, Kahraman Yayınları, I-IV, İstanbul, 1994
- İBN İSHAK, Muhammed b. İshak, *Siyer-i İbn İshak*, yay. haz. Muhammed Hamidullah, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012
- _____, *Kitâbu's-Siyer ve'l Megâzî*, çev. Ali Bakkal, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2013
- İBN KAYYIM, El-Cevziyye, Şemsuddin Ebû Abdullah, *Fıkhu's Sîre*, çev. Hanifi Akın, Polen Yayınları, İstanbul, 2008
- _____, *Zâdü'l Meâd fî Hedyi Hayrü'l İbâd*, I-III, çev. İbrahim Türklü-Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınlar, İstanbul, 2002
- İBN KESİR, İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, I- XVI, çev., Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994
- _____, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, çev., Hanifi Akın, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2013
- İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd, *Kitâbü't Tabakâti'l Kebîr*, çev. ed. Adnan Demircan, Siyer Yayınları, I-XI, İstanbul, 2014
- İBN ŞİHÂB, Muhammed b. Müslim b. Übeydillah ez-Zührî, *el-Meğâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016
- İBN ZEBÂLE, *Ahbâru'l Medîne.*, çev. Mehmet Fatih Yılmaz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018
- İBNÜ'L CEVZÎ, el-*Muntazam fî Târîhi'l Mulûk ve'l Ümem*, I-XVIII, thk. Muhammed Abdülkâdir Ata-Mustafa Abdülkâdir Ata, Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1992
- İBNÜ'L ESİR, Ebû'l Hasan Ali b. Ebi'l Kerem, *el-Kâmil fî't Târih*, red. Mertol Tulun, Hikmet Neşriyat, I-X, İstanbul, 2008
- KAHRAMAN, Abdullah, "Tedavi" mad., *D.İ.A.*, XL, İstanbul, 2011, s. 254-256
- KANDEMİR, Mehmet Yaşar, "Esmâ bt. Ümeys"mad., *D.İ.A.*, XI, İstanbul, 1995, s. 422-423
- KAMACI, Fâtimatüz Zehra, *Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı, Mescid-i Nebevî*, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2013

- _____, *Hız. Peygamber'in Günlük Hayatı, Hâne-i Saadet*, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2016
- KAPAR, Mehmet Ali, *Hız. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*, Beyan Yayınları, Konya, 1993
- _____, *İslâm'in İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998
- KAPAR, Mehmet Ali, *Heyetler Hız. Peygamber Dönemi Diplomasi*, Endülüs Yayınları, İstanbul, 2017
- KARLIĞA, Bekir, "İslâm Düşüncesinin Doğuşunu Etkileyen Sosyo-Politik, Kültürel ve Ekonomik Nedenler", *M..İ.F.D.*, İstanbul., 1985, sayı 3, s. 179-204
- KAZICI Ziya, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, M..İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 2003
- KETTÂNÎ, Muhammed Abdulhay, *et-Tertbu'l İdâriyye*, ev. Ahmet zel, İz Yayıncılık, I-II, İstanbul, 2003
- KISA, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, Konya, 2013
- KİŞEOK, Asip, *Hız. Ali'nin Dilinden Hız. Muhammed*, Araf Yayınları, İstanbul, 2013
- KOYİĞIT, Tahsin, *Hız. Peygamber'in Gündelik Hayatı Hurma Deri Deve*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2016
- KORKMAZ, Şîa'nın Oluşumu Hız. Ali'nin Vasiliği Düşüncesi, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Sakifet Benî Sâide" mad., *D.İ.A.*, XXXVI, İstanbul, 2009, s. 11-12
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2001
- LINGS, Martin, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997
- MEMİŐ, Ekrem, *Tarih Metodolojisi*, z EĞitim Yayınları, İstanbul, 1996
- MEVDÛDÎ, Eb'l Al'a, *Tefhimu'l Kur'an*, I-VII, red. İsmail Bosnalı – Dcane Cündioğlu İnsan Yayınları, İstanbul, 1991

- _____, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002
- MÜSLİM, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's Sahîh*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992
- _____, *Muhtasar-ı Sahîh-i Müslim*, I-II, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yayınevi, Konya, 2013
- NEDVÎ, Ebû'l Hasen Ali, *Rahmet Peygamberi*, çev., Abdülkerim Özaydın, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013
- ORAL, Rifat, *Hz. Peygamber'in Veda Haccı*, Hüner Yayınevi, Konya, 2006
- ÖĞÜT, Salim, "Terviye" mad., *D.İ.A.*, XL, İstanbul, 2011, s. 520-521
- _____, "Telbiye" mad., *D.İ.A.*, XL, İstanbul, 2011, s. 396-397
- ÖZ, Şaban, "Kırtas Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkidi", *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, yıl: 2, sayı: 3, s. 275-286
- ÖZDEMİR, Serdar, *Hz. Peygamber'in Seriyeleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001
- ÖZKAVUTÇU, Şaban, *Siyer Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015
- ÖNKAL, Ahmet, *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Kitap Dünyası, Konya, 2006
- _____, "Müseylimetü'l Kezzab" mad., *D.İ.A.*, XXXII, İstanbul, 2006, s. 90-91
- RAHMAN, Afzalur, *Yönetici ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, çev. Talha Özkök, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2008
- _____, *Askerî Lider Olarak Hz. Muhammed*, çev. Hakan Bayrak, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2009
- _____, *Siret Ansiklopedisi*, I-VI, red. Mustafa Kadioğlu – Adem İlbaşı, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2003
- RAHMAN, Fazlur, *İslâm Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, çev. Adnan Bülent Baloğlu - Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997
- RUDÂNÎ, Muhammed b. Süleyman, *Cem'ul Fevâid*, I-V, çev. Naim Erdoğan, İki Kaynak Yayıncılık, İstanbul, 1996
- SALİH, Suphi, *İslâm Kurumları*, çev. İbrahim Sarımsı, Fecr Yayınevi, Ankara, 1999
- SALLÂBÎ, Ali Muhammed, *Siyer-i Nebî*, I-II, çev. Sadullah Ergin, Ravza Yayınları, İstanbul, 2009
- SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, D.İ.B.Y., Ankara, 2007

- SERİNSU, Ahmet Nedim (ed.), *Dînî Terimler Sözlüğü*, D.K.D.S.İ.M., Ank., 2009
- SEVERCAN, Şefaattin, *Hz. Muhammed'in Vefatı*, (Çeşitli Yönleriyle Hz. Peygamber'in Hayatı Medine Dönemi), der. Adnan Demircan, İstanbul, 2015, s. 317-332
- SEZER, İsmail Hakkı, *Rasulullah'ın Haccı*, Esra Yayınları, İstanbul, 1994
- SÖNMEZ, Abidin, *Rasulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2011
- SURUÇ, Salih, *Peygamberimizin Hayatı*, I-II, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1998
- ŞENER, Mehmet, "İtikaf" mad., *D.İ.A.*, XXIII, İstanbul, 2001, s. 457-459
- ŞİBLÎ, Mevlânâ Numânî, *Asr-ı Saadet*, I-V, çev. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, İstanbul, 1977
- _____, *Peygamberimizin Hayatı*, çev. Ahmet Karataş, Timaş Yayınları İstanbul, 2002
- _____, *Peygamberimizin Risaleti ve Şahsiyeti*, çev., Ahmet Karataş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002
- _____, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, çev., Talip Yaşar Alp, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2015
- ŞULUL, Kasım, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2011
- _____, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003
- _____, *Kâfiyeci'de Tarih Usûlü*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Târîhi'l Ümem ve'l Mulûk*, I-XIII, Beyrut, 1987
- _____, *Târih-i Taberî*, I-IV, çev. M. Faruk Görtunca, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2002
- TEKİN Arif, *Bilinmeyen Yönleriyle Hz. Muhammed'in Ölümü*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2014
- TEKİNEŞ, Ayhan, "Tıbb-ı Nebevi" mad., *D.İ.A.*, XLI, İstanbul, 2012, s. 85-88
- TOĞAN, A. Zeki Velidî, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1985
- TURAN, Abdülbâkî, "Arza" mad., *D.İ.A.*, III, İstanbul, 1991, s. 466-467
- UMERÎ, Ekrem Ziya, *Medine Toplumu*, çev. Nurettin Yıldız, Risale Yayınları, İstanbul, 2007

- ULUDAĞ, Süleyman, “Sidretü’l Muntelhâ” mad., *D.İ.A.*, XXXVII, İstanbul, 2009, s. 151-152
- ÜÇOK, Bahriye, *İslâm’dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara, 1967
- VÂHİDÎ, Ebû’l Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâb-ı Nüzûl*, çev. Necati Tetik – Necdet Çağıl, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1994
- VÂKİDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabu’l Megâzî*, I-III, çev. Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2014
- VAROL, Mehmet Bahâüddîn, *Siyasallaşma Sürecinde Ehli Beyt*, Yediveren Kitap, Konya, 2002
- VATANDAŞ, Celaleddin, *Hız. Muhammed’in Hayatı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013
- _____, *Hız. Muhammed’in Hayatı ve İslâm Daveti*, Pınar Yayınları, I-II, İstanbul, 2010
- VELÎ, Abdulazîz Muhammed Nur, *Şîa ve Tarihi Rivayetler*, çev. Mücahit Yüksel, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014
- WATT, W. Montgomery, *Peygamber ve Devlet Adamı Hız. Muhammed*, çev. Ünal Çağlar, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2001
- _____, *İslâm’da Siyasal Düşüncenin Oluşumu*, çev. Ulvi Murat Kılavuz, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001
- YA’KUBÎ, *Kitâbü’l Buldân*, çev. Murat Ağarı, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2002
- YARDIM, Ali, “Bişr b. Berâ” mad., *D.İ.A.*, VI, İstanbul, 1992, s. 219-220
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Dağıtım, I-X, İstanbul, 1992
- YILDIZ, Hakkı Dursun (red.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, I-XIV, İstanbul, 1992
- ZORLU, Cem, *İslâm’da İlk İktidar Mücadelesi*, Yediveren Kitap, Konya, 2002

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://hastalik.terimleri.com/zatulcenp.html>

www.hemensaglik.com

www.hastane.com.tr

<https://www.mumsema.org/Sidr>

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mehmet Ali İNAN
Doğum Yeri:	Ereğli/KONYA
Doğum Tarihi:	05.04.1978
Medeni Durumu:	Evli
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	Konya Ereğli Belceağaç Köyü İlkokulu
Ortaöğretim:	Konya Ereğli İmam Hatip Ortaokulu
Lise:	Konya Ereğli İmam Hatip Lisesi
Lisans.	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans.	Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı
Becerileri:	
İlgi Alanları:	
Halen Yaptığı İş:	Öğretmenlik
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	2005 Meram Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü 2014-2016 Ereğli Belediyesi Özel Kalem, Kültür ve Sosyal İşler, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlükleri 2006-2018 MEB'a bağlı okullarda idarecilik ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
2018 Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	

Tel:	0505 581 0006
E-mail:	m_alinan@hotmail.com
Adres:	Yazır mah. Türkerler sok. No: 21B/7 Selçuklu/KONYA

İmza: